

A SZERB FELKELÉS TÖRTÉNETE
1807—1810.

IRTA

KÁLLAY BÉNI.

MAGY. AKADEMLIA
KÖNYVTÁRA

A MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA

ÚJ FOLYAM, LXXVI. KÖTET
1908—1910. CYCLUS

A SZERB FELKELÉS TÖRTÉNETE
1807—1810.

ÍRTA

KÁLLAY BÉNI

I.

4

AZ 1909-DIK ÉVI ILLETMÉNY ELSŐ KÖTETE

A
SZERB FELKEELÉS
TÖRTÉNETE
1807–1810.

IRTA

KÁLLAY BÉNI

HÁTRAHAGYOTT KÉZIRATAIBÓL

KIADTA

THALLÓCZY LAJOS

ELSŐ KÖTÉT

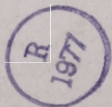
BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1909.

106422

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Hornýánszky Viktor csász. és kir. udvari könyvnyomdája, Budapest.

ELŐSZÓ.

Nagyemlékezetű Kállay Béni irodalmi hagyatékának java fekszik e két kötetben az olvasó előtt. A család megtisztelő felhívása következtében nekem jutott a szerencse, hogy e hagyatékot rendezhettem és sajtó alá készíthettem. A m. tudományos akadémia könyvkiadó-vállalata szerkesztőségével és a családdal egyetértésben e kötet „A szerb felkelés története 1807—1810“ czímet viseli, noha voltaképen folytatása „A szerbek története 1780—1815“ című munka első kötetének, mely ezelőtt 30 esztendővel ugyancsak a könyvkiadó-vállalat munkái sorozatában látott napvilágot. Technikai okoknál fogva nem volt lehető, hogy e munka töredék létére — noha az elsőnek folytatása — mint a már teljesen elfogyott első kötetnek második kötete szerepeljen. De erre nem is volt szükség. A nagyméretű munka e töredék voltában a tervezett második kötetnek $\frac{2}{3}$ részét öleli fel, mondhatni teljesen kidolgozva, s az egyes kész fejezetek már a szerzőtől gonddal átnézett oly kerek egész történelmi tanulmányok, hogy történetírásunk valósággal kárát vallaná, ha nem látnának napvilágot. Eltekintve ugyanis a szerzőnek, mint államférfinak egyéniségétől, oly munka kerül a közönség kezébe, melynek nemcsak a hivatásos történetíró veheti majd hasznát, hanem

maradandó becsű vezérfonalat nyernek vele, a kik a keleti kérdésnek hazánkat oly közelről érdeklő fejlődési menetéről híven, a történelmi igazságnak megfelelő szigorú tárgyilagossággal megírott képét akarják megismerni.

I.

Eszmékéért élő s dolgozó államférfiúnak életemunkája ez a könyv, melynek története van.

Szereplő államférfiaink között kevesen vannak, kik oly öntudatosan, ismerve előre a színteret, a hol működni fognak, felkészülve az elméleti és gyakorlati eszközök tárházával, fogtak volna kitűzött céljuk megvalósításához.

Midőn 1868 április 20-án Obrenovics Mihály hercegnél, Szerbia nagyreményű fejedelménél, mint újonnan kinevezett konzul bemutatkozott, a herceg — a mint az már ily alkalomnál szokás — örült az új választásnak; az audiencia után Kállay új hivatásának teljes öntudatában kijelentette: „azt hiszem, hogy elmenetelemkor még inkább fognak dicsérni“. S e kijelentés jogos alapon történt, mert Kállayt nem az úgynevezett „karrier-csinálás“ vágya vitte erre a pályára, hanem tíz évi előkészület, folytonos tanulás eredménye érlelte meg benne azt a tudatot, hogy hazájának akkor tesz szolgálatot, ha a legfontosabb érdekeinek: a kelethez és a balkán népekhez való viszonya alakulásában, tehetségéhez képest, nemcsak részt vesz, hanem azokra befolyást is gyakorolhat.

Kállay Benjamin nem mint szakiskolabeli növendék, nem előírt program szerint képződött konzullá, illetőleg diplomatává. Az erre való képzettséget önmaga szerezte meg következetesen végrehajtott öntu-

datos terv alapján. Elsősorban rendszeres tanulmány útján megismerkedett a kelet színhelyével és az ott szerepet játszó tényezőkkel. Végigtanulmányozta Oroszország és Törökország történetét, megtanulta az orosz és a szerb nyelvet, valamint az új görögöt s források alapján sajátította el a jelen állapot megértéséhez megkívántató nép- és földrajzi, valamint közgazdasági ismereteket. Ehhez járult — a mint mondani szokás — az a bizonyos hatodik érzék, a mely a fejlődés tüneteiből a jövőre tud következtetni. Így képződött benne az a politikai éleslátás, a mely a kelet világában lefolyt és lefolyandó tünetekre nézve mintegy „látóvá“ avatta őt. Kállay Béni mindamellet, hogy a részletek alapos ismeretére fektette a súlyt, tanulmányai folyamában arra törekedett, hogy a részletek kritikai megrostálása után kidomborítsa a nagy, általános szempontokat. Ez a harmonia egyaránt jellemzi, mint alkotó államférfiút s mint történetírót. Midőn a hegy magaslatára jutott és onnan áttekintése nyílt a messze szemhatáron, bátran elmondhatta magáról, hogy nem vezetők vonszolták őt fel, hanem ő maga küzdött meg az út fáradalmaival. Ez a kemény tanulás útján elsajátított nagy tudás biztos garantiája volt a sikernek. Ekként érthető, hogy Kállay Béni, mint belgrádi főkonzul, ezen, monarchiánkra nézve oly fontos ország történetének nemcsak szemlélője, politikánknek erélyes, de jóakarató képviselője, a belgrádi társadalomnak nemcsak egyik európai vezéralakja, de egyúttal összes viszonyainak alapos ismerője és megítélője lett. Működése folyamán a sajátos szerb viszonyok bírálataiban sohasem alkalmazott fenhéjazó módon nyugati mértéket; mindig a nép jelleméből és történetének valamint társadalmi szerkezetének alapjánól

igyekezett azokat rekonstruálni. Az ő szeme előtt Szerbia Magyarországnak és a monarchiának legkövetlenebb szomszédjaként állott, de nem elszigetelten bírálta e földrajzi szoros kapcsolatból eredő kérdéseket, hanem mint a balkáni problémának azt a mediumát, mely minket érdekel első sorban. Mindjárt állása elfoglalása első esztendejében (szept. 14—27.) beutazta az ország egy részét,* megnézett és meglátott mindent. Hivataloskodása folyamán nemcsak a politikai körökkel való érintkezést tartotta kizárólag feladatának, hanem megismerkedett a tudományos és irodalmi tényezőkkel s ezzel kapcsolatban csakhamar a gazdasági, pénzügyi, valamint az összes tudományos és irodalmi viszonyok beható ismeretére tett szert. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy nemcsak hivatalából kifolyólag cselekedett ekképpen, hanem mert az akkora maihoz képest kevésbé elnyugatiasodott szerb társadalom magában véve is érdekelte.

Magyarország is, mint országgyűlési képviselőjelöltnek, első politikai szereplése az akkor jobbra szerbek lakta szent-endrei választókerülethez fűződik, a melyhez számos baráti kötelék kapcsolta. E kerületben alkalma nyílt jóeleve megismerni a szerb nép psychéjét, mely eredetiségénél fogva felköltötte rokonszenvét.

Belgrádba érvén, ott még számos tanuja élt a régi szabadságharcznak. Az öreg Obrenovics Milos fejedelem nemrég halt el. Karagyorgyevics Sándor fejedelem még élt, s a hatalom elnyerése iránt való reménységét nem adta fel. Érdekesebbnél érdekesebb régi szerb világbeli alakok fordultak hozzá bizalom-

* Közöljük e fölötté tanulságos útleírást a Függelékben.

mal. Ezeknek közvetlen előadása a mult időkről nagy benyomást tett rá, ki mindenkit szívesen fogadott és meghallgatott.

Nem szólunk itt arról a nagy politikai munkáról, melyet Kállay Béni Mihály herczegnek Topcsiderben történt megöletése óta folytatott, (melynek úgyszólván szemtanuja lett 1868 jún. 10.) csak megemlítjük, hogy lázas tevékenységgel, mindenre kiterjedő figyelmével merült el hivatalának minden részletébe. E tekintetben, hogy hasonlattel éljünk, a régi velenzei követekhez hasonlított, a kik a Signoriának érdekeit nemcsak szolgálták, hanem meg is ismertették vele azt az országot, a hol működtek. Nem csoda, hogy néha elfárasztotta ez a nagymérvű munkálkodás, hogy néha visszavágyott hazájába, a melynek talajából fakadt és a melynek viszonyai élénken érdekelték. Érthető, hogy telítve szávamenti benyomásokkal, elvágyott majd Athénba, sőt a távol kelet fejlődése iránt érdeklődvén. Japánba is elkíváncozott. Azonban éppen a belgrádi működéséhez fűződő siker volt az oka, hogy pártfogó barátja, Andrassy Gyula gróf, külügyminister jobbnak látta állomása helyén marasztalni.

Kállay Béni tehát továbbra is megmaradt állomásán, élénken figyelve egyfelől Bulgáriának, másfelől pedig Boszniának és Herczegovinának viszonyait, a melyek két felől is érintvén a magyar és osztrák határt, mindinkább foglalkoztatni kezdték a politikai világot.

Kállay balkáni szemkörére, de talán a monarchiának külpolitikai evolutiójára is rendkívül nagy befolyást gyakorolt az az utazás, a melyet 1872 július 13-tól augusztus 13-ig Boszniában tett. Ő volt az első nyitott szemmel utazó államférfiú, a ki ismervén a nyelv-

vet, a szokásokat, bejárta ez országokat és mélyére hatolt az állapotoknak. Ez utazásról naplótöredékek maradtak fenn és egy megírandó munkának vázlatai. Tekintve az utazásnak nagy fontosságát — hisz a későbbi bosnyák okkupáció irodalmi előfutára — és a tárgynak nem mindennapi érdekességét, mintegy kiegészítésül a szerbiai utazáshoz a függelékben mellékeljük a naplótöredéket és a Boszniáról irandott munkának alapgondolatairól való vázlatot. Ez adalékok hozzátartoznak Kállay Béni balkáni mély ismereteinek fejlődéséhez és így kötelességet vélünk teljesíteni, ha ezekkel meg bővítjük e munkát.

Hosszú téli estéken napi kötelességének elvégzése után, — az akkor különben sem sok vigassággal kínálkozó belgrádi társasélet őt csak annyiban érdekelvén, a mennyiben fenntartotta összeköttetéseit a számot tevő elemekkel, — rendkívüli kitartással, módszeresen, egymásután elővette a szerb történet forrásait. Átvizsgálta a consulátus levéltárát és 1850-től kezdve teljes képet nyert a szerb viszonyok alakulásáról. Végigtanulmányozta a szerb tudós társaság kiadványait, melyek az 1848-ban megindult Glasznicban bő anyagot nyújtottak; irodalmi összeköttetésben állván az újvidéki szerb Maticzával és a pesti Tököliánummal, a régi Magyarország szerb irodalmi termékeit is végig vette. Figyelmét nem kerülte el a szerb politikai fejlődésre vonatkozó legcsekélyebb dolog sem, megjegyezte magának az egyes már elfelejtett czimű lapok és folyóiratok idevágó közleményeit. Ez a tanulmányozás egyelőre csakis az újabb szerb politikai fejlődés megismerésére irányult, de csakhamar felköltötte érdeklődését annak kiindulási pontja, a mai Szerbia alakulása. Philozófálni szerető elméje, az elvont tudományok iránt

való szeretete, megerősítették abbeli felfogásában, hogy a történelmi kutatásban nem szabad egyes tüneteket általános szabályok szerint megítélni és hogy bizonyos következtetéseket csakis az egyes tények kritikai elemzése után lehet megállapítani. Midőn tanulmányai folyamán a szerb forradalomra vonatkozó szerb forrásokot vizsgálta, csakhamar a török világ beható ismeretére törekedett, apránkint visszafelé menvén a szerb historia kezdetéig: a szerbek balkáni betelepedéséig jutott el. Ily módon a szerbek egyetemes története megnyilatkozott előtte, de a történelmi kritika akkori gyenge állapota és a források elégtelensége mellett is belátta, hogy a szerbek régi történetét csakis hosszas levéltári és kútfői tanulmányok után lehet alaposan megírni. Ezért a szerb történetnek — temperamentumának megfelelő — aktualis jellegű része: a nagy szerb felkelés érdekelte őt első sorban. Belgrádi működése és irodalmi tanulmányai, a politikai vonatkozások iránt való fogékonysága mind közrejátszottak, hogy abbeli tanulmányai önkéntelen is kifejlesszék benne a hivatásos történetíró érzékét. Hosszabb ideig foglalkozott a munka eszméjével és tervezgette a mű beosztását. 1874 januártól márcziusig azután tényleg nekifogott a munka megírásának, a melynek a szerb felkelés története lett a tárgya. Tagadhatatlan, hogy Ranke Lipót nagyhírű munkája nagy benyomást tett ő rá is. Nálánál jobban azonban senki sem érezte, hogy a nagyhírű német történetíró kizárólag közvetett hallomások útján írt és nem első kézből merített. Remekül megkomponálva, szépen megírva adta elő mindazt, a mit hallott, s írva talált, de a szerbeket nem ismerte s nem dolgozhatott még kritikailag megrostált források alapján. Talán ezért is támadt kedve meg-

irni a munkát ott a helyszinén a rendelkezésére álló források alapján.

A szerzőnek nagy öröme telt munkájában, melyen nagy kitartással dolgozott. A munka elkészültéről Budapesten is csakhamar értesültek az akadémiai körök, jelesen Gyulai Pál, ki a szerző iránt már zsenge ifjúkora óta is nagy érdeklődéssel viseltetett.

Midőn Kállay Béni 1875-ben addigi pályafutásán változtatva, ideiglenesen elhagyta a külügyministeriumi szolgálatot s országgyűlési képviselővé választatván, beállott a magyar politika aktív munkásának, azonközben is munkáját simitgatta. Egy részletet a szerb felkelés kezdete czim alatt közölvén a Budapesti Szemlében, a komoly méltánylás arra birta, hogy a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóvállalatának engedte át az egész mű kiadását. Így jelent meg a munka I. kötete 1877-ben egy 639 lapra terjedő tettes kötetben.

Mielőtt közelebbről méltatnók e művet, meg kell emlékeznünk az I. kötet tartalmáról s beosztásáról. Szerző „a szerbek“ és nem „Szerbia“ történetének nevezte el művét, mert azon korban a melyről az szól, szerb állam még nem létezett. Az első kötet az 1804. évben a jelenlegi szerb királyság keresztyén lakói megindította ama mozgalmat tárgyalja, a mely első közvetlenségben mohamedán elnyomók az u. n. dahi-k, vagyis ama janicsár főnökök ellen irányult, a kik a keresztyéneket elnyomták és a mohamedánok felett is korlátlan uralomra törekedtek a mai szerb királyság területének egy részén. Az első kötet 1806. illetőleg 1807-ig szól, a midőn az orosz védnökség oltalmába veszi a szerbeket és a felkelés az európai

politikának azon imponderabiliái közé sorakozott, a melyeket az egyes alakulásoknál az illető hatalmak érdeke szerint többé-kevésbé mindig tekintetbe kellett venni. Kállay a felkelés előzményeinek megértésére 194 lapon át összefoglalta a szerb történetet dióhéjban 1780-ig és azután hat fejezetben kidolgozta a szerbek, illetőleg a felkelés történetét 1806-ig, addig az időig, a midőn a szerb felkelés, a mely eleinte a szultán iránt lojális érzelmekkel indult meg az elnyomó dahik ellen, de később a török politika gyöngesége következtében mindinkább törökellenessé vált s utóbb győzelmesen haladt előre. E sikerekben bővelkedő előrehaladás katonai része 1807 nyaráig tartott és a munka Belgrád elfoglalásáig terjed, mely haditénynyel a Karagyorgye-féle fölkelés a delelőjére ért.

Az első kötet megjelenése után Schwicker Henrik nem éppen sikerült, de használható fordításában megjelent németül is. Az európai történetirodalom bővebben méltatta e munkát és a balkán irodalomra nézve egyhangúlag standard worknak minősítette. Általánosan elismerték, hogy Ranke-nak nagyérdemű első kísérlete óta ez a legkülönb munka, a mely e tárgyról megjelent. Azóta kútforrásként szelvében használják. 1878-ban Vitkovics Gábor fordította le szerb nyelvre a bevezető részt és a belgrádi Csupics-társaságnak kiadás céljából benyújtotta. A társaság Mijatovics Csedomil-t, az ismert szerb történetírót, Szerbiának hosszú ideig londoni követét s Kovacsevics Lyubomirt bizta meg a fordítás átnézésével. Jelentésükben mindketten kiemelik az író tárgyilagosságát, a ki minden melléktekintet nélkül legjobb belátása szerint ítél. Felemlítik, hogy szimpatiaival ír a felvett tárgyról, anélkül, hogy ez objektivitását elhomályosítaná, mert

a szerbek hibáit mindig meglátja és ezeket nem á priori itéli el, hanem a viszonyokból és a nép jelleméből magyarázza. A két bíráló előtt azonban csakis a szerb történetről való 1780-ig terjedő bevezető rész feküdt, a fordítást azonban oly gyöngének, sőt rossznak találták, hogy a teljes munka kiadása abban maradt és csakis ez az első gyöngén fordított rész jelent meg szerb nyelven.*

A magyar irodalomban a Budapesti Szemle, de az akkori napisajtó is komolyan foglalkozott a munkával, mely a mi történetírásunknak valósággal új irányt adott, mert oly szintért világított be, a melylyel nálunk senki sem foglalkozott. Szalay László kitűnő tanulmányában méltatta ugyan a magyarországi szerbek jogviszonyait, de a balkáni szerbség viselt dolgairól, a szerb állam fejlődéséről vajmi keveset tudtunk. Ma is alig tudunk többet annál, a mit Kállay Béni irt. A szerző munkája I. kötetének megjelenése után érezte, hogy a bécsi levéltárak — akkor még teljesen kiaknázatlan — anyagát kell alaposan átvennie, hogy a felvett tárgyat nemcsak egyes bel-földi vonatkozásaiban, de az általános szempontoknak is még tüzetesebb előtérbe állításával kellőkép méltathassa. 1877-ben a budapesti országos levéltárban megkezdte kutatásait, de a török-orsz háború, illetőleg a berlini kongresszus után, mint a monarchiának Kelet-Rumélia szervezésére kiküldött képviselőjére, európai érdekű szereplés várt, mely munkája folytatásában egyelőre megakasztotta.

A török birodalom mult századi belső viszonyai-

* Isztorija szrpszkoga naroda, Beograd. Petar Tyupity. 1882. 149. l.

nak úgyszólván keresztmetszetét látta maga előtt e filippopolisi kiküldetése alkalmával, a hol az európai kiküldöttek sorában neki jutott a döntő szó. Nem ide tartozik, hogy mérlegeljük e kiküldetés politikai fontosságát, avagy azon szabályzatot, a melyet Kelet-Rumélia részére ez az európai bizottság megállapított és a melynek első fejezetét, Kállay Béni munkálatát a politikai igazgatásról maguk az ellenséges bolgár fejedelemségbeliek is kiváló műnek ismerték el. Felhozzuk e körülményt annak bizonyására, hogy a történetíró a keletruméliai missio alkalmával gyakorlatilag ismerte meg a török birodalomnak élő szervezetét.

Véget érven a kiküldetés, megindult Kállay Béni működése: előbb a külügyministeriumban, osztályfőnöki minőségben 1882. június hó 5-ig hivataloskodott, majd ezután Bosznia megszervezésének élt, annak szentelte minden gondolatát, összes erélyét hiven kitűzött céljához, hiven önmagához. Mi nem a politikust, nem az államférfiút méltatjuk e helyen, de tartozunk azzal a megjegyzéssel, hogy Kállay Béni azon ritka államférfiak közé tartozott, a ki tanult a történelemből s minden intézkedésében szeme előtt lebegett a történelmi fejlődés követelménye.

Az a harmonia, mely tetteiben s irataiban kifejezésre jutott, t. i. a biztos tudáson alapuló, megfontolt erélyes cselekvés, jellemzik mindvégig a magyar lelki inventariumnak e még ma kellő tárgyilagossággal alig méltatható alakját. De bármennyire elfoglalta ügyköre, bokros munkássága közepette is sajátos szívósságával ragaszkodott e kedvencz munkájához.

Bécsben első dolga volt a bécsi cs. és kir. titkos házi, udvari levéltár anyagát áttanulmányozni. Az összes konstantinápolyi, pétervári követi jelentéseket, az utasi-

tásokat, s minden tárgyára vonatkozó levéltári osztályt 1802—1815-ig személyesen átolvasott, részben le is másolta az egyes darabokat. Azután az akkor még az állami levéltárba át nem helyezett ú. n. kabineti levéltárt (az államtanács iratai) dolgozta fel, s teljesen kimerítette a hadi levéltár gazdag anyagát. Kapcsolatban a bécsi összes levéltárakkal áttanulmányozta a budapesti orsz. levéltár, a krassói, szerémi s régi vukovári megyei levéltárakat. Rendelkezésre állottak a temesvári, péterváradai és zágrábi hadparancsnoksági iratok.

E levéltári kutatást technikailag is nagy lelkiismeretességgel intézte. Minden egyes darabot átnézett s kivonatolt. Azután a munka egyes fejezeteinek megfelelőleg csoportosította az anyagot, ellátta név- és tárgymutatóval, úgy hogy semmiféle vonatkozás nem kerülhetett el figyelmét. Míg az egyes hézagokat be nem töltötte, inkább megállott, de nem zavarta össze anyagát. E mellett azonban nem tartozott azok közé, a kik a fától nem látják az erdőt. Volt ereje, hogy a legérdekesebb másnémű részletet elhagyja, ha nem tartozott szorosan felvett tárgyához, pedig, mint az anyag első buvárlójának, mennyi alkalma nyílt erre. Alaposan s oly pontossággal dolgozott, mely becsületére válnék azoknak is, a kiknél a pontosságban ki van merítve a történetírás minden követelménye.

E levéltári anyagra oly nagy súlyt fektetett, hogy munkája I. kötetét — feltéve, ha ideje engedi — újból át akarta dolgozni. Mert ha az I. kötet a rendelkezésre állott akkori összes belgrádi anyag alapján iratott is, de — ő ismerte legjobban hézagait. Azért nemcsak a bécsi, de a párisi és pétervári levéltárak anyagát is fel akarta használni. Rendkívül érdekelte

Napoleon szereplése s e célból a párisi nemzeti és külügyminiszteriumi levéltárak iratairól nemcsak jelentést tétetett magának, de egy jókora — sajnos már tőle igénybe nem vett — mennyiséget le is másoltatott. Pétervár anyagára a párisi buvárkodás befejezésekor került volna a sor.

Beható levéltári kutatással teltek el a mult század nyolczvanas évei. Napi munkája fáradalma, hogyha egy kis szabad ideje maradt, esténként az anyag rendezésével s műve kompozíciójának tervelgetésével pihente ki. Egészséges korában élvezetet nyújtott neki e munka, mikor pedig a kór álmatlansággal támadta meg szervezetét, ez anyaggal űzte el gondjait.

1889 elején már belefogott az írásba. Ekkor végleg tisztába jutott a mű beosztásával. Az anyag felgyülése közben egy ideig úgy érezte, hogy még egy harmadik kötetet is kell írnia. Eredeti számítása szerint ha komprimálva adja a feldolgozott anyagot, körülbelül 480—500 lapra, mintegy 30—31 ivre terjedt volna a munka. De azután látván, hogy ily terjedelemben nem írhatja meg és nem veheti fel kellőleg a feldolgozás keretébe az összes anyagot, két huszonöt ives kötetre gondolt. Később azután arra szánta el magát, hogy inkább egy terjedelmes kötetben két könyvbe foglalva tárgyalja majd a kitűzött feladatot. Hisz az első kötet is 639 lapra terjed, — igaz ugyan, hogy egy 191 oldalas bevezetés előzte meg, remélte azonban, hogy a második kötetet 450—460 oldalon befejezheti. Az anyag terjedelménél fogva természetes is volt, hogy a második kötetnek nagyobb méretűnek kell lennie. Két beosztást tervezett, mind-egyiket tíz fejezetre osztván. Minthogy az első kötetben az első könyvben az 1780—1806-ig, illetőleg

1807-ig terjedő anyagot ölelte fel s ez képezte az első könyvet, e második kötet második könyve 1811-ig terjedt volna hat fejezetben, a harmadik könyv pedig 4 fejezetre oszlott volna számítása szerint. Ekképen:

II. KÖNYV.

	Lap
1. Oroszország keleti törekvései	56
2. Az orosz védnökség kezdete Szerbiában . .	31
3. A harcok megújulása	50
4. Az orosz és osztrák befolyás küzdelme Szerbiában és Ausztria keleti politikája . .	30
5. A vojvodák versenygése	30
6. Belállapotok	50

III. KÖNYV.

7. A bukaresti béke	30
8. A forradalom leveretése	30
9. A forradalom után	30
10. Takovo	20

A végleges beosztást azonban később 1893-ban állapította meg ekképen:

II. KÖNYV.

1. Az orosz védnökség megalapítása Szerbiában.
2. Ausztria keleti politikája.
3. A harcok megújulása.
4. A belviszályok keletkezése, eredete és fejlődése.
5. Az osztrák és orosz befolyás küzdelme Szerbiában s a vojvodák versenygése.
6. Belállapotok.

III. KÖNYV.

1. A bukaresti béke.
2. A forradalom leveretése.
3. A forradalom után.
4. Takovo.

Ezt a beosztást vette alapul és ennek alapján készült a kidolgozás is. A tervezett 10 fejezet közül elkészült 5. Ebből, a III. fejezetnek befejezése hiányzik 1811-ig, valamint az V. fejezet befejező része. A többi csak vázlatban maradt, illetőleg csak az anyag volt jegyzetekben összeállítva.

Az elkészült három fejezet azonban teljes műgondal kidolgozott egész, úgy hogy teljesen elegendő, ha a szerző jegyzetei alapján egy rövid zárószóban előadjuk, hogy mikép s mit akart a szerző előadni. Ily zárószó van — mint említők — a töredékes III. fejezet s az V. fejezet végén. Az V. fejezet utolsó kikezdése szerzőnél is csak vázlat, de hibát követünk volna el, ha nem közöljük. A VI—X. fejezet rövid tartalmát az olvasó tájékoztatása céljából mellékeljük ugyancsak a szerző kivonatos feljegyzései alapján.

A munka stílusán, szerkezetén nem változtattunk, adtuk a kéziratot oly módon, a mint a szerző hátrahagyta. Ezért nem változtattuk meg a teljesen historikus vonatkozású jelzéseket, mint a minő Ausztria, vagy a mikor az uralkodó csak császári minőségében említetik. 1807—1810 közt játszódnak le az események, midőn a monarchiát osztrák császárságnak irták az akták, midőn a külpolitikai felségiség tényleg alkotmányos ellenőrzés nélkül gyakoroltatott. Az elbeszélés folyamán, midőn régibb állapotokról van szó, szerző

nem is alkalmazhatta a mult századi alkotmányos fejlődés következtében helyesbített modern terminológiát, azzal csak korrendi vétséget követ vala el. Szerzőnek egyébként szándéka volt külön tanulmányban megírni Magyarország akkori közigazgatási hatóságainak magatartását s politikai szempontjait a szerb felkeléssel szemben. Érezte azonban, hogy erre aligha kerithet sort s így inkább konzessziót tett az V. fejezetben a szerkezet rovására, s az 1808-iki, eleddig teljesen ismeretlen szerémségi és határvidéki lázongást tüzetesebben tárgyalta.

A mi a szerkesztés technikumát illeti, szerző intencziói értelmében jártunk el, — ezt ő tervezte — hogy széljegyzetben röviden jeleztük a tartalmat. Az I. kötet hosszú fejezeteiben nehéz lévén az eligazodás, ez a körülmény indította erre. Minthogy munkája feldolgozásánál gondosan építette fel az elbeszélés folyamát, először megállapítván a rövid tartalmat, azután vázlatot írt s csak szigorú revízió után fogott a kidolgozáshoz, könnyű volt e széljegyzeteket beleilleszteni. Az I. kötettel szemben eltérést jelez e munkánál, hogy a mű végén adjuk az alapul szolgáló jegyzeteket.

Kállay Béni voltaképen nem szerette a számos jegyzettől tarkálló szöveget. Első kötetében azt a módot követte, hogy az előszóban beszámolván forrásairól, csak a legmarkánsabb helyeknél idézett belőlök, — akként vélekedett, hogy a kutató, a ki források után dolgozik, amúgy is ellenőrzi az előadást, az olvasó pedig, a ki valami irodalmi munkát élvezni akar, csak megzavarodik, ha folytonosan a jegyzeteket kell olvasnia. Minthogy azonban ez újabb kötetének kidolgozása folyamán a levéltári anyag oly

nagy méreteket öltött, átlátta, hogy a tárgyalás igazolása szükséges és ezért részletesebben kell a forrásokra utalnia. Elfogadta tehát az egyes fejezeteknél sorszám szerint következő jegyzetek elvét, a melyeket a munka végéhez kívánt csatolni, a miként azt szerzője a könyvkiadó-vállalat kiadásában megjelent Pauler-féle Árpádok története című munkában is végigvitte. Ennek is megvan természetesen a hátránya, minthogy az érdeklődő olvasó gyakran lapozni kénytelen, de a munka levéltári forrásokon alapuló hitelességének érdeke okvetlenül megköveteli a jegyzeteket. Az elkészült öt fejezethez a jegyzetes összeállítást a szerző végezte nagy gonddal. Csak imitt-amott utalt röviden egy-egy forrásra, melyet azonban könnyen lehetett kiegészíteni. Nagy adatkészletéből oklevéltárat nem akart közzétenni, csak egyes jellemzőbb jelentéseket kívánt mellékletben adni. Ilyenek első sorban Paulics belgrádi osztrák konzul jelentései 1811-ből és néhány értékesebb, korrajzi tekintetben érdekes adalék, melyekről a Függelékben lesz majd szó, utalás történvén a munka illető lapjára, a hová tartoznak.

Ugyancsak a szerző intenczióinak kívántunk eleget tenni, midőn a munkában előforduló, a szöveg folyamán csak röviden említett személyiségek életrajzi adatait közöljük. A szerb és orosz szereplők sokkal idegenebbek lévén közönségünk előtt, szükségesnek tartottuk egy illetén vezérfonal összeállítását. A két kötetre terjedő munkát név- és tárgymutató fejezi be.

II.

A föntebbiekben előadtuk a munka szerkezetét illető körülményeket. Ezzel be is fejezhetnők számadásunkat, de két szempont tüzetesebb kifejtésével tartozunk az olvasónak.

Első sorban hangsúlyoznunk kell, hogy a szerző munkája — e czimben eltérő, de voltaképp egyazon tárgyról szóló — két kötetének megjelenését *harmincz évi* időköz választja el egymástól. Az első kötetet a férfikora delén járó konzul írja meg egyfolytában, a második kötet, hosszú közökben írott fejezeteinek a szerzője, az államférfiúi tapasztalatokban gazdag miniszter, kinek folyton e művén simítgató reszkető kezéből a halál vette ki a tollat. Az emberek megítélésében való objektivitás, a politikai viszonyok beható mérlegelése, a stílus hűvös átlátszósága egyazon módon megvan mindkét kötetben. A második kötet azonban hasonlíthatatlanul nagyobb szemhatárt fog be az elsőnél. Mig az első kötet a kitünő Balkánpolitikus műve, a második kötetben már évek tapasztalata szűrődött le, a konturok frissebbek az első kötetben, mig a másodikban — noha szerző bizonyára még ezentúl is igazított volna egy-két helyen — egyetemesebb, művészbibb az összhang. A gyakorlati tapasztalás nagy iskoláján kívül, a munka körül folytatott tanulmányok szélesebb köre magyarázza ezt az eltérést.

Ez a pont igényli a bővebb megvilágosítást. Kállay Béni munkája első kötetének megjelenése, vagyis 30 év óta ugyanis a szerb felkelés története tárgyában széleskörű levéltári kutatás indult meg s az idevágó irodalmi közlemények hosszabb sorozata látott nap-

világot, úgy a nyugat-európai, mint a szerb irodalomban. Kállay jelen munkája úgyszólván irodalmi helyértékének megjelölése szempontjából szükséges tehát számot adnunk ez irodalomról s megjelölnünk, mennyiben használta, illetőleg használhatta föl ezt a szerző munkájának ezen részében.

Tekintve a nyugati irodalmat, az osztrák és francia történetirodalom említést érdemlő főbb munkálatai közül Beer Adolf, Demelics, Pisani és Driault munkáit soroljuk fel azok közül, melyek Kállay munkája I. k. megjelenése után kerültek ki a sajtó alól.

Beer Adolf osztrák történetíró, a ki főleg a pénzügyi politika történetére nézve kutatott fel értékes anyagot, 1883-ban a bécsi levéltárak és néhány magángyűjtemény felhasználásával egy vaskos kötetben (832 lap): Die orientalische Politik Österreichs seit 1784. 1883., czim alatt megírta Ausztria keleti politikájának történetét 1774—1878. A nagy munka azon részei, a melyek levéltári kutatáson alapulnak, anyag tekintetében értékesek, kevésbbé azok a fejtegetések, midőn a szerző maga ítélkezik. A szerb felkelésnek 79 lapot szentel a negyedik fejezetben és e részben már felhasználja Kállay munkáját. Beer összes anyaga ismeretes volt Kállay előtt, de a míg Beer csakis a titkos levéltár diplomáciai részét dolgozta fel — és pedig pár hónap alatt futván át azokon a részekben, melyeknek alapos átkutatása évek munkáját igényli — Kállay az összes levéltárak egybevágó anyagát vetette össze. Azonkívül Beernél kivált a mi a szerbek belviszonyainak megítélését illeti, sok hézagot s pontatlanságot találunk. Ő használta először, illetőleg „közölte“ a Simbschen-féle tárgyalásokat, a melyeket később Kroner „Josef Freiherr von Simbschen und

die Stellung Oesterreichs zur serbischen Frage“ 1890-ben megjelent (Archiv für österr. Gesch. 76. köt. 129—260. l.) értekezésében (megjelent szerbül is: Otácsbina 1891. f.) teljesebben és világosabban fejtett ki, illetőleg dolgozott fel. Kronos egyes apróbb tévedésektől eltekintve, helyesen ítélte meg a bécsi kabinet akkori politikáját. Rendelkezésére állottak János főherczeg naplói is. Kállay munkája III. könyvében a VII. fejezetben nagy részt juttatott volna a Kronos fejtegette részleteknek, miről jegyzetei s egybevetései tanuskodnak.

Szorgalommal és kitartó levéltári kutatások alapján készült Demelics Fedor (kabineti titkár) munkája „Metternich und seine auswärtige Politik“ czimen, melynek csak első 1809-től 1812-ig terjedő kötete jelent meg. E munka kizárólag a bécsi levéltárak alapján készült és ugyanazon jelentéseket használta, mint annak idején Kállay és Beer. A szerb felkelést a 125—145. l. tárgyalja. A mi az eredmények összefoglalását illeti, nem tekinthető egyébnek, mint a jelentések rövid lelkiismeretes kivonatának. A szerző voltaképen Metternich politikáját akarván jellemezni, ezt a kérdést csak olybá vette, mint az osztrák külügyi politikának egyik epizódját.

Munkája negyedik könyvének negyedik fejezetét az 1812-ben a porta és Oroszország között folytatott bukaresti béketárgyalásoknak szentelte. Erről a fejezetről is csak azt mondhatni, hogy Stürmer konstantinápolyi osztrák követ jelentéseinek és Metternich utasításainak kivonatos felhasználása alapján készült. Mindössze két újabban megjelent munkát idéz a Napoleonnal való összeköttetésre nézve. Az egyik, egy az Otácsbina 1888-iki évfolyamában (XIX—XX.) közölt francia

munka. Auguste Boppe: (jelenleg követségi tanácsos Konstantinápolyban) Documents inédits sur les relations de la Serbie avec Napoleon I, cz. alatt ugyanis Karagyorgyének Franciaországgal való összeköttetését (1809—14) a francia külügyminiszteriumi levéltár adatai alapján állította össze legelőször. Ez oklevelek Vucsinics Radó Karagyorgye emissariusának párisi kiküldetésére vonatkoznak. Auguste Boppe e munkálatát megelőzőleg is értékes adatokat közölt Mériage tábornok viddini missiójáról a „La mission de l'adjutant-commandant Mériage a Viddin“ (Annales de l'école des sciences politiques 15. IV. 1886) című munkájában. A másik Demelics idézte mű, Zinkeisen ismeretes munkája a török birodalom történetéről.

A francia irodalomban abbé Pisani az első, a ki Napoleon balkáni politikáját kapcsolatban Dalmácia francia okkupációjának történetével tüzetesen, a bécsi levéltárak anyagának is felhasználásával tárgyalta. A szerb felkelés történetét ugyan csak közvetve érdekli e munka, de érdeme, hogy a párisi levéltárak anyagára figyelmeztetett s így nyomra vezette az érdeklődőket. Kállay nagy érdekléssel használta e munkát s ennek a nyomán kutatván, füzte művéhez a Bosznia azonkori állapotáról szóló részleteket.

Szerző halála után jelent meg Ed. Driault munkája: La politique orientale de Napoleon. Sebastiani et Gardane 1806—8. Paris 1904. 410 l.

E munka a nyugateurópai irodalom eléggé bő felhasználása mellett a párisi külügyminiszteri levéltár anyagát világos, áttekinthető módon dolgozta fel.

A Kállay Béni munkája szempontjából leginkább Sebastiani küldetése 1806-ban, a szlobodzsiai fegyverszünetet illető tárgyalások és a 156—295. lapokon

az oroszok Moldvában való szereplése, a francziák dalmáciai politikája érdekesek. Napoleon keleti politikáját a maga teljességében, különösen azon szerepet, melyet abban a Balkán-félsziget játszott, nem tárgyalja a munka, pedig — mint említők — ennek megvilágítása érdekelte leginkább Kállayt. A legújabb, e korra vonatkozó franczia mű Jaksics Gergelynek „L'Europe et la Résurrection de la Serbie“ cz. munkája, mely azonban történeti kritikáját illetőleg sok tekintetben kifogás alá esik.

A nyugateurópai irodalom apróbb termékeit mellőzván, a szerb kutatások és publikációk eredményét: a kútfők (1.), a monográfiák (2.) s az apróbb közlemények (3.) csoportjába foglalva mutatjuk be; szerb czimeiket magyar fordításban közöljük.

Tagadhatatlan, hogy Kállay Béni munkája első kötetének megjelenése nemcsak az európai, hanem a szerb irodalomra is termékenyítőleg hatott. Ez volt a modern Szerbia megalakulásának legelső, kritikailag, a teljes irodalmi apparátus felhasználásával megírt története. A szerb irodalom önkéntelenül érezte, hogy első sorban az ő hivatása részletes képét nyújtani az ország újjászületésének. A szerb történetírás azonban sokkal újabb keletű és érthető okoknál fogva telve van bizonyos vallási és nemzeti elfogultsággal, minélfogva — kevés kivétellel — nincs is meg az az erkölcsi bátorsága, kritikát gyakorolni a régi és dogmákként elfogadott történeti tételek fölött, melyeket a históriás énekek és legendák úgyszólván szentesítettek. Az újabb kutatás lassankint más mederbe terelte a régi áramlatot; de a leszűrődés csak lassan megy végbe. Kezdjük rendre.

1. *Kútfők.* Ezek között első helyen említjük *Nenádovics* Máté proto (esperes) emlékiratait, a melyeket Kállay Béni munkájában behatóan felhasznált.

Nenádovics Máté a szerb felkelés egyik mozgató tényezője. 1833-ban írta meg az északnyugati szerb részek történetét 1787—1805-ig, valamint a törökök benyomulását a Drina és Kolubára vidékére 1813-ban. Munkájában részben atyja, Sándor knéz elbeszéléseit, részben pedig a saját észleleteit használta fel. Munkájának egyik megjegyzéséből arra következtethetünk, hogy az egész felkelést, vagyis 1807—1813-ig is meg akarta írni, de ebben, minthogy Obrenovics Milos alatt államszolgálatot vállalt, soknemű elfoglaltsága akadályozta meg. Emlékiratait nem a nyilvánosságnak, hanem gyermekeinek szánta okulás céljából. Midőn Vuk Karadzics 1859-ben meglátogatta, így nyilatkozott előtte: „Én is írtam valamit, de csak gyermekeimnek emlékül, mert hiszen én nem tudok nyomtatás alá való írni“. Mire Vuk azt felelte neki: „Csak írja meg úgy, a hogyan beszél; akkor úgy sem lesz értéke, ha tudományosan akar írni“.

Az emlékiratok egy részét először fia, Nenádovics Ly. közölte a „Sumadinci“-ben „Nenádovics proto kéziratái“ (Memoári) czímen. Ez azonban sebtében készült, igen hiányos kiadás. Érezte ezt a kiadó, mert 1867-ben kiadta az egész emlékiratot, könnyebb áttekintés céljából tíz részre felosztva. Összevetve a két kiadást, számos eltérést vehetünk észre, nemcsak a helyesírást és az interpunkcióit tekintve, hanem gyakran egyes leírások is eltérők, a mit azzal lehet magyarázni, hogy a proto néha egy ütközetet többször is leírt. Egyébként ez a második kiadás sem közli teljes hűséggel a kéziratot, azért a szerb tudós társaság elhatározta, hogy újból kiadja és a szerkesztéssel Kovácsevics Lyubomirt bízta meg. Kovácsevics, sajnos, nem tudta kézhez kapni a teljes kéziratot. Megesett az a furcsa

dolog, hogy a családban felosztották a memoireokat. Így Kovácsevics csak azon rész alapján javíthatta ki a két előbbi kiadást, a melyet épen rendelkezésére bocsátottak. Kovácsevics azután helyreállította az interpunkciót, egyöntetűvé tette a helyesírást és a kétes helyek értelmét igyekezett megállapítani. A kiadó a munkához részletes név- és tárgymutatót csatoltatott, valamint az 1867-iki kiadásoktól való eltérések jegyzékét is közölte.

Nem kevésbé fontos kútfő Arszenijevis Batalaka Lázár emlékirata (Isztorija szrpszkog usztanka od Lazara Arszenijevis Batalaka I., II. 1898. Beograd.), melyet „A szerb felkelés története“ czim alatt a belgrádi akadémia némileg átdolgozva és javítva, szerzője halála után 34 évvel adott ki. — Arszenijevis Batalaka Bukovicsban, a kragujeváczyi kerületben született 1793-ban. A fölkelés leveretése után 1813-ban sokad magával ő is átszökött Magyarországra. Néhány évi ujvidéki tartózkodás után azonban Oroszországba ment, hol mint házitanító kereste meg a kenyerét. Itt megönsülvén, 1827-ben ismét visszatért Szerbiába, hol sok hányatás után végre mint államtanácsos Belgrádban telepedett le. 1848—1858-ig két ízben volt közoktatásügyminiszter s egy ideig az igazságügyminiszteriumot vezette.

1858-ban történt nyugdíjaztatása után kezdte meg műve irását, melyet 1864-ben fejezett be. Ő maga azonban nem merte kiadni, mert azt hitte, hogy stilisztikailag gyenge alkotás s azért mindig keresett irodalmi férfiút, ki átnéznén a kéziratot, javítson és simítson rajta. Ilyent nem talált, azért 1864. december 20-án kelt végrendeletében Krsztics Miklósrá hagyta a kéziratot, hogy az majd halála után, — mely 1869. jan. 15-én

következett be, — nyomassa ki; e czétra 100 aranyat is hagyományozott. Krsztics azonban nem járt el a végrendelet értelmében, a mennyiben ő sem adta ki, hanem saját végrendeletében (1895. decz. 23.) a belgrádi tudományos akadémiának engedte át azon feltétel alatt, hogy majdan az tétesse közzé.

Az akadémiái tanácsülés 1896. jan. 3-án elfogadta a kéziratot és annak kiadatását elhatározta, a melylyel Milicsevics M. és Zsujevics J. M.-t bízta meg.

A két kötetre osztott mű, 10 könyvben tárgyalja az első szerb felkelést Karagyorgye alatt. Legnagyobb részt emlékezetből íródott, a kevés eredeti levéltári anyagon kívül (Karagyorgye és egynéhány főnök levele) használja még — különösen az orosz beavatkozás és Rodofinikin működésének megvilágítására — az orosz „Voenni Szbornik“-ban megjelent levelezéseket.

A mű csak 1812. év végéig terjed, s az 1813-iki eseményeket nem érinti, sőt ezekről egyáltalán nem is szeretett beszélni, a mennyiben nem helyeselte, hogy Karagyorgye feladta a harcztot.

Batalaka e művet, nem mint hivatott történetíró írta, hanem azt akarta, hogy az akkor itt-ott már közvétett és szerinte nem tárgyilagos irányú dolgozatokkal szemben (Karadzsics Vukról azt hitte, hogy Milos fejedelem szolgálatában áll s azért ír többször Karagyorgye rovására) teljes és világos képet nyújtson az egész felkelésről.

A mű, bár nem is került 1896-ig sajtó alá, nem volt teljesen elzárva a tudomány elől. Krsztics megengedte lemásoltatását és kéziratként való felhasználtatását. Így jutott hozzá Kállay Béni is, ki különösen második kötetében, a szerb-orosz viszonyt illetőleg, — melyet Batalaka részletesen tárgyal, — mindig

a kéziratra utalva, sokat használja. Mi a munkához csatolt jegyzetekben e kéziratra történt utalások helyébe a nyomtatott munka lapszámait tettük.

A kútfőjellegű, önállóan megjelent gyűjtemények sorozatában külön kell megemlékeznünk Gávrilovics András 1904-ben „A szerb forradalomra vonatkozó iratok a párisi levéltárakból“ (XXIX. és 831. l., névmutató, kiadja a szerb kir. Akadémia) cím alatt megjelent oklevéltáráról.

Tagadhatatlan, hogy e nagy gyűjtemény sok újat tartalmaz, de az összeállítás ily formájában nem egyéb, betűrendbe foglalt, rendszer és kritika nélkül, 769 szám alá fogott másolatgyűjteménynél, melyben a gyors másolás következtében sok a belecsúsztott hiba. Nem akarunk bírálni, de meg kell jegyeznünk, hogy e nagy terjedelmű munkából aránytalanul kevés értéket nyerünk a szerb felkelés történetére nézve.

1904-ben volt éppen százesztendőös fordulója a szerb felkelés kezdetének. Ha a szerb történetírás emléket akart volna állítani az újabb szerb történelem e kiinduló pontjának, mindenesetre jobban tette volna, hogyha első sorban a pétervári, bécsi és csak azután a párisi levéltárak direkt erre vonatkozó, kritikailag összeállított forráskészletét teszi közzé. Kállay Béni természetesen nem használhatta már e munkát, a melynek anyagát azonban jól ismerte, sőt a Gávrilovics kiadványában közölt Vucsinics-féle jelentéseket 1809—1813., továbbá Langenau orosz tábornok naplóját, már jóval Gávrilovics közlése előtt lemásoltatta.

2. Az önállóan megjelent munkák közül meg kell emlékeznünk *Nenádovics Konstantin*, *Milicsevics M. Gy.*, *Medákovics*, *Gávrilovics András* s főleg *Novákovics Sztoján* és legújabbban *Vukicsevics Milenkó* műveiről.

Nenádovics Konstantin két testes kötetben megírta Karagyorgyének, valamint vajdáinak és hőseinek életét: „Nagy Karagyorgye, Petrovics György fővezér, Szerbia fölszabadítója és főnöke, valamint vajdáinak és hőseinek élete, Bécs.“ cz. a. A könyv ugyan nagyterjedelmű és az 1883-ig terjedő irodalmat bőven felhasználja, kritikája azonban nem kielégítő, sőt fölös számmal van benne hiba is. Telve van egyoldalú lelkesedéssel Karagyorgye iránt s inkább egy műkedvelőnek a munkája, a melynek egyes elszórtabb forrásokból való adatait kritikával lehet ugyan használni, de a felkelés irodalmában inkább bibliografiai értéke van.

Milicsevics M. Gy. Belgrádban 1888-ban az újabbkori kiválóbb szerb férfiak emlékkönyvét adta ki egy testes kötetben, a melyben a szerb felkelésben részes kiváló vajdák életrajzát mintegy lexikonban adja. Természetes, hogy az akkori viszonyok között anyakönyveket nem vezettek és így az életrajzokat csakis egyes kortársak emlékezete alapján lehet összeállítani. Nem csoda tehát, hogy az egyes adatok nem megbízhatók és hézagosak. Érezte ezt a szerző, mert 1901-ben egy függelékot adott hozzá és a lehetőséghez képest javított rajta.

Medákovics M. G. Ujvidéken 1893-ban, felhasználván a pétervárad levéltár anyagát, megírta az első szerb felkelés gyászos végét, az 1813-iki katasztrófát. E munkának azonban nagyon csekély a becse, mert eltekintve néhány kiadatlan levéltől, kritikátlan összeállítás, még a Karagyorgye jellemével sincsen tisztában. Csak bibliografiai értéke van.

A szerb irodalom egyúttal a felkelés egyes részleteit illetőleg is mutat fel újabban néhány értékesebb munkát. Ezt leginkább az újabban megindult levéltári kutatá-

soknak lehet köszönni. Első sorban említjük Gávrilovics András: „A belgrádi felső iskola 1808—1813-ban, egy lap Szerbia felszabadításának történetéből“ című Belgrádban 1902-ben megjelent művét. Érdekes kulturtörténelmi tanulmány, a mely az Obrádovics Dosz-tije alapította felső iskolának szerepét világítja meg, melynek első igazgatója Jugovics volt. Nagy fontossága ennek az intézetnek abban állott, hogy csak itt bővíthető ki gyér elemi ismereteit az akkori szerb fiatalság.

Jelentős politikai tanulmány Novákovics Sztojának Belgrádban 1904-ben megjelent: A szerb állam fel-támadása, politikai történelmi tanulmány az első szerb felkelésről 1804—1813 (Belgrád, 252 lap) cz. műve. A szerző, a ki maga is nagyon sokáig állott diplomáciai szolgálatban, széles politikai háttért ad tanulmányának. Oroszország és Ausztria szerepét a felkelés ügyében pártatlanul tárja fel. Hangsúlyozza, hogy az 1813-iki katasztrófa, noha Szerbia ismét régi állapotába látszott visszasülyedni, mindazonáltal kiindulópontja Obrenovics Milos sikereinek. A bukaresti békének a szerbek belső autonómiáját megállapító pontja tette lehetővé Szerbia későbbi kifejlődését. A munka eredményeit összefoglalva, kétségtelen, hogy az idevágó irodalomban előkelő helyet foglal el.

Két évvel később ugyancsak Novákovics Sztoján („A török császárság a szerb felkelés előtt, 1780—1804“ Belgrád, 429 lap), a szerb felkelés bevezetéseként terjedelmes tanulmányt írt a török birodalom belálapotairól, különösen pedig gazdasági viszonyairól. Bő irodalmi apparátus alapján jellemzi a török földesuraság és a szerb kmet közötti viszonyt. A nyugateurópai történetirodalomnak — a melyhez értékénél fogva e mű is tartozik — egyik hiánya, hogy a török államlevéltárak még

mindig zár alatt vannak és így a török különleges szempontok mérlegelése elmarad e tanulmányokból, pedig világos, hogy ennélkül nem lehet objektív képet nyújtani. Értékes fejezete e munkának, a mely a szerbeknek szerepét részletezi az orosz-török és osztrák-török háború alatt. E részben szélesebb folyást enged az elbeszélésnek, mint a hogy Kállay Béni tette munkája első kötete illető fejezetében.

Novákovics kritikai szempontból legértékesebb munkája a felkelés százéves fordulója alkalmával iratott. Czime: „Felkelés a dahiák ellen 1804“, a források ismertetése, a felkelés jellege, az 1804-iki harcok, a belgrádi pasalik térképével, Belgrád, 1904. E munkában részletes áttekintést nyújt a forrásokról. Egyúttal szigorú kritika alapján megvilágítja a felkelés első éveinek politikai és gazdasági viszonyait és feltárja a mozgalom indító okait. Felhasználja az összes forrásokat, valamint az egykorú szemtanúk elbeszéléseit is. A felkelés kezdeteit illetőleg eddigelé ez a legértékesebb és legjobb monografia.* Ugyancsak becses tanulmány a szerb alkotmánytörténet szempontjából Novákovicsnak: „Karagyorgye korának alkotmánykérdése és törvényei“ című az idén (1907) megjelent munkája.

* Csak a teljesség kedvéért megemlítjük, hogy a szerb felkelés századik évfordulója alkalmával 1904 szept. 7-én a szerb kir. tud. Akadémia díszgyűlésén Jovánovics Ly. tartotta az ünnepi beszédet. Emelkedett hangú, csinosan megírt tanulmány, a mely azonban dithyrambus Karagyorgyéra; történetirodalmi értéke nagyon csekély. Igen természetes, hogy a beállott dinasztiaaváltozás következtében Karagyorgyének eddig kissé háttérbe szorított alakja újból feléledt a szerb irodalomban. Milicsevics Gy. Belgrádban 1904-ben összeállította Karagyorgye jellemzését beszédeiből és munkálataiból. E munkának azonban inkább folkloristikus becsé van.

Új s megemlítésre méltó önálló mű *Vukicsevics Milenko* „Karagyorgye“ czimű műve, mely egy nagyobb sorozat első köteteként jelent meg 1907-ben a könyvpiaczon. A kötet 1752-vel kezdődik és 1804-ig a „knézek megöletése“-ig tárgyalja az anyagot. Felhasználja az eddig megjelent összes forrásokat, a melyeket levéltári kutatásaival egészít ki, úgy hogy a mi a források lelkiismeretes felhasználását és gyűjtését illeti, dicséretet érdemel; kritikája s szemhatára azonban nem oly mély és tágas, mint a Novákovicse.

Legújabbán a történetírók sorába lépett *Gyorgyevics Vládán*, Sándor király miniszterelnöke, a kinek szellemes művét az Obrenovicsokról és Szerbia legújabb történetéről sokféle szempontból bírálták, de megannyian elismerik, hogy kitűnő részeket tartalmaz. Jelenleg a bécsi titkos levéltárban dolgozik és a Kállay Béni használta anyagot búvárolja. Első tanulmánya Karagyorgyeről és Ausztriáról, valamint az új szerb állam külpolitikájáról az Otácsbina XV. évfolyamában jelent meg. E tanulmányait folytatta az Otácsbina XV—XVIII. évfolyamában, előadván a szerb-orosz politika változásait. Mind a kettő szellemes felfogással megírt politikai tanulmány, a mely ugyan hiteles adatokon alapul, de azért szerzőnek határozott szubjektív egyénisége mégis feltetszik előadásán. Az a hűvös, magasröptű államférfúi modor, a melyet Kállay Béninél ellenfél és barát egyaránt elismer és méltányol, nincsen meg Gyorgyevicsnél, nem oly alapos historikus, mint Novákovicse, de tagadhatatlan, hogy honfitársai közül — a politikai szempontokat illetőleg — a dolgok mélyébe ő hatolt be legjobban.

3. *Apróbb közlemények.* Számos becses vonatkozást tartalmaznak a szerb felkelést illetőleg a szerb tudós

társaság kiadta *Glásznik*, a *Szrpszki knyizsevní Glásznik* (Szerb könyvészeti szemle), a szerb kir. Akadémia kiadványa a *Szpomenik*, a *Godisnica* s a *Delo*, nem is említvén bővebben az Otácsbina czimű szemlét.

E közleményeknek alábbi felsorolása ugyan jobbára bibliographiai érdekű, de bizonyos vezérfonalat nyújt azoknak, a kik Kállay Béni nyomában netán a szerb felkelés újabb feldolgozására vállalkoznak.

Az 1878 után megjelent „*Glásznik*“ 48. kötetében (1880) Mikosevics J. közöl adalékokat Szerbia újabb történetéhez, jelesül Szerbia és Oroszország viszonyáról, adja Karagyorgye jegyzőkönyvét, Milutinovics Szerbia története cz. munkájának kéziratait az első részben, továbbá néhány Jágodina vidéki személyiségnek életrajzi töredékeit és az ottani harcokat. A második részben a deligrádi, mizsári, lozsniczai és bánjai ütközetekről szól és 19 kiadatlan oklevelet közöl. A terjedelmére nézve nagy, de kritikátlan közlemény, ugyan csekélyebb értéket képvisel, mindamelllett egy-két vonással bővíti a forradalom képét.

Ugyancsak a *Glásznik* 54. kötetében (1883) Jovánovics Dragutin „Crna reka“ czim alatt kiegészíti Milicsevics M. Gy. A szerb fejedelemség czimű munkáját. Becses része a Crna reka vidékének helyrajzi és közigazgatási leírása, valamint az ott lezajlott történeti események világos képe, jobbára eredeti források alapján.

Miliszávjevics M. „Anyag Szerbia újkori politikája történetéhez“ czim alatt a *Glásznik* 75. (1892) kötetében szemtanuk elbeszélései alapján írja le Negotin 1813-iki elestét és ennek következményeit. Azután adalékokat nyújt Hajduk Velyko halálához és szól *Gavro* bimbasa büntetéséről. Kritikával használ-

ható közlemény. Kállayval szemben Hajduk Velyko önzetlen hazafiságát tünteti fel. Megjegyzendő azonban, hogy Kállay Béni Hajduk Velyko jellemét hiven adja elő és annak igen sikerült képét nyújtja, egy cseppet sem tagadván azokat a hősies vonásokat, a melyeket a szerző magasztal. E közléseknek főanyaga a belgrádi levéltárból került ki.

A „*Szrpszki knyizsewni Glásznik*“ értékesebb közleményei közül megemlítjük a 47. kötetben (1895) Miszkovics tábornok leírását a szerb hadsereg állapotáról és harczmodoráról a felkelés idején, 1804—1815-ig.

Ez a hadtörténeti tanulmány a belgrádi akadémia ülésén néhai Sándor király jelenlétében olvastatott fel. Hadtörténeti szempontból kifejti, hogy miként törnek ki az erdők homályából Karagyorgye bujkáló hajdúi a nyílt színtérre, miként alakulnak át sáncvédökké és miként foglalják el mint ostromlók, rendesen lovassági rohamtól támogatva, a töröktől vitézül védett sánczokat. (Misár, 1806. aug. 1.) E tanulmány nem készült ugyan ismeretlen anyag alapján, de szorgalmas összeállítás és értelmes katona munkája.

A szerb felkelést és a francia-orosz viszonyokat 1804—07-ig tárgyalja dr. Gávrilovics Mihálynak egy hosszabb tanulmánya, mely (*Szrpszki Knyizsewni Glasznik* II. 1901.) Napoleon balkáni politikájához adalék. Szerző kimutatja, hogy Napoleon mennyiben igyekezett céljaira felhasználni a szerbeket és minő fordulatot vett a francia politika, midőn a törököket magukra hagyván az orosz felfogáshoz közeledett, a melyet szintén a maga érdekében igyekezett értékesíteni. A mennyiben még eddig fel nem használt levéltári anyagot is belefűz, dolgozatának ez irányban van értéke, de nem tartozik a nagysúlyú munkálatokhoz. Inkább

gyűjtő, mint feldolgozó. Különösen föltetszik ebbeli tulajdonsága, midőn ugyancsak a nevezett folyóirat 3. és 4. kötetében Szerbia XIX. századbéli külpolitikáját tárgyalja a berlini kongresszusig. Nagyon sok ismert szólam van benne, bizonyos diplomáciai szempontokat igyekeznek érvényesíteni előadásában, de természetesen távolról sem mérkőzhetik a nagy szerb államférfiaknak, mint Riszticsnek történetpolitikai felfogásával. Mindamellett elismerést érdemlő szorgalommal kutatta a szerb felkelés egyes fázisait. Ugyancsak a Szrpsz. Kny. Glásznik IV. folyamában a török részről Icsko útján 1806—07-ben megajánlott békét fejtegeti kritikai alapon, helyesbítvén és bírálgatván Novákovics Sztoján hasonló tárgyú értekezését.

Kiadatlan török okmányokat közöl a szerb felkelésről 1805—1813. Balascsa G., a Szrpszki Knyizsevní Glásznik XIV. 1905. évfolyamában. Különösen becses a közzétett adatok sorában két defter a szófia levéltárból, a melyben különféle szultáni és vezéri rendeletek foglaltatnak; ezek a szerb belviszonyok méltatásához szolgálnak becses útmutatásul.

A „Szpomenik“, — kiadja a szerb királyi tudományos akadémia, — közleményei közül megemlítjük az 1890-iki második kötetben közölt buvárlatokat a párisi levéltárból (Nemzeti és külügyminiszteriumi levéltár, Pávlovics J.). Ez anyaggyűjtemény a Balkán-félsziget XVIII. és XIX. századbéli történetére vonatkozólag 113 sz. alatt érdekes emlékiratokat tartalmaz és egyúttal David travniki francia konzul jelentéseit is közli, a mennyiben a szerb fölkelésre vonatkoznak. A kiadónak azonban nem volt türelme, hogy alapos buvárlatokat folytasson, hanem mindenkép azon igyekezett, hogy az új anyagot mentől előbb kinyomassa.

Így azután az egész munka voltaképp töredék s adatai csak megrostálva és a többiekkel összehasonlítva illeszthetők be a szigorú kutatás keretébe. Milicsevics M. Gy. ugyancsak a Szpomenik XIV. (1891.) kötetében népszerű dolgozatot közöl „Jókics Péter meséje és az első szerb felkelés szereplése“ cz. a., a melyben nahiák (kerületek) szerint tárgyalja az egyes személyeket. Tudományos értéke e közleménynek nagyon csekély.

Értéktelen Prótics Antalnak a Szpomenik XIX. (1892.) folyamában „A szerb történet Karagyorgye fővezérségétől kezdve“ cz. dolgozata, a melyben még a megjelent forrásokat sem méltatja.

Ugyancsak ebben a kötetben Szrecskovics Pánta a régibb szerb történet szorgalmas, de kevés kritikájú történetirója tiz levelet közöl a szkupstina levéltárából Hajduk Velykohoz, öcscséhez és Obrenovics Miloshoz.

Értékesebb ennél a Szpomenik XXI. (1893.) évfolyamában „Milos fejedelem elbeszélése önmagáról“ cz. a. közölt életrajz, amelyet Milicsevics M. Gy. rendezett sajtó alá. Voltaképen az öreg fejedelem beszélt el ezt, de kizárólag emlékezete alapján. Természetes, hogy az elbeszélés egyoldalú és hogy Milos fejedelem mindig a maga pártján van.

Említettük, hogy a szerb felkelésnek török levéltári anyagon alapuló előadását sajnosan nélkülözzük. Novakovics Sztoján azonban lefordította és közölte egy törökké lett francia kalandornak művét, a ki Ibrahim Manzur név alatt az 1813. és 14. szerbiai s bosnyák eseményekre vonatkozólag kulturtörténeti szempontból érdekes részleteket írt össze. (Szpomenik XXII. 1893. évfolyam). Még egy török emlékirat számol be a szerb

felkelésről, Resid bégnek, „Csodálatos események története Belgrádban és Szerbiában“ czimű munkálata. Csohádzsics A. Sz. fordította le és tette közzé a Szpomenik XXXIII. (1897.) évfolyamában. Resid bég belgrádi török ember volt, a ki török szempontból elég érdekesen írja le a belviszályokat és a harcokat. Kritikával, jól használható munka.

Csirics B. szerb történeti tanulmányai 3. részében 1809—15. Milovánovits Mládenre vonatkozó 16 eredeti, igen használható oklevelet közöl a Szpomenik XXXIV. 1898. évfolyamában.

Dobrinjác Péter, a szerb felkelés egyik kiváló oroszpartí főnökének leveles könyvét átírva és rendezve kiadta Vukicsevics M. a Szpomenik XXXVII. 1900. évfolyamában. Összesen 42 levelet közöl 1810. és 1811-ből, a melyeket Dobrinjác különféle főbb emberekhez intézett és a melyek az orosz-szerb viszonyt, valamint az ő száműzetésének körülményeit világítják meg, természetesen szubjektív módon.

Ugyancsak Vukicsevics az első és második felkelés idejéből közöl 21 eléggé érdekes levelet Leontije metropolitától, Karagyorgyetől, Obrenovicstől. Néhány azonban már az 1815 utáni korszakból való.

Ugyancsak Vukicsevics adta ki Jókics Péternek az első felkelés egyik szemtanújának elbeszélését a Delo XXXII. 1904. évfolyamában. Az orosz tudományos akadémia ugyanis 1840-ben indítványozta, hogy az első felkelés szemtanúinak elbeszéléseit jegyzőkönyvbe kell foglalni. Kiderült, hogy az emlékezetből elmondott dolgok, okleveles anyag híján nem ellenőrizhetők és általában véve értéktelenek. Ezek között még a Jókics elbeszélése érdemel bizonyos figyelmet, de ezt is csak gondos kritikával lehet használni.

Egy hazánkfiának, Dombay konzuli tolmácsnak 1804—06. terjedő feljegyzései érdekes adatokat tartalmaznak az egykorú személyiségekre vonatkozólag. Dombay, a kit Ferencz császár és király különösen kegyelt, minthogy atyját, — a ki a kabinetben egyik hűséges, szépen író hivatalnok volt, — nagyon szeretete, gyakran átjárt Zimonyból Belgrádba és benyomásait rögtön feljegyezte. Ezeket fordításban Kosztics Dragutin adta ki, ugyancsak a Delo 32. évfolyamában.

Az apróbb adalékok sorozatából felemlítjük a a Csupics Nikola szerkesztette *Godisnica* 1883. V. kötetében Trandafil Duka zimonyi görög kereskedő görög nyelven írott énekét, a szerb felkelés fontosabb eseményeiről. Hősköltemény formában erős szerb érzéssel leírja a forradalom eseményeit; az előadás sok mellékes epizódot tárgyal, melyek eléggé érdekesen felhasználhatók. Természetes, hogy az egész mű csakis mint közvetett bizonyíték jöhet számba.

Gávrilovics András két tanulmányt közölt Szerbia felszabadítása történetéből a *Godisnica* XXII. 1903. folyamában. Az első részben a kenézek megöletését tárgyalja. Felhasználja az összes forrásokat és kimutatja, hogy a felkelés már régibb idő óta volt kitörőfélben, de általánossá csak 1804-ben lett, miután a kenézeket megölték. A második rész Topliczának és Lábnak elfoglalását tárgyalja.

Hadtörténeti szempontból felemlitendő még Protics K. tábornok tanulmánya az 1813—14. hadi eseményekről, a melyben a közzétett anyag alapján leginkább Ausztria befolyását és magatartását tárgyalja a szerb hadjárattal szemben. Nem nagy jelentőségű közlemény.

A szerb felkelés hadi történetéhez Alekszics A. a

Godisnica V. 1883. folyamában az északnyugati és mácsvai részeket tárgyalja. Inkább elméleti tanulmány, a melyben a felkelés tanulságait igyekeznek az olvasó elé állítani.

Prótics Koszta (volt kir. helytartó) különben a Godisnica XIII. kötetében 191 lapon előadja a szisztovoi békétől 1807-ig terjedő korszakot. Felhasználja a teljes irodalmat. Az első rész teljesen a Kállay tárgyalási modorában és felosztása szerint van írva.

Értékes Novákovics Sztojánnak a *Letopisz szrpsz. Mátice* 1904. évfolyamában megjelent „A szerb állam feltámadása” című értekezése, melyet báró Tott és Sztrátimirovics metropolita emlékiratainak, valamint az erre vonatkozó irodalomnak teljes felhasználásával írt.

A „*Nova Iszkra*” 1904. évf. Vukicsevics Milan, Dzsiniics kapitány nevééről és haláláról értekezik. Élénk képet nyújt Karagyorgye eme híres kapitányáról, ki megalapította Deligrádot, hol aztán később halálos sebet kapott. Ugyancsak ebben az évfolyamban jelent meg Karagyorgyenak egynehány ismeretlen levele.

De nem folytatjuk tovább ez aprólékos felsorolást. Tisztünknek eleget teszünk, ha megemlítjük, hogy Kállay az 1903-ig megjelent tanulmányokat élénk figyelemmel kísérte s őszinte érdeklődéssel szemmel tartotta Gávrilovics M. és Kosztics Drágutinnak bécsi levéltári kutatásait. Az elősoroltuk közleményeket, a mennyiben ráért, elolvasta, kivonatolta és szándéka volt munkájában fel is használni az ebbeli eredményeket.

Legjobban ő maga ismerte munkájának hézagait s mindig hangsúlyozta, hogy minden nagyobb történeti kérdésnek, az egyes korszakokban újból meg kell iratnia. Ez önkritikának azonban nincs mit tartania a komoly bírálattól, mely e töredékes munkából

is csak úgy rekonstruálja az egész munkát, mint a hogy a műtörténet is Skopas, Praxiteles, Antenor, Paionios torsoit a művészet egyenértékű jeles darabjai közé iktatta.

De nincs miért külön elemezgetni a munka becsét. Elnézve belértékétől, a nagyemlékezetű szerző egyénisége biztosítja számára a közérdeklődést.

Régi alapigazság, hogy az észlelő valamely tájnak emelkedettebb pontjáról a föld felületének csak bizonyos részét látja. Ez a rész annál tágabb, mennél nagyobb az észlelési helynek magassága a tenger színe felett. A politika szemköre pedig annál tágabb, mennél magasabb szemlélési pontból működik az észlelő. E magasságészlelési alap alatt nem a szó szoros értelmében vett hivatalos állás vagy méltóság, hanem azon kvalitások összege dönt, a melyet az illető ítélkezésénél mérlegbe vethet. A tulajdonságok összege alatt értjük: a történelmi fejlődés menetének teljes ismeretét és kapcsolatban ezzel a jelen állapotoknak részletes, pozitív tudását.

Kállay Béniben szerencsésen egyesült a bölcselő történetvizsgálatra való belső hajlam és a tetterő. Öntudatosan mérlegelte e kellékeket, ebből fejlődött az a tehetsége, mely egyaránt képesítette őt úgy a mult objektív méltatására, mint az aktív szereplésre. Államférfi volt, a ki tudta a históriát és történetíró, a ki „csinálta a históriát.“

S most, midőn útjára bocsájtjuk e munkát, csak az a fájó érzés vegyül örömrünkbe, hogy e könyvről is elmondható: „Sine me ibis liber in orbem“. A szerzőt nem láthatjuk, de művéből megérthetjük a lelkét.

1908 jan. elején.

Thallóczy Lajos.

ELSŐ FEJEZET.

Az orosz védnökség megalapítása Szerbiában.

Midőn a Porta 1806 december 27-ikén hadat üzent Oroszországnak, Moldvát és Oláhországot már két hónap óta megszállották volt az orosz csapatok. Az orosz fővezér nyíltan kijelenté ugyan, hogy nem az ozmán birodalom ellensége gyanánt nyomult be e tartományokba s hogy célja nem egyéb, mint a Portát az Oroszországgal fennálló szerződések pontos teljesítésére birni; Konstantinápolyban mindazonáltal érezték, hogy északról ismét veszély fenyegeti Törökország lételét.

Oroszország keleti politikájának általános jellemzése.

I. Sándor czár, noha legalább uralkodása kezdetén, a belkormányzás kérdéseiben, az előbbi rendszertől sokban eltérő irányt követett, a Kelettel szemben éppen oly kevésbé tudott vagy akart szakítani a hagyományos politikával, mint bármelyik előde. Oroszország keleti politikájának nem dynasztikus érdekek, nem is egyes nagyratörő uralkodók hódítási hajlamai adtak tulajdonképen irányt. Az uralkodók, még az oly hatalmas szellemek is, mint I. Péter és II. Katalin, nem teremtették meg, hanem egyéniségükhöz képest, hol erélyesebben, hol lanyhábban csak vezették amaz ösztönszerű törekvést, mely az orosz népet, daczára a nagy

távolságnak, daczára az akadályoknak és veszélyeknek, századokon át, soha nem lankadó erővel folyvást meg-megújuló vállalatokra készíteté a Balkán félsziget, de különösen Konstantinápoly ellen. Midőn az első varég fejedelmek, alig, hogy megalapították volt uralmukat orosz földön, Byzancz elfoglalására indultak, valószínűleg csak azon varázsnak engedtek, melyet a kellemesebb éghajlatú déli tájak, a zordabb éjszak lakóira mindenütt és mindenkor gyakorolnak. E kalandos támadások azonban, noha eleinte mindannyiszor visszaverettek, döntő befolyással valának az orosz birodalom későbbi fejlődésére. A folytonos harczok és békekötések következtében, a követségek útján s az így keletkező kereskedelmi összeköttetések által, élénkebb érintkezés, szorosabb viszony támad Byzancz s az orosz tartományok között. Így történt, hogy Oroszország Byzancztól nyerte a keresztyénséget s a művelődés alapvonásait. Az orosz nép bevonatott azon nézetkörbe, mely a keleti római birodalmat nyugottól elválasztá. Ezen alakulás hatása még ma is észlelhető. Igazuk van az orosz íróknak, kik még napjainkban is lényeges különbséget látnak az orosz s a nyugateurópai civilisatio között, mindamellet, hogy másfél század óta Oroszország annyi tényleges ismeretet kölcsönzött Nyugottól.

De a hit s a szellemi irányzat közössége mellett nem maradhatott befolyás nélkül az a hatalmi állás sem, melyet Byzancz elfoglalt, midőn az oroszok először benyomultak a keleti birodalomba. Róma világi hatalmának letűnte óta Byzanczban központosult a világalom, az imperium legalább a Kelet fölött. A pompa és gazdagság, mely az akkori Byzanczot

elárasztá, az állami élet bámulatos szervezete, de különösen a császári tekintély látszólagos mindenhatósága, kétségkívül megdöbbentőleg hatottak a kicsiny orosz fejedelmekre s magára az orosz népre.

Az imperiumnak mind e fényt, erőt és nagyságot magában egyesítő fogalma pedig elválaszthatatlanul a városhoz fűződött, mely annak székhelyét képezte.

E fogalom nagyszerűségét nem kisebbité az a körülmény, hogy a birodalom napról-napra hanyatlott s hogy a császári hatalom mindinkább ingadozóvá lett. Népek és nemzetek nem mindig, sőt talán még többnyire sem vezéreltetnek csupán reális érdekek által. A realismusnak általában sokkal csekélyebb szerep jutott a történetben, mint első pillanatra látszhatik. A legállandóbb, a legszívósabb törekvések, éppen azok, melyekért a legtöbb vér folyt, s melyek a legnagyobb áldozatokat igényelték, igen gyakran pusztá jelszavakból, minden tényleges alapot nélkülöző képzetekből származtak. Századokon át harczolt Németország Róma birtokáért, midőn az már rég elveszté volt a politikai hatalomnak utolsó maradványát is.

De Róma nevéhez az elenyészett viláგuralom kápráztató képzete tapadt. Éppen ily hatást gyakorolt Byzancz az orosz népre. E hatás, e vonzeró még inkább növekedett, midőn Oroszország a hosszas tatárjárom alól felszabadulva, új, hatalmasabb nemzeti életre ébredt s midőn Konstantinápoly és ezzel együtt majdnem az egész byzanci birodalom a törökök kezébe kerülvén, a keresztyénység az izlamot volt kénytelen uralni. Ez idő óta a jelen század elejéig a hitsorsosok felszabadítása képezte a török birodalom ellen kezdett orosz had-

járatok öntudatos czélját; a keleti imperium megszerzése volt azonban a be nem vallott s inkább csak öntudatlanul működő erő, mely Oroszországot annyszor á Konstantinápoly felé vezető útra terelte.

Csak lassan nyomult előre Oroszország ezen az úton, olykor meghátrálva önként az akadályok előtt, majd visszalökve évtizedekre, az akkor még hatalmasabb ellenfél által. De sem akadály, sem csapás nem volt képes megváltoztatni a hagyományos orosz keleti politikát, mely oly mélyen gyökeredzett a nép érzületében s melynek végczéljaira nézve az uralkodó s nép felfogása között mindenkor teljes összhang létezett.*

I. Sándor
czár keleti
politikája,
Napoleonhoz
az ösvényről,
való viszonya
e részben. —
Novoszilczov
tárgyalása
Pittel.

A gyöngé és ingadozó jellemű, de eszményekért könnyen lelkesülő I. Sándor sem térhetett tehát le az ösvényről, melyet számára nemzetének százados törekvései és elődeinek vállalatai kijelöltek. Meglehet, hogy Napoleonnak az európai Törökországot, Szyriát, Egyiptomot felkaroló, sőt Indiáig terjedő merész és kalandos hódítási tervei nélkül a czár csak később fordult volna az ozmán birodalom ellen. Az első konzul s utóbb a francia császár kelet felé irányuló törekvései azonban, melyek ha sikerülnek, örökreveget vetettek volna Oroszország terjeszkedési vágyainak, a legnagyobb mérvben felkölték a czárnak s minisztereinek aggodalmát.

I. Sándor trónralépte óta nagy bizalmatlansággal szemlélte Napoleon növekvő hatalmát. Ennek okát közönségesen ama féltékenységben keresik, melyet Bonaparte hódításai és erőszakos föllépése költöttek

* Lásd bővebben szerző: Oroszország keleti törekvései cz. munkáját.

fel a czárban, ki maga is döntő befolyást óhajtott gyakorolni Nyugat-Európa sorsára. Valószínű azonban, hogy e bizalmatlanság előidézésében sokkal nagyobb része volt a keleti ügyekre való tekintetnek. Sándor ellenszenvé Napoleon iránt aligha változott volna Tilsitben oly rögtön fellengős barátsággá, ha ama nevezetes találkozásnál csak a nyugateurópai államok jövőjéről, nem pedig főként arról lett volna szó, hogy a két császár megosztozzék a világhatalom fölött, — a kelet a czárnak maradván osztályrészül. Az orosz külpolitikában az egyedüli szilárd és változatlan pontot valóban a kelet képezte. És így az a gyakran felmerülő nézet, hogy Oroszország külpolitikáját Sándor uralkodása idejében folytonos ingadozás és ellenmondás jellemezték, csakis az európai hatalmakkal fennálló viszonyokra vonatkozhatik. A kelettel, tehát a török birodalommal szemben az orosz politika e korban is hű maradt a mult századok hagyományaihoz s lankadatlan következetességgel igyekezett célját elérni. De éppen azért nem tekinthető egykedvűen, ha más hatalmasbb államok is önállóan s talán az orosz érdekek rovására foglalkoztak a keleti kérdéssel. A legnagyobb s a legfélelmeesebb hatalom ez idő szerint kétségkívül a Napoleoné volt. A czár főtörökvésének arra kellett tehát természetesen irányulnia, hogy Napoleon figyelmét lehetőleg elvonja a török birodalomtól s befolyását Konstantinápolyban legalább diplomatiailag megtörje; ha pedig mindez nem sikerülne, még tényleges beavatkozás és háború árán is meg kellett előznie a francia hegemonia túlsúlyra emelkedését keleten. Napoleon kalandos keleti tervei nem adtak tehát irányt az orosz politikának, csak siettették Sándor czár fölléptét az ozmán biro-

dalom ellen. Az ó-orosz körök nem is szívesen látták, hogy a czár a nyugateurópai ügyekkel is behatóan foglalkozik. Az ekként gondolkozók csak a keletet tarták szem előtt és Konstantinápoly elfoglalását tekinték az orosz külpolitika egyedüli céljául.¹ A czár azonban nem érdemlé meg a vádat, hogy elhanyagolja Oroszország hagyományos törekvéseit, ám-bár kétségkívül iparkodott tekintélyét és befolyását Európában is mindinkább érvényesíteni.

Már azon utasításokban, melyeket megbizottjának, Novoszilczovnak adott, kit az 1804. év őszén Londonba küldött volt, hogy Angliát szövetségre bírja Napoleon ellen, többek közt Törökországról is szól a czár s úgy nyilatkozik, hogy Oroszország és Anglia között a legőszintébb egyetértésnek kellene léteznie a török birodalom sorsát illetőleg. Mert — így folytatja — kétségtelen, hogy ezen állam gyöngesége s keresztyén alattvalói elégedetlenségének öregbedése folytonos veszélylyel fenyegeti Európa békéjét. Ennélfogva a czár meggyőződése szerint, különösen ha a porta Franciaországgal szövetkezne, vagy pedig uralmát Európában egyéb körülmények folytán többé fenn nem tarthatná, elérkezne az időpont, midőn a szövetséges hatalmak, t. i. Oroszország és Anglia kényszerülnének az ozmán birodalom tartományainak jövőjével komolyan foglalkozni.²

A bizalmas tárgyalások folyamában pedig, melyeket e kérdés fölött Novoszilczov Pittel folytatott, amaz, hogy az angol miniszter gyanúját Oroszország titkos terveire nézve eloszlassa, kijelenté, hogy Sándor czár nem vágyik Törökország meghódítására. Csakis azon esetben határozná el magát a czár arra, hogy Konstantinápolyt elfoglalja, ha nem lenne képes megakadályozni,

hogy ott valamely más európai hatalom befolyása tartósan befészkelődjék.³

Szent-Pétervárott ekkor még szorgosan leplezték a török birodalom megsemmisítésére irányuló vágyakat. Különbösen is amaz óriási mozgalom és forrongás közepett, melyet Napoleon idézett elő folytonos támadásai által, minden állam csak saját védelmével s a közös veszély elhárításával törődött. Mindazáltal a diplomatia igen korán figyelmessé lett az orosz törekvésekre. Stadion gróf, Ausztria szentpétervári követe, már az 1805. év elején azon meggyőződésre jutott, hogy az orosz kormány titokban és lassan bár, de egyengetni igyekszik az utat, mely az óhajtott zsákmány legnagyobb részének megszerzésére vezethet, ha majd az ottomán hatalom összeomlik Európában.⁴ Egy évvel később, 1806 február havában Merveldt gróf, ki az időközben külügyminiszterré kinevezett Stadiont váltotta volt fel a követségi állomáson, hasonló értelemben, de már határozottabban nyilatkozik. Nézete szerint kétségtelen, hogy az orosz kormány az európai Törökország, különösen pedig a Bosporus, az Archipelagus és Görögország elfoglalását tekinti legfőbb érdekének; de még nem tartja elérkezettnek az időt, hogy e célját megvalósítsa s egyelőre megelégszik azzal, hogy biztosítsa diplomatiái túlnyomóságát Konstantinápolyban. Ha azonban észrevenné, hogy a francia befolyás a divánban túlszárnyalja az orosz, akkor rövid időn belül okvetetlenül megtámadja a portát s igyekezni fog kiűzni a törököket Európából.⁵

Merveldt jól látott, csak abban a feltevésében tévedt, hogy az orosz kormány még nem vélte alkalmasnak az időpontot a cselekvésre.

Pétervári
osztrák kö-
vetek jelen-
téseit Orosz-
ország ozél-
jairól
1805—6.

Készülődések
a háborúra.
Benyomulás
Moldvába.
A porta had-
izenete.

Szent-Pétervárott már az 1805. év folytában igen komolyan háborúra készültek a porta ellen. Még folyt a küzdelem egyfelől Franciaország, másrésről pedig Ausztria és Oroszország között, midőn 1805 vége felé csendben és minden feltűnés nélkül orosz csapatok összpontosítottak Besszarábia határán Tomaszov tábornok parancsnoksága alatt. Ez utóbbi azon utasítást nyerte, hogy minden pillanatban álljon készen a benyomulásra Moldvába és Oláhországba, egyelőre azonban csak a török várakról és haderőről igyekezzék pontos tudósítást szerezni, de kerüljön mindent, mi a portának a béke megszegésére adhatna alkalmat. Az orosz haderőnek jó része ekkor még az osztrák-francia háborúban lévén elfoglalva, az orosz kormány nem merte rögtön megindítani az ellenségeskedést, hanem megelégedett a készülődéssel.⁶

A nagyterjedelmű orosz birodalom távolabb eső részeiből csak sok nehézséggel és csak hosszabb idő multával volt képes a diplomácia biztos tudomást szerezni az ott történekekről. Az osztrák követség is csak 1806 márczius elején értesült arról, hogy a moldvai határon már két hadtest készen áll.⁷ Ez időtől fogva aztán mind bizonyosabbá vált, hogy az orosz kormány támadást tervez Törökország ellen. A szentpétervári társaságban, a titok leple alatt, de azért elég érthetően, mindenki háborúról suttogott, még a csár szárnysegédei is.⁸ És maguk a miniszterek sem igen tagadták már, hogy a francia befolyás határozott felülkerekedése Konstantinápolyban s ennek következtében a Bosporus elzáratása az orosz hadihajók előtt, háborúra adhatna okot. Úgy látszik különben, hogy a szentpétervári kabinet még azon esetben is fegyveres beavatkozást tartott szükségesnek, ha a porta, francia

besúgás folytán vagy a nélkül, a belkormányzás terén oly czélszerű reformokat létesítne s hadseregében oly javításokat léptetne életbe, melyek Törökországot függetlenné tehetik vala az orosz gyámkodástól s így meggátolhatták volna az orosz terjeszkedési vágyak teljesülését.⁹

Egyedül a czár tagadta még következetesen, hogy ellenséges szándékkal viseltetik az ozmán birodalom ellen. Merveldt gróf előtt egy alkalommal határozottan ki is jelenté, hogy nem fogja a portát megtámadni, ha csak Franciaország nem kényszeríti őt erre, sőt hogy valószínűleg megkísérti egyetértésre jutni e kérdés fölött Napoleonnal. Daczára a tiszteletnek, melyet Merveldt gróf az uralkodó személye iránt érzett, a czárnak az elvitázhatatlan tényekkel oly feltűnően ellenkező biztosításai nem nyugtathatták meg őt s növekvő aggodalommal szemlélte az események fejlődését.¹⁰

Június közepe felé az orosz készülődések úgy a Fekete-tengeren, mint a dunai fejedelemségek határain igen jelentékeny mérveket öltöttek. Az osztrák követ most már teljes biztossággal állithatá, hogy e készülődések egyenesen Konstantinápoly ellen irányulnak, mely város elfoglalásának terve az orosz közvéleményben, kivétel nélkül, a legnagyobb népszerűségnek örvend. A czár és miniszterei pedig erősen meg vannak győződve, hogy ha Konstantinápolyt hatalmukba kerithetik, az ozmán birodalom összes keresztyén lakossága Oroszországhoz fog csatlakozni s tömegesen fölkelvén, kiirtja a törökök utolsó maradványait is Európából.¹¹

Kétségtelen tehát, hogy Oroszország nemcsak készült a háborúra, hanem óhajtotta is azt. Még csak

az ürügy hiányzott, mely a világ előtt elhárithatta volna az orosz kormányról a kezdeményezés felelőségét. Ezen ürügyet maga a porta szolgáltatta ellenfelének; nem ugyan saját akaratát követve, hanem engedve Napoleon biztatásainak és fenyegetéseinek, ki Oroszországot a keleten foglalkoztatni kívánván, szintén óhajtotta a török háborút.

Napoleon követe azonban, Sebastiani tábornok, kinek feladata volt a portát Oroszország ellen izgatni, 1806 augusztus elején érkezett Konstantinápolyba s csak azután vette kezdetét az a diplomatai küzdelem, melynek főbb mozzanatait a moldva-oláh hoszpodárok letétele s utóbb visszahelyezése képezték. De az orosz csapatok ekkor már több hónap óta készen állottak a határon, minden pillanatban várva az indulási parancsot. És szeptemberben Budberg báró, az orosz külügyminiszter, határozottan kijelenté Merveldtnek, hogy Oroszország teljesen elkészült a háborúra s még annak valószínű költségeit is már előre figyelembe vette a pénzügyi előirányzatban. E háborúnak pedig okvetlenül be kellett következnie, mint a miniszter megjegyzé, ha a porta nem enged a dunai fejedelemségek kérdésében. A porta azonban végre is engedett s az orosz ultimátum lejárta előtt elrendelte a hoszpodárok visszahelyezését. Mindazonáltal Sándor czár saját követelésének teljesítésével nem elégedett meg többé, hanem elrendelte Moldva és Oláhország megszállását, fennen hirdetvén még akkori barátságos hajlamait a porta iránt. Ily nyilatkozatok azonban nem palástolhaták többé ama világos tényt, hogy tulajdonképen Oroszország volt a békebontó. Hogyan történt aztán, hogy forma szerint mégis a porta üzent háborút az 1806. év utolsó napjaiban, erről már szólottunk

más helyt* s így ezen körülmények részletes ecsetelését itt mellőzhetjük.

Oroszországban oly általános volt a meggyőződés a török birodalom gyengesége és az ottani állapotok ziláltsága felől, hogy maga a császár kormánya is aránylag csekély haderővel elfoglalhatni vélte Konstantinápolyt; sőt még egy török-francia kettős háborútól sem riadt vissza.¹²

Izgatás a keleti keresztények közt. A szerb forradalom fontossága orosz szempontból.

Daczára e rendkívüli önbizalomnak, az orosz kormány nem feledkezett meg azon előny felhasználásáról, melyet az ozman birodalom népességi és vallási viszonyai nyújthattak. Nagy Péter óta Oroszország minden török háború alkalmával megkísérté a szultán keresztyén alattvalóinak fellázítását, hogy az ekként keletkező belzavarok által nehézségeket támaszson a portának. I. Sándor császár idejében is alkalmas segédeszközül tekintetett a rája a Törökország ellen tervezett küzdelemben.¹³ Nem csoda tehát, hogy a szentpétervári kabinet már jóval a háború kitörése előtt komolyan kezdett foglalkozni a törökországi keresztények izgatásával, de különösen a szerb fölkeléssel.

A szerb mozgalom eleinte csak fölötté lanyharokonszenvet ébresztett Oroszországban, még azon körökben is, melyek bővebb tudomással bírtak arról. A Nenádovics Máté vezetése alatt 1804-ben Szent-Pétervárott járt küldöttség meglehetősen hideg fogadtatásban részesült. A felkelőknek ezen idő óta a császárhoz intézett folyamodványaira is, mint tudjuk, vagy éppen semmi vagy csak kitérő válasz érkezett s az orosz követ Sztambulban csak igen tartózkodva emelt szót

* V. ö. A szerbek tört. I. 560—1. l.

a szerbek mellett. Szerbia ekkor még nem képezett önálló czélt Oroszországra nézve a török birodalom ellen intézett törekvésekben. E tartománynak csak közvetett jelentősége volt az orosz politika szemében. Háború esetén ugyanis a szerb rája mozgalma megbéníthatá a török sereg egy részét, ezáltal lényegesen megkönnyebbtvén az orosz csapatok hadviselését.

Ez utóbbi szempontból azonban a szerb fölkelés már kiváló fontossággal bírt. Két év óta küzdöttek a szerbek s ez idő alatt egészen önerejükből jelentős diadalokat is arattak az ellenök küldött pasák felett. Nem a rája jelentéktelen, néhány falura vagy egyes vidékekre szorítkozó lázadása volt ez többé, a milyen a Balkán-félszigeten gyakran előfordult; egy egész keresztyén nép ragadt volt fegyvert s a haderő, melyet sikra állíthatott, már sok ezer főt számlált. A hitközösségen kívül pedig, mely Oroszország támadásaiban a török birodalom ellen mindenkor oly nagy szerepet játszott, ez esetben már a faj- és nyelvrokonság is méltánylást érdemelt, nem ugyan még mint a politikai összetartozandóság egyik fontos mozzanata, hanem inkább mint a könnyebb közlekedés nem megvetendő eszköze. Természetes tehát, hogy az orosz kormány nagy súlyt fektetett a szerbekkel való gyakoribb érintkezésre és a fölkelés szítására. Czartoryski herczeg őszintén be is vallotta az osztrák követ előtt, hogy a szerb mozgalom elnyomása egyáltalában nem lenne előnyös Oroszországra nézve, mert ezáltal háború esetében legfőbb támaszától fosztatnék meg.¹⁴ Éppen oly kevéssé titkolta Budberg báró is, hogy a czár összeköttetésben áll a szerb felkelőkkel, miáltal biztosítá közreműködésöket a törökök ellen; s hogy segélyökkel Oroszország a francziákat

Bosznián át Dalmáciában és Isztriában is megtámadhatja.¹⁵ Napoleonnak csakhamar tudomására jutottak e törekvések. Értésülvén az osztrák és orosz követek által Sztambulban 1806 elején a szerbek folyamodása következtében tett diplomatai lépésekről, már júniusban figyelmezteté a portát a még mindig barátságot szinlelő Oroszország titkos cselszövényeire s különösen arra, hogy a törvényes uralkodójuk ellen fellázadt szerbeket fegyverrel és pénzzel támogatja s már a teljes önállóságot is megígérte nekik. Ha sikerülne a szerbeknek, így szólt Napoleon a portához intézett tanácsaiban, oly függetlenségre szert tenniök, a minővel Moldva és Oláhország birnak, úgy Morea s az ozman birodalom többi részei is hasonló célzra törekednének, a mi Törökország megsemmisülését vonná maga után.¹⁶

A gyanúsítás, hogy az orosz kormány már önállóságot ígért a szerbeknek, ekkor még alaptalan volt. De bizonyosnak látszék, hogy igen komolyan igyekezett szorosabb összeköttetésbe lépni a felkelőkkel.¹⁷

Michelson tábornok hadszervezési munkálatai, Ugritics missziója.

Az 1806. év elején a moldvai határon összpontosított orosz hadsereg főparancsnokává Michelson tábornok neveztetett ki. Az előbbi hadjáratok alkalmával az orosz vezérek több ízben alakítottak szerb és bolgár menekültekből önkéntes csapatokat, melyek jó szolgálatokat tettek a rendes hadseregnek. Alig hogy a táborba érkezett, Michelson is folyamodott a czárhoz, hogy hatalmazza őt fel ily önkéntesek toborzására.¹⁸ Csakhamar meg is nyerte Szent-Pétervárról az engedélyt s ezen leginkább előőrsi és kalauzszolgálatra alkalmazott csapatok szervezésével a Trebinyéből származó Novokrstenni bej (újonnan keresztelt bej) név alatt ismert Ugriticset bizta meg, ki az orosz

hadseregben hadnagyi rangot viselt. Ez önkénteseknél sokkal nagyobb hasznára lehettek az orosz hadviselésnek magok a szerb felkelők. Hogy velök összeköttetésbe léphessen,¹⁹ Michelson legczélszerűbbnek vélte Ugriticset küldeni hozzájuk, kinek csapatában különben is már több szerb menekült szolgált. Utasításához képest a tábornok megbizottjának igyekeznie kellett Szerbiában kiismerni a nép hajlamát Oroszország iránt s tudomást szerezni mindazon körülményekről, melyek az orosz hadviselésnek előnyére válhattak.²⁰ Novokrstenni küldetése 1806 tavaszán (április) már hivatalos színezettel bírt, mert ő az orosz főparancsnok nevében jelent meg a szerbeknél. Ez volt tehát Oroszország részéről az első határozott lépés, mely aztán idő multával a szorosabbra fűződő orosz-szerb összeköttetésre vezetett.

Karagyorgye örömmel fogadta az orosz tábornok küldöttjét. Megjelenése és az orosz kormány nevében tett ígéretei felbátorították és kitartásra buzdíták a szerbeket. Óhajtották volna megtartani magok között a tapasztalt tisztet, hogy harczaikban tanácsával élhessenek. Ugritics Novokrstenninek azonban megbízatásához képest csakhamar vissza kellett térnie, hogy tapasztalatairól jelentést tegyen. Karagyorgye tehát távozásakor legalább levelet intézett általa Michelsonhoz, melyben elősorolta legfőbb szükségleteiket s kérte, hogy mielőbb pénzt, fegyvereket, lőszeret és ügyes tiszteket küldjön nekik, mert ezekben szenvednek leginkább hiányt. Végre kijelenté, hogy ha a remélt segély gyorsan megérkezik, az egész szerb nép hálájára számíthat a tábornok.²¹ Daczára e sürgető felszólításnak, az Oroszországtól várt segedelem sokáig késett. Michelson ekkor még orosz föl-

dön, Moldva határán állott seregével. Már e nagy távolság s az utazás akadályai, különösen a törökök által megszállott vidékeken át, szerfölött megnehezíték a szerbekkel való közlekedést. Karagyorgye levele is kétségkívül csak hetek múlva jutott a tábornok kezébe, kinek aztán ismét Szent-Pétervárra kellett azt küldenie. Oroszország különben, mely ekkor még fennen hangoztatá, hogy nem viseltetik ellenséges indulattal a török birodalom iránt s egészen a hadüzenet kihirdetéséig megmaradt e szerepe mellett, nem is támogathatá nyíltan a szerbeket, minthogy a porta lázadóul tekinté a szerbiai ráját. És ezért egy szerb küldöttség, mely május elején, még az Ugriticseféle küldetés előtt, Szent-Pétervárra jött, ismét csak biztatásokkal és pusztá ígéretekkel volt kénytelen megelégedni.²³

Másfelől Ypsilanti, az oláh fejedelem, kinek orosz érzelmei általánosan ismertettek, de ki még nem szakítván teljesen a Portával, legalább a loyaltás külszínét kényszerült megőrizni, szintén nem engedhette meg, hogy Oroszországból nagyobb mennyiségű hadikészlet szállittassék oláh földön át a szerbek számára, a mi nem maradt volna titokban a török kormány előtt.²³ Nagy súlyt fektetvén azonban a szerb mozgalom érelyes folytatására, mindent elkövetett, hogy a fölkelők, legalább titkos módon, Oroszország tetteges támogatásában részesüljenek. E célra kezét fogva működött az Oláhországban tartózkodó orosz ügynökkel, Rodofinikinnal.²⁴

Ypsilanti és Rodofinikín együttes működése.

Ypsilanti reábirta Rodofinikint, hogy kormányától kérjen a szerbek számára 13,000 aranyat, mely öszszeggel legsürgősebb szükségleteiket fedezhetnék. Továbbá a következő tervvel állott elő: minthogy

a fenforgó körülmények között lőpor s egyéb hadiszerek szállítása Oroszországból nem lehetséges, az osztrák kormányt kellene felszólítani, hogy a szerbeknek engedje át a szükséges mennyiségű lőkészletet, a mire talán hajlandó is lenne, ha figyelmeztetnék azon veszélyre, mely a minden támasztól megfosztott fölkelők részéről, — kik ez esetben kétségkívül Napoleonhoz fordulnának, — Ausztriát is fenyegethetné. Oroszországnak pedig, nehogy Ausztriát vád érje, ki kellett volna nyilatkoztatnia, hogy megtéríti az átadandó szerelvények árát.²⁵ Rodofinikin mindezt híven közölte kormányával. Ausztria szívességét Szent-Pétervárt nem voltak hajlandók igénybe venni. De a 13,000 arany utalványozását a szerb fölkelők javára a czár elrendelte s ennek következtében Budberg szeptember vége felé felszólítá Michelsont, hogy a mint megkapja az említett összeget, juttassa azt haladék nélkül Karagyorgyehoz. A külügyminiszter még megjegyzé, hogy lőport, fegyvereket stb. a szerbek a jelen viszonyok között ne várjanak, ha azonban háborúra kerül a dolog a portával, az orosz kormány mindazt meg fogja szerezni részökre, a mivel most szűkölködnek.²⁶ E közben Karagyorgye, nem győzvén bevárni az ígért segílyt, szeptember közepe táján levelet küldött a jászvásári orosz consulhoz, Bolkunovhoz, s ismételte több ízben előadott kérelmét. Ez a levél is Rodofinikin kezébe jutott, ki aztán sietett biztatni az irat átadóját, hogy a felkelők legyenek jó reménnyel, mert Szent-Pétervárról tetemes összeg már útban van számukra s addig is, míg az megérkeznék, 2000 aranyat ajánlott fel. A szerb kereskedő azonban, ki Karagyorgye levelét hozta volt, nem merte átvenni a pénzt, tartván attól, hogy útközben a törökök meg-

rabolják.²⁷ De úgy látszik, hogy Rodofinikin mégis talált biztos alkalmatosságot, mert nem sokára 4000 aranyat, október végén pedig ugyanannyit küldött Szerbiába.²⁸ Kapcsolatban a pénzsegélylyel Michelson egyenes utasítást vett a czártól, hogy biztassa a szerbeket a fegyveres támogatással, mihelyt az orosz haderő a szerb határhoz közel fog érn.²⁹

A porta hadüzenete után azonnal élénkebb lendületet nyert az oroszok érintkezése is a szerbekkel. Michelson, ki ekkor már megszállotta volt Bukarestet s majdnem egész Oláhországot, 1807 január 23-án egy hosszabb iratot intézett együttesen Karagyorgyehoz, a knézekhez, vojvodákhoz s a szerb tanácshoz, melyben egyrészt közreműködésre szólítja fel a szerbeket, más részről pedig felszabadulást és önállóságot ígér nekik. „Eljött az idő, — így irt Michelson — hogy a keresztyén hit harczosai lerázzák a muzulmán igát s hogy a szenvedő keresztyén népek visszazerezzék az ősi dicsőséget, jólétet és örökségüket. Az ottoman porta hadat üzent Oroszországnak, mert a rokonhitű népek javáról gondoskodni igyekeznek s mert veletek összeköttetésbe léptünk, szeretett hitsorsosaink. A szerb nemzet például szolgál a világnak, hogy mire képes a keresztyén hit s a honszeretet által lelkesített hősiek szellem.” Elmondván azután, hogy mily eredményeket vívtak ki már az orosz fegyverek s magasztalván Oroszország hatalmát, így folytatja: „Mindennemű segédeszközök felett rendelkezem számotokra s óhajtanám, vajha működésem veletek együtt a közös célra, minél sikeresebb lehetne. De nem ismervén sem erőtet, sem szándékaitokat, sem szükségleteiteket, nem intézkedhetem. Ne késsetek tehát engem értesíteni mindenről, mi nálatok előfor-

Michelson és Karagyorgye. A császári eszme préstige-e. Parabola a czártól és a rákokról.

dul“. „Úgy vélem, hogy Belgrád bevétele után Viddinnek kell törekvéseitek célját képezni. Ennek elfoglalása örökre megalapíthatja a szerb nemzet függetlenségét és nyugalmát. Nem irányozhatnátok-e tehát főerőteket ezen pontra s nem küldhetnétek-e 4—5000 főnyi sereget Krajovába,* hogy ezen oldalról is együttesen működjünk?“ „A porta, szorult helyzetében, megghiúsulván a francziákba vetett reményei, majd ígéreteikkel halmozand el benneteket, hogy magához édesgessen és elámitson. De te (t. i. Karagyorgye) egy vitéz nemzet vezére vagy; bölcseséged és bátorságod nem terelhetők tévútra. Ismered már az ily kibékülések káros eredményeit. A szerb nép megérdemli, hogy nemzet legyen, a melyre nézve szégyenletes dolog, ha adót fizet a töröknek; nem jobb-e ezen összeget a nemzet hadi szükségleteire, a járomból való felszabadításra fordítani. Nevezetes kitüntetések fölött rendelkezem számotokra, melyek által a minden oroszok czárja méltánylását óhajtá kifejezni hőstetteitek iránt. De ezeket kedvezőbb alkalommal fogom hozzátok juttatni. A hadtestnek, melyet ide küldötök, élelmezéséről és tüzérségéről majd én gondoskodom. Legyetek kitartók s bizzatok Istenben és I. Sándorban.“³⁰

Michelson bátorító szavai és ígéretei kétségkívül nagy hatással voltak a szerbekre. Mindazáltal az orosz tábornok levele nem mindenütt idézett elő egyaránt bizalmat és lelkesedést. A belátóbb szerbek közül többen csakhamar azon meggyőződésre jutottak, hogy daczára a hivatkozásnak a hitközösségre, a keresztyének szenvedéseire s a szerb nép felszabadu-

* Oláhországban.

lására az ígért segedelem nem önzetlenül ajánlatott fel. Michelson leveléből világosan kitűnt, hogy első sorban a fölkelők támogatását óhajtotta megnyerni Viddin ellen, mely inkább az orosz hadműveletekre, mint a szerb mozgalomra nézve birt fontossággal. Karagyorgye, kiben a függetlenségi hajlam minden más érzést túlszárnyalt, csak a pillanatnyi veszély elhárítása végett folyamodott több ízben idegen pártolásért, de mindenkor azon föltevésből indulván ki, hogy ha meg is nyerhetné azt, ezáltal önálló cselekvésében nem fog korlátoztatni. Ellenben a főbbek közül sokan, kik már ekkor féltékenyen szemlélték Karagyorgye növekvő tekintélyét, azon voltak, hogy a tartományt egy hatalmas keresztyén fejedelemnek, ha mindjárt csak közvetett uralma alá helyezték, kitől aztán e nagyravágyó és haszonleső vojvodák személyes kitüntetésekét és jutalmakat is reméltek. Nenádovics Máté szentpétervári követségének ideje óta s különösen, mivel Ausztriától ekkor tényleges és nagyobb mérvű segílyt nem várhattak, a szerbek nagy része mindinkább Oroszország felé fordítá tekintetét. Nem csoda tehát, hogy ezen alkalommal, midőn az orosz kormány maga tette meg az első lépést a közeledésre, sőt reményt nyújtott, hogy lényeges támogatásban is részesítendi a fölkelést, Szerbiában igen sokan találkoztak, kik nemcsak örömmel fogadták az orosz táborból jövő ajánlatokat, de azokon túlmenve, még szorosabb kapcsolatot is óhajtottak Oroszország és hazájuk között. Számos tény bizonyítja, hogy Karagyorgye nem osztozott e felfogásban, de belátta, hogy a porta hatalmával szemben Szerbia külsegélyre szorult. És ezért, de tekintettel a közhangulatra is, szívesen fogadta az orosz ígéreteket, ámbár nem bizott

azoknak őszinteségében és gyors teljesítésében. Voltak mások is, kik így gondolkoztak s vagy mert késett az orosz segély, vagy mert nem oly mérvben részesültek abban, a mint remélték volt, kedvezőtlenül kezdtek nyilatkozni Oroszország felől.³¹ Sőt az 1807. év elején többen a főnökök közül s talán maga Karagyorgye is, kibékülési ajánlatokat tettek a portának Szoliman pasa közvetítésével, ki, mint tudjuk, Belgrád bevétele után még a várban maradt, a hol a szerbek egy ideig megtűrték. Kivánságaik teljesítésének esetére a fölkelők állítólag felajánlották a portának haderejüket Oroszország ellen. Szoliman nem késett a szerbek föltételeit Konstantinápolyba juttatni, hol azok kedvező fogadtatásban részesültek. A porta már éppen a szokásos fermánt szándékozott Szerbiába küldeni, midőn híre jött, hogy Szoliman pasát egész kíséretével együtt lekaszabolták a lesben álló szerbek.* Alig kételkedhetünk a fölött, hogy a szerbek csak színből folytatták ezen alkudozásokat s hogy nem czéloztak azokkal egyebet, mint időt nyerni, míg jobban szervezkedhetnek vagy pedig Oroszországból segély érkezik.

Mindazáltal a tény maga, hogy a főnökök a portával egyezkedtek, nem maradhatott rejtve s kétségkívül nyugtalanítólag hatott a népre, mely sem a valódi czélt, sem a részleteket nem ismerte. Az ekként keletkezett titkos forrongás közepett némelyek, valószínűleg már Michelson levelének hatása alatt, felszólták Karagyorgyét, hogy hívjon össze szkupstinát, melyen az orosz ortalom kérdése tárgyalatnék. Nem birunk teljesen hiteles adatokkal e szkupstináról, úgy

* Lásd: A szerbek tört. I. kötet 630—631. l.

látszik azonban, hogy tulajdonkép Karagyorgye megbuktatására tervezték azt vetélytársai. Alighanem arra számítottak, hogy a nép majd a fővezér ellen nyilatkozik. Tagadhatatlan, hogy a szerbek a hosszas török uralom alatt s az ideiglenes osztrák hódoltságok idejében, hozzászoktak egy hatalmas távollevő császár, mint korlátlan uralkodó akarata előtt meghajolni. Oly mély gyökereket vert a nép lelkületében ez érzés, hogy a szabadságharcz korában, de még később is, főnökeit, daczára az engedelmességnek, melylyel irántuk viseltetett, nem tekinté a nemzeti önállóság s az állami fensőség teljesen megfelelő képviselői gyanánt. Valóban annyira legyőzhetetlennek tünt fel a szerb nép előtt a szultán, hogy a nép talán sohasem ragadt volna fegyvert, ha a főnökök el nem hitetik vele, hogy a padisa rendeletére kell fellázadni a zsarnokoskodó dahik ellen. Utóbb, midőn a mozgalom fejlődével, a szultán seregeivel is meg kellett ütközniök, természetes, hogy a saját erejükben nem bizó és gyakran elcsüggedő szerbek valamely hatalmas császár védelmét óhajtották megnyerni. Így történt, hogy a forradalom egész tartama alatt majd az osztrák, majd az orosz császár oltalmát keresték, igyekeztek több ízben őszintén megbékülni a szultánnal s hogy párszor még Napoleonhoz is fordultak támogatásért. Más európai uralkodótól azonban, ki nem volt császár, nem kértek segílyt. A császárságról alkotott ezen fellengős fogalmak könnyíték meg az orosz befolyás meghonosodását is Szerbiában a század elején. Ezen hagyományos érzést akarták Karagyorgye ellenségei felhasználni megbuktatására vagy legalább hatáskörének megszorítására; remélvén, hogy a fővezér, ha a szkupstinán az ő tényleges hatalma a távollevő csá-

szári hatalommal állittatik szembe, majd amannak védelmére kél s ezáltal elveszti a nép bizalmát. De rosszul számoltak. Egybegyűlvén a szkupstina, Karagyorgye e kérdést intézte a néphez: szkupstinát óhajtottatok, íme összejöttünk, mit kívántok tehát? Erre előállott egy öreg kmet s mint mondják, így szólott: Volt egyszer egy gazdának egy nyája. Kihajtja a juhász a nyáját a legelőre, de farkasok jöttek s annyi juhot széttéptek, hogy a pásztor sokkal kevesebbel tért haza, mint a mennyivel elindult. Másnap ismét úgy történt és harmadnap újra; úgy hogy a juhokból alig maradt egy-kettő s most már a bárányokra került a sor. Hej! ha ez így tart, bizony a bárányok is csak úgy járnak, mint a juhok. Így vagyunk mi is; össze-tűztünk a törökkel, sikra szálltunk először és sokat vesztettünk, sikra szálltunk másodszor és ismét vesztettünk; most már a gyermekeken a sor. Mi téged elismerünk főnökül és urunkul, hivek vagyunk hozzád s engedelmeskedünk neked. De te nem vagy császár, azért hát szeretnénk tudni, hogy ki a mi császárunk; pusztulunk s az oroszok még mindig nem jönnek. Ezt mondván eltűnt a tömegben. Karagyorgye pedig ekként válaszolt: azt hiszitek talán, hogy a császárok és az oroszok olyanok, mint a rákok a zsákban, hogy kiönthetem őket előtökbe s ti majd válogattok? Íme hát két császár, az egyik Konstantinápolyban, a másik Pétervárott, válaszsztatok tetszéstek szerint.³² E népies szellemben adott felelet megnyugtatólag hatott a gyülekezetre. Mert Karagyorgye nem csekély ügyességgel egészen mellőzte saját személyét s úgy állítván fel a kérdést, hogy a nép maga válaszson a két császár, t. i. a szultán s a czár között, a szkupstinára nézve természetesen nem maradt egyéb hátra, mint elkerü-

lendő a minden irányban veszélyes nyilatkozatot, továbbra is bizalommal viseltetni a fővezér iránt és türelemmel bevárni az orosz segílyt.

A főnökök s a szenatus természetesen behatóbban foglalkoztak az orosz részről ajánlott támogatás s általában az Oroszországgal létesítendő összeköttetés kérdésével. Kétségkívül Michelson fentebb említett levele által indítatva, a tanács elhatározá, hogy követeket küld az orosz főhadiszállásra, kik ott a szenatus s a nemzet óhajait tolmácsolják. Csardaklija Péter, Lúkics Ábrahám s a tanács titkára Gagics Jeremiás³³ bizattak meg e küldetéssel. Felhatalmazásukat a szenatus és Karagyorgye írták alá, de e mellett Milenkótól, ki akkor legbuzgóbb hive volt az orosz befolyás megszilárdulásának, szinte hoztak levelet Michelsonhoz. Főkivánságuk oda irányult, hogy a czár egy magasabb rangú hivatalnokot küldjön Szerbiába, ki ott nem csak Oroszország szándékait képviselné s a közvetítést eszközölné az orosz kormány s a szerb nemzet között, hanem egyszersmind a szenatusban elnökölne s az ország beligazgatásának szervezetét illetőleg is újmutatásokat adna.

Szerb követ-
ség az orosz
táborban,
orosz hiva-
tálnokot kér-
nek. — Rodo-
finikin kine-
vezetése.

E kivánság teljesítése nagy jelentőséggel bírt nem csak a szerbekre, de Oroszországra nézve is, mert ily módon tényleg életbe léphetett az orosz védnökség s a szentpétervári kormány befolyása állandóan megalapított volna Szerbiában. Michelson nem is késett a szerb küldöttek óhajtásairól a czárhoz írt jelentésében e körülmény fontosságát kiemelni. „Reánk nézve, jegyzé meg a tábornok, kétségkívül föltötte előnyös lenne, ha a szerbek között egy meghitt emberünk tartózkodhatnék, ki a mi utasításaink szerint irányozná az ottani közvéleményt; és pedig annyival

inkább, mert ha a háború folytatása kikerülhetlenné válik, a szerbekre szükségünk lesz, sőt nagy hasznukat is vehetjük.³⁴

A küldöttség tagjaival folytatott beszélgetésből csakhamar észrevette Michelson, hogy a fölkelők pártokra oszolvák s hogy különösen a harczok folyamában nagyobb tekintélyre vergődött vojvodák hatalmát szemlélik aggodalommal. Azon meggyőződésre jutott tehát, hogy tulajdonképen a katonai főnökök ellensúlyozása végett kívántak egy orosz hivatalnokot a szenatus elnökéül.³⁵ Ezzel azonban a tábornok nem sokat törődött; ő azt remélte, hogy a szerbekre gyakorlandó közvetlen befolyásból első sorban Oroszországra fogelőny háromolni s ezért pártolólág terjesztette óhajtasukat a czár elébe. A szerb küldöttség többi kívánságai már a tényleges segélyadásra vonatkoztak. Kérték ugyanis Michelsont, hogy küldjön hozzájuk néhány mérnökkari tisztet, kik a várak erődítési munkálatait vezetének, általában pedig a hadműveletekben oktatnák a felkelőket s legalább egy tüzértisztet, ki a tüzérségi szakmában adna utasításokat. Továbbá kértek még 10.000 puskát, ólmot és legkevesebb kétszázezer piasztert, hogy adósságaikat kifizethessék.

Michelson kegyesen fogadta a szerb követeket. Igérte kérelmök teljesítését s egyelőre 50.000 piasztert adott át nekik a szenatus számára. Mindegyik követ egy gyűrűt kapott emlékül s még néhány száz aranyat. Ezen kívül a tábornok a czár nevében gazdagon ékített kardot küldött Kargyorgyénak e felirással: „A vallás és a haza védőjének“ és egy másikat Milenkónak, melyre e szavak valának bevésve: „A vitézségért“.³⁶

Bukarestben a szerb küldöttek megismerkedtek Rodofinikinnal is; megkérték Michelsont, küldené őt

Szerbiába Oroszország képviselője gyanánt. A főparancsnok ismervén Rodofinikin buzgalmát és képességeit — hisz egy „görög legiót“ szervezett, melynek Szerbiába és Boszniába kellett volna törni — nem vonakodott őt a czárnak ajánlani. Már június 28-ikán jelentheté Michelson Karagyorgyénak és a tanácsnak, hogy a czár figyelembe vevén óhajtásukat, csakugyan kinevezte Rodofinikint ügynökévé Szerbiában. Ez alkalmal a tábornok különösen hangsúlyozta a czár atyai szorgoskodását az oroszokkal egy hitet valló szlavo-szerb nemzet iránt s megjegyzé, hogy e kinevezés is tanúsága a czár soha meg nem szünő védnökségének. Rodofinikint illetőleg pedig értesíté a szerbeket, hogy megbízatásához képest azon lesz, hogy pontos tudomást szerezzen szükségleteikről, hogy a szerb s az orosz seregek sikeres közreműködését előmozdítsa s végre, hogy segédkezet nyújtson az ország kormányzatának és közigazgatásának czélszerű berendezésénél.³⁷

Rodofinikin különféle akadályok miatt csak augusztus közepe táján érkezett Belgrádba. Mielőtt rendeltetése helyére követnők az orosz ügynököt, még egy más küldetésről kell megemlékeznünk, mely által Oroszország a szerbeket teljesen saját hatáskörébe szándékozott bevonni.

A viszony, mely a szerb fölkelők s Oroszország között már eddig is létrejött utóbb kétségkívül nagy előnyére válhatott amazoknak, de az orosz kormány céljainak nem felelt meg mindaddig, a míg föltétlenül nem rendelkezhetett a szerbek hadiereje fölött. Szent-Pétervárott, mint említők, a szerb fölkelést oly eszközül tekinték, mely a küszöbön álló háborúban, kellően felhasználva jelentékenyen előmozdithatá az

Pauluoi
missiója. —
A negotini
szerződés.

orosz fegyverek diadalát. A szerbek közreműködése tehát az orosz-török háborúban, midőn egy tekintélyes orosz haderő készült átkelni a Dunán Bulgáriába, mindenesetre nevezetes mozzanatot képezett, mert ezáltal a török főseregnek legalább egy része megbénítottatott volna, a Szerbia felől fenyegetett Timok vonal védelmére kényszerülvén sietni. De Boszniával szemben is nagy szolgálatokat tehettek a szerbek az orosz hadvezetésnek. Napoleon barátságos hajlamai a porta iránt, méltán azon aggodalmat költhették fel, hogy a magokat Dalmáciában befészkelte francziák, a bosnyák mohamedánokkal egyesülve Szerbián át az orosz sereg jobb szárnyát nyugtalaníthatnák. Az 1807. évi június havában Marmont tábornok csakugyan megindított egy csapatot Szerbia felé,* ha mindjárt nem is azon rendeltetéssel, hogy közvetlenül az oroszok ellen forduljon. Az egyesült francia-bosnyák sereg esetleges előnyomulását kétségkívül a szerbek akadályozhaták meg a legsikeresebben. És ezért az orosz kormány csak saját jól felfogott érdekében cselekedett, midőn a szerb fegyveres erő fölött teljes rendelkezési jogot igyekezett biztosítani magának. E czélt pedig, nézete szerint könnyen elérheté, mivel a szerbek éppen ekkor oly nagy mérvben orosz segélyre szorultak.

Szükségesnek látszott tehát orosz részről, egy megbízható egyén által előbb kikémleltetni a Dalmáciában állomásozó francziák erejét és terveit, azután pedig Karagyorgyét s általában a szerb felkelőket oly szerződés megkötésére bírni, melynek értelmében az utóbbiak mintegy az orosz hadsereg

* Lásd I. k. 634—635. l.

kiegészítő részévé váltak volna. E sok ügyességet és nem csekély bátorságot igénylő feladattal az orosz kormány örgróf Paulucci ezredest bízta meg. Hogy mit kellett az ezredesnek tulajdonképen elérnie, legjobban kitűnik azon levélből, melyben az orosz külügyminister Paulucci utasításait Michelsonnak megküldötte. „Ezekből (t. i. az utasításokból) — így irt Budberg — megértheti Ön e küldetés főczélját, mely abban áll, hogy a Paulucci által azon a vidéken (Dalmáciában) az ellenséges műveletekről s a helyszínén a szerbeknek irántunk való hűségéről szerzett adatok és vélemény alapján, Ön annál czélszerűbben alkalmazhassa a parancsnoksága alatt álló sereget, közvetlen összeköttetésbe lépve Karagyorgyéval és általa Kattaróban s az ióniai szigeteken elhelyezett csapatainkkal.“³⁸ Azon ajánló levélben, melyet Budberg Paulucci közvetítésével Karagyorgyéhez intézett, természetesen már nem szólt ily leplezetlenül a külügyminister. Nem mondta ugyanis, hogy az orosz hadvezetésnek szüksége van a felkelőkre, hanem csak azon nagy előnyt hangsúlyozta, mely a Dunánál állomásozó orosz sereg közreműködéséből a szerb csapatokkal származhatik. A különbség e két magyarázat között csekélynek látszik, lényegileg azonban igen jelentékeny volt. Karagyorgye arra törekedett, hogy az oroszok segélyével hazáját felszabadítsa s önállóvá tegye, de minden viszonszolgálat nélkül; az orosz kormány ellenben csak a szerb haderőt kívánta felhasználni a porta ellen folytatott háborújában, nem sokat törődve ekkor még Szerbia későbbi sorsával. Ez a kettős, egymással sok tekintetben ellentétes felfogás befolyásolta aztán mind végig Karagyorgye viszonyát Oroszországhoz. Budberg a szerb

fővezérhez intézett iratában még biztosította ez utóbbit a czár védnökségéről, továbbá ígérte, hogy a mozgalom folytatására szükséges eszközök beszerzésében számíthat az orosz segélyre s végül kérte, hogy legyen bizalommal Paulucci iránt.³⁹

Paulucci nagy kerülővel érkezett Szerbiába. Útját a lengyel földön, Magyarországon, Ausztrián át Triesztig terjesztette ki, hol pontos tudomást szerezvén a Dalmáciaiban s Friaulban tartózkodó francia haderőről, valamint a lakosság hangulatáról, végig az osztrák határőrvidéken Zimonyba ment s onnét kelt át Belgrádba.⁴⁰

A zimonyi osztrák parancsnok mindenféle akadályokat igyekezett Paulucci továbbutazása elé gördíteni s csak midőn ez utóbbi azzal fenyegetődött, hogy panaszt emel a bécsi orosz követségnél, engedte meg a háborítlan átkelést a Dunán. Ezen bánásmód Pauluccit azon gyanúra ébresztette, hogy az osztrák katonai hatóság talán felsőbb rendelet következtében iparkodott gátolni az oly idegenek megjelenését Szerbiában, kik a felkelőkkel politikai összeköttetésbe léphettek volna. Végre június 30-ikán megérkezett Belgrádba. A szerb parancsnok, Milovánovics Mladen eleinte tiszteletteljesen fogadta őt, de már másnap a legnagyobb bizalmatlanságot tanusítá iránta. Paulucci csakhamar reá jött, hogy Milovánovics néhány zimonyi kereskedő s ezek között leginkább bizonyos Urosevics Milos besúgásai következtében változott meg, kik azt igyekeztek elhíttetni vele, hogy Paulucci tulajdonkép francia emissarius s orosz útlevele csakis e minősége eltitkolására szolgál. Osztottak e téves nézetben magok az osztrák és magyar hatóságok is.⁴¹ Az orosz küldött helyzete igen kellemetlenné vált;

Milovanovics már börtönnel is fenyegetődött. Szerencséjére azonban sikerült Grujovicsot* megnyernie, különösen azáltal, hogy egy arany órát ajándékozott neki. Grujovics közbenjárására és saját erélyes föllépése következtében pár nap múlva aztán megnyerte az engedélyt tovább utazhatni Karagyorgyéhoz.

Csolnakon indult el Belgrádból Paulucci, Grujovics, egy nyugalmazott osztrák tiszt és a fentebb említett Urosevics társaságában, ki útközben is reá akarta beszélni, hogy hagyjon fel úti tervével és szálljon ki a Duna balpartján. Paulucci azonban nem engedett, hanem Szendrónél hagyta el a csolnakot s innét kíséretével együtt a negotini táborba indult, hol akkor Karagyorgye és Iszajev orosz tábornok tartózkodtak.

Július 6-ikán érkezett Paulucci a szerb-orosz táborba s hogy minden további gyanúnak elejét vegye, Iszajev által mutattatá be magát Karagyorgyénak. Nagy bámulatára azonban, a fölkelők vezére igen hidegen fogadta őt s nem sokára észre kellett vennie, hogy a tervezett szerződést illetőleg nem oly könnyen érhet célzt, mint eleinte remélte. Iszajevtől értesült, hogy daczára az orosz hadtest közreműködésének a szerbek harczában, Karagyorgye éppen nem látszék megelégedettnek s folyvást arról panaszkodott, hogy az orosz kormány ígéreteinek csak igen csekély részét teljesíté. Ennek következtében még az orosz tábornok iránt sem tánusított a legkisebb előzékenységet sem. Paulucci nem csüggedt el, hanem már a következő napon ismét fölkereste Karagyorgyét. Közölte vele

* Grujovics neve többször előfordult már a Szerb. tört. I. kötete folyamán.

küldetése czélját, elmondá, hogy mily állásokat foglalnak el a francziák és törökök Boszniában s élénk színekkel ecsetelé a veszélyt, mely azon oldalról Szerbiát érhetné. Karagyorgye minderre nem válaszolt, hanem csak vádolta az osztrák és az orosz udvart, hogy kielégítő segély nélkül elhagyják vérzeni a szerb fölkelőket.

Látván Paulucci, hogy ily egyszerűen nem boldogul Karagyorgyéval, környezetét iparkodott megnyerni. A Bukarestben járt három küldött egyike, Gagics, akkor szinte a táborban tartózkodott s befolyással bírt a fővezérre. Ezzel kötött tehát ismeretséget Paulucci s ígérvén, hogy a czártól majd némi jutalmat, kedvezményeket eszközöl ki számára, teljesen a maga részére vonta őt. Gagicstól tudta meg aztán, hogy Urosevicsnek hosszas értekezlete volt Karagyorgyéval, mely nem maradt hatás nélkül az utóbbira. Urosevics azt bizonyíthatá, hogy az oroszok ügyei igen rosszul állanak, már Danzigot is elvesztették, s hogy ennél fogva mindaz, a mit Paulucci mond, csak kevés bizalmat érdemel. Továbbá igyekezett Karagyorgyét meggyőzni a felől, hogy a szerbek csakis az osztrák császártól remélhetik jövőjük biztosítását s fogadkozott, hogy ha őszintén Ausztria részére állanak, ő azonnal távozik s nem sokára a legkedvezőbb hírekkel fog visszatérni. Karagyorgye Urosevicsnek sem adott határozott választ, de a zimonyi kereskedő besúgásai még kétkedőbbé tették őt Oroszország iránt.

Mindez nagy mérvben aggasztá Pauluccit. Hogy véget vessen e bizonytalanságnak, Sztojkovics Milenkóhoz fordult, ki akkor nagy tekintéllyel bírt a fölkelők, különösen a krajnaiak előtt, már több idő óta félté-

kenységgel szemlélte Karagyorgye hatalmát. Nem volt nehéz Pauluccinak megnyernie a hiú és nagyra-vágyó Milenkót, ki aztán vállalkozott is Karagyorgyét reá bírni arra, hogy egyedül Oroszországgal lépjen összeköttetésbe. „Biztos lévén ekként, — így szól Paulucci egyik jelentésében, — hogy a fővezér véleményét, sőt ha kell tekintélyét is ellensúlyozhatom, Milenkóval együtt hozzá mentem s erélyesen s a leg-határozottabb hangon kijelentém, hogy az osztrák besúgások és cselszövények tudomásomra jutottak; majd pedig azon reményemnek adtam kifejezést, hogy nem fogja magát ezek által tévútra vezetetni s nem ad hitelt egy oly udvarnak, mely a szerb nemzetet, hogy saját céljaira felhasználhassa, éhen hagyja veszni; végre megjegyzém, hogy tudom azt is, hogy a szerbek az osztrákok izgatásai következtében lázadtak fel a porta ellen s tőlük nyerték az első segílyt is bár túlságos áron; de hogy Ausztria meggyőződése szerint nem támogathatja őket nyiltan. Megingatván ily módon Karagyorgye jó véleményét Ausztria iránt, valódi színében tüntetém föl a mi udvarunk loyaltását; hangsúlyoztam a vallást, a nyelvet, a szokásokat s a háborút, melyet oroszok, szerbek együtt folytatnak a törökök ellen, az érdekek közösségét, végre felséges uralkodónknak a szerbek irányában tanusított jótéteményeit, melyek között a legkiválóbb kétségkívül csapataink egyesülése a fölkelőkkel. Mindez a legjobb hatással volt Karagyorgyéra s azon ígéretre indította őt, hogy nem keresván többé összeköttetést Ausztriával, egészen a czár védelme alá fog helyezkedni.“

Nem valószínű, hogy Paulucci rábeszélése, bár-mily ékesszólással adta is elő azokat, oly gyorsan

eloszlathatták volna Karagyorgye bizalmatlanságát. A következés megmutatta, hogy a szerbek fővezére, daczára az orosz védnökségnek, még több ízben fordult Ausztria oltalmához. Karagyorgyénak egyetlen vágya volt nemzetének fölszabadítása a török járomból. A ki e czélra segílyt nyújtott, azt barátjának tekinté, legalább addig, a míg a veszély el nem múlt. Az ekként támadható viszonynak, sőt idegen befolyásnak következményeivel, pillanatnyi hatások után induló elméje nem törődött. Éppen akkor, midőn Paulucci folytatá vele alkudozásait, hírért vevé a bosnyákok betörésének és Nenádovics Jakab megveretésének.* Mindaz, a mit Paulucci a francia-bosnyák esetleges vállalatokról Szerbia ellen mondott, e hír által némi megerősítést nyert. Ily körülmények között a szövetség Oroszországgal nagy bajból mentheté ki a fölkelés ügyét. De továbbá Karagyorgye előtt nem maradhatott titokban, hogy vetélytársa Milenkó, ki minden perczben kész lett volna ellene támadni, ha erre alkalmas ürügyet talál, már megnyeretett az orosz törekvéseknek, Milenkó föllépése Pauluccival együtt eléggé bizonyítá ezt. Saját állását s ez által talán hazája sorsát veszélyeztette volna Karagyorgye, ha ellenszegül s ily végzetes viszályt idéz elő. Ezek voltak, kétségkívül, az oly rögtön bekövetkezett fordulatnak valódi okai. Paulucci maga sem tagadja, hogy Karagyorgye közölvén vele a Drinna mellől érkezett kedvezőtlen hírt, megjegyzé, hogy *most már* ő is szükségesnek tartja az ezredes által javasolt hadi műveleteket s késznek nyilatkozott egységre lépni Oroszországgal.

* Lásd I. k. 635. l.

Az orosz küldött tehát czélt ért, mint láttuk, nem minden nehézség nélkül. A nehézségek pedig főként Karagyorgyétól származtak. Úgy látszik azonban, hogy daczára ezeknek az akadályoknak, daczára a hideg fogadtatásnak, melyben eleinte részesült, Karagyorgye nyers, de önzetlen jelleme nagy hatást tett az eléggé pártatlanul ítélő Pauluccira. Egyszerűségét, önzetlenségét s valódi honszeretetét nem győzi eléggé dicsérni. Ritka, tiszteletreméltó egyéniségnek nevezi őt, noha nélkülöz minden műveltséget. „Soha sem felejttem el utolsó szavait, így ír Paulucci jelentésében, melyeket hozzám intezett, midőn búcsút vevék tőle: ne feledje, mondá, hogy én nem óhajtok egyebet, mint-hogy hazám végkép megmeneküljön a török igtától; ha ez sikerül, szívesen lemondok mindenről s leszek ismét földművelő.“ És e nyilatkozat nem volt pusztá fitogtatás. Midőn Paulucci kérdést intézett Karagyorgyéhez, hogy mily kegyet óhajt a maga számára az orosz udvartól, a fölkelővezér így válaszolt: csak azt, hogy adja meg, a mit az őrgróffal együtt mulhatatlanul szükségesnek találtunk.

Nem ily kedvezően hangzik Paulucci ítélete a többi szerb főnökökről s különösen Milenkóról. Ezek nemcsak ajándékokat fogadtak el, hanem orosz kitüntetések és katonai rang megszerzéséért is ostromolták Pauluccit. ⁴²

Négy órai tanácskozás után létre jött a szerződés a negotini táborban július 10-ikén. Karagyorgye, Sztojkovics Milenko és Gagics irták azt alá, Paulucci pedig tartózkodott az aláírástól.*

* Karagyorgye még akkor is támasztott némi nehézséget. Irni, ugyanis, mint emlékezünk, írni nem tudott s ezért rendszeren

Közöljük szó szerint ezen egyességet, mert abból legvilágosabban kitűnik, hogy mily értelmet tulajdonítottak orosz részről a szerbek fölött gyakorlandó védnökségnek.

„Egyesség a szlavo-szerb nemzet fővezére Petrovics Czrni György és ő császári felségének a külügyminister Budberg András gyalogsági tábornok által kiküldött ezredese, Paulucci őrgróf között:

1. A szerb nemzet legfőbb óhajta, hogy I. Sándor ő császári fölségének védnöksége alá helyeztessék.

A szerb nemzet legalázatosabban kérelmezi, hogy ő császári fölsége az ország igazgatásának céljából, minél előbb egy alkalmas kormányzót jelöljön ki; hogy ez a kellő rendet helyreállítsa, a szerb tartományt szervezze s a nemzet szokásainak megfelelő alkotmányt készítsen, mely alkotmány ő császári fölségének nevében hirdetendő ki.

2. A szerb nemzet ő császári fölségének védnöksége és oltalma alá helyezkedvén, reméli szükségleteinek kielégíttetését és óhajtja, hogy Szerbiában soha senkinek tulajdona gyanánt ne adományoztatassék a föld legcsekélyebb része sem: azaz hogy ne létezhessenek földes urak, ne hogy ezek által bárki is szolgálásra jusson.

3. Szerbiában úgy a katonai, mint a polgári tisztviselők (csak görögök ne legyenek) kineveztetése ő császári fölségének nevében kell hogy történjék.

pecsétjét nyomta neve mellé; de ez esetben azt állítá, hogy elvesztette pecsétnyomóját s így más által eszközölt névaláírását ő maga tulajdonképen nem erősítette meg. Vuk Karadzics, ki ezt elbeszéli, hozzáteszi még, ha Iszajev és Paulucci nincsenek jelen, Karagyorgye nem fogadta volna el ezen egyezményt. Pravitelstvtvujuscsi szövet stb. 17. l. jegyzet.

4. A nagyobb biztonság és a jobb igazgatás tekintetéből a szerb várakban rendes orosz csapatokból álló őrség helyezendő el s minden várba, melyet már jelenleg a szerbek birnak, s még jövőben az orosz fegyverek segélyével elfoglalnak, orosz parancsnok nevezendő ki.

5. A krajna-viddini határra küldessék hadiműveletek s az ellenség megtámadása végett egy három-ezerfőnyi gyalogságból, két osztály lovasságból, s egy kozák ezredből álló rendes orosz hadtest, melylyel kellő időben 20.000 főnyi szerb sereg egyesüend.

6. A szerb nemzetre nézve elkerülhetetlenül szükséges Bosznia felé erős állást foglalni el s a montenegróiakkal összeköttetésbe lépni, hogy ily módon meghiúsíttassanak a francziák és bosnyákok együttes vállalatai s azon vidék nyugalma biztosíttassék; ennél fogva kegyeskedjék (t. i. az orosz kormány) az említett rendes hadtesten kívül még három ezernyi gyalogságot, két osztály lovast s egy ezred kozákot küldeni; ezekhez a Boszniában való működés és az egyesülés végett Montenegróval szerb részről 15,000 főnyi fegyveres csapat fog csatlakozni s ezen egyesült sereg a szerb határt Bosznia ellen fogja védelmezni.

7. Négy éven át küzdvén a szerb nemzet ellenségével, összes vagyonán túladdott s a legnagyobb mértékben hiányt szenved készpénzben; tehát sem a sereget kellően el nem tarthatja, sem egyéb szükségleteit nem fedezheti, ennél fogva a kormányzónak, ki a szerbek részére ki fog neveztetni, elegendő pénz kellene magával hoznia s a pénztárt Belgrádban elhelyeznie.

8. Belgrádban és más várakban nagy számú rozant ágyú lévén, melyek javítást igényelnek, ágyú-

művesekre, golyóöntő és lőporkészítő munkásokra lenne szükség.

9. Igen nagy hiányt szenvednek a szerbek jelenleg lőporban és ólomban. Minél előbb raktárt kell tehát Belgrádban felállítani, ágyúk nem szükségeltetnek, mert a rendes orosz hadsapatoknál kétségkívül ilyenekkel kellően el vannak látva.

10. Szükséges lenne a belgrádi raktárban még vagy 10,000 katona-puskát készletben tartani, azon esetre, ha a szerbeknek hadseregüket szaporítaniok kellene.

11. A szerb sereg oktatása végett küldessék kegyesen még hat tüzér- és hat mérnökkari tiszt.

12. Küldessék kegyesen még egy osztály utász s egy osztály tüzér, ez utóbbiak között nehány bombavető.

13. A szegény szerb harcosok, ha megsebesülnek, semmiféle segélyben nem részesülnek, nem lévén sem orvosaik, sem gyógyszerházaik; ezért tábori kórházakról és orvosokról kellene gondoskodni és különösen Belgrádban egy főkórházra lenne szükség gyógyszerházzal.

Mindarra, a mi az elősorolt pontozatokban foglaltatik, nagy szükségünk van, kérünk még olyanokat is, a miket mi nem tudhatunk és ajánljuk magunkat ő császári fölségének I. Sándornak, legkegyelmesebb védőnknek és oltalmazónknak atyai kegyeibe és nagylelkűségébe.⁴³

Nincs kétség a fölött, hogy nemcsak Karagyorgye, de általában a szerbek az orosz védnökség alatt nem értettek oly teljes beolvadást Oroszországba, a melyet a negotini szerződés föltételezett. És hogy mégis oly könnyen reáállottak a Paulucci által előterjesztett

föltételekre, annak okát, a már föntebb mondottakon kívül leginkább azon körülményben kereshetjük, hogy reájuk nézve közigazgatás, alkotmány stb. részint minden értelmet nélkülöző fogalmak, részint igen alárendelt értékű intézmények voltak akkor, midőn az egész nép harczban állott s egyedül a százados zarnokságtól való szabadulásra gondolt. Ily viszonyok között lőpor, ólom, fegyverek és pénz sokkal becsesebb tárgyak valának mint a legrendezettebb közigazgatás vagy a legremekebb alkotmány. És éppen a harczviselésnek ama nélkülözhetetlen segédeszközeit remélték megszerezhetni az orosz barátság következtében, mely tehát ezen szempontból kétségkívül nagy jelentőséggel bírt reájuk nézve. De már az orosz őrségek elhelyezését a várakban nem örömet látták. Némi jelekből ítélve, e pont körül fejlődhetett ki a legélénkebb vita. Legalább Paulucci, fentebb idézett jelentésében, különös meglepéssel említi, hogy sikerült e föltételt elfogadtatnia. Általában fölötte érdekes, hogy miként magyarázta a negotini szerződést, melynek czélja az orosz védnökség megalapítása volt, maga annak szerzője, Paulucci. E szerződés, így szól jelentésében, azon nagy hadi műveletek alapjául szolgált volna, melyeket nekünk (t. i. az oroszoknak) czélba kellett vennünk. A czár, az egész nemzet óhajta következtében egy jelentékeny tartomány birtokába jutott volna, továbbá tetemes szerb csapatok biztosítottak úgy a bosnyák mint a bulgár határon való működés érdekében, sőt felhasználtathattak volna a Bulgáriába való benyomulásra is. Ehhez járul még magában Szerbiában több fontos vár birtoka. „Mindebből kitűnik, így végzi, hogy nem túloztam, midőn a legszerencsésebb sikert véltem

jósolhatni úgy a porta ellen, mint a francziákkal szemben Dalmáciában.“⁴⁴

Paulucci, a mint idézett szavaiból kitűnik, csak föltételesen szól az általa kötött egyesség előnyeiről. Midőn ugyanis jelentését írta, húsz nappal a negotini szerződés létrejöttte után, már értesült volt a tilsiti békekötésről. Helyesen következteti ennél fogva, hogy a változott körülmények között, az orosz-török ellenségeskedés is békésebb fordulatot vévén, a szerbekre nem lesz többé szükség és így a szerződés is valószínűleg elveszti értékét Oroszországra nézve. És ezért önelégültséggel említi, hogy semmit sem ígért, semmit sem irt alá, az egyesség tehát inkább csak a szerbek kérvénye gyanánt tekinthető, melyet egyszerűen visszautasítani vagy elfogadni a czár tetszésétől függ.⁴⁵

Igy fogta fel ez ügyet az orosz kormány is, nem erősítvén meg soha e szerződést, a szerbeknek nem csekély aggodalmára és megütközésére.

Közvetlenül az egyesség megállapítása után Kara-gyorgye a nyugoti vidékekre távozott. Paulucci pedig elhagyván Szerbiát, oláh földön át visszatért Oroszországba.⁴⁶

Rodofnikin
utasításai és
feladata.

A tilsiti békekötés következtében, mely a porta és Oroszország között is békealkudozásokat idézett elő, a szerbek részvéte a háborúban fölöslegessé vált s így oly szoros lekötöttségű viszonyra sem volt többé szükség, a melyet a negotini szerződés tervezett. Mindazáltal az orosz kormány nem volt hajlandó a felkelőkkel kezdett összeköttetéseit megszakítani. A befolyásnak, melyet ez utóbbiakra gyakorolhatott, békés időben is hasznát veheté a török birodalom ellen irányzott vállalataiban. Még fontosabbá válha-

tott pedig e befolyás, ha a béke nem sikerülvén, az ellenségeskedések ismét megkezdődtek, vagy ha új háború tört volna ki. És ezért Rodofinikin küldetése, mely mint tudjuk már június végén elhatározott, nem maradt abba. Különben is már útban volt az orosz ügynök Szerbia felé, midőn a Napoleon és I. Sándor közt létrejött békekötés híre a dunai orosz sereg főhadiszállására ért. — Rodofinikin kettős megbízatást kapott. Egyfelől az egész török birodalmat elárasztó francia titkos ügynökök működését kellett ellensúlyoznia és lehetőleg meghiusítania, biztosítván egyszersmind az ottani keresztyén lakosok rokonszenvét Oroszország részére. Másfelől pedig kiváló feladatául tűzetett ki, hogy különösen a szerbeket nyérje meg teljesen az orosz politika érdekeinek.

Rodofinikin
feladata.

Titkos utasításaiban kötelességévé tétetett, hogy pontos tudomást szerezzen a szerbek terveiről, melyeket a harcok által óhajtanak megvalósítani, szükségleteikről pénzt, fegyvert s egyéb hadi szereket illetőleg, továbbá a legczélszerűbb összeköttetésről Szerbia s egyrészt az orosz sereg, másrészt pedig Montenegró között. Figyelmének ki kellett terjednie az egész szerb tartományra, azért tetszése szerint, a mint czélszerűbbnek itélé, Belgrádban vagy más helyt is tartózkodhatott. De mindenütt igyekeznie kellett, hogy megnyerje a nép bizalmát s élénk színekkel ecsetelje a végtelen nyomort, mely elháríthatatlan lenne, ha a súlyos török uralom újból helyreállíthatnák, vagy ha a francia csábítások hitelre találnának. E mellett utasított, hogy minden alkalommal biztosítsa a nép főbbjeit Oroszországnak a rokon hitű szerb nemzet fölött gyakorlandó védnökségéről, ha t. i. nem szűnnek meg azt kérelmezni.

Rodofinikin belátása szerint fegyverekért is folyamodhatott az orosz kormányhoz a felkelők számára, de ilyenmő segélyt csak azon esetben vehetett igénybe, ha már teljesen meggyőződött a szerbek hűsége felől Oroszország iránt. Egyébiránt ígérheté nekik, hogy fegyvert és pénzt is kapnak mielőbb s általában, hogy a czár kész őket mindennemű segédeszközökkel támogatni, a mint kétségbevonhatatlan jeleit adták annak, hogy buzgó hivei az orosz törekvéseknek, melyek mint az egész világ tudja, csakis a közjót czélozzák. ⁴⁷

Rodofinikin
fogadtatása
Belgrádban.
Meggyüölilik.

Augusztus 14-én érkezett Rodofinikin Belgrádba százezer piasztert hozván magával. Szépen fogadták őt a szerbek. Karagyorgye maga, a szenatus összes tagjaival és a többi vojvodákkal már Belgrádtól két órányira elébe jött. A szerb nép szine-javát összehívták erre az alkalomra. Közeledtére ropogtak a pus-kák, dörögtek az ágyúk és mindenütt nagy öröm uralkodott; az egész országban széltében hire járt a czár küldöttének. A városban az egykor dahi Kücsük Ali szép nagy házát rendezték be neki, a melynek tágas udvara és nagy gyümölcsös kertje volt. Aztán őt fegyverest állítottak rendelkezésére. Mindenki azon volt, hogy kedvében járjon és az akkori patriarchális népszokások szerint, kiki mindenét, a mivel csak bírt, oda adta volna neki. Folyt is a dinom-dánom reggeltől estvélig és még Rodofinikin is oly jó kedvű volt, hogy kikapta a cigány kezéből a tamburát és darabokra törte. Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy később Karagyorgyét és társait állítsa oda iszákosoknak. Rodofinikin a maga részéről sem maradt adós és mint a felséges czár képviselője ki akart tenni magáért. A gyakran teljesen üres nemzeti pénztárt 500—2000 darab aranynyal segélyezte és becsü-

letére legyen mondva, ezt mindig, mint a czár által nyújtott segedelmet tüntette fel a nyugtákon. Utódja Nedoba már nem így tett, hanem mint a magáét adta kölcsön és később birtokot vett a hasznon Beszarábiában.

Mindazonáltal a lelkes hangulatnak vége szakadt, mert Rodofinikin csakhamar észrevette, hogy daczára a szives fogadtatásnak, úgy Karagyorgye maga, mint a főnökök közül is többen nagymérvű bizalmatlansággal viseltetnek iránta. Mint már említettük, Rodofinikin rhodosi görög családból származott. A szerbek pedig talán még a mohamedánokat sem gyűlölték annyira, mint a köztük élő keresztyén görögöket. Ezen ellenszenvet kétségkívül a többnyire görög eredetű püspököknek századokon át folytatott zsarolásai idézték elő. Az a nyomás, melyet az idegen származású főpapok gyakorolnak, a kik személyes érdekük megóvása végett inkább szöveteztek a török hatóságokkal, mint saját hitsorsosaikkal,* bár terhes volt, de távolról sem közelítette meg azon sanyargatást, melyet a rájának mohamedán uraitól kellett szenvednie. De a tény, hogy a keresztyén hit őrei, a püspökök, oly sokszor nemcsak engedékenységet, de még barátságot is tanusítottak az iszlám követőivel szemben, mély elkeseredést szült a nép lelkületében a görög papság iránt; s fokozta ezt még az a körülmény is, hogy a természetesen mindenütt csak saját hasznukat kereső kalmárok, pénzváltók és házalók nagy része szinte az élelmes görögök, vagy legalább az utóbbiakkal rokonszenvező czinczárók** soraiból kerültek ki.

* Lásd I. k. 219. l.

** Makedo-vlachok.

Michelson tábornok ismervén a szerb nép ezen ellenszenvét, már azon felterjesztésében, melylyel Rodofinikin kineveztetését ajánlá, kifejezte aggodalmát, hogy a szerbek talán nem fogják őt kedvelni nemzetisége miatt. Mivel azonban éppen szerb követek kérték volt ügynökül az orosz kormánytól, ez utóbbi teljesítendőnek vélte óhajtásukat. Nem bírtak megbizatással arra nézve, hogy akár Rodofinikinnak, akár bárki másnak küldetését oly alakban, a mint az történt, kérelmezzék az orosz tábornoktól. Csak általános felhatalmazásuk volt, hogy annyi segílyt, a mennyit lehet, eszközöljenek ki. Nem valószínűtlen, hogy éppen maga a tetszóság Rodofinikin sugalmazta őket, s hogy az ő tanácsainak következtében kértek kormányzót hazájuk számára az orosz udvartól. Úgy látszik, hogy a szerb követek a Michelsontól kapott aranyok felosztásakor összevesztek egymással. Gagics, kinek a mindháromnak adott ezer aranyból legkevesebb jutott, ezért sértve érzé magát s csakhamar visszatért Szerbiába, hogy Karagyorgyét Rodofinikin ellen izgassa.⁴⁸ Michelson nem ismervén Gagics titkos szándékát, általa küldte el a Karagyorgyének és Milenkónak szánt diszkardokat és az öt ezer aranyat a tanács számára. Gagics az egész összeget Milenkónak adta át; ez azonban tartva Karagyorgyének gyanakodásától, csak ezret tartott meg magának s meghagyta Gagicsnak, hogy a többi négyezret adja Karagyorgyének. Gagics aztán a fővezérnél bevádolta társait, hogy Rodofinikint, ki nem is orosz, hanem görög, kérték a tanács elnökéül. Nem tetszett ez Karagyorgyének és már előre bizalmatlanságot táplált az orosz ügynök iránt. Írt Csardaklijának és Lukicsnak azonnal, hogy kérjenek igazi orosz ügynököt,

de ezek nem merték teljesíteni meghagyását, mert Rodofinikin már kineveztetett volt. Ehhez járult, hogy Rodofinikin nem ismervén még a viszonyokat, mindjárt megérkezése után összeköttetésbe lépett a szinte görög eredetű Leonti metropolitával. Alig volt akkor gyűlöltebb alak Szerbiában e főpapnál. A szerbek nem bocsáthatták meg neki, hogy a négy dahitól békéltetési küldetést vállalt* el, s hogy tanácsolta is a felkelőknek a meghódolást. A ki a metropolitával közelebbi viszonyba lépett, azonnal gyanussá vált a szerbek előtt.⁴⁹ Paulucci is említi jelentésében, hogy Belgrádba érve tartózkodott fölkeresni Leontit, értesülvén a felől, hogy mennyire elfordult tőle a nép hajlama. Utóbb Karagyorgye és Milenkó is a legnagyobb kedvezmény gyanánt azt kérték Pauluccitól, hogy soha görög hivatalnokok ne küldessenek az országba. Kifejezést nyert ezen óhajlás még a negotini szerződésben is.

A metropolita és a szerb nép között létező kedvezőtlen viszony megnehezíté kétségkívül az orosz befolyás megalapítását is. Oroszország ugyanis, mely kiválólag, mint a keresztyén vagy inkább, mint a keleti orthodox vallás pártfogója lépett föl, nem engedheté meg, hogy az egyház legfőbb képviselője teljesen háttérbe szoríttassék. Rodofinikin csakhamar felismerte a helyzetet, de azért összeköttetéseit Leontival nem szakította meg. Alig tíz nappal megérkezése után egyik jelentésében, álláspontjából kifolyólag természetesen a metropolitának kedvező irányban, utalt arra, hogy az értelmes és Oroszország iránt sok érdemmel bíró Leonti némileg fékezni óhajtván a főnökök

* Lásd I. k. 381. k.

hatalmaskodását és kegyetlenkedéseit, magára vonta gyűlölségöket, úgy hogy most már, ha Oroszország részéről bármi kitüntetést nyerne, még élete is veszélyben foroghatna. És ez alkalommal megjegyzi még, hogy a szerbeknél a vallásosság csakis a bőjt szigorú megtartásában nyilvánul, a többi egyházi szertartások ellenben hanyagul gyakoroltatnak. A nép ezen közönyének a hitelvek iránt s a metropolita csekély befolyásának tulajdonítható, legalább részben, hogy Oroszország viszonyában a szerbekhez mindjárt eleinte nem annyira a hitközösség, mint inkább a politikai érdekek játszták a főszerepet.

Karagyorgye és Rodofinikin találkozására. — Viszonyok jellemzése. — Hadi segély.

Pár nappal Rodofinikin megérkezése után Karagyorgye is Belgrádba jött. Rodofinikin azonnal üdvözlötét a fővezért s megkérdezteté tőle, hogy mikor találkozhatnának. Karagyorgye nyersen válaszolt, mondván: nekem seregre van szükségem, de ilyet sehol sem látok; mi hasznát vehetem ennek az orosz ügynöknek, miért jött, mit hozott? — A tanácsnokok azonban s még mások is a szerbek közül körülvevék Karagyorgyét, korholták meg gondolatlan magaviseleteért s követelték tőle, hogy fogadja szívesen Rodofinikint és kövesse tanácsait, mivel egész lételök egyedül Oroszországtól függ. Karagyorgye belátta, hogy a fenforgó körülmények között helytelenül cselekedett, de azért nem volt hajlandó meglátogatni Rodofinikint. Ez aztán megtette az első lépést s fölkereste a fővezért. Eleinte hideg fogadtatásban részesült; de midőn pálinkát hoztak s versenyt ivott Karagyorgyéval, ezáltal — mint állítja, — annyira megnyeré barátságát, hogy azóta majdnem minden nap felkereste őt, kérdéseket intézett hozzá és tanácsot kért tőle.⁵⁰ Igaz, hogy Karagyorgye kedvelte, sőt gyakran mértéktelenül

is élvezte a szeszes italokat. Mindazáltal alig hihető, hogy Karagyorgyét Rodofinikin ivó képessége nyerte meg. Sokkal valószínűbb, hogy a fővezér, mint már említők, társainak sürgetésére küzdte le ellenszenvét az orosz ügynök iránt; mert hogy a bizalmatlanság nem enyészett el szívéből, azt a következés eléggé megmutatta. Fel-fellobbanó szívélyesség s mélyen gyökerező valódi gyanakodás jellemzik mindvégig Karagyorgye viszonyát Rodofinikinhez. Őszintén nem tudott megbarátkozni vele soha sem, noha olykor igen erélyesen védelmére kelt; de ily esetekben inkább környezete hangulatát vagy a viszonyokat vevé figyelembe, nem pedig saját hajlamait követte.

A legelső tárgy, mely Rodofinikin és a szerb főnökök között szőnyegre került, természetesen a pénz s a fegyversegély kérése volt. Rodofinikin nem árulván el, hogy mily összeget hozott magával, csak részletekben osztá ki azt a szerbek között. Milenkónak, ki a legközvetlenebb összeköttetésben állott az orosz csapatokkal, 3000 aranyat adott, 550-et az Oláhországban maradt két követnek és 1000-et a szenatusnak és Karagyorgyénak, hogy Ausztriában ólmot vásárolhassanak. A többit megtartotta későbbi szükségletek fedezésére. Fegyverben is nagy szükséglet szenvedtek a fölkelők, az ágyúk pedig már majdnem hasznavehetetlenné váltak, e mellett még a belgrádi vár számos javítás igényelt. A szerbek mindezen hiányokat nem pótolhatván önerejükből, ismét Rodofinikinhez fordultak, ki aztán kérelmeket pártolólág terjeszté az orosz fővezér elibe. Ennek következtében szeptember folyamán 400 mázsa lőpor s 200 mázsa ólom érkezett Oláhországból Szerbiába; továbbá a várakban szükségessé vált küigazítások vezetésével Gromberg, a tü-

Rodofinikin
kormányzati
terve s mű-
ködése 1807
végén. — Be-
folyását nö-
velni törek-
szik.

zéség szervezésével pedig Lavrov orosz őrnagyok bízáttak meg.⁵¹ Ennyiből állott a tényleges támogatás, melyet a szerbek az 1807. év végéig orosz részről nyertek.

A szerb főnökök, egyelőre kénytelenek lévén az annyira várt segílyt illetőleg megelégedni Rodofinikin biztatásaival, legalább a tartomány közigazgatásának szervezésére óhajtották őt felhasználni. Nemsokára megérkezése után felszólították tehát, hogy teljesítse ígérétét, melyet az ország kormányzásának rendezésére nézve még Oláhországban tett a szerb küldöttek előtt. Rodofinikin fölöslegesnek és szükségtelennek tartott minden ilyenmő szervezési munkálatot. Az ő feladata nem abból állott, hogy rendezett viszonyokat teremtsen Szerbiában a szerbek javára, hanem, hogy e nép teljes odaadással Oroszországhoz csatlakozván, mindenkor az orosz politika alkalmas eszközéül szolgáljon. Mindazáltal belátta, hogy nem szegülhet ellen a szerbek kívánságának; különben végképp elveszti vala bizalmukat, sőt, mint egy jelentésében megjegyzi, még élete is veszélyben forgott volna. Ez okból „A szerb kormányzás alapvonásai“ cím alatt hamarjában elkészített egy rövid 12 pontból álló vázlatot. Rodofinikin e munkálattal nem arra törekedett, hogy a képződő államnak gyakorlati és életképes intézményeket adjon, hanem hogy kielégítse az egymással viszálykodó vojvodáknak, a kiktől félt, nagyravágyó és particularistikus törekvéseit. Ennélfogva a legfőbb súlyt a „kormányzó tanácsra“ fekteté, mely örökös és választott tagokból állott volna. Amazok sorába tartoztak volna az eddigi főnökök mind és azok, kik a hazának bármi czímen szolgálatokat tettek. És ezeknek joguk leendett, orosz minta szerint, hangzatos címeket

viselniök. E mellett minden nahiának (kerület) még egy tagot kell vala a tanácsba választania. Ez utóbbiak tisztje három év múlva megszűnt, de az, kit a nép háromszor egymásután megválaszt, szinte életfogytiglan a szenatus tagja maradt volna. A senatus elnökségét Rodofinikin terve a fejedelemre bizta, kinek három szavazatot adott, de az összes törvényhozási, sőt a végrehajtási hatalom is a tanácsban összpontosult volna. E tervezetet a szerb főnökök elfogadták s reá álltak arra is, hogy az csak úgy léphet életbe, ha az orosz kormány helybenhagyja. És Rodofinikin, ki már sejtette a tilsiti békekötés következményeit, örvendve, mint maga megjegyzé, „hogy e vad nemzetet, legalább egy időre rászedhettem“, kijelenté a vojvodáknak, hogy a fenforgó körülmények között alig remélhetik a teljes függetlenséget, s ezért czélszerűbb reájok nézve, ha még egy ideig a porta fenhatósága alatt maradnak, de saját fejedelmök és kormányuk által igazgattatván. Rodofinikin szavai, melyek oly éles ellentétben állottak Michelson első biztatásaival, mélyen elkéséríték a szerbeket. Eleinte mindnyájan hevesen kikeltek az orosz ügynök nézete ellen, s úgy nyilatkoztak, hogy készebbek fegyverrel kezökben elvérzeni, mint újra meghódolni a portának. Lassanként azonban lecsillapult az ingerültség s végre Karagyorgye nevében aláíratott a „kormányzási terv“, melyet aztán Rodofinikin Szent-Pétervárra küldött.⁵² Nincs tudomásunk arról, hogy az orosz kormány válaszolt-e e közleményre. De tény, hogy a terv nem hajtatott végre soha sem. Később, úgylátszik, a szerbek magok is megfeledkeztek arról, fontosabb események vévén igénybe figyelmöket.

A tevékeny Rodofinikin azonban nem elégedett meg a

sikerrel, melyet a kormányzási terv ügyében, daczára a főnökök pillanatnyi fellobanásának, tagadhatatlanul kivívott. Minden alkalmat megragadott, hogy tanácsát és közvetítését a szerbeknek felajánlja, sőt mintegy reájok erőszakolja, így remélvén elérni azt, hogy ő maga nélkülözhetetlenné, befolyása pedig ennek folytán megingathatlanná váljék. És e tekintetben kétségkívül sok ügyességet fejtett ki. Bizonyítja ezt a következő eset is. A belgrádi fegyverfogható törökök lemészárlása után nők és gyermekeik a városban maradtak, nem lévén módjuk eltávozni. Némelyek keresztyénekké lettek, s ezek között a szerbek naponként bizonyos mennyiségű kenyeret osztottak szét. A többiek ellenben inséget szenvedtek s hogy életüket fentarthassák, a legnehezebb szolgáltatokat kényszerültek teljesíteni. Rodofinikin reá vette Karagyorgyét, hogy a legnyomorultabbakat ezek közül, összesen mintegy kétszázat küldje Redzsep ágához Orsovára. Ezen emberséges bánásmód, melyet a szerbek mohamedán asszonyok és gyermekek iránt tanusítottak, csak hasznukra válhatott a küszöbön álló békealkudozásokban; de másrésről, mint Rodofinikin megjegyzi, a törökök első sorban Oroszországnak tartoztak hálával és elismeréssel, mert az elbocsátottak tudták, hogy egyedül az orosz ügynök közbeszólása folytán nyerték vissza szabadságukat.⁵³ Ily módon tudta Rodofinikin előmozdítani az orosz érdekeket, még akkor is, midőn látszólag csak a szerbek javát tartá szem előtt.

Rodofinikin rövid idő alatt valóban nagy tekintélyre tett szert a szerbek között s még Karagyorgye bizalmatlanságát is el tudta némitani, legalább ideiglenesen. De éppen ekkor nagy veszély fenyegeté már-már megszilárduló befolyását.

A francziák győzelme Friedlandnál s az erre kö-
vetkező fegyverszünet és békekötés Napoleon és
Sándor czár között, teljesen megváltoztatá a politikai
helyzetet egész Európában. És ez nem maradhatott
lényeges hatás nélkül az orosz-török viszonyokra
sem, melyektől függött pedig első sorban a szerb
fölkelés sorsa. Nem csoda tehát, hogy a tilsiti béké-
ről s az ennek következtében Oroszország s a porta
között megkezdett alkudozásokról szállingózó hírek,
élénk aggodalmat keltettek Szerbiában.

Tilsiti béke-
pontozatok
és következ-
ményeik. —
A szlobodziai
fegyverszü-
net.

Az osztrák követ, Merveldt gróf már 1807 június
24-ikén egy nappal a Napoleon és Sándor czár között
a Niemen közepén lebegő tutajon végbement talál-
kozás előtt figyelmezteté kormányát arra, hogy a
szent-pétervári udvar titkos vágya, melynek egész
politikáját többé-kevésbé alárendeli, folytonosan a
Bosporus s a Dardanellák birtoklására irányul, s
hogy e célját legsikeresebben a Franciaország által
Európa fölött gyakorolt fensőségben való osztozkodás
útján reméli elérhetni.⁵⁴ Természetes ennél fogva, hogy
Sándor czár, ki megtörve a szerencsétlen harcok
által, ily követelésekkel nem állhatott elő, örömmel
fogadta az osztozkodási ajánlatot, mely magától a
győzőtől származott. Napoleon terve szerint Bessza-
rábia, Moldva, Oláhország s Bulgária a Balkánig
Oroszországnak jutottak volna; Franciaországnak
pedig Albánia, Thesszália, Morea és Kréta szigete;
Ausztriát Bósnia és Szerbia birtokával kell vala ki-
elégíteni, ellenben Konstantinápoly, Rumélia, Egyiptom
és Kis-Ázsia a szultán uralma alatt maradt volna
Komoly volt-e e javaslat vagy inkább csak I. Sándor
ideiglenes szövetségének biztosítását célozta, annak
kutatása e helyt nem lehet feladatunk. Bizonyosnak

látszik azonban, hogy nem nyerte meg teljesen a csár tetszését, ki megmámorosodva Napoleon ígéreteitől, már a százados orosz vágyak végpontjára vélte kezét reá-
tehetni, s ezért még Ruméliát és Konstantinápolyt igényelte magának. Egy alkalommal, midőn ismét a török birodalom feldarabolásáról volt szó a két fejedelem között, mondta aztán Napoleon állítólag amaz emlékezetes szavakat: Konstantinápolyt soha! Hiszen ez a világhuralmat jelentené.⁵⁵ A francia császárnak kellett tehát, kevéssel azután, hogy ő maga megpendíté az osztozkodás tervét, a csár túlzó kívánságai ellen felszólalnia.

A legyőzött Oroszország helyzete azonban nem volt olyan, hogy a csár Napoleon határozott ellenzésével szemben sokáig ragaszkodhatott volna követeléseéhez. Egyelőre megelégedett tehát új barátja biztatásaival s a béke létrejött, melyben Oroszország régi hű szövetségeseinek, a porosz királynak érdekeit teljesen feláldozta a keleten reménylett foglalások kedvéért. A tilsiti szerződés értelmében a csár közvetítést vállalt magára Franciaország és Anglia, Napoleon pedig az orosz birodalom s a porta között. Az utóbbi két hatalomnak be kellett tehát szüntetnie az ellenségeskedéseket s az orosz seregnek kivonulnia Moldva-Oláhországból, mely tartományokat azonban a török csapatok csak a béke végleges helyreállta után szállhatták meg. Egy titkos egyezményben azonban, a két császár biztosítá egymást, hogy azon esetre, ha a porta nem fogadná el a francia közvetítést, vagy ha az alkudozások három hónap alatt nem vezetnének kívánt eredményre, egyesült erővel a porta ellen fordulnak s az ozman birodalom európai tartományait Rumélia és Konstantinápoly kivételével egyetértőleg megszabadítják a török járomból.⁵⁶

Oroszországtól függött tehát, oly nehézségeket támasztani az alkudozások folyamában, hogy ezek három hónapon túl terjedjenek, mely esetben a titkos pont által megállapított föltétel, t. i. az osztozkodás következett volna be. Maga a porta látszott e részben Oroszország céljait előmozdítani. A tilsiti békekötés pontozatai, ha nem is egész terjedelmükben, de mégis némi részletességgel a divánnak is tudomására jutottak s a birodalom felosztásának terve rendkívüli ingerültséget idézett elő Stambulban. Mindenki a legerélyesebb ellenállásra gondolt. Az angol követ, ki ez időtájt érkezett a Tenedos szigeténél fenyegető állást elfoglaló britt hajóhadhoz, békeajánlatokat hozván, melyek az eddig folyt angol-török háborúnak véget vetettek volna, s az osztrák internuntius is, a megváltozott viszonyok következtében most már szinte kitartásra és ellenszegülésre serkentették a portát. Mindazáltal a harcziás hangulat nem sokáig maradt túlnyomó. A még mindig nagy befolyású Sebastianinak sikerült engedékenységre bírni a török kormányt, mely aztán beleegyezett, hogy előbb fegyvernyugvás létesítsék Orosz- és Törökország között, majd pedig békealkudozások kezdessenek.

Szlobodziában, nem messze Dzsurdzsevótól, jöttek össze az orosz, török és francia meghatalmazottak. Orosz részről a szerbekre is kiterjeszteni óhajtották a fegyvernyugvást. E kívánság sok aggodalmat okozott a portának, mely nem örömet látta Oroszország érdekeltségét a felkelők iránt. Attól tartott ugyanis, hogy majd megvalósíttatik Ypsilanti terve, mely nem czélzott egyebet, mint hogy Szerbia részére is oly függetlenség biztosítsék, a melyet már több idő óta Moldva és Oláhország élveztek, minek következtében

az orosz kormány újabb jogot nyert volna beavatkozásra a török birodalom belügyeibe. Az ilyenmü alkalmatlan befolyástól pedig a porta minden áron menekülni óhajtott. Valóban semmi sem lehetett a portára nézve oly kellemetlen, mint az alkudozás saját lázadó alattvalóival, csak az önálló hadviselő feleket megillető egyenlőségi alapon.⁵⁷ Sikerült is most az egyszer czélt érnie. Úgy látszik, hogy a francia meghatalmazott sem támogatta az oroszok kívánságát. Napoleon ekkor már ismét a porta felé hajolt. Sebastianinak még eléggé nyersen ki kellett ugyan jelentenie, hogy ha a porta Angliával békét köt s Franciaországgal szakít, a tilsiti osztozkodási terv azonna életbe fog lépni; de egyszersmind megjegyeznie, hogy ha a diván továbbra is bizalommal viseltetik a francia barátság iránt, úgy Napoleon kész támogatni, sőt még Moldva és Oláhország birtokát is biztosítja számára.⁵⁸ E nyilatkozat már a fegyverszünet megkötése után érkezett Konstantinápolyba, a porta elhatározására e kérdésben nem lehetett tovább befolyással. Nagyon valószínű azonban, hogy Sebastiani már előbb is ily szellemben igyekezett Napoleon politikáját képviselni nemcsak a török államférfiakkal, hanem az orosz követelésekkel szemben is. Az orosz diplomaták ily körülmények között nem ragaszkodtak a szerbek érdekében kifejezett óhajtásukhoz, most már nem is lévén közvetlen szükségök a fölkelőkre. A fegyverszünet tehát létrejött Szlobodziában 1807 augusztus 24-ikén. Ez okmány értelmében az ellenségeskedéseknek mindkét részről, szárazon és vizen azonnal meg kellett szünniök az aláírás kihirdetése után. Úgy az orosz, mint a török csapatoknak 35 nap alatt ki kellett vonulniok Moldvából s Oláhországból, amazok az általuk

megszállott várakban minden ott talált hadiszert érintetlenül hagyván, emezek pedig őrskéket helyezvén Izmailba, Brailába és Dzsurdzsevóba. Továbbá a béke megkötéséig egyik fél sem avatkozhatott a két fejedelemség belkormányzatába. A fegyverszünetnek, ha a békealkudozások folyamában nehézségek támadnának, legalább 1808 április 3-ikáig kellett tartania. Egy külön pont pedig azt határozta, hogy a béke fölött tanácskozási meghatalmazottak megérkezéig az ottomán sereg tartózkodni fog minden ellenséges vállalatától Fetizlam és Viddin környékén, a hol t. i. orosz csapatok állanak a szerbekkel egyesülve.⁵⁹ A szlobodziai egyezmény által, Szerbiának csakis legkeletibb csúcsa foglaltatott be tehát a fegyvernyugvásba. Az ország legnagyobb része, a délkeleti s a nyugati határ nyitva maradt a törökök esetleges támadásai előtt.

Még nem köttetett volt meg a fegyverszünet, midőn Iszajev tábornok értesült, hogy annak létrejötte esetében valószínűleg el kell majd hagynia a szerb területet a parancsnoksága alatt álló orosz csapatokkal s azonnal át is kelt a Dunán, Kis-Oláhország magaslatain Porecs szigettel szemben foglalván állást. Sztobjkovics Milenkó, a szerb sereg vezére azon a vidéken sietve tudósítá Karagyorgyét és a senatust e nagyfontosságú eseményről, valamint azon aggodalmáról is, hogy egyedül nem lesz képes megtartani a **dunai** nagy szigetet, melyen át történt pedig eddigelé a közlekedés az oláh parttal. Természetes, hogy e hír nemcsak csüggedést, de nagymérvű elke-seredést is szült a szerbek között. Vádolni kezdték Oroszországot, hogy rászedte őket, megakadályozta a kibékülést a szultánnal s most feláldozza az egész

Az orosz csapatok visszamennek a Dunán. — A szerbek aggodalmai. — Rodofnikin kellemetlen helyzete.

tartományt saját érdekeinek. És a mint ily esetekben rendesen történni szokott, különféle aggasztó hírek keringtek a fölkelők közt, melyek annál inkább találtak hitelre, minél kevesebb valószínűséggel bírtak. Azt beszélték suttogva, hogy Oroszország átengedte Ausztriának Szerbiát, s ez utóbbit szándékosan mintegy kényszeríteni óhajtja, hogy Ausztriához forduljon segélyért s hogy az ennek következtében benyomuló osztrák csapatok könnyen meghódíthatják az egész tartományt. Rodofinikinnak nagy fáradságába került e hír valótlanságáról meggyőzni a szerbeket. Azon érve, hogy ha csakugyan léteznék ily megegyezés Oroszország és Ausztria között, azt mindkét hatalom titokban tartaná és senki sem értesülhetne arról idő előtt, némileg eloszlatta az értelmesebbek kételyeit. De sokan voltak még, kik nem tudták leküzdeni a gyanút, hogy az orosz politika áldozatai lesznek. Nem csoda tehát, hogy e hangulat hatása alatt többen a főnökök közül Franciaország felé fordultak reményeikkel s Napoleont szándékoztak titokban fölkérni, hogy vegye őket védnöksége alá. Különben is számos francia ügynök kalandozta be ez időtájtban az egész török birodalmat. A szerbeknél is megfordult egykettő s ezek aztán nem mulasztották el, még a valónál is élénkebb színekkel ecsetelni Napoleon hatalmát, úgy tüntetvén fel azt, mint az egyedüli biztos oltalmat. Rodofinikin csakhamar értesült a főnökök szándékáról s még idejében sikerült megakadályoznia annak kivitelét. Mindazáltal be kelle látnia, hogy az orosz befolyás Iszajev visszavonulásának következtében érzékeny csorbát szenvedett, pedig annak fentartása és megszilárdítása fölötté fontos volt Oroszországra nézve. Mert Szerbia, mint Rodofinikin maga

megjegyzé, háború esetében képes volt az orosz hadműveletektől a török seregnek legalább felét elvonni. Hogy tehát a szerbek aggodalmai eloszlattassanak s meggyőződjenek a felől, hogy az orosz udvar nem szűnt meg rólok gondoskodni, azt tanácsolá kormányának: eszközölje ki bécsi követe által az Ausztriából Szerbiába szállítandó hadiszerek szabad kivitelét, mivel éppen ezeknek hiánya tölti el félelemmel a fölkelőket, kik most ismét a török támadások megújulásától tartanak. ⁶⁰

A Belgrádban uralkodó kedvezőtlen hangulatot még inkább növelte az a hír, hogy Milenkó csakugyan kényszerült elhagyni a porecsi szigetet, mivel Iszajev megtagadta a szerb csapatnak az oláh partról történendő élelmezését. Ehhez járult még, hogy a törökök Nis közelében a Morava mindkét partján jelentékeny sereget kezdtek összpontosítani, — húszezerre emelkedett már száma, melynek nem lehetett más rendeltetése, mint a Szerbiába való betörés. Valóban nagy volt a veszély, mely a szerbeket ez oldalról fenyegeté és pedig annyival inkább, mert seregük hazaszéledt s így a törökök könnyű szerrel beronthattak az országba, sőt Belgrádig nyomulhattak volna előre. Felriasztva az aggasztó hírek által maga Karagyorgye is ama vidékre utazott s egyszersmind elrendelte, hogy a már előbb hazatért fegyveresek mind az ő táborába sieszenek. ⁶¹

Végre megérkezett szeptember 12-ikén Rodofinikinhoz is a fegyverszünet megkötéséről szóló hivatalos tudósítás. Michelson az aláírást követő napon elhalálozván, Meyendorf tábornok erősítette meg szeptember 1-én az egyezményt; a porta pedig azonnal elfogadta azt. Megdöbbenve látta Rodifinikin, hogy

Szerbiának csakis keleti szögletére terjedt ki az ellenségeskedések megszüntetése, de hogy a déli és nyugoti határok felől súlyosabb csapás érhető a mindenki által elhagyatott fölkelőket, mint eddig bármikor is. Ennek következtében az ő helyzete Belgrádban a lehető legkellemetlenebbé vált. Nem csodálhatjuk tehát, hogy még saját kormányával szemben is némi keserőséggel nyilatkozott. „Oroszország és a porta fegyvernyugvást kötnek egymással; a szerbek között egy orosz hivatalnok tartózkodik; mind a mellett a szerbek és törökök közt nem szűnnek meg a harci műveletek; s ebből a törökök és más államok is méltán azt következtetik, hogy Oroszország nem akar őszintén megbékülni a portával.“ Így jellemzé Rodofinikin, kétségkívül igen találóan, a szlobodziai egyezmény következtében létrejött állapotot. Szeretett volna távozni az országból, de a szerbek nem bocsáták el, mert most tőle követelték, hogy a hinárból, melybe jutottak, kiszabadítsa őket. Nem nyujthatván más segídelmet, legalább levelet irt a Nisnél parancsnokló Chursid pasához, melyben tudatá vele, hogy az orosz fővezértől vett értesülés szerint Oroszország s a porta között megkötöttvén a fegyverszünet s megállapítottván egyszersmind, hogy a békeokmányban a szerbek sorsa is el fog intéztetni, ő, t. i. Rodofinikin reá birta a szerbeket, hogy a törökök ellen sehol se lépjenek fel támadólag, a mit meg is ígértek azon föltétel alatt, hogy török részről nem fognak háborgattatni. Az orosz ügynök tehát azon kérelemmel fordult Chursidhoz, hogy a szükségtelen vérontás elkerülése végett, csapatjainak minden ellenségeskedést tiltson meg.⁶² A nagyvezért Rodofinikin merész s a valóságnak meg nem felelő állításai nem vezették tévútra. Válaszában

kijelenté, hogy a szerbek ügye elkülönített kérdés marad, melyre nézve a fegyverszünet nem határozott. Egyedül a portának van joga ezen nép sorsa fölött dönteni s ezért ő (Chursid) nem is szünteti be hadi-műveleteit a szerbek ellen. De ha ez utóbbiak kérelmet óhajtanának a portához intézni, úgy csak forduljanak hozzá, s ő készségesen támogatandja kívánságaikat, ha azokat a fényes kapu nézeteivel megegyezőknek találná. Végre felszólítja Rodofinikint, hogy mindezt tudassa a fölkelők vezérével.⁶²

Daczára a pasa fenyegetéseinek, az legalább kitünt leveléből, hogy nem tervez azonnal támadást, sőt hogy talán még alkudozásokra is hajlandó. Ez némikép megnyugtatólag hatott, ha mindjárt nem is oszlatá el teljesen az aggodalmakat. A tanács, hogy az izgatottságot lecsillapítsa, kihirdetteté, hogy fegyvernyugvás jött létre egyfelől az orosz-szerb sereg, másfelől pedig a törökök között, minek következtében ellenségeskedésnek nem szabad többé előfordulnia. Felhívja tehát a népet, hogy tartózkodjék a törökök háborgatásától, egyszersmind azonban inti, hogy őrködjék jól s ha megtámadtatnék, álljon ellen. Végül biztatá a lakosságot, hogy a Belgrádban tartózkodó orosz ügynök minden irányban futárokat küldött a pasákhoz tudatván velök a fegyverszünet megkötését.⁶³

Tényleg azonban nem hárult el a veszély Szerbiáról. Nemsokára az orosz csapatok visszavonulása után a törökök elfoglalták a Fetizlamtól Negotinig terjedő állomásokat és megszállották a porecsi szigetet is, minek következtében a Duna két partja között teljesen megszakadt a közlekedés. Ugyanakkor Boszniából is hírek érkezének, melyek a mohamedánok nagymérvű készülődéséről szóltak.⁶⁴

Az oroszok megszállják Moldvát és Oláhországot. — Szerbiában aránylag nyugalom van, csatározások a Drinánál.

E közben pedig az orosz-török viszonyok is bonyolódni kezdtek. A mit Rodofinikin csak ellenséges gyanúsításképen említett, hogy t. i. Oroszország nem óhajtja őszintén a békét, teljesen megfelelt a valóságnak. A tilsiti találkozás óta I. Sándor nem szándékozott többé lemondani Moldva és Oláhország birtokáról. Ez okból a szlobodziai fegyverszünet, melynek a végleges békét kell vala egyengetnie, igen kellemetlenül érinté a czárt. Már október elején úgy nyilatkozott I. Sándor Schöler porosz követ előtt, hogy a fegyvernyugvási egyezménynek két pontját, t. i. az oroszok által elfoglalt hajók visszaadását és a felmondási határidőnek a jövő tavaszig való kiterjesztését nem fogadhatja el s kész új háborút kezdeni, ha a törökök ezen föltételek megmásítására reá nem állanak; ellenben ha a porta engedékenységet tanúsít, ő is hajlandó lesz békét kötni s csapatait Moldvából, Oroszországból végleg visszavonja.⁶⁵

Ez utóbbi megjegyzés csak a czár békeszeretetés volt tanúsítandó. Voltaképen I. Sándor, ki nagyon rossz néven vette azt is, hogy tábornokai a megszállott várakból nem vitték el az ott talált hadikészleteket, mint magát kifejezé, az orosz vérrel és hősiességgel szerzett eme diadalmi jelvényeket;⁶⁶ ekkor már el volt tökéelve arra, hogy nem teljesíti a szlobodziai egyezmény azon pontjait, mely a fejedelemségek kiürítését követelte. És a czár akarata csakhamar tettekben nyilvánult. Meyendorf a fegyverszünet elhamarkodott megkötése miatt elveszté a fővezérletet s helyébe a 80 éves Prozorovszki herczeg neveztetett ki. Az orosz csapatok pedig visszatértek Oláhországba s október vége felé maga Prozorovszki is Bukarestben helyezte el főhadiszállását. Sándor czár

hiven eddigi rendszeréhez, mely szerint a támadás vadját mindenkor iparkodott magáról elhárítani, nem rendelte el azonnal az ellenségeskedések újból való megkezdését, hanem megbizta az új főparancsnokot, hogy lépjen alkudozásokba a nagyvezérrel a szlobodziai egység némely pontjának megváltoztatása végett. Ezen események természetesen megdöbben-tőleg hatottak Konstantinápolyban. Nagy volt az ingerültség a francia politika ellen. Napoleonnak tulajdonították az Oroszország által támasztott újabb nehézségeket. Mindazáltal a tél közeledte, a török sereg készületlensége s e mellett Sebastiani tanácsai is, ki még nem vesztette el teljesen befolyását, daczára a kormánya ellen forduló közhangulatnak, arra birták a portát, hogy egy időre legalább nyugodtan tűrje az orosz hatalmaskodást és színleg ne szakítsa meg egészen az alkudozások fonalát. Így történt, hogy bár az oroszok a szlobodziai fegyverszünet ellenére újra megszállották a fejedelemségeket, nyílt törésre még sem került a dolog.

Legtöbbet nyertek ezáltal a szerbek. A portának, mely belátta, hogy előbb-utóbb nem kerülheti ki a háborút Oroszországgal, nem állott érdekében bizonytalan kimenetelű harcokba bocsátkozni a szerb fölkelőkkel s ily módon gyöngíteni a birodalom erejét. A porecsi sziget elfoglalása után nyugodtan maradtak tehát a törökök a keleti részeken; és Chursid pasa sem mozdult ki moravai táborából. Csak a bosnyákok terveztek támadást a szerbek ellen. A bosnyák bégek azonnal a fegyverszünet kihirdetése után izgatni kezdték a mohamedán lakosságot, hogy ragadjon fegyvert és irtsa ki a szerbeket; az alkalom kedvező, mert a fegyvernyugvás nem terjed ki reájok. Október első

felében egy 4—5000 főből álló török csapat lépte át a Drinát Loznicza környékén s észrevétlenül áthaladva a szerb sánczok között, reggelig már Petkovácsa kolostorig nyomult előre. Ugyanakkor egy másik csapat, az ismeretes szreberniczai Hasszan pasa és Ali bég vezetése alatt Szokol tájékán tört be a Szerbiához tartozó jadári kerületbe. Amaz mindjárt napfölkeltével pusztítani és rabolni kezdé a közeleső falvakat s csak akkor vették észre a Drinát őrző szerbek, hogy a törökök megkerülték őket. Nenádovics Máté, ki azon a vidéken parancsnokolt, azonnal utánuk indult csapatjával s Petkovácsa közelében harczra került a dolog. Nemsokára megérkezett a bátor porcesi Milos is embereivel s elszántan támadta meg a törököket. Két órát tartott a küzdelem, míg végre a török sereg hátrálni kényszerült. Folyvást harczolva követték a szerbek a visszavonulókat egész Prnyavorig, a hol sikerült őket bekeríteniök s teljes diadalt aratni felettök. Az életben maradt, de üldözött bosnyákok csak bajjal érték el a Drinát, melynek hullámai között még sokan lelék halálukat. A lozniczai szerb sereg ezután gyorsan Szokol felé vonult Hasszan pasa ellen. Lázárevics Luka, Szabács parancsnoka szintén megjelent csapatjával s így egyesült erővel Hasszán pasát is átszorították a Drina balpartjára, majd pedig becsaptak Boszniába, a honnét gazdag zsákmánnyal tértek haza. Ezen ütközetekben jó szolgálatokat tett a szerbeknek a már többször említett Ugritics, kit Rodofinikin küldött a nyugoti részekbe, hogy az ottani fölkelő csapatokat oktassa.⁶⁷

A bosnyákok támadása szerencsésen visszaveretett ugyan, de ez nem szünteté meg a szerbek aggodalmait. A harczra mindig kész mohamedánok újra be-

Jugovics mis-
siója. Prozo-
rovszki orosz
főparancs-
nok bizta-
tása.

ronthattak a Drina balpartjáról szerb földre s Chur-sid pasa is még mindig Nis közelében a határon táborozott. A fölkelők pedig ekkor még nem ismerték azon körülményeket, melyek a portát tétlenségre indították. Karagyorgye tehát, hogy elkerülje Rodofinikin közvetítését, bizonyos Jugovics nevű követét küldötte Bukarestbe az orosz főparancsnokhoz, azon megbízatással, hogy feltárja előtte Szerbia válságos helyzetét és gyors segílyt kérjen. Jugovicsnak állítólag Szent-Pétervárig kellett volna útját kiterjeszteni és reá venni az orosz kormányt, hogy Rodofinikin helyett egy való-ságos orosz származású ügynököt küldjön Belgrádba.⁶⁸ Bármiként legyen is ez, tény, hogy Jugovics ez alkalommal sem jutott tovább Bukarestnél s ott aztán Prozorovszkihoz fordult, kérvén őt, hogy vigasztalná meg a már-már kétségbeeső szerb nemzetet. Prozorovszki tudatá a küldöttel, hogy alkudozásokat folytatván a portával, nehogy annak gyanuját felköltse, nem adhat írásbeli választ a szerbeknek. De felhatalmazta Jugovicsot kijelenteni honfitársai előtt, hogy ha istenben bíznak s főnökeik nem tévesztik szem elől a nép érdekeit, sorsuk okvetlenül jobbra forduland; továbbá, hogy a czár, miként már eddig is elhalmozá jótéteményeivel a szerbeket, ezentúl sem fogja tőlök megvonni oltalmát. E biztató szavaknál kétségkívül nagyobb becsesl birt az 500 mázsa löpor és 250 mázsa ólom, melyet Prozorovszki a szerb küldöttnek ajándékozott, hogy azt hazájába szállítsa.

Az orosz főparancsok egyúttal Rodofinikinnak is írt nov. vége felé, tudatván, hogy a porta, a Sebastianitól vett értesülés szerint, megígérte, hogy nem hábor-gatja a szerbeket a békekötés létrejöttéig. A törökök legutóbbi támadása a Drina felől a porta tudta nél-

kül történt, a miről Prozorovszki maga is meggyőződött. Különben Karagyorgye és a senatus csak bizzanak a czár védnökségében, a ki gondoskodni fog arról, hogy a szerbek, úgy mint Moldva és Oláhország, a béke helyreállta után az eddiginél kedvezőbb sorsban részesüljenek.⁶⁹

Avkszent
metropolita
békemissziója
és Rodofni-
kin szerepe.

Prozorovszki nem csalódott, midőn a porta békés hajlamairól igyekezett biztosítani a szerbeket. Elmondottuk már fentebb az okokat, melyek Törökországra nézve kívánatossá tevék, hogy lázadó alattvalóit, ha mindjárt némely engedmények árán is, újból engedelmességre bírja. A kibékítés művével a török kormány Avkszent metropolitát bizta meg, ki a viddini származású Popovics kíséretében 1807 november hó 25-ikén érkezett Belgrádba, leveleket hozván a divántól Leontinak, a szerb népnek általában és Karagyorgyénak, az utóbbinak a konstantinápolyi patriarchától is. Ezen hivatalos iratokban a porta felszólítja a szerbeket, hogy hódoljanak meg, biztosítván őket ez esetben a szultán kegyelméről. Avkszent pedig még hozzátette, hogy ha hűségeseznek mutatkoznak, megnyerhetik az általuk óhajtott kiváltságokat is. A görög eredetű Avkszent Leontéhoz szállott s ez utóbbi aztán, Rodofnikin utasításához képest, gondoskodott arról, hogy a porta küldöttje csakis oly egyénnel közlekedhessék, a kik megbízható hivei voltak az orosz ügynöknek. Rodofnikin pedig kitudta Avkszent titkárától, a kit sikerült megnyernie, hogy a metropolita tulajdonképen nem birt más utasítással, mint hogy rábeszélje a szerbeket, hogy küldjenek követeket Sztambulba.

Az Avkszent által hozott ajánlatok s az adandó válasz fölött a szenatusnak kellett volna határoznia.

Ez azonban több napi vita után, Rodofinikin tanácsát követve, kijelenté, hogy ily fontos ügyben kénytelen előbb Karagyorgye véleményét kikérni. A fővezér pedig, szintén Rodofinikinra hallgatva, azt felelé, hogy egyedül nem dönthet, hanem összehívandja Belgrádba a főnököket s megbeszéli velök az ügyet. Rodofinikin, ki nem bízott teljesen Karagyorgyéban, kivált pedig annak környezetében, de tudta, hogy úgy a senatus többsége, mint a távolabbi vidékek főnökei az ő részükre állanak, bizton remélte, hogy ily népe-sebb gyülekezetben a portának adandó válasz egészen az ő nézetei szerint fog szerkesztetni. Kettős czélra törekedett Rodofinikin. Egyrészt, hogy a szerbek meg ne hódoljanak a szultánnak s ekként továbbra is fenmaradjon reájuk nézve az orosz befolyás és védnökség szüksége, másrészt pedig, hogy daczára ennek, a török kormány ne ingereltessék támadásra a szerbek ellen. Ezt elérendő, Rodofinikin tanácsolta a Belgrádban összegyűlt főnököknek, valamint a senatusnak és Karagyorgyénak: tudassák Avkszentivel, hogy hálásan fogadják a szultán nagylelkű ajánlatait és készek kivánságát teljesíteni, de mégis, hogy a szultánnak irántok tanusított kegyességéről teljesen meggyőződnessenek s a nemzet jövőjét tartós alapokra fektethessék, óhajtanák, hogy a porta által tett ígéretek megvalósítását a velök egy hitet valló orosz czár és a török birodalom s Oroszország között békét közvetítő francia császár is biztosítsák. Ha a porta meghallgatná e kérelmeket, úgy az egész nemzet nevében azonnal követeket küldenének Sebastianihoz Konstantinápolyba és Prozorovszkihoz Jászvásárba remélvén, hogy a két császár nem fogja megtagadni a garantia elvállalását.

Nem ügyetlenül volt kigondolva a felelet. A porta természetesen nem fogadhatta el saját alattvalói fölött két európai hatalom védnökségét; másfelől pedig a szerbek ezen kérelmek által még nem tagadták meg a porta fenhatóságát s így ez utóbbinak nem is volt oka ellenök fordulni. Végre pedig azon körülmény, hogy a fölkelők nemcsak orosz, hanem francia védnökséget is kérelmeztek, némileg csökkentheté a török kormány bizalmatlanságát s egyidejűleg Napoleont is arra indíthatá, hogy a szerbek érdekében felszólaljon követe által Konstantinápolyban. A török-szerb kibékülés tehát ily alapokon lehetetlenné vált, a nélkül, hogy a szerbeknek a porta haragjától kellett volna tartaniok.

Hosszasan elhúzódtak a tanácskozások az Avkszentinek adandó válasz fölött, mely csak december első napjaiban jutott a metropolita tudomására. Rodofinikin nem könnyű szerrel érte el czélját. Voltak többen a főnökök közt, kik aggodalommal nézték az orosz befolyás növekedését s e mellett a Rodofinikin által tanácsolt választ veszélyesnek is tartották. Így gondolkozott különben maga Karagyorgye is, természetesen tehát, hogy folyvást éber bizalmatlansága ez alkalommal újból felébredt. Attól tartott ugyanis, hogy a porta békés ajánlatainak egyszerű visszautasítása a török kormányt támadásra ingerelhetné s hogy e mindennél nagyobb szerencsétlenséget az orosz-francia védnökség kérelmezése nem háríthatná el a népről, mivel az oroszok rövid idő előtt megkötván a szlobodziai fegyverszünetet, aligha lennének hajlandók arra, hogy háborút kezdjenek pusztán a szerbek érdekében. És ezért sokáig nem írta alá a Rodofinikin által szerkesztett válaszleveleket. Végre azonban sike-

rült őt az orosz ügynöknek Csardaklija segélyével megnyugtani, ki Karagyorgye kedvence, de egyszersmind az orosz törekvések legbuzgóbb hive volt. Nem tudjuk, mily érvekkel élt Csardaklija, hogy barátját véleményének megváltoztatására bírja. Karagyorgye kétségkívül belátta, hogy e válságos pillanatban az ő ellenségeskedése Rodofinikinnal csak növelné a nép csüggedését, a minek igen könnyen belmeghasonlás és végre önkéntes meghódolás a török hatalom előtt lehetett volna következménye. És ekkor a szélsőségekbe csapongó jellemének megfelelőleg, gyors elhatározással Rodofinikinhez ment s így szólott hozzá: a szultán egykor 200,000 piasztért ígért nekem, ha elhagyom Szerbiát és Ausztriába költözöm. Nem fogadtam el az ajánlatot, mert nem akartam elhagyni a népet. Majd bocsánatot ígért a szultán a felkelőknek s oly kiváltságot, hogy az ő fensősége alatt önmagukat kormányozhatjuk. Ti (t. i. az oroszok) nem egyeztetek ebbe s én engedtem akaratotoknak. Most a szerbek sorsa egészen a mi ezárunktól, I. Sándortól függ; a mit te tanácsolsz, az fog történni. De esküszöm az istenre, hogy Karagyorgye nem fog több törököt látni hazájában, ha csak testén nem hatolnak át. E szavakat mondván, a mellékszobába lépett s az ott egybegyült tanácsnokoknak és főnököknek kijelenté, hogy mindenkit felakasztat, a ki Rodofinikin tanácsa ellen mer cselekedni.⁷⁰ Az orosz ügynök tehát czélt ért. Az Avkszentinek kézbesítendő válasz az ő terve szerint készült el, általánosan elfogadtatott s a metropolita öt heti alkudozások után visszatérhetett Konstantinápolyba; a hol nyugtalanul várták a Szerbiából érkező híreket, sőt már Ausztria közvetítéséhez szándékoztak folyamodni, mert a porta is értesült volt

azon gyorsan emelkedő befolyásról, melyet Belgrádban Rodofinikin gyakorolt.⁷¹

Rodofinikin és Doszitija. — Befolyásának jellemzése és az orosz védnökség.

Daczára a török békeajánlatok ügyében kivívott eredménynek, daczára a fővezér oly váratlanul fellobbanó bizalmának, nem lankadt el egy pillanatra sem az orosz ügynök ébersége. Jól tudta Rodofinikin, hogy Karagyorgye épp oly gyorsan képes ellene fordulni, mint a milyen készséggel követte olykor tanácsait. És ezért felhasznált minden eszközt, hogy befolyását reá biztosítsa. Eleinte, mint már említettük, nem egyszer sikerült az orosz érzelmű Csardaklija közvetítésével Karagyorgyét a maga nézeteinek megnyernie. Az 1808. év elején azonban Csardaklija meghalt. Ekkor tehát reávette a Magyarországból bevándorolt szerzetest, Doszitiját, az időszerint a legtanultabb férfiút a szerbek között s egyszersmind Karagyorgye fiának tanítóját, hogy növendékével együtt költözzék az orosz ügynökség házába. Ennek következtében a fővezér látni óhajtván fiát, fel kellett, hogy keresse Rodofinikint, ki aztán ily módon gyakran egyedül szólhatott vele s őt a maga részére vonhatá.⁷²

Nem küzdelem és fáradozás nélkül tehát, de tagadhatatlanul sok ügyességgel és szívóssággal elérte Rodofinikin, a mire törekedett. Daczára a bizalmatlanságnak, sőt ellenszenvnek, melyet Karagyorgye iránta táplált, ez utóbbinak elhatározásaira, a legtöbb esetben mégis csak ő gyakorolt döntő befolyást. E körülmény és az orosz ügynök folytonos beavatkozása úgy az általános politikai, mint a személyes ügyekben nagy mértékben növelték tekintélyét és tanácsának súlyát úgy a vojvodák, mint a nép előtt. Kétségtelen, hogy Rodofinikinnak minden irányban kiterjedő

tevékenysége által alapított meg a szerbek között az orosz védnökség, mely aztán utóbb külsőleg is észlelhető formában jelentkezett. Annak további fejlődéséről és küzdelméről nemcsak a belső áramlatokkal, de az osztrák befolyással is, később lesz szó.

Végig tekintvén az orosz-szerb viszonyon, úgy a miként az egyrészt Oroszországnak a török birodalom ellen irányzott törekvéseiből, másrészt pedig a szerbek szabadságharczának szükségleteiből kibontakozott, első pillanatra feltűnik az a jelentékeny különbség, mely a két fél között e viszony céljának és természetének felfogásában létezett.

A cél, a melyért a szerbek fegyvert ragadtak s oly szívósan és elkeseredetten harczoltak a török hatalom ellen, a nemzeti lét biztosítása volt, eleinte a szultán fenhatósága alatt, utóbb a teljes függetlenség kivívása. Gyöngéknék érezvén magukat az egyenetlen küzdelemben, megfelelőleg a történeti hagyománynak, először Ausztriához folyamodtak támogatásért, s midőn ezt nem nyerték meg az óhajtott mérvben, Oroszország felé fordultak. Meg voltak győződve, hogy a velük egy hitet valló orosz nemzet élénken érdeklődik a szerb mozgalom iránt s hogy a legnagyobb önzetlenséggel, minden viszonszolgálat követelése nélkül még áldozatok árán is fogja őket segíteni a felszabadulás nagy munkájában. Így értelmezték az orosz védnökséget Szerbiában. De nem így Oroszországban. Az óriási birodalom keleti politikája kétségkívül nagyszerű keretben mozgott. Főczélját azonban, mint föntebb kifejtettük, akkor még majdnem kizárólag a Balkán félszigetnek csak azon keleti részei képezték, melyeken át vezetett az út Konstantinápolyba. Oly kis nép tehát, mint a szer-

Az orosz-szerb viszony jellemzése. — A hitközösség s a nemzetiségi eszme szerepe az orosz keleti politikában.

bek, mely kívül esett azon a kereten, daczára a hitközösségnek, Oroszországra nézve nem birhatott sem kiváló érdekekkel, sem különös fontossággal. Valóban az orosz államférfiak és tábornokok még hosszabb időn át nem is tudtak lelkesülni a szerbek nemzeti és önállósági törekvéseiért. A fölkelők azonban, mint auxiliariusok, bizonyos fokig hasznára válhattak az orosz hadviselésnek a porta ellen folytatott küzdelemben. Ezen szempontból, tehát mint eszköz, Szerbia mégis némi figyelmet érdemelt Oroszország részéről. Az orosz politika nem is törekedett ez időtájt egyébire, mint hogy szilárdan megalapítsa befolyását a szerbek között s ekként mindenkor biztosítsa közreműködésüket a Törökország ellen vívott harcokban. És ebből önként következett a versengés minden más befolyással, mely kedvezvén a szerbek önállósági vágyainak, elvonta volna őket Oroszország gyámködása alól. Ez volt a védnökségnek orosz magyarázata.

Ezen ellentétes felfogás mindjárt a viszony kezdetén érezteté hatását. A míg a szerbek az orosz védnökségtől mindenekelőtt a török uralom megszűntetését remélték, láttuk, mint figyelmezteté őket Rodofinikin, hogy továbbra is a porta fenhatósága alatt kell maradniok; midőn t. i. az orosz politikára nézve ez kívánatosnak látszott. A szlobodziai fegyverszünet megkötésénél pedig az orosz fővezér teljesen megfeledezett a szerbekről, kik ennek következtében egyedül lettek volna kénytelenek szembeszállani a szultán egész haderejével.

Ily tények természetesen elkeseríték a szerbeket s megingaták az Oroszországba vetett bizalmukat. Igaz, hogy a legtöbb vojvoda s a nép zöme, bár

még több ízben volt okuk arról panaszkodni, hogy Oroszország cserben hagyta őket, az ilyenkor támadó ingerültség lecsillapodása után mindannyiszor új bizalommal tértek vissza az orosz védnökség szárnyai alá. Voltak azonban már akkor is olyanok, kik szívesen fogadták ugyan az orosz segílyt, — a mint különben örömmel fogadtak volna minden más támogatást, — de mégis tartottak az orosz befolyástól, mert féltettek hazájuk önállóságát. Az így gondolkozók közt első helyen Karagyorgyét találjuk. De nemcsak az ő idejében ágaztak szét a nézetek magok a szerbek között az orosz védnökséget illetőleg, eltérők azok az újabb korban is. Szerbia önállóságának megalapítását sokan kizárólag Oroszország segílyének vélik köszönhetni, mások ellenben káros hatást tulajdonítanak az orosz befolyásnak a szerb ügyekre. Érdekes e részben egy újabbkori szerb történetíró véleménye, a ki az Oroszország és Szerbia között e század elején létesült viszonyról ekként nyilatkozik: „Az oroszok csak saját céljaikra és viszonyaikra voltak tekintettel. A tisztán szerb célok háttérbe szorítottak. Mindenki Oroszországtól függött, attól várt jóváhagyást, dicséretet, jutalmat és kitüntetések. Ez által Karagyorgyénak, mint az ország s a nemzet kormányzójának helyzete mind súlyosabbá vált, a főnökök között dúló viszály új tápot nyert, a fegyelem meglazult, pártok keletkeztek s az oroszérzelműek befolyása megingatta Karagyorgye tekintélyét. Az orosz érdekeknek megfelelő intézmények lettek mérvadókká a szerbekre nézve is, míg az oroszoknak kedvező intézmények nem feleltek meg mindenkor a szerbek szükségleteinek; mert e viszonyban Oroszország volt a cél és Szerbia az eszköz.

Ha Oroszország háborút viselt, Szerbiának is harcot kellett kezdenie; ha békében maradt, Szerbiának is fenn kellett tartania a békét. Egyszóval az orosz-szerb viszonyban a törökök ellen, Oroszországot egyedül az orosz állam céljai, érdekei és viszonyai vezérelték s ezektől vált függővé a szerbek jövője is, a mint hogy Oroszország veszélyes helyzete által indítatva 1812-ben, csak hogy a portával békét köthessen, Szerbiát tényleg feláldozta.⁷³

Elfogulatlanul vizsgálva az orosz védnökség hatását, nem tagadhatjuk, hogy az sok tekintetben hasznos volt a szerbekre, noha, mint látni fogjuk, Karagyorgye forradalmának idejében nagy előnyököt nem eredményezett, s nem akadályozta meg sem az 1809-ben bekövetkezett nagy veszedelmet, sem a mozgalom teljes leveretését 1813-ban. Másrészről pedig igaz az is, hogy a viszony, mely Oroszország és a szerbek között kifejlett, akkor még inkább vált amannak, mint emezeknek javára. És ha a szerbek, daczára a sokszoros csalódásoknak, ismételve Oroszországhoz folyamodtak oltalomért, ennek okát nem annyira a már nyert segély valódi értékében, mint inkább a jövőhöz csatolt reményben kell keresnünk. E remény a hitközösségen alapult, mely hitnek védelme képezte volt Oroszország keleti politikájának leghatásosabb jelszavát.

Nagy Péter, de különösen II. Katalin ideje óta az orosz háborúk a török birodalom ellen, legalább külsőleg valóban keresztes hadjáratok színében tűntek fel, melyeket Oroszország nem ugyan az összes keresztyénség, hanem kizárólag a keleti keresztyén egyház és ezen egyház követőinek érdekében vívott. Így fogták fel magok a Balkán félsziget népei is

Oroszország szerepét. És ezért bolgárok és szerbek, oláhok és görögök egyaránt Oroszország felé fordultak vágyaikkal, onnét vártak segílyt és felszabadítást.

A keleti egyház védelmének nagy területet és sok különböző népet átfogó általános célja mellett a fajrokonság, a szűkebb értelemben vett nemzetiség fogalma még nem birt jelentőséggel. Különben is akkor tájt még nem létezett nemzetiségi kérdés, legalább nem újabbkori alakjában.

Oroszországnak sem állott érdekében felkarolni ott, mert ezáltal önmaga szabja szűkebbre azon széles keretet, melyet keleti törekvéseinek a hitközösség hangoztatása kijelölt. Sándor cárnak Novoszilczovhoz intézett s már említett utasításaiban találjuk először azt a gondolatot kifejezve, hogy a nagy államoknak egyfajú népekből kellene állaniok. De a fellengős cárnál ez inkább csak odavetett megjegyzés, mely nem is érinté Oroszország viszonyát a többi szlávokhoz, hanem Napoleonnak a franciaia határokon túlterjedő hódításaival szemben a nyugoteurópai alakulásokra vonatkozott. És az orosz államférfiak e korban nem is igyekeztek még a fajrokonságot érvényesíteni. Főjelszóként orosz részről első sorban még igen sokáig a hit közössége szerepelt.

Nem így állott a dolog a szerbeknél. Igaz, hogy midőn Nenădovics Máté 1804. Pétervárra utazott, az elpusztított egyházak jegyzékét vitte magával, hogy az egyhitű oroszok rokonszenvét a keresztyén szerbek iránt felébreszsze s nem hivatkozott a nyelv- és vérrokonságra, avagy a szláv nemzetiségi kapcsolatra. De ezt csak azért tevė, mert nem is képzelte, hogy

Oroszországban mással, mint a hitközösségre való hivatkozással érdekeltséget ébreszthet.

Ámde a szerbekben ekkor már felébredt a nemzeti individualitás érzete. Emlékezünk Sztratimirovics titkos befolyására. A patriarcha intéseinek és titkos tanainak aligha lett volna foganatja, ha nem hullának termékeny talajra. A forradalom kitörése után, noha nem teljes tisztaságában, de erőteljesen buggyant fel az elkülönített szerb nemzetiség érzete. A hosszú török uralom alatt a szerbek elveszítették volt az állami önállóságot s az állami létnek minden ismertető jelét. De nyelvöket nem bántották a törökök, s a népdalokban, melyek a szerbek szellemi életének akkor tájt majdnem egyedüli menhelyét képezték, folyvást visszhangoztatták a letűnt szerb királyság regés nagyságát, az elenyészett szerb nemzetiségi dicsőséget.

Természetes, hogy midőn 1804-ben minden idegen biztatás nélkül kitört a fölkelés, s midőn pár év folyamán a szerbek saját erejükből, külsegély nélkül oly jelentékeny eredményeket vivtak ki a porta ellenében, élénken feltámadt bennök a nemzeti individualitás érzete, mely aztán, mint külön nemzetiségi fogalom nyilvánult, csak a szerb nép lakta területekre szorítkozva.

Midőn az oroszok élénkebb összeköttetésbe kezdtek lépni a szerbekkel, kikre a török birodalom ellen indított háborúban szükségök volt, orosz részről is találkoztak egyesek, a kik megérezték, hogy e nép bizalmának megnyerésére, — mely nemzeti függetlenségét tekinté a legfőbb czélnak — a fajrokonság hangoztatása még hathatósabb eszköz lehet, mint kizárólag csak a hitközösség hangoztatása. És ezért Michelson tábornok — mint az előbb említők — a Kara-

gyorgyéhez s a senatushoz intézett levelében, a vallás mellett a *szlavo-szerb nemzetről* s ennek régi dicsőségéről beszél.

De mindez csak szórványos jele annak a körülménynek, hogy Oroszországban is kezdik méltányolni azon előnyöket, melyeket a szláv népekkel való fajrokonság hangoztatása az orosz keleti politikára nézve eredményezhetett. Kétségtelen, hogy ez a felébredés akkor jelentkezik, midőn Oroszország először lépett oly szláv néppel, t. i. a szerbekkel érintkezésbe, mely tulajdonképen a saját szűkebb nemzeti függetlenségének érdekében ragadott volt fegyvert. Az orosz-szerb viszony keletkezésében kell tehát azon szláv nemzetiségi eszme csiráit keresnünk, mely később — egészen a legújabb időkig — oly nagy szerepet játszott az orosz keleti politikában.

Igaz, hogy még hosszú ideig a hitközösség maradt az alap, melyen Oroszország a Balkán félsziget különböző keresztyén népeit a porta ellen felizgatni és saját céljai javára megnyerhetni vélte. E mellett azonban noha csak lassú módjával, mind több tért hódított a szláv fajrokonság, illetőleg szláv nemzetiiségi kérdés is.

Midőn több évtized múlva, Oroszország keleti politikáját határozottan és nyíltan a szláv fajrokonságra alapítá, s a hitközösség kapcsát már csak a szláv népekre terjeszté ki, önként következett, hogy azon nagyszerű keret, melyet II. Katalin állított fel az orosz keleti politika számára, szükségképp némi korlátozást volt kénytelen szenvedni. A török birodalomnak keleti hitet valló összes keresztyén népei helyett már csak ezen hit szláv fajú követőire terjedhetett ki Oroszországnak védnöksége és érdekeltsege.

És valóban kérdéses, vajjon nem az orosz birodalom keleti törekvéseinek ezen a rokonfajú népekre való megszorításában kell-e keresnünk, a bár szláv eredetű, de azért mégis egymástól különálló sőt egymással szemben ellenséges nemzeti és állami individualitások keletkezését a Balkán félszigeten. Láttára e fejlődési tünetnek méltán kérdezhetjük, vajjon ezen elkülönített nemzeti képződés, illetőleg alakulási forma nem fog-e előbb-utóbb azon meggyőződésre vagy belátásra vezetni, hogy minden emberi társadalomra nézve a legfőbb jó, a leginkább áhitott czél a nemzetiségi tömörülésben, vagy talán inkább a teljesen független állami lét kifejtésében és biztosításában rejlik-e még a legközelebb rokonságban álló fajokkal szemben s azoknak ellenére is? És nem fog-e Oroszország keleti politikája ez által még szűkebb korlátok közé szorulni?

De mindez már kívül esik e munka körén. Reá kellett azonban mutatnunk, bár csak egészen futólag azon nagyfontosságú fordulatra és módosulásra, melyet az Oroszország és Szerbia között e század elején létrejött viszony, nem ugyan tervszerűen, csak egyik fél által is kimódolva, de önkéntelenül, a dolgok természetéből folyólag eredményezett.

MÁSODIK FEJEZET.

Ausztria keleti politikája a szerb fölkelés első éveiben.

I.

Az erélyes keleti politika, melyet az ausztriai ház a XVII. század közepe óta tagadhatlan sikerrel folytattott, a passzaroviczi békekötésben nyerte el az akkori Európa szentesítését. A tényleges eredmények, melyek jóval távolabb terjedtek az egykor elvesztett birtokok visszafoglalásánál, fontosak voltak magokban véve is, de ezeknél nagyobb jelentőséggel bírt az a körülmény, hogy Ausztria elhagyva a védelmi magatartást, a tevékeny, sőt támadó politika terére lépett a kelettel szemben. Szavojai Jenő halála után azonban az osztrák keleti törekvések nemsokára háttérbe szorultak s a szerencsétlen belgrádi békével nemcsak a hosszas harczok vívmányai veszttek oda, de Ausztria egyáltalában megszűnt a keleten keresni befolyása emelésének, hatalma növelésének jogos és természet-szerű tért s alkalmat. II. József nagyratörő szelleme karolta fel még egyszer a XVIII. század vége felé Ausztria keleti hivatásának eszméjét. Erőtéljes akaratára nem riadt vissza sem a felemésztő tevékenységtől, sem a súlyosabb áldozatoktól, melyeket annak megvalósítása igényelt. De Ausztria fegyvereinek nem kedvezett a szerencse és József meghalt, mielőtt a küzdelem befejeztetett volna.

Osztrák keleti politika Szavojai Jenő és II. József korában.

Szisztovai béke utáni felfogás. A török birodalom integritása, de folytonos tekintettel a határtartományok nyugalmára.

A szisztovai békekötés, mely az utolsó osztrák-török háborúnak véget vetett, már II. Leopold uralkodása alatt jött létre. A hosszas háború szülte kimerültség, a zilált belügyek, Poroszország fenyegető magatartása s a francia forradalom rohamos terjedése, támogatva az uralkodó békés hajlamaitól, Ausztriára nézve felette szükségessé tévék a nyugalom biztosítását legalább a keleti határokon. E célz egyedül a porta irányában követendő barátságos politika által volt elérhető. Tartózkodás a török birodalom belügyeibe való avatkozástól, lemondás a terjeszkedési vágyakról, apróbb jó szomszédsági szolgálatok fejében s a porta hajlamának megnyerhetése végett a török integritás eszméjének előtérbe állítása: ezek képezték akkortájtban Ausztria keleti politikájának főbb vonásait. De mindez még nem alkotott teljes megállapított rendszert, az osztrák kormány magatartása e részben inkább csak az európai események hatásának önként keletkező eredménye volt.

Azonban a lemondás a kelettel szemben nem szüntette meg egyszersmind az érdekeltséget a bécsi kabinet részéről Törökország sorsa s különösen az Ausztriával határos tartományokban létező állapotok s az ott előforduló mozgalmak és események iránt. Ha mindjárt nem is magasabb politikai szempontok, de a kereskedés és az osztrák végvidékek lakosságának érdekei kényszerítették az osztrák kormányt, hogy éber figyelemmel kísérjen minden jelentékenyebb mozzanatot a török birodalomnak kivált európai részeiben. Montenegro, Bosznia, a belgrádi pasalik, Viddin voltak azok a pontok, a melyek már a határ szomszédsága miatt kiválóbb fontossággal bírtak a bécsi kormányra nézve. A fekete hegyek nagyravágyó és

ravaszi püspök-fejedelme, Petrovics Péter, hol a portával, hol pedig a francziákkal lépve titkos összekötésbe, már ekkor is többé kevésbé nyíltan támogatva Oroszország által, mindent megkísérlett, hogy hatalmát növelje és kiterjessze. Természetes, hogy Ausztria, mely a campo-formioi béke következtében Dalmácia birtokába jutott, nem nézhette egykedvűen ezen üzemeket. A bosnyák bégek által naponként elkövetett határsértések, bár magukban véve csekély jelentőséggel bírtak, utóbb a francia ügynökök izgatása folytán nagyobb terjedelmet ölthettek volna. Méltán nyugtalaníták tehát az osztrák udvart, mely különben is eredménytelenül sürgeté Konstantinápolyban ezen kihágások megzabolázását. Még komolyabb volt a veszély, mely a monarchia határvidékeit a viddini hatalmas lázadó Paszvan-Oglu részéről fenyegetheté. Ennek elhárítása végett az oláh-illyr határörvidéken a katonai őrvonal megerősített, sőt midőn Paszvan-Oglu az 1800. év őszén a szultán seregét Plevnánál szétverte és a belgrádi pasa ellen készült harcra kelni, a bécsi kormány ez utóbbinak megengedte, hogy csapatai számára a szükséges eleséget az ú. n. banatusban és Szlavoniában beszerezhesse, a mi által egyszersmind a porta iránt táplált barátságos indulatát is hebizonyíthatni vélte. Egy évvel később pedig Paszvan-Oglu garázdálkodása mindnagyobb mérveket öltvén, a bécsi kabinet fegyveres segílyt ajánlott fel ellene a portának, viszonszolgálat fejében csak némi kereskedelmi előnyöket követelvén s a mi igen jellemző, annak kieszközlését, hogy Oroszország nem fogja rossznéven venni az osztrák és a török csapatok együtt működését.⁷⁴ Ezek az alkudozások nem vezettek ugyan eredményre, mert a török kormány

sokkal nagyobb bizalmatlansággal viseltetett Ausztria iránt,⁷⁵ hogy sem annak fegyverestámogatásához folyamodhatott volna. A porta tehát egyedül vívta végig harcát a bitorló pasával. Mindezen bonyodalmaknál nagyobb jelentőséggel bírt azonban Ausztriára nézve a viszonyok fejlődése a szomszéd Szerbiában.

Hadzsi-Musztafának szelid és igazságos kormányzata alatt, mint emlékezünk*, Szerbia rég nem élvezett nyugalomnak örvendett s a rend nem háborított meg, sem a tartomány belsejében sem a határon; a bécsi kormány megelégedéssel szemlélte ezen állapotokat és semmit sem óhajtott inkább, minthogy azok tartósak legyenek. Természetes tehát, hogy a janicsárok által az 1801 év augusztus havában támasztott zavargások, melyek csak Musztafa pasa megöletésével** érték véget, nagy mérvben felkelték Ausztria figyelmét. Nem tulajdonítottak ugyan Bécsben az eseménynek nagyobb fontosságot, mint sok más hasonló erőszakoskodásnak, a milyenek ekkor a török birodalom tartományaiban napirenden voltak. Mindazonáltal Belgrád közelsége a határőrvidékhez, az ott történeteknek komolyabb jelentőséget kölcsönzött. És nem volt alaptalan az aggodalom, hogy a Szerbiában keletkező zavarok következtében megakad majd a dunai hajózás, a határőrvidék pedig menekültekkel árasztatik el. Csakugyan 1801. év őszén mohamedánok és keresztények nagy számmal kerestek menedéket a janicsár-agák dühe elől az Ausztria fenhatósága alatt álló dunai szigeteken. A bécsi kormány ezen agákat, kik a szultán helytartóját megölték volt,

* Lásd: I. kötet 328. l.

** Lásd: I. kötet 346—347. l.

Hadzsi-Musztafa megöletése.

lázadóknak tekinté és eleinte legalább meghagyta a határparancsnokoknak, hogy minden közlekedést szakítsanak meg velük. Utóbb azonban a Belgrádban erőszakos módon létesített állapot a porta kényszerű engedékenysége következtében is némileg szentesítetvén, s az összeköttetés megszakítása folytán a két párt között az osztrák s magyar kereskedés károsodván, a bánáti és szlavoniai katonai hatóságoknak megengedettett, hogy óvatosan bár és a mennyiben elkerülhetlenül szükséges, a Belgrádban már csak névszerint kormányzó pasa mellett tényleg uralkodó dahikkal is érintkezésbe léphessenek. Midőn azonban 1803. év elején négy dahi Bécsbe jött, ott puskaesőveket vásárlandók, e szándékokban a rendőrség meggátolta őket.⁷⁶

De a bécsi kormány nemcsak a saját urok, a szultán iránt engedetlen mohamedánoktól vonta meg támogatását, a keresztyén rájának sem nyújtott segílyt, nehogy Konstantinápolyban részrehajlással vádoltathassék. A zsarolások és kegyetlenségek, melyeket a rakoncztalan dahik a keresztény lakosságon elkövettek, ez utóbbit végre is arra indították, hogy titokban az osztrák udvarhoz forduljon oltalomért. Néhány obor-knéz már az 1807. év második felében oly tartalmú folyamodványt juttatott a bánáti főparancsnoksághoz, hogy a belgrádi pasalik osztrák segílylyel szakittassék el a török birodalomtól s helyeztessék a császári ház uralma alá, mely célra az összes szerb nép kész egyesült erővel közreműködni. E folyamodvány nem talált kedvező fogadtatásra Bécsben. A kormány nézete szerint ily erőszakos tény nemcsak a bécsi kabinet és a porta között fennálló barátságos viszony fölbontását eredményezheté vala, de egy-

Az osztrák kormány tartózkodása mohammedánokkal és szerbekkel szemben.
1802.

szersmind a létező békekötések megszegése gyanánt lett volna tekinthető. És ezért meghagyta a bánáti főparancsnokságnak, hogy a szerb rája kérelmét egyszerűen utasítsa vissza s ily ajánlatokat többé ne is merészeljen fölterjeszteni. Mindazáltal az osztrák kormány nem mulasztotta el sürgetőleg inteni a portát, hogy úgy saját, mint általában a béke s nyugalom érdekében, távolítsa el mielőbb Belgrádból a dahik főnökét, a vad Kücsük-Alit. Konstantinápolyban belátták e rendszabály czélszerűségét, hiszen, mint tudjuk, maga Szelim szultán is minden áron menekülni iparkodott a fegyelmetlen janicsároktól. A porta hatalma azonban, mely már a központban is ingataggá vált, még kevésbé érvényesülhetett a távol tartományokban az engedetlen bitorlókkkal szemben. A belgrádi pasa kapott ugyan 1804 elején, az internuntius sürgetései következtében egy nagyvezéri rendeletet, hogy utasítsa ki Kücsük-Alit, de Sztambulban éppen oly jól tudták, mint maguk a dahik, hogy e rendelet végre nem hajtható. A parancs közlését az osztrák kormány nyal azonban a reisz-effendi megtagadta. Valószínűleg azért, — így magyarázza legalább az internuntius egyik jelentésében a kevésbé barátságos eljárást, — mert a porta nem véli méltóságával megegyeztethetőnek, hogy a saját alattvalói ellen alkalmazott kényszereszközökről egy idegen hatalom is birjon hivatalos tudomással. A dahik valóban háborítatlanul folytathatták továbbra is zsarolásaikat és az említett rendelet* csak azt eredményezte, hogy még szigorúbban bántak a rájával s utóbb azon öldöklésre ragadtatták

A porta barátságatlan magatartása Ausztria iránt.

* Ugyanaz, melyről az I. k. 360. l. szólottunk.

magukat, a mely a szerbek felkelésének közvetlen indoka volt.

Midőn az 1804. év február havában a szerbek végre fegyvert ragadtak elnyomóik ellen, a lázadás híre Bécsben sem különös meglepetést, sem nyugtalan-ságot nem okozott. Hiszen nem a porta fenhatósága, hanem csak közvetlen zsarnokai, a szultán parancsaival is daczó dahik ellen nyult erőszakhoz a kétségbeesett rája. Néhány hét múlva azonban a felkelés gyors és sikeres terjedése nagyobb mérvben igénybe vevé az osztrák kormány figyelmét. Az 1804. év márczius havában, midőn Nenádovics Jakab csapata Szabács alá vonult, a várat ostromlandó, a vojvoda fáradhatlan öcscse Máté, ki Zimonyban járt volt lőpor és ólom vásárlása végett, egy osztrák főhadnagy tanácsára folyamodványt írt a péterváradi főparancsnoksághoz, az egész szerb nép nevében kérve Ausztria oltalmát.*

A felkelés kezdete s hatása Bécsben. A porta gyanakodása. 1804.

Ugyanakkor a dahik a zimonyi hatósághoz fordultak segélyért, hogy a Duna és a Száva mentén az osztrák parton küldhessék leveleiket a szubasáknak és a kabadahiknak. Mindkét fél tehát beavatkozásra szólítá fel Ausztriát.

Különféle tekintetek azonban felette megnehezítették a bécsi kabinetre nézve az elhatározást. Az osztrák kormány ugyan változatlanul ragaszkodott a be nem avatkozás elvéhez és őszintén jó viszonyt óhajtott a portával, de ez utóbbinak tekintélye a belgrádi pasalikben annyira alászállott már, hogy nem volt képes a legjogosabb osztrák érdekeket sem védelemben részesíteni. Így például a dahik több osztrák

* Lásd I. kötet 398. l.

és magyar kereskedőnek a belgrádi vámházban összehalmozott árúit lefoglalták, azok kiadatását egyszerűen megtagadták, a pasa pedig, kinek éppen a szultán hatalmát kell vala képviselni, de tulajdonképen a dahik foglya volt, a hozzá intézett panaszokra még választ sem adhatott. Ausztriára nézve ennél fogva már kereskedelmi szempontból is kívánatosnak látszott, hogy a dahik önkényes uralma minél előbb véget érjen. A keresztyén rája felkelése, melynek ekkor valóban nem volt még egyéb czélja, mint szabadulás a janicsár agák zsarnokságától, már ezen okból rokonszenvet keltett Bécsben. Ehhez járult még, hogy a fölkelés által oly rövid idő alatt kivívott aránylag jelentékeny eredmények, kétségkívül vissza varázsolták az osztrák államférfiak lelkületébe azon épen nem távoli kor emlékét, midőn az utolsó török háború alkalmával a szerbiai keresztyén nép oly elszántan küzdött az osztrák ház csapatai mellett s oly készen mutatkozott meghódolni a császárnak. Több ok működött tehát közre, hogy Ausztria a legnagyobb érdekeltséggel kísérje a szerb mozgalmat s hogy annak további fejlődésére és irányára némi befolyást is igyekezzék gyakorolni. Ezen inkább öntudatlan vágygyal, mint bevallott politikai törekvéssel egyenes ellentétben állott a semlegesség elve és azon nézet, hogy a portával minden áron fenn kell tartani a barátságos viszonyt.

A porta kedvező hangulatának eme szorgos figyelembe vétele indítá az osztrák kormányt arra, hogy mindenekelőtt azon felfogást igyekezzék kipuhatolni, mely a szerb mozgalmat illetőleg a divánban túlsúlyra emelkedett, hogy aztán ahhoz alkalmazza saját magatartását is. E végre az internuntius utasi-

tást kapott, hogy közölje a portával a szerbiai eseményeket, úgyszintre azon körülményt, hogy mind a felkelők, mind a dahik Ausztriához fordultak támogatásért; jelentse ki, hogy a császári kabinet szilárdan ragaszkodik a be nem avatkozás elvéhez, mindazonáltal figyelmeztesse a török kormányt a veszélyre, mely a mozgalom terjedéséből nemcsak az ozman birodalomra, de Ausztriára is háramolhatnék s a szükségességre a zavaroknak Szerbiában véget vetni s azoknak megújulását a keresztyének iránt tanúsítandó szelid, emberséges bánásmód által meggátolni; végre pedig igyekezzenek határozott nyilatkozatot nyerni a portától, vajjon a janicsárokat vagy a ráját tekinti-e lázadókul? ⁷⁷

Szelim szultán, mint többször volt alkalmunk megemliteni, csak nehezen tűrte a janicsárok féktelenségét s különösen a belgrádi agák rakonczátlankodása már régóta a legnagyobb mérvben felingerlé haragját. Nem érezvén azonban elég erősnek magát, hogy ellenök határozottan fellépjen, mivel ez esetben még trónját is veszély fenyegetheté, békétlenül bár, de kénytelen volt tűrni zsarnokoskodásaikat. Nem csoda, hogy ily hangulat mellett a szultán és a diván is titkos kárörömmel fogadták a szerbek lázadásának hírét, remélvén, hogy ekként megszabadulnak majd a gyűlölt dahiktól, a nélkül, hogy mohamedánok ellen túlságos szigort kellene alkalmazniok, a mi a főváros vakbuzgó népét mégis felingerelhette volna. A reiszeffendi ki is jelenté ismételve a külhatalmak képviselőinek, hogy a porta nem tekinti lázadókul a felkelőket, sőt kész őket támogatni elnyomóik ellen. Ily nyilatkozat természetesen valószínűséget kölcsönzött ama Konstantinápolyban igen elterjedt hírnek, hogy a

porta sereget fog küldeni a felkelők segítségére.⁷⁸ De a divánban még sem egészen így fogták fel a dolgot. Elhatározták ugyan, hogy Bekir pasát, a boszniai kormányzót, egy sereg élén Szerbiába küldik,* de nem azért, hogy nyíltan a felkelők részére álljon, hanem hogy megkísértse a küzdő felek kibékítését. A porta, ha mindjárt megnyugvással vette volna a dahik teljes kiirtásának hírért s habár a cél elérhető végett legalább kéz alatt támogatta volna is a fölkelőket, mindazonáltal nem szívesen látta, hogy ezen kizárólag belügynek tekintett, mohamedánok és keresztyének között folytatott küzdelemben bármely európai hatalom beavatkozzék. Legkevésbé óhajtott pedig ily beavatkozást a szomszédos, és éppen ezért folyvást gyanúsított Ausztria részéről. Midőn tehát az internuntius előbb említett utasításához képest tudatta a török kormánylyal, hogy úgy a felkelők, mint a dahik az osztrák katonai hatóságokhoz fordultak részint oltalomért, részint némi támogatásért és természetesen hangsúlyozva Ausztria semlegességét, a bécsi kabinet nevében azon kérdést intézte a portához, hogy mily állást foglaljon el a hozzá folyamodó két ellenséges féllel szemben, a reisz-effendi a legudvariasabb módon s Ausztria barátságos magatartásának legkészségesebb elismerésével kijelentette, hogy a porta óhajlja ugyan keresztyén alattvalóit megvédeni elnyomók ellen, de vallásos és politikai szempontokból a dahikat sem áldozhatja fel teljesen; Bekir pasát küldi tehát Szerbiába mint békéltetőt s kéri az osztrák kormányt, hogy a küzdő feleket, ha még ezentúl is hozzá fordulnának, utasítsa a nevezett pasához. Hozzátevő még

* I. k. 434. I.

a reisz-effendi, hogy a porta különben a legnagyobb hálával veend minden gyámolítást, melyben a császári udvar az egyik vagy a másik félt részesíteni fogja, de természetesen csakis Bekir felszólítása következtében⁷⁹

Bécsben túlrídegnek tekinték a választ, bár nem tagadhatták, hogy a porta felfogása saját állami fenntartásának szempontjából jogos volt. Az osztrák kormány sietett is némileg igazolni eljárását Konstantinápolyban és pedig annyival is inkább, mert időközben az osztrák katonai hatóságok két alkalommal tényleg és igen határozottan beavatkoztak a rája és a dahik között fenforgó küzdelembe. Május 2-ikán Szabács török őrsége megadta magát a felkelőknek Sztojcssevics határőrvidéki ezredes közvetítésével* és május 10-én Zimonyban értekezletre gyűltek össze a szerb főnökök, köztük Karagyorgye is, a dahik küldötteivel Geneyne osztrák tábornok elnöklete alatt.** Igaz, hogy a porta, miként többször kijelenté, a szerbek mozgalmát nem tekintette lázadásnak, sőt attól az alkalmatlan jani-csárok megsemmisítését is remélte, de az a körülmény, hogy oly vár, mely nem a dahik, hanem a szultán kizárólagos birtokát képezte, a rája hatalmába került és éppen a keresztyén szomszéd állam közegeinek segélyével, kellemetlenül hatott Sztambulban s még inkább növelé az Ausztria iránt különben is táplált bizalmatlanságot. Hasonló eredményt szült a Zimonyban tartott értekezlet is. A diván Bekir pasát bizta meg a közvetítés, a békéltetés szerepével, ki egyedül lett volna hivatva a szerbiai zavarokat lecsillapi-

* I. k. 407. l.

** I. k. 414. l.

tani. Ausztria vevén kezébe a kibékítés ügyét, ez által oly befolyást nyerhetett a tartomány viszonyainak fejlődésére, mely a porta tekintélyét előbb-utóbb alááshatá. A zimonyi értekezlet eredmény nélkül oszlott el ugyan, de más alkalommal, újabb kísérletek az osztrák hatóságok részéről végre is a rend és a nyugalom helyreállítására vezethettek volna, a szultán fenhatósági jogainak nem csekély csorbitásával. Érezték Bécsben is a helyzet kényes voltát, különösen a porta válaszának vétele után. Ez okból a bécsi kabinet arra a nyilatkozattételre hatalmazta fel az internuntiumot: hogy az osztrák hatóságok sokáig a legszigorúbban tartózkodtak minden beavatkozástól, noha a belgrádi pasa több ízben sürgetőleg fordult hozzánk támogatásért. Ezen magatartástól csakis akkor tértek el, midőn a teljes semlegesség fentartása éppen a porta érdekeire nézve vált volna károossá. Azonban úgy Szabács átadásánál mint a zimonyi értekezleten az osztrák közegek gondosan kerültek mindent, a mi a porta jogos igényeit csorbíthatta vagy hatáskörébe való beavatkozás színével birt volna. Reméli tehát az osztrák kormány, hogy a porta méltányolni fogja a császári udvar önzetlen jóakarátát és kifogástalan magatartását és tekintettel lesz a derék keresztyén népre is, mely nagy részben előmozdítá a szultán tekintélyének helyreállítását.⁸⁰ Ily nyilatkozatok bármily őszintéknek is látszottak, sőt voltak is, a gyanakvó portát nem nyugtatták meg. Nem bocsátkozhatott azonban az osztrák kormány valódi vagy csak feltételezett titkos terveinek vitatásába, mert éppen ez időben, midőn már Bekir pasa seregével Szerbia felé közelgett s különösen az élelmezést illetőleg az osztrák hatóságok

szivességére szorulhatott, nem látszott tanácsosnak Ausztriát nyíltan kimondott gyanúsításokkal ingerelni.

Csakhamar egy oly újabb körülmény merült fel, mely az osztrák és a török politikai irányzatban mutatkozó ellentéteket még élesebbé kitünteté. Pár nappal a zimonyi összejövetel előtt Karagyorgye* bizonyos Sajtinszky nevű határőrvidéki tiszt közbenjárásával azon ajánlatot tevő az osztrák kormánynak, hogy ha sikerül neki Belgrád várát elfoglalni, ezt, valamint Szabácsot és Szendrőt is felajánlja a császárnak s az egész nép óhajtásához képest egy osztrák főherceget kér a tartomány uralkodójául. Ha pedig ezen ajánlata nem fogadtatnék el, kénytelen lenne a nép nevében egy más hatalomhoz fordulni oltalomért. Az ajánlat kétségkívül csábító volt s az osztrák kormány nem minden habozás nélkül határozta el magát annak visszautasítására. A higgadtabb körütekintés azonban csakhamar azon meggyőződést érlelé meg, hogy egy pár önmagát felajánló tartomány elfoglalása békés időben, az európai hatalmak részéről beláthatatlan nehézségeket és bonyodalmakat szülhetne; különben kérdés támadhatott az iránt is, vajjon Karagyorgye ajánlatával az egész nép egyetért-e, avagy csak valamely párttöredék. És végre a biztos adatok hiányában megfontolandónak látszott még, hogy a szerb felkelők önként jutottak-e az Ausztriához való csatlakozás eszméjére vagy pedig az talán Sajtinszkytól s még más hasonlókép szerb nemzetiségű osztrák határőrvidéki tisztektől származott? Mindezen okok és kételyek arra birták a bécsi kabinetet, hogy Karagyorgye ajánlatát ne fogadja el.

Sajtinszky,
Karagyorgye
megbizottja,
meghódolási
ajánlatot
tesz.

* I. k. 454. l.

Cobenzl és
Colloredo
politikája.

Daczára az ajánlat határozott visszautasításának, úgy vélekedett az osztrák kormány, hogy a felkelők kérelmét némi előnyök kivívására használhatja fel és pedig hármias irányban, t. i. a szerbiai keresztyénekkel, a portával és Oroszországgal szemben.

Remélte ugyanis, hogy ha a tagadó válasz közlésekor biztosítja a felkelőket Ferencz császár részvétéről és jóindulatáról, ha erőteljes pártolást ígér nekik Konstantinápolyban, ha megérteti velök, hogy a porta barátságos szándékkal van irántuk, de hogy a fenforgó viszonyok között nem szakadhatnak el a török birodalomtól, ily módon eléri azt, hogy a szerbek továbbra is Ausztria hívei maradnak, vagy legalább, hogy a nyugalom helyreállta után a teljesen pangó kereskedés nyer majd némi lendületet. Sztambulban természetesen más magatartás látszott szükségesnek. Az internuntius utasítást kapott, hogy részletesen értesítse a török államférfiakat a szerbiai eseményekről, a Zimonyban tartott értekezlet meghíúsultáról, a keresztyén nép növekvő elégedetlenségéről a porta tehetetlensége miatt s ennek következtében a császári ház javára tett meghódolási ajánlatokról. Egyszermind azonban hangsúlyoznia kellett a császár tagadó válaszát s azon szilárd eltökélését, hogy a szerződésekhez hiven fog ragaszkodni s a török birodalom fennállását saját érdeke gyanánt tekinti. Meg kellett említenie, hogy a császár a porta iránt táplált barátságos hajlama által indítatva, oly tanácsokat juttatott már a felkelőkhez, melyek alkalmasak lehetnek őket alattvalói hűségükben megerősíteni. De e mellett a rája sorsára is tekintettel volt az osztrák kormány az internuntiusnak adott megbizásában. Báró Stürmernek figyelemzetnie kellett a portát, hogy szigor helyett inkább

szelid bánásmód által igyekezzék megnyerni a szerbeket, végre pedig megbeszélvén a török ministerekkel azon módokat, melyek a mozgalom lecsillapítására czélszerűeknek látszhatnak, mint egyedül helyes eszközt Ausztria barátságos közreműködését kelle felajánlania.

A mi végre Oroszországot illeti, elhatározta a bécsi kabinet, hogy az egész ügyet közli a czár kormányával. Kettős célú óhajtott elérni ily módon az osztrák kormány. Egyfelől remélte, hogy Oroszország, mintegy erkölcsileg kényszerítve Ausztria példája által, hasonló ajánlatokat, ha ilyenekkel a görögkeleti hitet valló szerbek Szent-Pétervárra fordulnának, szinte visszautasítand, másfelől pedig úgy vélekedék, hogy az orosz udvar ezen közleményből újabb bizonyítékot merithet arra nézve, hogy Ausztria változatlanul ragaszkodik a török birodalom integritásának elvéhez.

Colloredo és Cobenzl ministerek 1804. május 25-én kelt és Ferencz császárhoz intézett terjedelmes fölterjesztésükben^{s1} fejték ki azon indokokat és nézeteket, melyek őket arra birták, hogy az említett három irányban követendő magatartást, mint az Ausztriára nézve legelőnyösebb keleti politika szükségzerű követelményét felajánlják. A két államférfi felfogása azonban tévesnek bizonyult. A várt előnyök helyett csak hátrányok következtek be.

Ama nagy és hosszas harcokban, melyeket Ausztria a török hódítás óta az ozmán birodalom ellen változó szerencsével vívott, mindenkor részt vettek a szerbek is. Minden új osztrák-török háborút lelkesülten üdvözölt a keresztyén rája, mindannyiszor kétségbe esve tekintett a kivonuló császári csapatokra. Kétségtelen, hogy még e század elején is Ausztria volt az egyedüli állam, melyet a szerbek mintegy természetes oltal-

Ausztria magatartása a felkeléssel szemben 1804 május végeig.

mazójuk gyanánt tekintettek, s melynek közvetlen uralmát is szívesen fogadták volna, ha ezáltal megszabadulhatnak vala a török uralomtól. E hagyományos érzés vezérelte a fölkelőket, midőn az 1804-ben kitört mozgalom kezdetén eleinte a dahikkal, majd pedig Bekir pasával megkísértett kibékülést csak Ausztria jóállása és biztosítása mellett voltak hajlandók elfogadni. Igaz, hogy az osztrák kormány nyíltan nem pártolta a felkelést, de legalább eltűrte, hogy a szerb és horvát nemzetiségű határőrvidéki hatóságok kéz alatt mindennemű segínyt nyújtsanak a túlpárti keresztyéneknek. Így jutottak a szerbek töltényekhez és löporhoz nagyobb mennyiségben, így az első két ágyúhoz.⁸² És ha menekülniök kellett akár a janicsár agák kegyetlensége elől, akár valamely vesztett csata után, a tulsó part a legtöbb esetben nyitva állott számukra. E körülményeknek tulajdonítandó jórészt, hogy a mozgalom mindjárt el nem fojtatott. Mert szigorú határozárlat mellett a szerbek tömegesen áldozatul estek volna a mohamedánok dühének, míg így elmenekülvén, az izgalom szüntével ismét visszatértek s újból a felkelő csapatok számát öregbíték. A szerbek tehát folyvást a legbarátságosabb indulatot tapasztalván azon határőrvidéki hatóságok részéről, melyekkel közvetlenül érintkeztek, jogosan felteheték, hogy maga a császári kormány is rokonszenvvel viseltetik ügyük iránt, s hogy ennél fogva annak hathatós védelmére és támogatására is számithatnak. A Karagyorgye ajánlatára nyert, bár igen előzékeny, de visszautasító válasz okvetlenül némi kiábrándulást szült a felkelők között. A szerbek, bár maguk fennen hirdették, hogy még mindig hű alattvalói a szultánnak, s hogy csakis a dahik ellen

ragadtak fegyvert, Ausztriától mégis nem azt várták, hogy előttük a török birodalomtól való elszakadás lehetetlenségét bizonyítgassa, és hogy hűségre intsen a porta iránt. Az ily tanácsok csak bizalmatlanságot ébreszthettek a felkelők táborában. S mégis oly erős volt Szerbiában az osztrák segély iránt táplált remény, oly természetszerű a megpróbáltatás perceiben Ausztriánál keresni oltalmat, hogy daczára a májusban nyert elutasító válasznak, június havában Sztratimirovics érsek közvetítésével Károly főherceghez folyamodtak pártfogásért.⁸³ Midőn pedig kielégítő választ innen sem nyertek, már augusztus elsején ismét egy folyamodványt szerkesztenek, magához a császárhoz könyörögvén, hogy a közöttük és Bekir pasa között kötendő egyességet erősítesse meg saját biztosai által.*)

A felkelők
Károly főher-
ceghez és a
császárhoz
folyamodnak.

Az osztrák kormány nem teljesíté kérésüket, sőt a portának tett közleménye által, mintegy kötve érezvén magát, éppen akkor szigorúbban kezdé gyakorolni a határon a semlegességet, nehogy az időközben Belgrádba érkezett Bekir pasa pártoskodással vádolhassa. A szerbek elriasztva a Bécsből jövő intések és tagadó válaszok által, elkedvetlenedve a határörvidékekkel való közlekedés megszorítása fölött, elfordultak Ausztriától. Ily körülmények között Karagyorgye májusi folyamodványában kifejezett fenyegetése, hogy ha a felkelők Ausztriára nem számíthatnak, kénytelenek lesznek egy idegen hatalomhoz folyamodni, most mentő eszköz gyanánt tűnt fel és az orosz politikai körök, vagy talán Sztratimirovics által sugalmazott Csardaklija Péternek** nem volt nehéz

* I. k. 459. l.

** I. k. 470. l.

Oroszország felé irányítani a szerbek tekintetét. Létrejött tehát Nenádovics Máténak és társainak követése Szent-Pétervárra és így megtörtént az első lépés, mely utóbb az orosz-szerb viszony megállapítására vezetett. Igaz, hogy Karagyorgye és még mások a felkelő vezérek közül, ezután is folyamodtak nem egyszer Ausztria oltalmáért s tettek hódoltsági ajánlatokat; de kétségtelen, hogy megtört az a hagyományos varázs, mely a szerbeket a szomszéd államhoz fűzte. Az Oroszországba küldött első követés ideje óta, ha mindjárt az orosz kormány tényleges beavatkozása később vette is kezdetét, Ausztria többé nem volt a szerbek szemében azon egyedüli hatalom, melytől felszabadulásukat remélték. A Cobenzl által ajánlott politika a portával szemben sem szerzé

A bécsi kormány a portával közli Karagyorgye ajánlatát.

meg Ausztriának a várt előnyöket. Az internuntius az említett ministeri előterjesztés értelmében fogalmazott utasításaihoz képest ugyan mindent elkövetett, hogy a portát meggyőzze Ausztria önzetlen barátságáról, hogy a szerbeket a Karagyorgye-féle ajánlat miatt a török kormány részéről bekövetkezhető üldöztetések-től megmentse s végre, hogy bizonyítsa, hogy a felkelés egyedül osztrák segélylyel fojtható el, mely célra sürgősen fel is ajánlja kormányának közreműködését.⁸⁴ A mindenkor bizalmatlan portára megdöbbenőleg hatott Karagyorgye ajánlata, habár az internuntius óvatosságból a fővezér nevét nem is emlité. Konstantinápolyban semmitől sem tartottak annyira, mint Ausztria hatalmának terjeszkedésétől a török birodalom határain. A szerbek hajlandósága meghódolni a császárnak, az aggodalmakat e részben még inkább fokozta. És nem oszlatta el azokat Ausztriának a közreműködésére tett, valóban önzetlennek látszó

ajánlata sem. Sőt ez a portát még bizalmatlanabbá tevő. A gyanú, hogy Ausztria csak titkos foglalási célok megvalósíthatása végett óhajtja a beavatkozást, tényleg alaptalan volt ugyan, de mégis komolyan foglalkoztatá a török kormányt. Ily hangulat mellett az internuntius közleményére adott válasz csak kedvezőtlen lehetett. A reisz-effendi kijelenté a nagyvezér nevében, hogy a porta köszönettel fogadja a császári udvar barátságos nyilatkozatait, belátja maga is, hogy a szerbiai keresztyének túlságos elnyomatást szenvedtek a dahiktól, és hogy sorsukon könnyíteni kell, de erre nézve tökéletesen elegendőnek tartja Bekir pasa küldetését. Ettől várja egyedül a mohamedán és keresztyén elem állandó kibékülését s azért ismételtelen azon kérelemmel fordul az internuntiushoz, hogy a határörvidéki hatóságok a küzdő felek egyikének sem nyújtsanak segílyt, kivéve Bekir pasa megkeresésére. A reisz-effendi egy szóval sem említi a közreműködési javaslatot, sőt a felkelők ajánlatáról szólván, megjegyze, hogy a porta teljes értéke szerint méltányolja ugyan Ausztria magatartását e kérdésben, de mégis óhajtotta volna, hogy a porta példáját kövesse, mely az utolsó háború alkalmából a Magyarországból és Erdélyből hozzá érkezett hasonló ajánlatokat nemcsak egyszerűen megvetéssel utasította vissza, de azokat a császári udvarra való tekintettel el is titkolta. Az internuntius úgy látszik elérte a célzást és jelentésében keserűen panaszkodott a török dölly és önhittség fölött.⁸⁵

Az osztrák kormány diplomáciai lépése Szent-Pétervárott sem részesült kedvező fogadtatásban. Stadion gróf, Ausztria követe a czárnál, az egész ügyet, sőt még a Cobenzl-féle előterjesztést is közlé

A bécsi udvar magatartása és a szent-pétervári kabinet.

Czartoryski herczeggel, egyszersmind kormányának azon reményét tolmácsolván, „hogy az orosz udvar ezen nyílt közleményt, mint Ausztria bizalmának és a török birodalom integritása iránt táplált őszinte jóindulatának saját szorgoskodásával is megegyező újabb bizonyítványát meglelégedéssel fogadja“. ⁸⁶ A szent-pétervári kabinet azonban éppen nem osztozott Ausztria felfogásában a keleti ügyeket illetőleg. Az orosz külügyminister válaszában Italinszky jelentéseire hivatkozott ugyan, ki már tudósította őt Stürmer fel-lépéséről a portánál. De tulajdonképpen mégis csak a saját véleményét adta elő, midőn sajnálatát nyilvánította a fölött, hogy a török kormánynak tett közlemény által a keresztyén alattvalók teljesen feláldoztattak, mert kétségtelen, hogy a porta bosszúja most majd ellenök fordul s így a nyugalom helyre-állítására is majd lehetetlenné válik. Hiába igyekezett Stadion bebizonyítani, hogy Italinszky jelentéseiben éppen nem pártatlan s megbízható, mivel feszült viszonyban áll az internuntiuossal, s hogy ellenkezőleg ez utóbbi Bécsből vett utasításához képest a legmelegebben ajánlá a portának, hogy a felkelők irányában kiméletes bánásmódot alkalmazzon, Czartoryski megmaradt a mellett, hogy Ausztria magatartása elkeseríté a divánt s felkelté bizalmatlanságát a szomszéd állam iránt. Hasonló értelemben irt Czartoryski a czár bécsi követének Razumovski grófnak is, kötelességévé tevén, hogy ily szempontból tolmácsolja az orosz kormány nézeteit. Stadion ekkor már gyanítá, hogy nem az internuntius vontá magára az orosz kabinet elégtelenségét, hanem hogy Szent-Pétervárott féltékenyek a portával szemben gyakorolt befolyásra s ezt nem szívesen engednék át Ausztriának, külö-

nösen pedig nem örömet látnák, ha ez utóbbi hatalom közvetítő szerepet játszanék a szultán és egyik tartománya között.⁸⁷

A Colloredo és Cobenzl által kezdeményezett politikának kedvezőtlen eredményei nem azonnal mutatkoztak feltűnő módon. A Nenádovics-féle küldetés Oroszországban hosszabb ideig titokban maradt s a szerbek sokkal inkább reászorultak az osztrák hatóságok előzékenységére, hogy sem már ekkor ellenséges magatartást mertek volna tanúsítani a szomszéd állam iránt. Különben is Bekir pasa megérkezéssel s a dahiknak nemsokára bekövetkezett eltávovása és meggyilkoltatása után, némi nyugalom állott be Szerbiában. Bekirnek ugyan nem sikerült a felkelőket a fegyver lerakására bírni, sőt ő maga is kényes helyzetbe jutott az erőszakos Gusancz Ali és a szerb tábor között.* De kifelé legalább a szerb ügy oly színben tűnt fel, mintha a török kormány tekintélye nem sokára helyreállíthatatnék. Maga a reisz-effendi a külhatalmak követeivel szemben a lázadást megszüntnek nyilvánítá, állítván, hogy a még fenforgó csekélyebb ellentétek könnyen kiegyenlíthetők lesznek békés úton is.⁸⁸ Bajos meghatározni, vajjon a porta valóban ily bizalommal tekintett a jövő elibe vagy csak színlelte azt. Mindenesetre érdekében állott a szerb mozgalom fontosságát tagadni, mert éppen ekkor igen komoly bonyodalmakkal kellett megküzdenie Herczegovinában; a rája a szerbek példáját követve, de még inkább Montenegró által felizgatva szintén forrongani kezdett.⁸⁹ E csakhamar elnyomott mozgalomnál sokkal veszélyesebbek valának azon

Az osztrák politika hatása a fülkeles további fejlődésében.

* I. k. 451. l.

kodzsál lázadások, melyek ez időtájban Rumélia különböző vidékein dúltak s olykor magát a fővárost is fenyegették. A portának csak a legnagyobb erőfeszítéssel sikerült oly hatalmas kodzsa főnököket, mint Kara Feizi és Tokadzsiklyt megfenyíteni, vagy legalább a Balkán bércei közé szorítani.⁹⁰ Ily viszonyok között, midőn Törökország gyengesége különben is nyilvánvalóvá lett már a külföld előtt, a porta még inkább elárulta volna a birodalom belügyeiben uralkodó ziláltságot, ha a szerbek felkelésére is nagy súlyt látszik fektetni. A Bekir pasa megjelenésére bekövetkező szünet a küzdelemben, mely apróbb összeütközéseket kivéve egészen az 1805. év tavaszáig tartott, némikép igazolta a török kormány felfogását. Ausztria pedig, mely oly előzékenynek mutatkozott a porta iránt, kénytelen volt annak álláspontjára helyezkedni a szerb fölkelést illetőleg. Tartózkodóbb lett tehát a szerbek irányában, kik a helyzet pillanatnyi jobbra fordultával nem is szorultak oly mérvben a segélyre, mint előbb s leginkább csak Bekir pasával, mint a szultán képviselőjével tartott fenn összeköttetést. Az osztrák kormány még május 30-án megtiltotta a gabonakivitel Szerbiába, de oly feltétel mellett, hogy a porta esetleges kívánságára e tilalom hatályon kívül helyeztessék.⁹¹ A török kormány, melylyel az internuntius ezen rendszabályt és az ahhoz kötött feltételt közölte volt, csakhamar Bekir pasa megérkezte után Belgrádba azon kérést intézte a bécsi kormányhoz, hogy a pasa részére engedélyezze a gabonakivitel. A bécsi kabinet azonban megelőzte e kívánságot és már előbb megadta a pasa számára az engedélyt.⁹² A porta az ily szolgálatokért természetesen hálás szavakban köszönetet mondott,

de Bécsben észrevehették, hogy a több ízben tanusított előzékenység sem volt képes a török kormány bizalmatlanságát teljesen eloszlatni. Minden alkalommal szembeszökő módon nyilvánult az, és pedig annyival inkább, mivel Ausztria éppen a porta iránt tanusított barátságos indulata által igazoltnak tartá, hogy a szerb mozgalmat illetőleg időről időre jó tanácsokat juttasson Konstantinápolyba és a keresztyén rája érdekében is olykor felszólaljon. Emlékezőnk még, hogy az 1804. év szeptember havában Szolimán pasa neveztetett ki Belgrád kormányzójává, ki aztán át is vevé az ügyek vezetését Aga Hasszán pasától, de Gusancz Ali ellenében épp oly kevésbé tarthatá fenn tekintélyét, mint elődje.* A szerbek úgy értesülvén, hogy az új kormányzó barátja a janicsároknak, nagy aggodalommal néztek megérkeztenek elébe. Értesült ezen hangulatról az osztrák kormány is és az internuntius által tudósittatá a portát e körülmény felől, megjegyezvén, hogy tanácsos volna más pasát küldeni, mivel ellenkező esetben a szerbek elkeseredése nagyobb, sőt veszélyes mérveket ölthetne. Utóbb aztán, midőn november havában Bekir is távozott, még inkább szorgalmazta ezt az ügyet, a lehető bonyodalmak elkerülése végett. Az internuntius sürgetései azt eredményezték, hogy a reisz-effendi, bár igen későn, (1805. február 7-én) kinyilatkoztatá, hogy tekintetbe vévén Ausztria tanácsát, elhatározta Szolimant visszahívni Belgrádból s helyébe a szerbek kedvenczét Bekir pasát nevezni ki,⁹³ s hogy e részben a fermánok már elküldettek. A reisz-effendi válasza oly meglepedést szült Bécsben, hogy a császári kormány felszólítá

Diplomáciai
 osztorozások
 Szolimán bel-
 grádi pasa
 visszahívása
 ügyében.

* I. k. 451. l.

Sztratimirovicsot, hogy tudassa a szerbiai keresztyénekkal a porta elhatározását, felhasználván az alkalmat, hogy bennük bizalmat ébresszen a szultán iránt és őket nyugalomra és békülékenységre intse.⁹⁴ A porta, mint rendesen, Ausztriának ezen lépését is köszönettel fogadta, de az adott ígéretet nem teljesítő és Szoliman megmaradt továbbra is Belgrád parancsnoka. E pasa egyébiránt még más tekintetben is magára vont a osztrák kormány neheztelését. Alig érkezett ugyanis az új kormányzó Belgrádba, azonnal értesíté a portát, hogy a szerbek mindjárt a mozgalom kezdetén több osztrák tisztet megnyertek ügyüknek, kik ájtjövén a tartományba, nem csak tanácscsal, de tettel is jelentékenyen előmozdították a fölkelés érdekeit. Ezek között leginkább kitűnt bizonyos Radics Petrovics, ki már az 1789-ki háborúban is, mint önkéntes vett részt. A porta aztán tiltakozott az internuntiusnál az osztrák tisztek elbocsátása ellen s minden keserűség nélkül követelte azoknak visszahívását. A bécsi kabinet, mely minden áron be akarta bizonyítani loyaltását, kijelenté Konstantinápolyban, hogy eddig sem lépett át Szerbiába egyetlen osztrák tiszt sem a kormány tudtával; Radics Petrovics pedig már több év óta nyugdíjat élvez s kinyilvánítá, hogy kész arról lemondani s így őt a visszatérésre kényszeríteni nem lehet; de hogy jövőre ily esetek elő ne forduljanak, a hadügyminister elrendeli, hogy többé sem a tényleges szolgálatban, sem azon kívül álló tisztek nem nyerhetnek szabadságot a Szerbiában való tartózkodásra.

A reisz-effendi elismeréssel vette tudomásul Ausztria előzékenységét, de Szoliman pasát, ki ellen ez ügy miatt is panaszt emelt az osztrák kormány, nem mozdítá el állomásáról.⁹⁵

Ezen apróbb diplomáciai csatározások tehát voltaképpen Ausztria hátrányára végződtek. A látszólagos jó viszony a két állam között ily csekélyebb surlódások miatt nem bomlott fel. De a bécsi kabinet kényszerült, már az önmaga által annyiszor hangoztatott politikai rendszer folytán is, legalább szintleg közönyt tanusítani a szerb felkelés iránt, noha az nagy mértékben bírta rokonszenvét. Szükségesnek vélte e magatartást, részint, hogy a gyanakodásra mindenkor kész portának fel-fellobbanó bizalmatlanságát eloszlassa, részint pedig, hogy a török kormánynak rideg, sőt több ízben majdnem sértő viselete fölött érzett bosszankodását elpalástolja.⁹⁶ Így történt, hogy midőn 1805-ik év nyár elején a szerb felkelők ismét Károly főherceghez fordultak, általa kérvén a császár közbenjárását a szultánnál, hogy az őket minden oldalról fenyegető veszély elháríttassék, az osztrák kormány nem mert többé határozottan fellépni a szerbek ezen kérelme mellett, hanem az internuntius belátására bízta, hogy a portánál szót emeljen. De ekkor már szembetűnően megváltozott Konstantinápolyban a felfogás a szerb fölkelést illetőleg. A potyáni szkupstinán, az 1805-ik év április havában elfogadott s Konstantinápolyba küldött föltételek oly követelményeket tartalmaztak, melyek messze terjedő s a porta fenhatósági jogait megingató törekvéseket árultak el. Nem csoda tehát, hogy a porta, daczára változatlan hűségök folytonos hangoztatásának, a szerbeket most már lázadókul tekinté, s hogy elhátározta gyors és szigorú megfenyítettésöket.⁹⁷ Az alkalom errenézve kedvezőnek mutatkozott. Oroszország még mindég barátságot színlelt a török birodalom iránt, sőt éppen ez idő tájban az 1798-ban kötött

A porta felfogása a felkelésről 1805 ápr. havában. Hafiz pasa jön Belgrádba. Hadi késületek.

szövetségi szerződés megújítását is sürgeté; Ausztria pedig, mely feltűnően visszahúzódott a keleti ügyektől, főfigyelmét a közte s a Franciaország között fejlődő bonyodalmakra fordítván, nem látszott félelmesnek. E helyzetet felhasználó, a török kormány ellentétben még az év elején az internuntiusnak adott ígéretével nem Bekirt, hanem a nisi Hafiz pasát nevezte ki Belgrád kormányzójává, utasítván őt, hogy azonnal induljon a tartományba s ha kell, erőszakkal is állítsa helyre a nyugalmat. Mert nem csak a porta, de az összes mohamedán lakosság is megbotránkozással szemlélte már a rája tartós és sikeres küzdelmét igazhívó muzulmánok ellen. A török főváros közvéleménye is mind élénkebben óhajtotta a szerbiai keresztyének megzabolázását és a régi állapotok visszatértét. Ily viszonyok között a reis-z-effendi nem tartá többé szükségesnek, hogy titkolja a szerb fölkelés elnyomására irányzott előkészületeket, még az internuntius előtt sem. Stürmer báró is belátta, hogy a porta bizalmatlansággal viseltetik Ausztriának minden beavatkozási kísérlete iránt, „származzék bár e bizalmatlanság — mint egyik jelentésében megjegyzi, — a törököket jellemző döllyből, vagy idegen, ellenséges besugásokból“. Azon volt tehát, hogy a török miniszterekkel folytatott tárgyalásai alkalmával lehetőleg kerülje a szerb ügyek szóba hozatalát. Csak midőn a petyáni szkupstina föltételeivel a szerb követek Konstantinápolyba érkeztek, iparkodott még egyszer mérsékletre bírni a portát keresztyén alattvalói iránt.⁹⁸ Az internuntius túlságosan óvatos, majdnem félénk figyelmeztetése nem gyakorolt hatást és nem is ingatá meg a divánt elhatározásában.

És ugyanakkor, midőn a bécsi kabinetnek végre

meg kelle győződnie a felől, hogy nem nyerheti meg a porta bizalmát még a legbarátságosabb előzékenység által sem, mind világosabban kezdtek nyilvánulni azon természetszerű ellentétek is, melyek a keleti kérdésben az osztrák s az orosz érdekeket egymástól elválaszták. Oroszország s a francia köztársaság között több idő óta igen feszült volt a viszony. A kölcsönös bizalmatlanság, sőt elkeseredés különösen az 1804. év elején oly fokra hágott, hogy Sándor czár, noha nem óhajtá, de mégis kikerülhetetlennek tartotta a háborút. A két állam között azonban Ausztria és Poroszország hatalmas válaszfalat képeztek, melyet akár az egyik, akár a másik félnek le kellett döntenie, mielőtt összeütközésre kerülhetett volna a dolog. Poroszország bár látszólag a francia befolyásnak hódolt, titokban már Oroszország felé közeledett, Ausztria iránt azonban még mindig nem tudta leküzdeni a hagyományos ellenszenvet. Az orosz diplomácia főtörekvése tehát az osztrák-porosz versengés megszüntetésére s azután egy hármasszövetség létrehozására irányult, mely elég erős lett volna gátat vetni a francia terjeszkedési vágyaknak, s pedig nem csak pusztán letétele, hanem, ha kellett, erőteljes támadás által is. De éppen ez utóbbi pontban rejlett a kivitel nehézsége. Nem mintha az osztrák államférfiak ellenszenvvel vagy bizalmatlansággal viseltettek volna Oroszország és az orosz politika céljai iránt. Sőt ellenkezőleg. Cobenzl azon meggyőződésben vette át a külügy vezetését, hogy Ausztria csak Oroszországgal kezét fogva képes, bármely irányban is erőteljes aktív politikát követni. Ily politikára ez időtájt a bécsi kabinet nem gondolt. A túlságos félelem Napoleon hatalmától, a monarchia kimerültségének és készületlenségének

tudata és kétségkívül egyéni hajlamok is arra indíták az osztrák kormányt, hogy a külpolitika terén kerüljön minden bonyodalmat és lehetőleg ragaszkodva a semlegesség elvéhez a kényesebb kérdéseknek ne végleges megoldását kísértse meg, hanem azokat egyszerűen csak elodázza.

De Bécsben még ezen szorgosan tartózkodó politika megvalósítására sem tartották a monarchiát eléggé erősnek. És ezért Oroszországnál kerestek támaszt és védelmet.⁹⁹ Úgy vélték, hogy a szövetség Oroszországgal már magában is elegendő arra, hogy Napoleont minden harci vállalatától visszariassza s hogy ekként Ausztriának a békét s nyugalmat biztosítsa. Ily szellemben fogta fel Cobenzl már 1803-ban az osztrák-orosz barátságot s ily értelemben folytatta a hosszas alkudozásokat, midőn később Sándor csár Ausztriát háborúra unszoló Napoleon ellen. E felfogás azonban nem egyezett meg a csár nézeteivel, ki támadólag óhajtott fellépni Franciaországgal szemben és kit éppen azért az osztrák kormány habozása és gyengesége gyakran türelmetlenné tett. A csár már fenyegetődött is, hogy végkép visszavonul és magára hagyja Ausztriát, ha ez utóbbi nem fogadja el az ő ajánlatait. Másrészről voltak Ausztriában befolyásos egyének, ezek között első sorban Károly főherczeg és József nádor, kik komolyan felszólaltak az Oroszországgal való barátság és szövetség ellen. De sem a csár fenyegetése, sem a főherczegek intései meg nem tántorították a bécsi kabinetet, mely mindinkább közeledett Oroszországhoz, remélvén, hogy ügyes diplomatiái tárgyalásokkal még megnyerheti a czárt a pusztán védelmi szövetség eszméjének. És hogy e célját annál biztosabban elérje, az osztrák kormány

feltűnő engedékenységet tanúsított a keleti ügyekben, melyekre Szent-Pétervárott oly nagy súlyt helyeztek és mindent elkövetett, hogy e téren legalább látszólagos egyértelmőséget hozzon létre a két állam között. Innen magyarázható, hogy Czartoryski feleletét azon közlésre, melylyel Stadion gróf Karagyorgye ajánlatát tudatta az orosz miniszterrel, daczára a kicsinylő és némileg leczkéző modornak, az osztrák kormány nem csak nem kifogásolta, sőt azt barátságos viszonyilatozat gyanánt tekintette. És ugyanazon okoknál fogva, bizonyos hírek, melyekről ekkortáiban Szent-Pétervárott suttogtak, nem csekély aggodalmat költöttek Bécsben. Francia, de különösen porosz részről, majd a csárkezeibe juttatott magánlevelek, majd pedig diplomatiiai érintkezés közben tett czélzások által, némelyek azon gyanút iparkodtak felébredtetni, hogy az osztrák udvar Szerbia elfoglalására törekszik. Maga a porosz követ Goltz gróf fejtette ki e részben a legnagyobb tevékenységet.¹⁰⁰ Az Ausztria ellen emelt vádak csakhamar tudomására jutottak az osztrák kormánynak is. Éreztek Bécsben, hogy ha a csár az efféle besúgásoknak hitelt találna adni, nem csak feszültség állhatna be a két udvar között, de valószínűleg a tervezett s különösen Ausztriára nézve előnyössé válható szövetségről is végkép le kellett volna mondani. Szükségesnek látszott tehát, hogy mielőbb elsimittassék a Szent-Pétervárott keletkezhető gyanakodás. Stadion gróf utasítást kapott,¹⁰¹ hogy jelentse ki Czartoryski herczegnek az osztrák kormány sajnálkozását a fölött, hogy Szent-Pétervárott még mindig nem eléggé méltányolják Ausztria őszinte szándékait a porta iránt, holott a tényekből világosan kitűnik, hogy a császári udvar semmit sem óhajt inkább, mint a török biro-

Szt.-Pétervárt Ausztria magatartását gyanúsítják a szerb kérdésben. Stadion és Czartoryski.

dalom fentartását jelenlegi szervezetében, a mi nézete szerint különben is leginkább megfelel a közös osztrák és orosz érdekeknek. Ezen kijelentés után Stadionnak határozottan meg kell czáfolnia a Szerbia elfoglalására vonatkozó vádat, tüzetesen kimutatván, hogy Ausztria a szisztovai béke óta nem csak nem forralt ellenséges terveket a portával szemben, sőt ellenkezőleg, minden alkalommal, mint például Paszvan-Oglu lázadásának idejében, a bosnyák határvillongások ügyében, kivált pedig a szerb fölkelést illetőleg, a legbarátságosabb indulatot tanusította s ezenfelül még jelentékeny szolgálatot is tett a török kormánynak. Remélte a bécsi kabinet, hogy ezen önként s a legnagyobb készséggel adott felvilágosítások teljesen meg fogják győzni az orosz udvart gyanújának alaptalanságáról és ekként elhárul az utolsó akadály is, mely a két állam szivélyes, az érdekközösségen alapuló viszonyára háborító befolyást gyakorolhatott volna.

Czartoryski meglepetve hallgatta Stadion közleményeit.¹⁰² Beszélgetés közben nem titkolható el csodálkozását a fölött, hogy az osztrák kormány szükségesnek vélte panaszt emelni e tárgyban, sőt még mentegőzni is, noha orosz részről nem történt felszólalás. Azután pedig nem minden gúny nélkül jegyzé meg, hogy Szent-Pétervárott sokkal inkább meg vannak győződve azon érdekeltég őszinteségéről, melylyel az osztrák udvar a porta iránt viseltetik, hogyses ellenséges szándékkal vádolhatták volna. Különben is az ő minapi észrevételei, Ausztriának a szerb mozgalommal szemben elfoglalt magatartását illetőleg, nem a politika irányára, hanem csakis némely eszközölt elégtelenségére vonatkoztak. A bécsi kabinet valódi örömmel vett tudomást Czartoryski újabb nyilatkoza-

táról,¹⁰³ a legteljesebb egyetértés záloga gyanánt tekintvén azt. Csak még arra kérte az orosz kormányt, hogy miután e szerint a keleti kérdésben minden pontra nézve azonos politikát követ a két hatalom, Czartoryski közölje terveit s a török tartományokból vett híreket Ausztriával, úgy miként ez utóbbi is minden részletről értesítendi szövetségesét.

Csalódtak Bécsben, midőn azt hitték, hogy az efféle diplomatiái magyarázatok arra bírják majd Oroszországot, hogy ezentúl teljes megnyugvással szemlélje Ausztria törökbarát politikáját, s a szerb fölkelés iránt tanúsított érdekeltségét. Alig pár hónappal a Czartoryski előtt tett mentegetőzés után, az osztrák kormány ismét mentegetőzni kényszerült és pedig újból Szerbia elfoglalásának vádja miatt.¹⁰⁴

Új mentegetőzések
Szt.-Péter-várt.

Az 1804. év nyarán ugyanis Ausztria elismerte Napoleon császári czimét s ez alkalommal bizonyos területnagobbodási tervek is szóba kerültek és pedig a porta rovására. Mindez nagy mérvben felkelté az orosz udvar féltékenységét és Cobenzl sietett is Stadion által megczáfoltatni ama hirt, mely szerint a francia császári czim elismerésének fejében Napoleon Szerbia birtokát biztosította volna Ausztriának. Ugyanakkor ismételve kijelenté, hogy a portával szemben a bécsi kabinet hiven ragaszkodik továbbra is azon politikához, melyet Sándor czár szintén sajátja gyanánt fogadott el s melynek czélja az ozmán birodalom fenntartása.

Bármennyire iparkodott is Cobenzl önmagával elhitetni, hogy Sándor czár őszintén óhajtja Törökország integritását, az Oroszország titkos üzelmeiről érkező jelentések s némely világosan szóló tény, végre az osztrák kormány hitét és bizalmát is megingatták. Az

Orosz agitációk a Balkánfélszigeten 1804. óta.

1804. év eleje óta Oroszország feltűnő módon érdekelt Montenegroinak rakoncátlan népe és Péter vladika iránt.¹⁰⁵ A Kattaróba kinevezett orosz konzul s az utóbb odaküldött Ivelics tábornok, noha megbízatásuk látszólag csak a francia befolyás ellen-súlyozására vonatkozott, nemsokára mint Montenegró védői léptek fel. E mellett pedig a szomszédos osztrák tartományok lakossága fölött is oly hatalmi kört igényeltek maguknak, hogy ennek következtében elkerülhetetlenekké váltak a kellemetlen súrlódások az osztrák hatóságokkal. A bécsi kormány folytonos engedékeny-ség árán igyekezett elhárítani az ekként támadó nehézségeket; de ez által nem kötelezte hálára az orosz kabinetet, a mint ezt remélte volt. Sőt ellenkezőleg. Czartoryski most már azzal vádolta Ausztriát, hogy nem méltányolja eléggé, sőt minden ok nélkül még gyanusítja is a czárnak Montenegróval és a portával szemben követett őszinte és önzetlen politikáját.¹⁰⁶ Az orosz minister azonban csak színlelé e felháborodást, hogy annál inkább leplezhesse a dolgok valódi állását. Stürmer báró aggódva jelenté,¹⁰⁷ hogy az orosz befolyás Törökország keresztyén népeire naponkint növekszik s hogy a nyílt és titkos izgatások már az egész birodalmat behálózták. Sokat tett e részben Italinszky, Oroszország követe a portánál. A petyáni szkupstina két küldöttét, kik szoros őrizet alatt Konstantinápolyban maradtak volt, kiszabadítá a fogságból s orosz hajón titokban Odesszába, onnét pedig Szent-Pétervárra küldötte, ily módon is biztosítván Oroszország számára a szerbek háláját. Italinszky izgatásainak tulajdonítható azon mozgalom is, mely ekkor a konstantinápolyi görög phanarioták között támadt, kik a szerb fölkelést egy új fejedelemség megalapítására

óhajtották felhasználni, oly szervezettel, a minővel már Moldva és Oláhország birtak. Ugyanekkor a hercegovinai rája a portához folyamodott, a mohammedánok zsarnokságának megszüntetését kérelmezvén, ellenkező esetben pedig azzal fenyegetőzvén, hogy kivándorol Újoroszországba, t. i. Montenegróba. Általában az orosz ügynökök, különösen azok, kik montenegrói területen működtek, már annyira nekibátorodtak, hogy leplezetlenül kezdtek Oroszország terveiről szólni, melyek Montenegrónak az ioniai szigetekkel való egyesítését s ekként egy új független állam alakítását czélozták Konstantin nagyherceg uralma alatt. E czélből petitiókat készítették megbizottak útján, s olybá tüntették fel ezeket, mint az illető népek hő vágyát.

Bécsben pontos tudomással birtak mindezen üzelmekről,¹⁰⁸ de azokat még mindig nem a szent-pétervári kabinetnek, hanem csak az önkényesen cselekvő alárendelt orosz közegeknek tulajdonították. Mindazonáltal nem nyomhatták el a keserűség érzetét a miatt, hogy Oroszország nem közli hű barátjával terveit, ha ugyan léteznek ilyenek s hogy Ausztriát vádolja foglalási hajlamokkal, holott ő maga tör az ozman birodalom szétrombolására. És midőn 1804 vége felé az orosz kormány Montenegrót illetőleg határozottabb igényekkel lépett fel, az osztrák államférfiak fájdalomosan emlékeztek meg az egykor József császár és Katalin közt létrejött egyezményről, melynek értelmében a Balkán félszigetnek nyugoti tartományai, tehát Montenegró is, Ausztriának jutottak volna osztályrészül, a miről most Szent-Pétervárott úgy látszik megfeledtek.¹⁰⁹ Maga Stadion is, az osztrák-orosz szövetség leghűbb barátja, belátta végre, hogy Oroszország lassú

A bécsi udvar
s az orosz
izgatások.

léptekkel bár, de tántorítatlanul halad a Katalin által kijelölt úton Törökország feldarabolásának célja felé. Sejté már azt is, hogy ezen a téren Oroszország és Ausztria között őszinte, tartós egyetértés nem jöhet létre. De mivel Napoleon ellen a csárnak nemcsak barátságát, hanem szövetségét is minden áron biztosítani óhajtá, szükségesnek vélte, hogy ez a kényes tárgy, t. i. a keleti kérdés, lehetőleg hallgatással mellőztessék.¹¹⁰ Az osztrák kormány is osztozott e felfogásban s megelégedett azzal, hogy az internuntius által titokban figyelmezteté a portát az orosz izgatásokra.¹¹¹

Természetes, hogy ily előzékenység mellett Ausztria részéről Oroszországnak nem gyakran nyílt alkalma panaszra. Az egyetértés tehát a két állam között nem ingott meg, sőt midőn az osztrák kormány, engedve végre az orosz sürgetéseknek, háborúra szánta el magát Franciaország ellen, szövetséggé alakult át. De ez új viszony következtében nem szűnt meg, s még csak nem is mérséklődött ama bizalmatlanság és féltékenység, melylyel a Keletre nézve Ausztria és Oroszország egymás iránt viseltettek.

2.

Az 1805. évi augusztus 9-ikén létrejött a szövetség Ausztria, Oroszország és Anglia között és csakhamar megkezdődött a háború. Szerencsétlenül folyt a hadjárat Ausztriára nézve. A francziák győzelmet győzelem után aratva végre december 2-ikán az egyesült osztrák-orosz sereget Austerlitznél annyira megverték, hogy a csár lemondva a harcz folytatásáról, csapatait visszavonta, Ferencz császár pedig kényszerült a legkedvezőtlenebb feltételek alatt békét kötni. Történetek hibák Austerlitznél osztrák részről is, de kétségtelen,

Osztrák-
orosz-angol
szövetség
1805. Fran-
ozia háború.

hogy a csata elvesztése leginkább az oroszok mérték-
 telen elbizakodottságának tulajdonítható.¹¹² És ekkor,
 a szövetségesek viszonya különben sem birván az
 őszinte bizalom jellegével, mindegyik fél a másikat
 okolta az ütközet kedvezőtlen eredményeért. Az oro-
 szok még árulással is vádolták az osztrákokat, nyíltan
 állítván, hogy a közösen megállapított haditervet
 közölték előzetesen Napoleonnal. E vád, mely a csár
 legszűkebb környezetében is élénk visszhangra talált,
 nem maradt hatás nélkül I. Sándor fogékony, de hatá-
 rozatlan és gyanakvó lelkiületére.¹¹³ Mindazonáltal a
 látszólagos jó viszony Ausztriával nem bomlott fel.
 A csár s vele együtt az orosz közvélemény legnagyobb
 része békét óhajtott Franciaországgal. Ily szellemben
 nyilatkozott a birodalmi tanács is, midőn a csár fel-
 szólítá, hogy mondjon véleményt az „európai hely-
 zetről“. Ezen békés hangulat, egyszersmind pedig a
 Napoleon iránt táplált bizalmatlanság indították Sándor
 czárt arra,¹¹⁴ hogy Ausztriával ne szakítson végleg.
 Mert a míg a háború megújulásának esetében számi-
 tott volt szövetségesének támogatására, másfelől attól
 tartott, hogy a szomszéd hatalom talán még Francia-
 országgal is kész lenne egyesülni, hogy a pozsonyi
 béke következtében elvesztett tartományaiért némi
 kárpótlást nyerjen, a mi csakis a török birodalom
 rovására történhetett volna. Már az említett tanács-
 ülésben is felmerült az aggodalom, hogy Napoleon
 majd támadólag lép fel a porta ellen vagy pedig,
 hogy Ausztria a francziák által biztatva megkísérlendi
 Moldva és Oláhország elfoglalását. E veszély elhári-
 tására szükségesnek vélte a birodalmi tanács, hogy
 a hadsereg hadilábon maradjon, hogy a jó viszony a
 portával fentartassék, de a mellett Oroszország a

török területen élő szláv népekkel és görögökkel is összeköttetésbe lépjen.

Talleyrand
keleti terveit
1805. s az
Ausztriának
juttatandó
szerep; Na-
poleon nem
fogadja el.

A csárnak és tanácsosainak ösztönszerű aggodalmi ez esetben birtak némi alappal. A bécsi kabinet ugyan távolról sem gondolt ama merész tervekre, a melyektől Szent-Pétervárott féltek, hanem a francia kormány, vagy inkább maga a külügyminiszter, Talleyrand foglalkozott behatóan oly törekvésekkel, melyek, ha megvalósulnak, kétségkívül nagy befolyással lettek volna Oroszország jövőjére.

Nem sokkal a háború megkezdése után, midőn Napoleonnak egymást gyorsan követő győzelmei már biztossággal sejtették a végeredményt, Talleyrand a béke helyreállítására gondolt, s kutatta a föltételeket, melyek annak szilárdságot és tartósságot kölcsönözhettek. Nézete szerint Európában csak négy hatalommal kellett és lehetett számolni. Ezek Franciaország és Anglia, Ausztria és Oroszország. Anglia és Ausztria, így okoskodék Talleyrand, mindaddig szövetségesek maradnak, míg közösen Franciaországnak versenytársai lesznek. És a míg Ausztria és Oroszország között nem támad ellentét, Angliának mindig fog sikerülnie, hogy e két hatalmat szövetkezésre bírja. Végre pedig, a míg az oroszok a török birodalom szomszédjai, annak elfoglalására Franciaország kénytelen őket ellenségeiül tekinteni.

A nagyhatalmak közt szövődő ezen ellentétes viszonyokból a jövőben kényszerüleg folytonos háborúknak kell támadniok. Igaz, hogy Franciaország erősebb a három más állam mindegyikénél, sőt egymaga mind hárommal is megmérkőzhetnék. De ekként csak a küzdelmek újulnának meg és tartós békére senki sem számolhatna többé. Fődolog tehát, hogy elhárítsa-

nak azok az okok, melyek folytonos háborúkat szülhetnek. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha Franciaország és Ausztria között megszűnik minden versengés; ha Anglia és Ausztria egymástól elidegenednek; ha az osztrák s az orosz érdekek ellentétbe jutnak s éppen az ellentét következtében az ottoman birodalom létele biztosíttatik. E czélra szükséges, hogy Ausztria ezentúl ne legyen Franciaországnak és az utóbbi által létesített új államoknak szomszédja. Ausztria le kell tehát, hogy mondjon dél-németországi birtokairól, különösen Lindauról, Mainau-szigetről, Tirolról és Velenczéről, ideértve Triesztet is. Ha azonban e veszteségeért nem nyerne kárpótlást, kétségkívül folyvást boszút forralna, s az első alkalmat felhasználná, hogy szövetekezzen Angliával és Oroszországgal Franciaország ellen. A mult századokban az osztrák ház a török ellen volt Európa védbástyája. A törökök immár nem veszélyesek, de helyükbe léptek az oroszok. Ausztria az oroszok ellen is legfőbb védbástyája Európának; azon kell lenni tehát, hogy kivált Oroszországgal szemben erősíttessék meg. Legczélszerűbb lenne, ha Ausztria Moldvát, Oláhországot, Bessarabiát és Bulgária éjszaki részeit kapná, minek következtében a Duna majdnem végig az ő területén folyna s még a Fekete-tenger partjára is kiterjeszkedhetnék. A portára nézve pedig, mely már annyira meggyengült, nem veszteség, sőt inkább nyereség, ha néhány tartományát más hatalomnak engedi át. Különben is Moldva és Oláhország felett már csak névleges fensőséget gyakorol, tényleg esküdt ellensége, Oroszország uralodik ott. Azon pillanattól fogva, a midőn Ausztria a nevezett tartományokat birtokába veszi, az oroszok ellenségeivé lesznek. És így Ausztria nem támoga-

tandja többé a török birodalom megsemmisítésére irányzott orosz törekvéseket, sőt kénytelen lesz azok ellen fordulni. Az oroszok pedig visszaszorítva végtelen sivatagaikba, majd összes erejüket déli Ázsia felé irányozzák s előbb-utóbb összeütközésbe keverednek Angliával, melylyel most szövetségesek. E nézeteket, mint teljes politikai rendszert 1805. október 17-ikén kelt s Napoleonhoz intézett hosszú levelében fejté ki Talleyrand, megtoldván azt a békeszerződés tervezetével, melyet tanácsa szerint Franciaországának Ausztriával kell vala kötnie. Pár nappal az austerlitz csata után Talleyrand sürgetőleg kérte újból Napoleont, hogy ne semmisítse meg Ausztriát, sőt emelje fel, mert még szüksége lehet reá s ajánlotta még egyszer, hogy a császár vegye fontolóra a tervet, melyet október 17-ikén terjesztett elibe.¹¹⁵

Napoleon, ki pedig négy évvel előbb maga pendíté meg az eszmét, hogy Ausztriának a török birodalomban kellene kárpótlást keresnie veszteségeiért,¹¹⁶ ez alkalommal nem fogadta el a külügyminisztere által oly hévvel védelmezett politikai rendszert. Ennélfogva francia részről nem is tétettek ajánlatok Ausztriának.¹¹⁷ Különben alig szenved kétséget, hogy az osztrák kormány visszautasította volna azokat. Stadion gróf, ki akkor már átvette volt a külügyek vezetését, gyűlölte Napoleont s másrésről nem birt érzéssel Ausztria keleti hivatása iránt. És ezért mindenekelőtt azon volt, hogy a jó viszony Oroszországgal meg ne bomoljon s így a francia hódítási vágyak ellenében legalább egy megbízható baráttra számíthasson.

Az orosz
udvar bizal-
matlansága
Ausztria
iránt.

A Talleyrand-féle terv nem közöltetett tehát az osztrák kormányval, de annak egyes részei már akkor nyilvánosságra kerültek, valószínűleg éppen francia köz-

vetítés által, hogy így a bizalmatlanság Ausztria és Oroszország között fokoztassék. A tudvalevőleg francia befolyás alatt álló hamburgi német hirlap az 1806. év elején azt a hírt hozta, hogy francia és osztrák csapatok fogják együttesen Szerbiát és Boszniát megszállani, mely tartományok Ausztriához csatoltatnak, kárpótlásul azért, a mit a monarchia elvesztett; pár nappal később pedig már Moldvát és Oláhországot is úgy említé a hamburgi ujság, mint compensatio tárgyát Ausztria javára. E közlemény élénk nyugtalan-ságot idézett elő Szent-Pétervárott s Merveldt gróf az új osztrák követ kénytelen volt előbb személyes becsület-szavát lekötni ama hir valótlansága mellett, majd pedig írásban kellett azt megczáfolnia, csakhogy Czartoryski aggodalmait eloszlathassa.¹¹⁸

Az orosz kormányt azonban Merveldt gróf biztosítási nem nyugtathatták meg teljesen. Szent-Pétervárott, hol mint tudjuk, ekkor már igen komolyan foglalkoztak a porta ellen tervezett háború előkészületeivel, a pozsonyi békének különösen az a pontja szolgáltatott okot féltékenységre, melynek értelmében Dalmácia francia tartománynyá lett. Ennek következtében Napoleon hatalma befészkelé magát az Adria partjain és mint közvetlen szomszéd kiszámíthatatlan befolyást gyakorolhatott a portára. Az orosz törekvéseket ezen oldalról valóban komoly veszély fenyegetheté, mely még nagyobb mérveket öltött volna, ha Ausztria is támogatja Napoleon foglalási terveit e tájakon. Czartoryski herczeg tehát a bécsi orosz követ által határozott nyilatkozatra szólítá fel az osztrák kormányt: hogy ha nem is létezik még a török birodalom ellen intézett egyezmény Ausztria és Franciaország között, vajjon nem jő-e majd később létre

Orosz csapatok Kattaróban. Ausztria engedékenysége.

ily szövetség és hogy a bécsi kabinet mily magatartást szándékozik követni azon esetben, ha Napoleon a porta birtokait megtámadná? Az orosz kormány azonban nem elégedett meg ezen faggató tudakozással Bécsben, hanem igyekezett tényleges biztosítékokról is gondoskodni a francziák esetleges keleti vállalatai ellen. Ez okból orosz csapatok megtámadták és elfoglalták Kattarót, mely még az osztrákok birtokában volt, kik a pozsonyi béke értelmében éppen a francziáknak készültek azt átadni. Az osztrák kabinet, bármennyire tartott is a bonyodalmaktól, melyekbe ez önkényes tett miatt a francziákkal keveredhetnék, sokkal határozatlanabb volt, hogy sem erélyesebb rendszabályokhoz nyult volna. Majdnem kérésleg fordult tehát a csárhoz, hogy szüntesse meg hivatalnokainak kétségkívül utasításaik ellen elkövetett merényletét. Egyszersmind a Czartoryski felszólítására is csakhamar megadta a választ: hogy Franciaország a török birodalom tartományait illetőleg ajánlatokat nem tett s valószínűleg jövőre sem fog tenni; hogy Napoleon esetleges terveit a porta ellen nem egyeznek meg Ausztria érdekeivel s ezért a bécsi kormány kész mindent elkövetni, hogy a francziáknak ilyenmő támadását elhárítsa, sőt a mennyiben lehetséges, meg is akadályozza. Ausztria tehát ismét mindenben engedett az orosz kívánalmaknak, ennél fogva e kellemetlen tárgyalások nem vezettek komolyabb surlódásra a két hatalom között. De azért Oroszország nem mondott le keleti terveiről, hanem ezután is féltékenyen s beható figyelemmel kísérte az al-dunai eseményeket s ezek között mint a legfontosabbat a szerbek mozgalmát, valamint Ausztria beavatkozási kísérleteit is.

A békés állapot, melynek a szerbek az Ivankov-

czénél kivívott diadal után néhány hónapon át örvendhettek, nem sokáig tartott. Konstantinápolyban elérkezettnek vélték az időpontot, hogy végre döntő csapást mérjenek a lázongó rájára. Oroszország és Ausztria a francia háborúval lévén elfoglalva, kevesebb figyelmet fordíthattak a belgrádi pasalik ügyeire, a porta is fesztelenebbül működhetett, a nélkül, hogy alkalmatlan beavatkozástól kellett volna tartania. Már az 1805. év őszen nagymérvű seregösszpontosításokat rendelt el a török kormány Szófia és Nis körül, Ibrahim pasára, a ruméliai válira bizván a fővezérséget. Ezen készülődések valódi célját gondosan titkolák ugyan az európai követek előtt, de sokáig nem maradhatott az ismeretlen, kivált midőn fermánok küldettek szét, fegyverre szólítván a ruméliei, az albán s a bosnyák kormányzókat a szerbek ellen. Ez utóbbinak, szerencséjére a török birodalomnak, ekkor még nem volt rendes hadserege; mint tudjuk a janicsárok és szpahik képezték a török haderő zömét s minden kormányzó önállóan szervezé tartományának jutalékát. A saját kényelmöket és személyes érdekeiket többnyire az állam érdekének fölibe helyező pasák, nem mindenkor, vagy csak igen hanyagul szoktak engedelmeskedni s ezért nagyobb török sereg összevonása rendszeren hosszabb időt igényelt. Különösen téli időben nem örömet szállottak táborba a mohamedán csapatok. Így történt, hogy daczára a porta sürgető felhívásának, a bosnyákok csak 1806. első hónapjaiban kezdték meg támadásaikat, míg Ibrahim ugyanazon év nyár elejéig volt kénytelen elhalasztani a hadjáratot.

De bármily lassan haladtak is a készülődések, már az 1805. év utolsó negyedében bizonyosnak

A porta és a szerbek 1805.

Az osztrák közvetítés a szerbek érdekében.

látszott, hogy a porta erélyesen szándékozik föllépni a szerbek ellen. Az internuntius vissza nem riasztva eddigi lépéseinek eredménytelensége által, még egyszer szót emelt a fölkelők érdekében.¹¹⁹ Mindenekelőtt felvilágosításokat kért a porta tulságos hadi készüléteinek célja felől, azután pedig értésére adta a reiszeffendinek, hogy az osztrák udvar helyesli ugyan a lázadók ellen alkalmazandó szigorú rendszabályokat, mindazáltal sajnálja, hogy a török kormány nem volt tekintettel Ferencz császár önzetlen békítési ajánlataira, melyek ha figyelembe vétettek volna, a portának most nem kellene oly roppant költséggel járó s mindenesetre kétes eredményű eszközökhöz nyúlnia.¹²⁰ A török ministerek nem szívesen fordultak ugyan Ausztriához közbenjárásért, de az internuntius által elég világosan kifejezett óhajlás következtében mégis szükségesnek tartottak ily lépést, részint, hogy Ausztria kételyeit a csapatösszpontosítások fölött eloszlassák, részint, hogy az igen lanyhán haladó készülétekre időt nyerjenek; végre pedig azért is, hogy a már majdnem éhséggel küzdő várórség számára az osztrák hatóságok hajlandók legyenek eleséget szolgáltatni. Az internuntius tehát célzott ért, de ez esetben is csak látszólag. A porta megkérte ugyan Stürmer bárót, hogy eszközölné ki Ferencz császár közvetítését a rend helyreállításának céljából Szerbiában, de ezen kérelmét oly feltételekhez kötötte, melyek az osztrák beavatkozás sikerét eleve megbéníták. A reiszeffendi t. i. kijelenté, hogy a porta hálásan fogadja az osztrák udvar közvetítését a szerb felkelőknél és szívesen látja, ha Ausztria komolyan felszólítja őket, hogy hódoljanak meg törvényes uralkodójuknak, ellenkező esetben nem számíthatván többé menhelyre

a szomszéd határvidéken. Ígérte továbbá a reisz-effendi, hogy az osztrák részről megkísértendő békéltetés eldőltségig, a szultán kész elodázni a tervezett szigorú rendszabályokat, sőt abba is beleegyezik, hogy a császár bűnbocsánatot igérjen a lázadóknak, de nem a szultán nevében, hanem oly módon, hogy azt a nyugalom helyreálltának esetére majd kieszközli Konstantinápolyban. A porta ugyanis egyáltalában nem volt hajlandó az osztrák udvart hivatalos közbenjárásra felkérni, mert az ily lépés, mint állítá, ellenkezne úgy Törökország, mint Ausztria méltóságával és csak növelné a fölkelők elbizakodottságát. De tulajdonképen attól tartott a török kormány, hogy ilynemű közvetítés osztrák részről oly folytonos beavatkozásra vezethetne, a minőt a moldva-oláh ügyekben Oroszország már évek óta gyakorolt. Ennél többet nem volt képes az internuntius kieszközölni Ausztria közreműködésének érdekében.¹²¹

A Napoleon ellen folytatott háború minden más ügyet háttérbe szorítván, a bécsi kabinet sem foglalkozhatott tüzetesen az internuntius által a portától mintegy kierőszakolt közvetítési ajánlattal. De nem-sokára a pozsonyi béke léttrejötte után értesült az osztrák kormány a felől, hogy a szerb felkelők, aggódva a török készülődések miatt, Ferencz császárhoz s a czárhoz szándékoznak folyamodni, fegyvert, lőszereket s általában segílyt és támogatást kérvén a két uralkodótól. Az alkalom tehát kedvező volt a beavatkozásra, most már a küzdő felek mindegyike óhajtván azt. Az osztrák kormány is belátta, hogy kellene valamit tennie ez irányban. A monarchia tekintélye és befolyása kétségkívül nagy mérvben gyarapodott volna, ha sikerül az osztrák államférfiaknak közbelé-

pésök által elhárítaniok a szerbekről az őket fenyegető támadást, másfelől pedig teljesen helyreállítaniok a békét s a nyugalmat a szomszéd tartományban. A közvetítés útját előkészítendő, Stadion szükségesnek vélte mindenekelőtt megnyugtatóni a mindenkor bizalmatlan portát. Az internuntiusnak ennél fogva ki kellett jelentenie, hogy Ferencz császár a harci események következtében huzamosabban Bécsen kívül tartózkodván, még nem határozhatott a török kormány közvetítési ajánlata fölött, de eleve is biztosíthatja a portát, hogy Ausztria a szultán közelgő serege ellen fegyverben álló fölkelőket a legcsekélyebb támogatásban sem szándékozik részesíteni.¹²² Ezen nyilatkozat után következtek volna a mérsékletre intő jó tanácsok.

E közben megérkeztek Bécsbe az osztruzsniczai szkupstinán választott küldöttek a Ferencz császárhoz s a czárhoz intézett folyamodásokkal.* Előadásukból világosan kitűnt, hogy oly közvetítést, a minőt a porta ajánlott, t. i. bűnbocsánat ígérete a fölkelőknek Ausztria részéről, de csak saját s nem a szultán nevében, célhoz nem vezethetett, mert valóban alig vala képzelhető, hogy a szerbek a két évi küzdelem aránylag fényes eredményeiről egyszerűen lemondjanak s megelégedjenek pusztá ígéretekkel, komoly biztosíték nélkül. Más eszközöket kellett tehát alkalmazni. Stadion legczélszerűbbnek vélte, ha úgy a törökökkel, mint a szerbekkel tudatja, hogy mindaddig míg egymással meg nem békélnek, egyik fél sem vásárolhat élelmi szereket Ausztriából.

E fenyegetést a minister elégségesnek tartá, hogy

* Lásd : I. kötet 542. lap.

a küzdő feleket mielőbb az ellenségeskedés beszüntetésére kényszerítse. E mellett azonban, Stadion terve szerint, érintkezésbe lépven a fölkelő főnökökkel s ki-puhatolván óhajtásaikat, biztosítani kellett volna őket, hogy a portával megállapítandó egyezmény létrejöttét a bécsi kabinet lehetőleg előmozdítandja. Ferencz császár elfogadta a külügyminister véleményét, csak azt kívánta, hogy Oroszország minden lépésről értesítettessék.¹²³

A míg az osztrák kormány a fölött tanakodott, hogy mily módok és eszközök segítségével békíthetné ki a szerbeket a portával, de mindenesetre úgy, hogy ez utóbbinak bizalmatlanságát fel ne költse, amazok számára pedig türhetőbb sorsot biztosítson, a bosnyák Vidoics Mehmed 1806. január közepén átkelt a Drinán 3000 főnyi csapatával, melyet nem sokára nagyobb haderő követett.*) Másfelől Ibrahim pasa is folyvást szaporítá Nis körül táborozó seregét. E tényekkel szemben Bécsben nem kételkedhettek többé, hogy csak erélyesebb beavatkozásnak sikerülhet még helyreállítani a nyugalmat Szerbiában. Az akkori osztrák államférfiak azonban nem valának képesek gyors és határozott cselekvésre, noha felismerték s előre látták azon igen komoly következményeket, melyek akár a mozgalom teljes leveretéséből, akár pedig a fölkelők győzelméből Ausztriára háromolhattak volna. Hosszas vajúadás után a külügyi hivatal abban állapodott meg, hogy Ausztria barátságos közvetítése akként érvényesülhetne leginkább, ha Károly főherczeg, mint hadügyminister s a sereg főparancsnoka levelet intéz egyrésről a Szerbia ellen működő pasákhoz, felszó-

* Lásd: I. kötet 569. lap.

lítván őket, hogy szüntessék be hadi műveleteiket, mindaddig, míg Konstantinápolyban a fölkelők ügye osztrák közbenjárással békés úton elintéztetik; másrészről pedig Karagyorgyéhoz, őt is felhíván az ellenségeskedéstől való tartózkodásra, mignem sikerülend a portát engedékenységre bírni. E levelek valóban elküldettek s még Ferencz császár is irt sajátkezűleg a szultánnak. Hangsúlyozván ez iratában a két birodalom között fenálló szívélyes és tartós baráti viszonyt, valamint Ausztria önzetlen szándékait, utal a veszélyre, mely a szerb mozgalom tovább terjedéséből minden irányban keletkezhetnék, továbbá a szükségességre, hogy e zavarok mielőbb megszűnjenek, a mi csak úgy lenne elérhető, ha a rája ezentúl jobb sorsnak örvendhetne, végre pedig tudatja a Károly főherczeg által tett lépéseket. Egyszersmind utasított az internuntius is, hogy kiemelvén Ausztria barátságos rokonszenvét s az ozman birodalom irányában tanusított szolgálatait és áldozatkészségét, eszközölje ki a portától: 1. hogy ez utóbbi a Károly főherczeg által a pasákhöz küldött felszólítást a maga részéről is helyeselvén, elrendelje a hadi műveletek beszüntetését; 2. hogy a török kormány hálájának megérdemlett nyilvánítása mellett, kérje meg és hatalmazza fel a bécsi kabinetet a további közvetítésre és 3. hogy közösen állapítsák meg azon módozatokat és rendszabályokat, melyek a béke helyreállítására a legsikeresebbeknek látszanak.

E diplomáciai lépés, melytől Stadion oly jelentékeny eredményeket várt, nem talált kedvező fogadtatásra Konstantinápolyban. Sőt a divánban már ismét bizalmatlanság nyilvánult Ausztria iránt, melyet újból azzal vádoltak, hogy a fölkelőket tetteleg segíti és

hogy titkos terveket forral a török birodalom rovására. A vád igaztalan volt, hiszen, mint emlékezünk, márczius közepe táján a Boszniából betört mohamedán csapatok elöl menekülő szerbeket az osztrák hatóságok részint át nem bocsátották a túlpartra, részint azokat, kik már oda jutottak, visszaűzték,* csak hogy a törököknek panaszra okot ne adjanak. Annál nagyobb megütközést okozhattak Bécsben a Konstantinápolyból s a határról érkező hírek, melyek a porta nagymérvű készülődéseinek folytatásáról és a törökök előnyomulásáról magában Szerbiában szólottak. Már e körülmény eléggé bizonyítá, hogy a porta nem volt hajlandó figyelembe venni Ausztria közvetítését. Az e miatt érzett keserűségnek tulajdonítható Ferencz császárnak azon határozata (április első felében), hogy tekintettel a szomszéd tartományban mindinkább terjedő zavarokra, a horvát határvonal is megerősíttessék, mint ez előbb már a szlapon és bánáti vonalon történt, továbbá hogy a fegyvertelenül átlépő szerbek a végvidéken menhelyet találjanak, a mennyiben élelmezésök és elszállásolásuk az állam terhelteése nélkül eszközölhető. Utóbb megengedettett az is, hogy a menekülők megyékben állandóan letelepedhessenek. Ezen intézkedések ellen a porta jogosan nem szólalhatott föl, minthogy a Bukovinából török földre menekült osztrák alattvalók kiszolgáltatását, daczára Ausztria sürgetéseinek, mindenkor megtagadta.¹²⁴

Végre május első napjaiban megérkezett a szultán válasza a császár levelére. A szultán udvarias hangon bár, de határozottan visszautasítá Ausztria közbenjárását, mivel, úgy mond, több évi türelem és engedé-

A szultán visszautasítja Ferencz császár közvetítő ajánlatait.

* Lásd : I. kötet 574. lap.

kenység után, minden eszközt fel akar használni, hogy alattvalóit engedelmességre és hűségre szorítsa. Ausztria hivatalos közvetítése ezzel természetesen véget ért. A szerb küldöttek elégedetlenül távoztak Bécsből. Szerbiában pedig, daczára Károly főherczeg békitő leveleinek, már heves csatákra került a dolog, különösen a Drina mentén. Ily körülmények között nem tehetvén egyebet, Stadion gróf azzal vigasztalta magát és Ferencz császárt: hogy daczára a kedvezőtlen eredménynek, a beavatkozás szemben a folyvást növekvő szerbiai zavarokkal szükséges volt, hogy Ausztria hallgatása kellemetlen magyarázatokra adhatott volna alkalmat, hogy a porta valószínűleg csakis azért utasítá vissza a közvetítést, mert nagymérvű készülétei után bizton remélé a forradalom leveretését; mert elfogadván egyik hatalom közbenjárását, mások is hasonló követelésekkel léphettek volna fel s végre, mert a szerb mozgalmat ürügyül akarta felhasználni, hogy a francziarosz viszályból származható bonyodalmak esetére föltűnés nélkül nagyobb sereget gyűjthessen.¹²⁵ Mindazáltal az osztrák kormány nem mondott le végkép azon reményről, hogy talán maga a porta igénybe veendi még a szomszéd hatalom jó szolgálatait, majd ha t. i. a szerb fölkelés megszűnt ürügy lenni más célok palástolására s a rend helyreállításának szükségessége követelőleg előtérbe lépend. Az internuntiusnak tehát szívélyes hangon ki kelle nyilvánítania, hogy a bécsi kabinet a legtávolabbról sem szándékozott az ozmán birodalom belügyeibe avatkozni s nem is célza egyebet, minthogy a szomszédban dúló s mind komolyabb szint öltő zavarok, melyek a monarchia határtartományait is veszélylyel fenyegetik s a legkárosabb hatást gyakorolják a kereskedésre

és forgalomra, végre megszűnjenek. Felajánlja ennél fogva újból is baráti közbenjárását, a mint a porta erre nézve az időpontot kedvezőnek ítélendi.¹²⁶ És e részben Stadion számolt a szerbek győzelmeire, kik ekkor már jelentékeny előnyöket vívtak volt ki Szabács környékén. De csalódott ezen föltevésében is.

Daczára a forradalom diadalmas előhaladásának, a porta nem csak nem folyamodott Ausztria közvetítéséhez, sőt büszkesége nem engedvén annak elismerését, hogy a megvetett rája önerejéből képes győzelmeket aratni, újra az osztrák kormányt gyanúsítá, de most már nem titkos segélyadással, hanem azon magában véve is képtelen váddal, hogy saját tisztjeik vezetése alatt 15.000 rendes osztrák katona harczol a fölkelők soraiban. Sőt a reisz-effendi a szultán nevében kért ezen állítólagos tény miatt előbb szóval, majd írásban és pedig éppen nem udvarias hangon felvilágosítást az internuntiuától.¹²⁷ Stürmer báró mindent elkövetett, hogy a porta gyanúját eloszlassa; a bécsi kabinet pedig még ezen igaztalan s csakis a rosszakarat által sugalmazott vádra is a lehető legmérsékeltebben válaszolt, biztosítván a portát, hogy a császári udvar a fölkelőknek semmiféle segélyt nem adott s nem is fog adni s csak azt jegyzé meg végül, hogy Ferencz császárt a török kormány folytonos gyanakodása igen fájdalmasan érinti.¹²⁸

Stadion gróf, ki éppen úgy mint előde Cobenzl egyedül az orosz szövetségtől remélé a monarchia lételének biztosítását, de még szent-pétervári követségének idejéből tudta azt is, hogy mily élénk érdekel viseltetik az orosz kormány a keleti ügyek iránt, elkerülhetetlenül szükségesnek tartá, hogy Ausztria minden, a török birodalom területén felmerülő kér-

Stadion gróf érintkezése a pétervári kabinettel a szerb felkelés ügyében. 1808.

désre nézve barátságos érintkezésbe lépjen Oroszországgal. Ennek megfelelőleg 1806. január elején tudósította az orosz kormányt, hogy a szerbek a csárhoz is szándékoznak folyamodást küldeni az osztrák hatóságok közvetítésével. Midőn az osztrák követ, Merveldt gróf, e hirt közlé Czartoryski herczeggel, ez utóbbi azt a kérdést intézte, hogy mily állást foglal el Ausztria a mozgalommal szemben. Merveldt őszintén bevallá, hogy nem ismeri kormányának nézeteit e tárgyban s csak annyit hallott, hogy nem szándékozik beavatkozni a porta viszályába alattvalóival. A herczeg megragadta ezt az alkalmat, hogy, miként már előbb is egy ízben, szót emeljen a szerbek mellett. Megjegyzé, hogy nem lenne tanácsos a szerbeket, különösen mióta Dalmácia a francziák uralma alá került, egészen sorsukra bízni. Könnyen megtörténhetnék ugyanis, hogy kétségbeesésökben Napoleonhoz fordulnának segélyért, ki azt valószínűleg nem is fogja megtagadni. E veszély pedig csak úgy lenne megelőzhető, ha erélyes támogatásban részesülnének, főként, ha Ausztria fegyvert és lőszeret szolgáltatna nekik, természetesen mindig úgy tekintvén a szerbeket, mint kik nem a szultán, hanem közvetlen elnyomóik ellen lázadtak fel. Merveldt gróf Czartoryski tanácsát nem tartá Ausztriára nézve elfogadhatónak, mert a fölkelők ilynemű támogatása nagy mérvben felkölthetné Napoleon bizalmatlanságát. Véleménye szerint legkönnyebben Oroszország nyújthatott volna segélyt a szerbeknek Moldván és Oláhországon át.¹²⁹

Néhány héttel később Stadion gróf elküldé Szent-Pétervárra a csárhoz intézett folyamodást és ezzel kapcsolatosan közölte a kormány közvetítési tervét.

Márczius vége felé pedig utasítá Merveldtet, hogy értesítse az orosz kabinetet a Ferencz császár s a Károly főherczeg által irt levelek tartalmáról, valamint a közbenjárásra vonatkozó egyéb részletekről is. Merveldt Ausztriának ezen lépését, mint elkerülhetetlenül szükségeset tünteté fel, mint olyat, mely egyedül képes nyugalmat teremteni a fellázadt tartományban s így egyfelől elhárítván minden ürügyet a francziák beavatkozására, másfelől az alkudozásoknak valószínűleg hosszabb tartama alatt, meggátolja a portát, hogy haderejét más irányban érvényesítse. Mindezen okokból remélé, hogy Oroszország is helyesli azon rendszabályokat, melyekhez Ausztria a szultán és alattvalói között helyreállítandó béke érdekében nyúlt. Czartoryski azonban nem helyeslé az osztrák részről megkísértett közvetítést.¹³⁰

Az orosz kormány nem óhajtotta, hogy a szerbek meghódoljanak a szultánnak, még oly föltétek alatt sem, a melyeket ők magok megelégedéssel fogadtak volna. Oroszország ekkor még keveset törődött a szerb nép érdekeivel, de szüksége volt arra, hogy a küzdelem a porta és a rája között meg ne szűnjék, mert orosz részről számítottak a felkelő csapatok támogatására a török birodalom ellen tervezett háborúban. A szent-pétervári kabinet tehát inkább szítani, mint lecsillapítani igyekezett a mozgalmat s ezért nem jó szemmel nézte az oly kísérleteket, melyek a küzdő felek kibékítését czélozzák. Nem csodálkozhatunk ennél fogva, hogy Czartoryski kedvezőtlenül fogadta Merveldt gróf közleményeit. Őszintén bevallá, hogy a fölkelés jelentékeny segítségére lehet Oroszországnak, s hogy sajnálná, ha az a török sereg által leveretnék. E felfogásból magyarázható meg Czartoryskinak

pár hónap előtt adott tanácsa is, hogy t. i. Ausztria segítse a szerbeket fegyverrel és hadi szerekkel. A fődolog az orosz kormányra nézve az volt, hogy a török háború megkezdéseig a belgrádi pasalikban a béke helyre ne állittassék. Merveldt, mint maga is megvallja, nem igen tudott válaszolni Czartoryski megjegyzéseire s ezzel ez ügy a két kormány között befejeztetett.¹³¹

Ausztria keleti politikája tehát ismét válpontra jutott, éppen úgy, mint két év előtt a Colloredo-Cobenzl-féle diplomatai kísérlet következtében. Nem nyerte meg Oroszország tetszését, még inkább elidegenítette a portát Ausztriától és nem használt a szerbeknek sem, kik iránt pedig az osztrák kormány őszinte jóindulattal viseltetett.

3.

Ausztria a
semlegesség
elvére tér
vissza.

A közvetítés megghiúsulta után az osztrák kormány visszatért a semlegesség elvéhez, melytől csak a szerb kérdésben tért el egy pillanatra, a nélkül, hogy sikert arathatott volna. A mennyire szükségesnek látszott a semlegesség, tekintve Ausztria teljes kimerültségét, épp oly veszélyessé vállhatott az a monarchiára nézve, szemben Napoleon hódítási vágyaival és Oroszország keleti törekvéseivel, melyek éppen úgy háborúra, mint esetleg egyezsége is vezethettek francziák és oroszok között. Az első esetben a készületlen Ausztriának is szint kellett volna vallania, az utóbbiban pedig végromlás fenyegetheté. És ezért a bécsi kabinet mindenkép azon volt, hogy Európa egyetlen pontján se támadjanak oly bonyodalmak, melyek a két hatalmas versenytárs között lappangó ellenséges viszonyt nyílt háborúvá, vagy szövetséggé változ-

tatták volna. Érezte az osztrák kormány, hogy Napoleonnal hasztalan lenne minden tárgyalás; Szent-Pétervárott kísérté meg tehát óhajtságainak érvényt szerezni, felszólalása azonban, a fennen hirdetett semlegesség következtében nem terjedhetett túl a barátságos, de egyszersmind tartózkodó tanácsadás keretén. Stadion gróf tehát megelégedett azzal, hogy nézeteit Merveldt gróf által az orosz kormány tudomására juttassa. Az osztrák külügyminister véleménye szerint: a porta által a pozsonyi béke óta követett politikai irány, valamint Napoleonnak éppen nem titkolt szándéka, hogy Konstantinápolyban a francia befolyást túlsúlyra emelje, a legnagyobb éberséget és elővigyázatot igénylik. Oroszország fenyegető és harcias magatartása ennél fogva határozottan helyeslendő. De a már életbeléptetett rendszabályok teljesen megfelelően a célnak, nem kellene a cselekvés pillanatát siettetni, hanem egyszerűen bevárni az időpontot, midőn az elkerülhetetlenné válik. És pedig annyival inkább, mert Sebastiani küldetése valószínűleg újabb francia cselszövényekkel áll kapcsolatban, melyeket elegendő, ha Oroszország figyelemmel kísér, a nélkül hogy törésre kerülne a dolog. Ausztria különben a török-szerb viszályban továbbra is semleges marad, nem nyújtván segílyt a fölkelőknek, de nem is tagadván meg tőlök a menhelyet, ha fegyvertelenül kéri azt.¹³²

Az osztrák kormánynak ezen felszólalása természetesen nem volt képes más irányba terelni az orosz politikát. Nem birt e részben befolyással a miniszterválság sem, mely ez időtájban Szent-Pétervárott végbement. Czartoryski megvált a külügyek vezetésétől s helyét Budberg báró foglalta el. Az eredetileg német származású új miniszter a porta irányában

szintén az orosz hagyományoknak megfelelő politikát követte s talán még leplezetlenebbül, még őszintébben, mint előde, ki voltaképen mindent csak lengyel terveinek szempontjából tekintett. E mellett Budberg Franciaországnak épp oly ellensége volt, a milyen barátja legalább titokban Czartoryski. Eleinte ugyan az új minister is kijelenté, hogy óhajtja az Oroszország és a porta között létező barátságos viszony megszilárdulását. Nem sokára azonban eléggé nyiltan bevallá, hogy az orosz kormánynak tervei vannak az ozmán birodalom ellen, de hogy e tervek kivitelében fájdalom nem számolhat Ausztriára, mert e hatalmat Franciaország gátolja cselekvési szabadságában s ennél fogva az orosz politika osztrák részről még akadályokba is ütközhetnék.¹³³

Orosz-
osztrák fél-
tékenység.
Francia-
orosz köze-
ledés.

Az osztrák-orosz barátság ingatag voltát ezen időben leginkább az a körülmény jellemzi, hogy e két hatalom mindegyike a legélénkebb féltékenységgel, sőt aggodalommal kísérte a másiknak Francziországgal szemben elfoglalt magatartását. Mindkettő Napoleont tekinté legnagyobb ellenségének s érezte, hogy csak egymással szövetkezve háríthatják el a veszélyt. De más téren, t. i. a keleti kérdést illetőleg oly mélyreható ellentétek választák el egymástól a két birodalmat, hogy tartós és minden esélylyel daczoló szövetség nem fejlődhetett közöttük. Ezen ellentétek következtében nem volt alaptalan a gyanú, hogy úgy Ausztria, mint Oroszország készek lennének egyezkedni is a közös ellenséggel egymás rovására.

Az austerlitz-i csata és a pozsonyi békekötés után, mint említők, a hangulat Oroszországban igen békéssé változott és Sándor czár komolyan óhajtotta, hogy Napoleonnal, természetesen kedvező feltételek alatt, létre-

jőjjön a megegyezés. Oubril, kit e czélból mint megbizottat Párisba küldött, július 9-ikén érkezett oda. Utasításai értelmében, a mennyiben azok a Keletre vonatkoztak, az orosz ügynök nem fogadhatott el oly föltételt, mely Oroszországot kényszeríti vala Kattaróból visszavonni csapatait, vagy mely Franciaországot feljogosította volna, hogy a portának Oroszország irányában elvállalt kötelezettségeit megerősítse. A francia megbizottak azonban oly ügyesen s oly ravaszul folytatták a tárgyalásokat, hogy Oubril fejét vesztvén már július hó 20-án aláírta a békeokmányt* s reá állott arra, hogy az oroszok Kattarót átadják a francziáknak s mindkét állam közösen biztosítja a porta önállóságát és területi épségét.

Ausztria élénk figyelemmel és nem csekély nyugtalansággal kísérte a párisi tárgyalások folyamát. Az Oubril által megkötött béke pontozatai csakhamar tudomására jutottak a bécsi kabinetnek is. Stadion gróf belátta, hogy ezen egyezmény, akár elfogadja azt a czár, akár nem, lényeges befolyást fog gyakorolni az összes európai helyzetre, de különösen Ausztriára. Az osztrák külügyminister egyaránt veszélyesnek tartá az Oubril-féle béke megerősítését és elvetését. Nézete szerint az első esetben nem foroghatott fenn kétség, hogy Orosz- és Franciaország között oly titkos pontozatok jöttek létre, melyek amannak hódítási terveit előmozdithatnák az európai súlyegyen és Ausztria rovására. Ily engedmények nélkül Napoleon részéről, a czár nem fogadhatta volna el¹³⁴ a reá

* Mellőzzük Oubril utasításainak, valamint a szerződésnek azon pontjait, melyek a nyugot-európai ügyekre vonatkoztak, melyeket azonban a czár szinte nem fogadhatott el.

nézve különben felette hátrányos egyességet. Ha pedig Bonaparte valóban oly ajánlatokkal állana elő, melyek kedveznének a czár által dédelgetett keleti politikának, úgy biztosra lehetett venni, hogy I. Sándor nem állhat ellen sokáig a kísértésnek, de ha mégis Oroszország visszautasítaná a párisi egyességet, ennek következtében a nyílt ellenségeskedés terére lépne Franciaországgal szemben. És ekkor kikerülhetlenné válnék a háború, Oroszország felhasználná az alkalmat, a portát támadná meg, s legalább eleinte Napoleon is ezen oldalról igyekeznék, a mennyire csak lehet, ártani ellenfelének. Ily viszonyok között Ausztria nem számíthatna semlegességének tiszteletben tartására. A monarchia területe válnék csakhamar a küzdelem színhelyévé s barát és ellenség egyaránt behatolna az osztrák tartományokba, melyek a pusztuláson kívül, az előbb-utóbb megbékélő harcfelek között még osztozkodás tárgyát is képezhetnék. Megfontolván ezen eshetőségeket, Stadion azon eredményre jutott, hogy a két rossz közül, mégis inkább a párisi egyezmény megerősítését kell óhajtania, mert ez esetben a béke legalább rövid időre fentartható. Ideje maradna tehát az osztrák kormánynak, hogy minden irányban tájékozza magát, sőt hogy alkudozásokat is kezdjen. És ha ezek folyamában kitünnék, hogy Orosz és Franciaország között az ozmán birodalom sorsa már eldöntetett, oda kellene hatnia, hogy Ausztria is részesüljön az osztozkodásban, melyet különben sem lehetne többé megakadályozni. Stadion gróf utasítá is Merveldtet, hogy, ha e kérdés szóba kerülne, legyen rajta, hogy a II. József és Katalin közt létrejött egyesség alapján minél nagyobb terület biztosítassék Ausztria számára a török tartományokból. Ha pedig

a czár nem hagyná helybe az Oubril által aláírt okmányt, ez esetben használjon fel minden rendelkezésre álló diplomatai eszközt, hogy az orosz kormányt az ozmán birodalom megtámadásától visszatartsa.

Stadion gróf azon föltevése, hogy a czár kész szövetségre lépni Napoleonnal, ha ez utóbbi szabad tért enged a Kelet ellen irányzott orosz hódítási terveknek, arra vall, hogy az osztrák külügyminister is felismerte már Oroszország hagyományos politikájának valódi irányát. De nem ismerte fel egyszersmind a következetességet és szívósságot, mely e politikában rejlett; különben nem remélhette volna, hogy diplomatai úton adott jó tanácsokkal és alkudozásokkal e százados törekvéseknek útját állhatja vagy azokat másfelé terelheti.

Egyébiránt Napoleon ekkor még nem gondolt komolyan szövetségre Oroszországgal. Egyelőre csak azt óhajtá, hogy a párisi egyesség által lehetőleg értékes előnyöket biztosítson a maga számára. Természetes, hogy ily egyoldalú szerződést, mely kizárólag Franciaországnak vált volna hasznára, a nélkül, hogy az orosz vágyak is méltánylásban részesültek volna, Sándor czár nem fogadhatott el. Megtagadta tehát attól aláírását s az orosz kormány augusztus 15-ikén kelt jegyzékében értesíté az európai hatalmakat a czár elhatározásáról, megjegyezvén egyszersmind azt, hogy az orosz udvar e lépést nem tekinti végleges szakításnak Franciaországgal, sőt épp oly élénken óhajtja a békét, mint előbb. E biztosítás nem bírt gyakorlati értékkel. Mindenki tudta, hogy a két állam között előbb-utóbb kikerülhetetlenné válik a háború. Különben is e közben fontos események tör-

téntek, melyek az összeütközést csak siettethették. Kitért a francia-porosz háború, Konstantinápolyban pedig Sebastiani megkezdé fényes diplomatai működését, melynek célja volt, hogy Oroszország figyelmét és erejét az éjszaki harctérről elvonja, de mely egyszersmind az orosz kormánynak kedvező ürügyül szolgált, hogy megindítsa rég tervezett támadását a török birodalom ellen. Budberg báró nem is titkolá többé, hogy a szt.-pétervári kabinet ingerelve a francia besugásoknak engedő porta által, háborúra készül. Merveldt gróf a bizonyítékok egész tárházát kimeríté, hogy a külügyminisztert ezen lépés céltalanságáról sőt veszélyességéről meggyőzze, különösen utalván a Franciaországgal mindinkább bonyoluló viszonyokra, melyek előbb-utóbb az összes orosz haderőt igénybe vehetik. Az osztrák követ által felsorolt okok természetesen nem győzték meg Budberget. Merveldt, látván, hogy az orosz kormány nem hajlandó ellentétes tanácsokat figyelembe venni, elérkezettnek vélte a pillanatot, midőn a török birodalom felosztásának kérdését szóba hozhatja. Még egyszer hangsúlyozta tehát, hogy a küszöbön álló orosz-török háborút, különösen tekintettel a francia hódítási vágyakra, nagy szerencsétlenségnek tartja, azon várakozásnak adott kifejezést, hogy Oroszország a török tartományok ellen irányzott terveiről értesíteni fogja Ausztriát s végelhatározását ez utóbbi hatalom beleegyezésétől teendi függővé; és pedig annyival inkább, mert e részben a két állam között még II. József és Katalin idejéből bizonyos megállapodások léteznek. „No hiszen, válaszolá Budberg, majd ismét fontolóra vehetjük azokat s szólhatunk e tárgyról annak idejében.“

Merveldt gróf
pétervári kö-
vet s a török
birodalom
felosztásá-
nak kérdése.

Oroszországnak valóban érdekében állott, hogy

mielőtt a portával s esetleg még Franciaországgal is háborúba bonyolódnék, Ausztriát megnyerje vagy legalább jóindulatú semlegességét biztosítsa. Bármenynyire bízott is az orosz kormány a saját erejében s bármily csekélyre becsülte is a porta ellenállási képességét, mégsem számíthatott sikerre a török birodalom ellen tervezett háborúban, ha egyidejűleg nem csak Franciaország, hanem még Ausztria irányában is védekeznie kellett volna. A megegyezés Ausztriával tehát minden tekintetben előnyösnek látszott. Nem hivatalos úton, hanem bizalmas közlésekből merített értesülés alapján maga Merveldt gróf is már régebben arra a véleményre jutott: ¹³⁵ hogy az orosz államférfiak valahányszor a török háború esélyeit egymás közt meglátolták, mindannyiszor Ausztria támogatását is számításba vevék; és hogy talán hajlandók lettek volna beleegyezni, hogy a szomszéd monarchia közreműködésének fejében megszerezze magának Boszniát, Szerbiát és török Horvátországot,* Oroszországnak Moldva, Oláhország és az európai török birodalom többi részei maradván.

Merveldt kétségkívül jól volt értesülve. Ily osztozkodási terv önként folyt az orosz keleti politikából. E politika mindenek fölött Konstantinápoly és a Dardanellák birtoklására irányult. És azért az ozmán birodalom európai tartományai iránt is a szerint tanúsított több vagy kevesebb érdekeltséget, a mint azok közelebb vagy távolabb estek a Konstantinápolyba vezető úttól. Természetes ennél fogva, hogy Besszarabia, Moldva, Oláhország és Bulgária, nem magokban véve, hanem pusztán földrajzi fekvésük követ-

* Bosznia északnyugati része, az ú. n. Krajna.

keztében oly területet képeztek, melyen Oroszország sohasem tűrhetett meg idegen befolyást s melynek megszerezhetőseért mindenkor kész volt fegyverhez nyúlni. A nyugati részek ellenben, Szerbia, Macedónia, Bosznia, csak annyiban bírtak fontossággal az orosz politikára nézve, a mennyiben az ott lakó keresztyén népek eszközül szolgálhattak a porta ellen, békében, hogy meggyöngítsék a török kormányzatot, háborúban, hogy elvonják és foglalkoztassák a szultán seregének egy részét. Ezen tartományok tehát a compensatio alkalmas tárgyául szolgálhattak más nagyhatalom javára, mely Oroszországot a Balkán félsziget keleti tájaira vonatkozó törekvéseiben segítte volna. Nem ok nélkül tartott tehát Stadion attól, hogy a czár Moldva és Oláhország birtokára vágyván, Törökország nyugati részeit még a francziáknak is átengedné, csak hogy céljának elérésében ne háborgassák.¹³⁶ Szent-Pétervárott azonban ekkor nem gondoltak egyezkedésre Franciaországgal. Érezték, hogy Napoleonnal szövetség nem jöhetett volna létre, és ezért Ausztria felé fordult az orosz kormány. Pár héttel Merveldtnek főntebb említett közlése után a később oly híressé vált Pozzo di Borgo jelent meg az osztrák követnél, barátságos látogatás ürügye alatt, de tulajdonképen Budberg által küldve. Pozzo mindenekelőtt a Konstantinápolyban szemlátomást növekvő francia befolyásra utalt és a szükségességre, hogy rövid időn határozni kell az ozman birodalom európai tartományainak sorsa fölött. Majd azt kérdezte Merveldtől, hogy ha az európai Törökország feldaraboltnék, Ausztria mily részt kívánna magának? Az osztrák követ úgy nyilatkozott, hogy Bécsben minden osztozkodási tervet határozottan kárhoztatnak, de ha mégis

Pozzo di
Borgo a török
birodalom
felosztásá-
ról.

ily eshetőség kényszerűleg felmerülne, Bécsben éppen úgy mint máshol valószínűleg csak azt óhajtanák, hogy az osztályrész a lehető legnagyobb legyen. Nem lévén képes Merveldttől körülményesebb választ ki-csikarni, Pozzo bizalmasan közlé vele, hogy tudomása szerint az orosz kormány már döntő lépésre tökélt el magát Törökország s különösen Moldva s Oláh-ország ellen; nem szándékozik ugyan a törököket kiűzni Európából, csak hatalmukat akarja megtörni, hogy így aztán felszabaduljanak azon népek, melyek-nek már eddig is pártfogást és védnökséget ígért volt. Tudja továbbá azt is biztosan, hogy Oroszország szívesen látná, ha Ausztria megszállaná Szerbiát, Boszniát és török Horvátországot, sőt kész lenne e vidékeket a szomszéd monarchia részére elfoglalni, hogy ily módon elhárítsa felőle Franciaország gya-núját. Merveldt tartózkodóan felelt ez ajánlatokra. Természetes volt, mondá, hogy Oroszország, midőn osztozkodási tervvel foglalkozik, első sorban Ausztriára gondol, melynek beleegyezése nélkül úgy sem léte-sülhetett volna az. Az Ausztriának szánt tartományo-kat illetőleg, azokat, ha éppen erre kerülne a dolog, az osztrák kormány már inkább csak önmaga venné birtokába, mert okulva Kattaró példáján, tudja, hogy mily nehezen hagynak el az oroszok oly vidéket, melyet egyszer megszállottak volt. A monarchiához csatolandó területre nézve, melyről Pozzo szólott, nem ismeri ugyan kormánya szándékait, de annak az ő véleménye szerint, katonai szempontból Moldvában Chotinig, Oláhországban az Olt mentén annak torko-latáig, a Duna jobb partján pedig Szerbia határain túl Bulgária és Rumélia bizonyos pontjáig kellene terjednie. Mindezt mint saját nézetét adta elő Mer-

veldt, megjegyezvén, hogy Ausztria ily tervekkel jelenleg nem törődhetik, összes figyelme az önvédelemre irányulván. Pozzo még egyszer megkísérté bebizonyítani az osztozkodás előnyeit, de czélt nem érvén sajnálkozva hagyta el Merveldtet, mert mint mondá a fenforgó körülmények között Oroszország Ausztriának minden kívánságát teljesítette volna. — Néhány nap mulva azonban ismét meglátogató az osztrák követet s felszólítá, hogy nyilvánítson bármily óhajást a szóbanforgó tárgyra nézve s ő kieszközli, hogy Budberg reá áll. Merveldt megköszönte Pozzónak szíves közbenjárását, de újból is csak úgy nyilatkozott, hogy nem ismeri e tekintetben kormányának szándékait s csak azt tudja határozottan, hogy Ausztria, a meddig csak lehet, nem akarná megingatni Törökország integritását s ezért a maga részéről egyelőre nem is törekszik foglalásokra.

A bécsi kabin-
net s a keleti
expansio.

Bécsben az ozmán birodalom némely tartományainak megszerzése, komoly megfontolás tárgyát képezte. Mint fentebb láttuk, maga Stadion gróf figyelmeztette volt Merveldtet a II. József és Katalin között létrejött megállapodásokra. A Napoleontól való félelem azonban teljesen megbénítá Ausztria cselekvési képességét. Ez volt az oka, hogy Bécsben a Törökország feldarabolására nézve a kizárólagos szövetséget Oroszországgal nemcsak nem vélték elegendőnek, sőt veszélyesnek is tartották. A francia-porosz háborúban ugyanis a szerencse ismét Napoleonnak kedvezett. Október 14-én Jena és Auerstädt közelében az angol sereg teljesen megsemmisült s a hónap végén a hódító Berlinbe helyezte át főhadiszállását. Minthogy pedig I. Sándor most már nyíltan segíyezni készült a porosz királyt, az osztrák kormány saját biztonsá-

gát látta veszélyeztetve, ha ily körülmények között a birodalom haderejét, a déli határon eszközöndő foglalás érdekében, az északnyugoti tartományokból kivonná. Kétségtelennek látszott, hogy ha Ausztria Oroszországgal egyesülten az ozman birodalom ellen fordul, Napoleon nem késend megtámadni az osztrák monarchiát is. Stadion gróf nézete szerint, nem lévén még bizonyos, hogy mely hatalmak vesznek majd részt Törökország felosztásában, az Ausztriát illető jutalék kérdésének is egyidőre függőben kellene maradnia. Utasítá tehát Merveldt grófot, hogy ha ezen ügy még szóba kerülne, csak általánosságban tárgyalja azt az orosz külügyministerrel. A bővebb részletezésre és valódi alkudozásra az osztrák érdekek és óhajások fölött, majd csak akkor nyílik alkalom, midőn a francia és orosz kabinet megkísértik az őket szétválasztó ellentétek elsimitását. Mert tagadhatatlan, hogy Oroszország egyedül nem határozhat a török birodalom sorsa felett, s hogy e tekintetben Franciaországot döntő szó illeti meg. Az osztozkodási terv megvalósítása tehát, osztrák részről kedvezőbb időpontra halasztatott.¹³⁷

Oroszország nem nézheté egykedvűen Ausztria semlegességét és tartózkodását minden erélyesebb fellépéstől. Szent-Pétervárott, hol a szomszéd állam iránt csak annyiban érdeklődtek, a mennyiben védbástyaül szolgálhatott Franciaország ellen, vagy segédeszközüül az ozmán hatalom szétrombolására, azzal kezdték vádolni az osztrák udvart, hogy titkos alkudozásokat folytat Napoleonnal, melyeknek célja Lengyelország helyreállítása s így az orosz és osztrák birodalmak között erős védfal teremtése lett volna. Az ily vádak annyival inkább hitelre találtak az orosz főváros köz-

véleményében, mivel maga a czár sem igen titkolá Ausztria felől táplált kicsinylő véleményét.¹³⁸ Igaz, hogy Napoleon részéről tétettek szövetkezési ajánlatok Bécsben, de ezeket Stadion visszautasította. Épp oly kevéssé ért czélt Adair, az angol követ, ki Ausztriát háborúra izgatta Franciaország ellen. A porosz udvar hasonló kísérletei szintén hajótörést szenvedtek, Stadion gróf szilárdul megmaradt semlegességi politikája mellett. Nem tántoríthatta meg őt e részben I. Sándornak Pozzo di Borgo által Ferenc császárhoz küldött sajátkezüleg irt levele sem, melyben a czár szövetséget ajánlott Napoleon ellen, azzal fenyegetődzvén, hogy ellenkező esetben megkísérti a Franciaországgal való egyezkedést.¹³⁹

Bizalmatlanság Bécsben az oroszok tervei iránt. Az orosz-török hadjárat 1806.

Különben ekkor már az osztrák kormánykörökben a bizalmatlanság Oroszország iránt nem csekély fokra hágott. Mint tudjuk, daczára a porta engedékenységének a hoszpodárok ügyében, Michelson tábornok már október 16-ikán parancsot kapott, hogy nyomuljon be a fejedelemségekbe, s az orosz csapatok nemsokára meg is szállották Moldovát és Oláhországot. A bécsi kabinet, mely maga oly gondosan került minden összeütközést Napoleonnal, nem jó szemmel nézte, hogy Oroszország, a helyett hogy összes erejét Franciaországgal szemben öszpontosítaná, a török birodalom ellen támadt. Az osztrák kormány neheztelése kettős okon alapult. Egyfelől attól tartott, hogy ha Napoleon teljesen levervén Poroszországot, majd utóbb mégis Ausztria ellen fordul, kénytelen lenne egyedül viselni a küzdelem terheit és veszélyeit, nem számíthatván az egyebütt elfoglalt orosz csapatok segélyére; másrészt pedig aggódva szemlélte, hogy Oroszország oly pillanatban iparkodik megvalósítani

keleti terveit, midőn Ausztriának sem kedve, sem bátorsága nem volt, hogy azoknak megvalósításában közreműködjék. Ekként nemcsak az esetleges osztályrész megszerezhetéséről kell vala lemondania, de egyszersmind eltűrnie az orosz uralomnak saját déli határain való befészkelődését. És ha Bécsben nagy szerencsétlenségnek tartották az európai Törökország szétrombolását oly módon, mely kizárólag Oroszország érdekeinek felelt volna meg, még kevésbé óhajtották, hogy a Duna és a Száva túlsópartján lakó népeknél az orosz befolyás emelkedjék túlsúlyra, minthogy ezek és a két folyómenti katonai végvidék lakossága között faj és vallás tekintetében a legszorosabb rokonság létezett.¹⁴⁰ Nem érinthető tehát semmi sem kellemetlenebbül a bécsi külügyi hivatalt, mint az orosz sereg benyomulása Moldvába. A szent-pétervári kabinet 1806 november 3-ikán kelt jegyzékében tudatá e lépést az európai hatalmakkal, hangsúlyozván, hogy a két fejedelemiség megszállása által a czár nem czélozza az ozman birodalom megsemmisítését, csak a portát óhajtja kötelezettségeinek pontos teljesítésére szorítani, önmagát pedig biztosítani Törökországnak a felforgó általános európai válság közepett veszélyessé válható újabb sértő és a szerződésekkel meg nem egyező magatartása ellen. Bécsben ezen nyilatkozatot nem találták kielégítőnek, már csak azért sem, mert úgy vélték, hogy a két állam között létező barátságos viszonynál fogva a többi hatalmakhoz intézett tudósításnál bővebb magyarázatot követelhettek. Ily értelemben kért aztán Merveldt felvilágosítást az orosz külügyministertől. Budberg báró nem késett a válasszal és határozottan kijelenté, hogy a megszállás nem a porta irányában táplált bosszú érzetének vagy éppen

hódítási terveknek következménye, hanem hogy annak nincs egyéb célja, mint elégtételt szerezni a törökök részéről szenvedett sérelmekért; ennél fogva azonnal megszűnik, mihelyt a porta az orosz kivánalmakat teljesíti és Oroszország biztosítékokat nyer a jövőre nézve.¹⁴¹ E nyilatkozattal beérték Bécsben, bármennyire határozatlan és kétes volt is az a későbbi orosz politika irányát illetőleg. A minden áron fentartandó semlegesség elve azonban Ausztriára nézve lehetetlenné tévé, hogy sikra szálljon az orosz keleti törekvések ellen, melyek pedig oly nagy mérvben veszélyeztették a monarchia érdekeit. Nyugodt szemlélője maradt tehát az oroszok előhaladásának s még akkor sem módosítá politikáját, midőn az 1806-ik év végén a porta forma szerint hadat üzent Oroszországnak.

Pozzo di
Brego Bécs-
ben.

Néhány hét múlva, az 1807. év elején Budberg még egy kísérletet tett, hogy Ausztriát bevonja a Napoleon ellen folytatott küzdelembe. Pozzo di Borgót bizta meg ezen alkudozással, ki különben is pár hónap óta Bécsben tartózkodott. Pozzo, utasításaihoz képest kifejté, hogy a pillanat kedvező, hogy Ausztria csak nyerhet a háború által, veszteségtől ellenben egyáltalán nem kell tartania, ha azonban késnék az elhatározással, vagy vonakodnék részt venni a harcban, úgy elmulasztaná az önként kínálkozó alkalmat befolyásának helyreállítására Európában s még önállóságát sőt politikai lételet is veszélyeztetné. Stadion e nem éppen barátságos biztatásra a semlegesség szűkességével válaszolt. Szerinte a hosszas küzdelmek teljesen kimeríték a monarchia erejét; főtörekvésének tehát a belügyek rendezésére kell irányulnia. E részben a pozsonyi béke óta kétségkívül jelentékeny

haladás észlelhető, kifelé azonban Ausztria még nem képes a cselekvésre. Ha tehát a monarchia részt venne a háborúban Napoleon ellen, nemcsak a francziákkal, de azoknak szövetségeseivel, különösen pedig a portával is meggyülne a baja. Több oldalról megtámadva Ausztria nem számíthatna győzelemre. A leghelyesebb tehát, ha semleges marad, ez által használhatván legtöbbet önmagának, egész Európának, kivált pedig Oroszországnak. Mert ez utóbbi, mint Stadion remélé, előbb-utóbb az alkudozások terére fog lépni, hogy a harcznak véget vessen. Ausztria, mint semleges hatalom sikeresen közvetíthetné ez esetben a békét, éppen Oroszország javára s e czélből kísérletet is fog tenni Napoleonnál. Ily okokkal igyekezett Stadion bebizonyítani, hogy Ausztriának tétlenül kell maradnia. Ezen szempontok mellett jelentékeny szerepet játszott még a bécsi kabinet eltökélésében a Törökországra való tekintet. Az ozmán birodalom sértetlen fennállása Stadion nézete szerint Ausztriának egyik legfontosabb érdeke volt, már pedig a háború következtében éppen ez érdek szenvedhetett volna csorbát. Érezte az osztrák külügyminister, hogy e kérdést nem tárgyalhatja nyíltan az orosz kormánylyal, mely e részben ellenkező nézeteknek hódolt. Ennélfogva utasítá Merveldtet, hogy a keleti ügyekről mindig csak általánosságban szóljon Budberggel és kerüljön minden oly nyilatkozatot, melyből a szentpétervári kabinet a török birodalom ellen irányuló törekvéseinek helyeslését vagy támogatását következtethetné.

De bármennyire kívánatosnak vélte is Stadion, hogy Törökország integritása meg ne ingattassék, a minden irányban érvényesített semlegességi rendszert

Ausztria ha
társzéli in-
tézkedései.

fentartá a portával szemben is, és pedig úgy annak viszonyait a többi hatalmakhoz, mint a Törökország belsejében dúló zavarokat illetőleg is. Stürmer báró óvatosan tartózkodott minden beavatkozástól ama diplomáciai küzdelemben, mely Konstantinápolyban a hoszpodárok letétele körül, egyrésről az orosz-angol, másrésről pedig a francia befolyás közt kifejlődött. Sebastiani tábornok mindenkép azon volt ugyan, hogy Stürmert megnyerje saját nézeteinek s oroszellenes tevékenységre bírja, de hasztalan. Az internuntius, miként kormánya, szigorúan megóvta a semlegesség elvét és híven utasításaihoz, még a szerb mozgalom győzelmes terjeszkedését sem használta fel közbelépésre. Az 1806. év nyarán a fölkelők fényes diadalt arattak Misárnál a bosnyákok fölött s visszanyomták a délről egész Deligrádig előre hatolt Ibrahim pasát.*) A porta nem volt képes többé új hadsereget küldeni a szerbek ellen ezen év folyamában. Az Icskó-féle békeküldöttség tehát, miként ezt más helyt bővebben elbeszéltek**), a siker reményével kecsegtetett s úgy látszik, hogy az 1806. év őszén mindkét részről őszinte volt a kibékülési szándék. Ausztria azonban, bár figyelemmel kísérte ezen alkudozásokat a porta és a felkelők között, azoknak folyamára nem gyakorolt befolyást. Jó indulatát a porta iránt csak az által tanúsítja, hogy többszörös és sürgető kérelmekre megengedte, hogy a szerbek által körülzárolt belgrádi és szabácsi őrségek számára olykor-olykor élelem szállíttassék a Dunán s a Száván.¹⁴² A fölkelők iránt már szigorúbbnak mutatkozott a bécsi

*) Lásd : I. kötet 608. és 614. lap.

**) Lásd : I. kötet 615. és 622. lap.

kabinet. Karagyorgye két folyamodványára, melyeket az év vége felé Ferencz császárhoz intézett szabad élelmezési engedélyt kérvén, azon választ nyerte, hogy óhajtsa nem teljesíthető, mert a szerbek Belgrád ostromának alkalmakor, a várral szemben fekvő s a monarchia fenhatósága alatt álló szigetet megszállották s onnét is lövöldözték a várat. Ez által megsértették a semleges területet s magokra vonták a császár haragját.¹⁴³ A határozat hivatalos elrendelése és fentartása természetesen nem akadályozta meg, hogy a fölkelők a túlsó partról élelmiszereket szállítsanak, titokban ugyan, de nem egyszer a végvidéki hatóságok hallgatag beleegyezésével.

A míg Ausztria ily óvatos magatartást követett a határain kifejtett mozgalommal, Napoleon nem téveszté azt szem elől s a szerb ügy kétségkívül fontos tényezőt képezett a francia diplomácia oroszellenes működésében. Napoleon nem elégedett meg azzal, hogy csupán képviselője által tolmácsoltatta óhajtsait, vagy akarátát Konstantinápolyban. A szultánhoz írt leveleiben ez utóbbit folyvást háborúra buzdítá Oroszország ellen, mert e hatalom éjszakon lévén elfoglalva, többé nem lehet veszélyes a portára nézve. Föl kell tehát használni a kedvező alkalmat. Egy felől gyors és erőteljes benyomulás orosz területre, más felől pedig a belügyekben tanusítandó szilárdság helyreállíthatják a birodalom régi fényét és hatalmát. Különösen ajánlá Napoleon a szultánnak, hogy helyezze vissza állomásaikra a hűséges hoszpodárokat s tagadja meg a szerbektől a kért engedményeket.¹⁴⁴ Kétségtelen, hogy e tanács döntő befolyással bírt a porta elhatározására a szerb ügyben. Ennek tulajdonítható, hogy az alkudozások megszakadtak. Ha sikerül

Napoleon és
a porta.

vala a kibékülés a szultán és alattvalói között, Oroszország a bekövetkezett háborúban kénytelen lett volna nélkülözni azon éppen nem megvetendő segílyt, melyet az újból feltámadt szerb mozgalomból merített. Így azonban az 1807. év folytán, midőn egyfelől az orosz-francia küzdelmek, másfelől pedig a Konstantinápolyban kitört zavarok következtében a harc egyidőre önként véget ért a Duna mellett, Oroszországnak alkalma nyílt és ideje maradt arra, hogy Szerbiában megalapítsa, eleinte még ingadozó, de a tartomány sorsára és fejlődésére már akkor is lényeges hatást gyakorló befolyását.

Ausztria pedig, melyet ezen alakulások első sorban érdekeltek, háttérbe szorítottatott.

4.

Károly főher-
czeg s a bé-
csi külpoli-
tika.

Az a keleti politika, melyet az osztrák kormány néhány év óta folytatott, nem talált általánosan helyeslésre a bécsi mérvadó körökben. Azok között, kik ez irányt elleneztek, a főhelyet kétségkívül Károly főherczeg, a császár öcscse foglalta el. Károly ezidő szerint Ausztriának legkiválóbb hadvezére, korán felismerte azt az ellenállhatatlan erőt, melyet a francia seregeknek Napoleon lángelméje kölcsönzött. Másfelől pedig behatóan foglalkozván a monarchia szervezetének és belügyeinek tanulmányozásával, azon meggyőződésre jutott, hogy a gyöngé és tétovázó államférfiak által vezetett, pénzügyileg kimerült s a nehézkes kormányzati rendszer békóiban sinylődő birodalom egyelőre nem képes megküzdeni Franciaországnak mindent leromboló hatalmával. És ezért nem kárhoztatá a semlegességet a nyugat-európai ügyekben, csak azt óhajtá, hogy a béke időszaka erélyes

készülődésekre fordítottassék s ekként a monarchia utóbb a siker reményével szállhasson síkra a rettegett hódító ellen. De bármennyire veszélyesnek tartá is Károly főherczeg Napoleon fékezhetetlen nagyravágyását, nem osztozott azok nézetében, kik a Franciaországtól való félelem hatása alatt a cselekvéstől való teljes tartózkodásban kerestek menedéket s ez okból elhanyagolták Ausztriának más, talán épp oly fontos külügyi érdekeit.

Napoleonnak minden előrelátást halomra döntő terjeszkedési politikája mellett, leginkább az Oroszországhoz való viszony bírt jelentőséggel e korban Ausztriára nézve. Cobenzl és Stadion, mint láttuk, egyedül a czár jó indulatába vetették reményöket, attól vártak támogatást a francia támadások ellen, s hogy azt megnyerjék és biztosítsák, a keleti kérdésben mindenkor előzékeny tekintettel voltak az orosz felfogásokra és törekvésekre. Másként gondolkodott Károly főherczeg. Napoleonnal, bár több ízben leveverte s néhány tartományától meg is fosztotta volt Ausztriát, lehetségesnek, sőt kívánatosnak tartá a meg egyezést; az orosz barátságot illetőleg azonban mindenkor óvatosságra intette bályját s a ministereket. A főherczeg ugyanis katonai szempontból csekély értékűnek tartá az orosz segílyt, politikailag pedig határozottan károsnak az éjszaki hatalommal való szövetséget. Nézete szerint Oroszország, mely az ozmán birodalom szétrombolására tört s már az osztrák monarchia területén is megkezdé titkos cselszövényeit, Ausztriának legfélelmesebb vetélytársa volt, melylyel minden egyezkedést és szövetséget kerülni kellett. Valahányszor tehát a czár és kormánya részéről ajánlatok tétettek Bécsben együttes működésre, Károly

főherczeg, olykor József nádor által is támogatva, mindannyiszor szót emelt azoknak elfogadása ellen.¹⁴⁵

Károly tanácsai azonban eredmény nélkül hangzottak el. Ferencz császár helyeselte a kormánya által eddig követett irányt s így Stadion sem kényszerült eltérni azon politikától, mely céljául az Oroszországgal való minél szorosabb egyetértést tűzte volt ki. De ha nem is szerezhették érvényt saját nézeteinek, a főherczeg mindazonáltal továbbra is nagy figyelemmel kísérte a keleti ügyek alakulását és a Duna és Száva mentén fejlődő eseményeket. Mint hadügyminister és a hadsereg főparancsnoka mindarról, a mi a délkeleti színtéren történt, ő kapta a friss és megbízható híreket a határőrvidéki tiszték közvetítésével. A külügyminister is többször a főherczeghez intézett jelentésekből meríti értesülését, minthogy akkor még nem voltak diplomáciai ügynökök ama vidéken, a diplomácia ily bizalmas jelentésekre szorult. Károly főherczegnek tehát már állásánál fogva is törődni kellett a monarchia határán végbemenő mozgalmakkal és ezeknek esetleges következményeivel.

Ehhez járult, hogy mint említők a szerb fölkelők több ízben fordultak Károly főherczeghez s ugyancsak ő maga császári beleegyezéssel, sőt egyenes rendeletre is több ízben küldött majd megintő, majd biztató leveleket a szerbekhez.¹⁴⁶ A főherczeg tehát abban a helyzetben volt, hogy bárki másnál jobban méltányolhatta a szerb mozgalom jelentőségét és fontosságát is, a melylyel ez a monarchia tekintetében birt. Nem csoda tehát, hogy mély aggodalom fogta el őt, midőn bizonyossá vált, hogy Oroszország háborúra készül a porta ellen. Egyfelől a szent-pétervári kabinet sem titkolta többé, hogy számít a szerb föl-

kelésre és e végből összeköttetésbe óhajt velük lépni, másfelől Szerbiából is mind sűrűbben érkeztek, noha túlzott, de nem teljesen légből kapott hírek arról a segélyről, a melyben a mozgalom a czár jóindulata és bőkezősége következtében már is részesült. Mind-ebből az Oroszország iránt bizalmatlan főherczeg tisztán következtetett a veszélyre, a mely a monarchiát fenyegetheté, ha az orosz hatalom Szerbiában befészkelődvén, a Duna és a Száva partján megveti lábát, szemben a határőrvidékkel. Aggodalmait csak fokozta a Fehértemplomban parancsnokló Duka altábornagy 1806 szept. 19-én kelt jelentése, melyben ez világos képet nyújt a szerbek közt lábra kapott oroszbarát hangulatról s ekként szól szemleútja eredményének leírásában: „Kétségtelen, hogy a szerbek egy év óta határozottan erőre kaptak. A porta terv nélküli, rendszertelen és gyenge eljárása ellenök, továbbá a keresztyének hallatlan üldözése azt az eredményt idézték elő, hogy az európai Törökország összes keresztyén lakossága a szerbek ügyét a magáénak kezdi tekinteni. Félő tehát, hogy ha a szerbeknek sikerül Belgrádot elfoglalni és önállóságra jutni, a porta annál nehezebben fog majd erőt vehetni rajtok, mert tartania kell attól, hogy a lázadás tüze az összes keresztyének között fellobog majd“. ¹⁴⁷

Még inkább érezhetővé vált a szerb mozgalom fontossága a monarchiára nézve, midőn az orosz csapatok október havában bevonultak Moldva és Oláhországba. Most már valóban megtörténhetett, a mitől Károly főherczeg leginkább tartott, t. i., hogy a szerbek az orosz hadműveletek körébe vonatnak és az orosz sereggel egyesülnek.

A szerb felkelés növekedő fontossága 1807. Belgrádnak osztrák csapatok által leendő megszállásának terve.

Nemsokára aztán — november 30-án — Kara-

gyorgye hatalmába kerítette Belgrád városát.* 1807 január elején a rettentő Guzsancz Ali és kodzsáljai is elvonultak Belgrádból s a felső várban csak a gyöngye Szoliman pasa maradt, csekély számú őrséggel, míg a szerbek elfoglalták az alsó várat. Mind-ezen események, melyekből Ausztriára nézve fölötte kedvezőtlen újabb alakulások keletkezhetnek volna, azon meggyőződést érlelék meg Károly főherczeg lelkületében, hogy a szigorú semlegesség, legalább a szerbiai zavarokkal szemben nem elegendő többé a monarchia tekintélyének és érdekeinek megóvására, hanem hogy elérkezett az erélyes és gyors cselekvés ideje. A kérdés csak az lehetett, hogy mi hát a teendő? E részben a főherczeg terve már készen volt. E terv szerint Belgrád várát osztrák csapatoknak kellett volna megszállaniok, azon kijelentéssel, hogy a vár, a nyugalom helyreállta után a török határtartományokban, vissza fog adadni a portának.

Károly főherczeg 1807 január 15-ikén átiratot intézett Stadion grófhoz, felszólítván a külügyministert, hogy eszközölje ki a császártól a megszállási terv jóváhagyását. A főherczeg bizonyosra vette, és e föltevésében nem is csalódott, hogy rövid időn belül a felső várnak is a szerbek birtokába kell jutnia. Ekkor pedig Oroszország kétségkívül oltalmába veszi majd a fölkelőket, kik különben is mindig azt állítják, hogy valamely hatalmas állam védelmére szorulnak, és ily módon az oroszok uraivá lesznek a várnak, mely újabb hadműveletek alkalmas támpontjául szolgálhat. Ezen, a monarchiára nézve fölötte káros aggasztó eshetőség beálltát csakis a megszállás hárihatja el.

* Lásd: I. kötet 622—5. l.

De megszűnnének ennek következtében ama folytonos határsértések is, melyeket a szerbek a vár védelme alatt osztrák területen elkövettek s helyreállíttatnék a hajókázás s egyáltalában a forgalom biztonsága. A főherczeg remélé, hogy ezen érvek a császárt arra indítják, hogy megnyugvással fogadja a megszállási tervet, melynek jogosultságát be kell látniok a többi hatalmaknak, sőt a portának is, minthogy ez utóbbi több ízben kijelenté, hogy nem képes helyreállítani a rendet s a nyugalmat Szerbiában.¹⁴⁸

Tagadhatatlan, hogy Belgrád megszállása által Ausztria döntő befolyást nyer vala a szerb forradalom további fejlődésére s valószínűleg hosszú időre vagy talán örökre kizárta volna a tartományból az orosz befolyást és védnökséget. Hogy mily előrelátóan és helyesen számított Károly főherczeg, tanúsítja azon körülmény, hogy Szent-Pétervárott már ekkor gondoltak arra, hogy Belgrád várába orosz őrség helyeztessék.¹⁴⁹ De csak később, az 1807 nyarán sikerült Pauluccinak reábirni a szerbeket, hogy váraikba orosz csapatok küldését kérelmezzék a czártól; Belgrád tényleges megszállása pedig, mint utóbb elbeszélendjük, csak pár év mulva következett be. Igaz, hogy az oroszok nemsokára ismét elhagyták a tartomány fővárosát, rövid ott időzésük azonban nem tűnt el nyom nélkül, előnyére az orosz, hátrányára az osztrák érdekeknek. Mindez nem történik meg, ha Ausztria gyors elhatározással már 1807. év elején hatalmába keríti Belgrádot s ekként kezébe veszi a keleti kérdés irányását, melynek akkor kétségkívül a szerb mozgalom képezte egyik sarkpontját.

Stadionnak fölötte kellemetlen meglepetést okozott a főherczeg javaslata. Belgrád megszállása rést ütött

Stadion gróf
és Belgrád
megszállásá-

nak terve. —
 Ferencz császár kitérő határozata.

volna a semlegességi rendszeren, melyből egyedül remélt a külügyminister mentséget Ausztriára nézve a minden oldalról tornyosuló veszélyek közepett.* Károly főherczeg magas állása azonban igen megnehezíté reá nézve a véleményadást. Nyíltan és határozottan nem szólhatott a terv ellen. És ezért a fölterjesztésében, melyet a javaslat tárgyában már január 16-ikán a császárhoz intézett, csak arra szorítkozott, hogy aggodalmakat keltsen annak czélszerűsége, megvalósíthatása és következményei iránt. Stadion mindenekelőtt megjegyzé, hogy a főherczeg tervét csak két irányban veheti fontolóra; először, hogy mily módon lehetne a szándékolt megszállást végrehajtani; azután pedig, hogy mily befolyást gyakorolna e tény a külviszonyokra. A külügyminister csak futólag említette meg azon kérdést, vajjon Belgrád erőszakos birtokbavétele ez alkalommal könnyebben sikerülhetne-e, mint az utolsó török háború kitörésekor? Nem bocsátkozott azon katonai rendszabályok tüzetes elősorlásába sem, melyek a megszállás után úgy a várban, mint a határon szükségesek lennének, hogy Ausztria az oroszok, a szerbek s talán a porta részéről is valószínűleg bekövetkezendő támadások ellen sikerrel védekezhessék. De már némi nyomatékkal figyelmeztetett arra, hogy semmi sem igazolja a föltevést, hogy akár a szerbek, akár a belgrádi pasa óhajtják Belgrád megszállását osztrák csapatok által. Pedig ezt szükséges lenne eleve tudni, mert megeshetik, hogy Ausztria előbb-utóbb reászorul az egyik vagy másik fél közreműködésére. Igaz, hogy Karagyorgye meg-

* Lásd: az I. fejezetben.

bizottjai, kik még a múlt év elején Bécsben jártak volt,* többször nyilatkoztak oly értelemben, mintha a szerbek nem idegenkednének attól, hogy Ausztria vegye birtokába Belgrádot. De hogy valóban úgy gondolkodtak-e a fölkélok, az már nagyon is kétségesnek látszék. Különben is lényegesen megváltozott a helyzet, mióta a szerbek a várost hatalmukba ejték. Bizonyosra lehetett venni, hogy nemsokára a vár is az övék lesz és mivel saját állításuk szerint függetlenségre törekszenek, e cél elérését semmi sem mozdíthatná annyira elő, mintha Belgrádot maguknak megszerezhetnék. Nem valószínű tehát, hogy szívesen látnák az osztrák megszállást.

E szempontokat azonban csak mellékesen veté fel Stadion előterjesztésében. A fősúlyt azon következményekre fekteté, melyeket a főherczeg terve a külpolitika terén vonhatott volna maga után. E részben, szerinte a porta, Oroszország és Napoleon érdemeltek kiváló figyelmet. A porta Belgrád megszállását, még ha azon határozott kijelentés mellett történnék is, hogy a béke helyreálltával vár és város visszaadának a szultánnak, mindenesetre és pedig méltán ellentétes tény gyanánt tekintené és Ausztria kényszerülne tetemes hadierőt felállítani a török részről fenyegetett határ védelmére. A mi már Oroszországot illeti, kétségtelen, hogy Szent-Pétervárott az osztrák csapatok bevonulása Belgrádba a legkedvezőtlenebb benyomást szülné s megingatná vagy végkép megsemmisítené a két állam közt fennálló bizalmas viszonyt, melynek további fentartása leginkább Ausztria érdekében áll,

* Kétségkívül azok, kik a Ferencz császárhoz és a czárhoz intézett leveleket hozták volt.

nehogy Napoleon esetleges hódítási vállalataival szemben utolsó szövetségesét is elveszítse. Egyébiránt Stadion véleménye szerint a belgrádi vár megszállása még katonai szempontból sem nyújtott elegendő biztosítékot arra nézve, hogy az oroszok előnyomulása Szerbiában, ha csakugyan terveznének ilyesmit, megakadályoztathatnék. — Végre pedig Napoleonnak Ausztria ezen lépése csak óhajtva várt ürügyet szolgáltatathatna újabb bonyodalmak előidézésére. Mert a francia császár, vagy a portát izgatná fel az osztrák birodalom ellen, ha Törökország feloszlását célzó orosz-osztrák titkos egyességet tétélezne fel; vagy pedig, ha azt tapasztalná, hogy a czár nem helyesli a megszállást, Oroszország és Ausztria között igyekeznék nehézségeket támasztani. Mindkét esetben a monarchia oly nagymérvű védelmi intézkedésekre szoríthatnák, melyek erejét túlhaladnák s a különben is válságos helyzet veszélyességét még inkább növelnék.

Ily nézőpontok által vezéreltetve Stadion azt tanácsolá a császárnak, hogy a megszállási terv, különösen míg Napoleon valódi szándékairól bővebb tudósítás nem érkezik, maradjon függőben, a szerbek pedig értesíttessenek bizalmas úton a pétervárad-i parancsnok Geneyne tábornok által, hogy az osztrák kormány hajlandó ugyan érdekekben befolyását a portánál érvényesíteni, de csak azon föltétel alatt, ha Szoliman pasa irányában minden ellenséges merénylettől tartózkodnak.* Egyszersmind utasítandó lenne Geneyne, hogy a pasával is tartsa fenn a jóviszonyt s általában a két fél között oly állást foglaljon el, hogy mindkettőnek megnyervén bizalmát, az alkudozások menetről folyvást pontos értesülést szerezhessen. Ferencz

császár, ki minden oly lépést szorgosan kerülni óhajtott, a mely Napoleonnak újabb beavatkozásra nyújthatott volna ürügyet, teljes mértékben helyeslé a minis-ter előterjesztését s megbizta Stadiont, hogy erről Károly főherceget is értesítse.¹⁵⁰

A főherceg azonban a császár elhatározásának daczára sem tett le azonnal tervének megvalósításáról. Kétségkívül az ő sürgetésére javaslá Stadion január 18-ikán kelt előterjesztésében Ferencz császárnak, hogy azon esetre, ha akár Szoliman pasa, akár a szerbek nyilatkozatokat tennének, melyekből arra lehetne következtetni, hogy Belgrád megszállását osztrák csapatok által óhajtják, hatalmaztassanak fel a határőrvidék hatóságai, hogy szerezzenek teljes bizonyosságot a felől, vajjon komolyan veendő-e ez óhajtás.¹⁵¹

A császár nem határozott Stadionnak ezen javas-lata fölött, mert Vincent tábornoktól, a Varsóban Napoleonnál időző osztrák meghatalmazottól, komoly megfontolást érdemlő tudósítások érkeztek, melyek döntő befolyást gyakorolhattak a megszállási terv sorsára.

Ausztria ugyanis a francia-porosz háború kitörése óta lassanként és kerülve minden feltűnést, csapatokat vont össze a birodalom éjszaki határain. E készülődések, bármennyire titkolták is azokat osztrák részről s midőn ez többé nem volt lehetséges, bármennyire hangoztatták is azoknak pusztán védelmi jellegét, fel-

Károly főher-
ceg nem
adja fel a
megszállás
tervét.

Vincent osz-
trák tábornok
missiója Var-
sóban Napo-
leonnál.

* A fölkelők ekkor, mint már említettük volt, egyfelől Szoliman pasával alkudoztak a belgrádi vár átadása végett, másfelől ugyanazon pasa közvetítésével kibékülési ajánlatokat küldöttek Konstantinápolyba és titokban Ausztria támogatását is igénybe vették.

költötték Napoleon bizalmatlanságát. Stadion előterjesztéseiből a császárhoz kitűnik, hogy a bécsi kabinet valóban nem gondolt arra, hogy háborút kezdjen, nem tartván erre elég erősnek a monarchiát. De tagadhatatlan, hogy a fegyverkező Ausztria a francia sereg megveretésének esetében mint komoly ellenség léphetett volna föl. E veszélyt elhárítandó Napoleon már az 1806. év vége felé ajánlatokat tétetett Bécsben, szövetséggel kínálván meg Ferencz császárt s ennek fejében területnagyobbást ígervén akár Sziléziában akár az Al-Dunán át; ha pedig ez nem fogadtatnék el, az osztrák csapatok minden műveletét ellenséges haditény gyanánt tekintené. Ez ajánlat nem jelentett egyebet, mint háborút Porosz- és Oroszország ellen; erre pedig Stadion reá nem állhatott. Bécsben úgy tekintették Oroszországot, mint az utolsó fegyvertársat, kire Ausztria a Napoleonnal előbb-utóbb megújulandó küzdelemben még számolhatott. És ezért az osztrák kormány gondosan mellőzött minden oly megállapodást, vagy egyezséget, mely a monarchiát nyílt ellentétbe helyezhetné az orosz birodalommal. Mindazáltal, hogy Napoleon bosszúságát az elutasító válasz miatt csillapíttassák, de különösen, hogy valódi szándékait kipuhatolják, Stadion Vincent tábornokot Varsóba küldte a francia császár főhadiszállására.

A tábornok látván, hogy mennyire érdeklődik Napoleon az ozmán birodalom integritása iránt, egy alkalommal fölemlíté előtte Moldva megszállását az oroszok által, továbbá utóbbiak titkos üzelmeit a törökországi keresztyének, de különösen a szerbek között, azután pedig utalt a veszélyre, mely bekövetkezhetnék, ha Belgrádot és Orsovát orosz csapatok foglalnék el. Hangsúlyozá egyszersmind, hogy Ausztria

mennyire óhajtja a törökök uralmának fenmaradását s végre megjegyze, hogy az osztrák kormány kész lett volna ideiglenesen, a porta érdekében megszállani az említett két várat, ha nem tartott volna attól, hogy Napoleon e lépést félremagyarázza. Ezen eléggé nyílt felhívásra a császár így válaszolt: hogy a török birodalommal szerződéses viszonyban áll ugyan, mindazáltal nem ellenezné a megszállást, ha Ausztria a porta beleegyezésével hajtaná azt végre s az osztrák katonák török vagy szerb öltözetben nyomulnának be a várba. Máskülönbén a nép nagy része orosz-osztrák egyezséget tételezne fel, s ez Törökország vesztét idézné elő. Az ozmán birodalmat ugyanis minden irányban, orosz ügynökök járják be, kik a nagy számú keresztyén lakosság jórészét megnyerték már. Ez okból a törökök alig akadályozhatnák meg, hogy az oroszok el ne foglalják ama két várat. De inkább történjék ez, így végzé Napoleon, Franciaország és Ausztria úgy sem engedhetvén meg, hogy Belgrád és Orsova sokáig orosz kézben maradjanak, semhogy az osztrák megszállás következtében a portára nézve végzetes forradalom üssön ki.¹⁵²

Az előbbi francia ajánlatokból, de különösen Vincent jelentéséből világosan kitűnt, hogy Napoleon Belgrád megszállását nem ellenezné ugyan, de csak a vele kötendő frigy árán; azonban még ez esetben is a porta előleges beleegyezésétől tette azt függővé. E föltételektől maga Károly főherczeg is visszariadt. Stadion tehát már január 23-ikán jelentheté Ferencz császárnak, hogy a főherczeg önként lemondott tervének megvalósításáról, a mit a császár őszinte örömmel vett tudomásul.¹⁵³

Belgrád megszállása tehát abban maradt, mint

Ausztria
óhajtja az
orosz-török
kibékülést,
Sebastiani
tábornok,
Napoleon kö-
vete meghu-
sitja az osz-
trák követ
törekvéseit.

említő, leginkább azon aggodalmak következtében, melyeket bécsi kormánykörökben Napoleon nyilatkozatai és ajánlatai keltettek. Ezeket azonban nem lehetett egyszerűen mellőzni; másfelől pedig az osztrák kormány veszélyesnek tartá, ha azoknak csak megvitatásába is bocsátkozik. Stadion gróf a dilemmából, a melybe politikája jutott, az által vélt menekülhetni, hogy Napoleon javaslataira ellenjavaslattal válaszolt, s fennen hangoztatván Ausztria békeszeretét, közvetítést ajánlott föl a hadviselő feleknek. Ama tárgyalások bővebb ecsetelése, melyeket e diplomatai kezdeményezés idézett elő, kívül esik e munka körén, csak annyiban érdekelnek azok bennünket, a melyben Ausztria keleti politikájában tényezőként szerepeltek.

Stadion gróf a közvetítést kiterjeszté a porta és Oroszország között fenforgó viszályra s megkísérté annak kiegyenlítését is. A Szent-Pétervárról vett tudósításokból azon véleményre jutott az osztrák külügy-minister, hogy a czárt reá lehetne talán venni, hogy csapatait visszavonja a török területől s megújítsa a portával az utolsó békekötés föltételeit. Stürmer báró utasítást nyert tehát, hogy gondosan kerülve minden hivatalos nyilatkozatot, közölje a divánnal a kormánya által Szent-Pétervárott tett észleletet; egyszersmind pedig, mivel a francia követ és a porta között létező viszony következtében amannak okvetlenül tudomására jut e közlemény, a gyanú elhárítása végett maga az internuntius értesitse Sebastianit ezen ügyről.¹⁵⁴ A porta, ha még szabad elhatározással bir vala, kétségkívül szívesen fogadta volna a jó hirt az Oroszországban uralkodó hangulatról. De Sebastiani befolyása éppen ez időtájban volt a leghatalmasabb.

Tanácsa, sőt jóváhagyása nélkül a török államférfiak nem kezdhettek alkudozásokat a béke helyreállítása végett. Alig pár hét előtt mentette volt meg az erélyes és fáradhatlan Sebastiani Konstantinápolyt a Duckworth tengernagy parancsnoksága alatt egészen a Boszporusig előrenyomuló angol flotta támadásától. Francia tisztek vezetése mellett a Dardanellákat bámulatos gyorsasággal megerősítették s így visszavonulásra kényszeríték az ellenséges hajórajt. E tény természetesen még inkább megszilárdította a francia diplomácia fölényét. Napoleonra nézve pedig, ki ekkor a Visztula környékén csatározott, nem lehetett kívánatos, hogy Oroszország békét kötven a portával, az Oláhországban elhelyezett csapatait is az éjszakai sereg növelésére fordíthassa.

Ezért Sebastiani azon volt, hogy az orosz-török kibékülést megghiúsítsa. E célra alkalmas eszközül kínálkozott a közvetítő Ausztriának, mint Oroszország szövetségesének meggyanúsítása. Konstantinápolyban nem volt nehéz bizalmatlanságot kelteni a szomszéd állam iránt. Már azon csapatáthelyezések is, melyeknek, mint tudjuk, nem vala egyéb rendeltetésök, mint észrevétlenül figyelő sereget összpontosítani a porosz-lengyel határon, felébreszték a porta aggodalmát. Az osztrák kormány igyekezett, hogy a török államférfiak kételyeit minél előbb eloszlassa és ezért újból határozottan kijelenté, hogy az orosz-török háborúban nem fog eltérni a legszigorúbb semlegességtől.¹⁵⁵ E biztatás azonban eredménytelen maradt. A porta nem nyugodott meg, sőt már ismét azzal vádolá Ausztriát, hogy titokban segíti a felkelőket. És e vád végre hivatalosan is szóvá tétetett. A reisz-effendi az internuntiuszal, Tipaldo, a bécsi török ügyvivő pedig Stadion

gróffal szemben, leplezetlenül elősorolák azon tényeket, melyek a szerb forradalomnak osztrák részről való támogatását bizonyíthaták. Stadion úgy élőszóval, mint Stürmerhez intézett jegyzékeiben iparkodott a porta vádjainak alaptalanságát kimutatni, nem minden keserűség nélkül utalván azon körülményre, hogy míg Ausztria mindent elkövet e jó viszony fentartására, a porta részéről folyvást gyanúsításokat kell tűnie. Végre pedig megjegyzé, hogy ha a török kormány magatartásában nem áll be változás, kénytelen lesz megszüntetni a határozatot, mely Szerbiával szemben csakis a portára való tekintetből tartatik fenn, nem csekély károsodásával a belföldi kereskedésnek.¹⁵⁶

Ily körülmények között Sebastiani bizton remélé, hogy az osztrák kormánynak Oroszország és a porta kibékítésére irányzott törekvéseit megghiúsíthatja. Különösen az Ausztria által kezdeményezett közvetítést tünteté fel gyanús színben, úgy nyilatkozván, hogy a bécsi udvar azonnal Oroszország részére álland, mihelyt a franczia sereg vereséget szenvedne, s éppen hogy e szándékát elpalástolja, működik látszólag a béke érdekében. Sebastiani besúgásai nem maradtak hatás nélkül. A török államférfiak készségesen elhitték, hogy az osztrák kormány meg fogja ragadni a kedvező alkalmat, mely a szenvedett veszteségek megtorlására kínálkozand. De továbbá úgy okoskodtak, hogy a porta nyugodtan szemlélheti ugyan az orosz birodalom és Napoleon között folyó háborut, azonban nem maradhatna közönyös, ha az osztrák haderő az oroszszal egyesülne. És ezért gyöngeségük érzetében nem velték tanácsosnak Ausztriát elkeseríteni, sőt szükségesnek tarták, hogy barátságos indulatot mutassanak iránta. Ez a felfogás bírta reá a reisz-effendit Stür-

merrel szemben azon kijelentésre, hogy a török kormány belátta aggodalmainak alaptalanságát a szerbek titkos pártolását illetőleg. Sebastiani mindazáltal czélt ért, mert a porta nem tett semmit arra nézve sem, hogy Oroszországgal kibéküljön.¹⁵⁷

Egyidejüleg ezen eredménytelenül végződött diplomatiai lépéssel, Szent-Pétervárott is tett kísérletet az osztrák kormány. Stadion gróf, még mindig abból a föltevésből indulván ki, vagy legalább oly meggyőződést szinlelvén, hogy Oroszország éppen úgy óhajtja a szerb mozgalom lecsillapultát, mint Ausztria, közölte a szent-pétervári kabinettel a fölkelők ügye körül szerzett tapasztalatait. Tudatá tehát azon körülményt is, hogy a szerbek Belgrád városának bevétele után a várban maradt Szoliman pasa közvetítésével kibékülési ajánlatokat küldöttek Konstantinápolyba, melyeknek alapján helyreállíthatnák a rend és a nyugalom. Budberg báró az osztrák követ ebbeli közleményére igen röviden s minden további magyarázatot megtagadván, úgy válaszolt, hogy ezt nem hiheti. E felelet világosan bizonyítja, hogy Szent-Pétervárott nem szívesen látták volna, ha a szerbek kibékülnek a portával, sőt, hogy talán már biztosak is voltak a felől, hogy ily kibékülés nem fog létrejönni.¹⁵⁸ — A következés valóban Budbergnek adott igazat. A szerbek részéről az alkudozás nem volt őszinte s 1807 tavasz elején hatalmukba keríték a várat is, felkonczolták Szoliman pasát, egész kíséretével együtt.* Megtörtént tehát, a mit Károly főherczeg oly előrelátólag megelőzni akart: a nagyfontosságú belgrádi vár a szerbek birtokába jutott. Most már attól tar-

A bécsi kabinet békítési kísérlete
Szent-Pétervárott.

* Lásd: I. kötet 630—31. l.

tottak Bécsben, hogy az orosz-török ellenségeskedések a monarchia határáig terjednek majd s hogy az utóbbinak védelmére az erélyesebb rendszabályok sem lesznek elkerülhetők. Nem látszott jogosulatlannak az aggodalom, hogy Belgrád várának elfoglalása a fölkelők által, tulajdonkép csak az orosz törekvések javára válhatik. Ennélfogva Stadion gróf azon megjegyzéssel értesíté Merveldtet ezen eseményről, hogy ha Szent-Pétervárott még nem birnának arról tudomással, ne közölje azt, mert nem Ausztria feladata, hogy a czár kormányát oly körülményre figyelmeztesse, melyet az ügyis elég korán ki fog zsákmányolni saját czéljainak érdekében.¹⁵⁹ Valóban Szerbiából nem sokára az a hír érkezett Bécsbe, hogy Karagyorgye egyesülni szándékozik az Oláhországban állomásozó orosz hadtesttel s hogy e végből meg is indult már a keleti tájak felé.¹⁶⁰ Ugyanekkor Merveldt jelenté, hogy Karagyorgyét a czár orosz tábornokká nevezte ki; a szerb fővezér pedig kötelezte magát, hogy az orosz csapatokkal együtt harczol; továbbá, hogy a szentpétervári udvar beleegyezése nélkül nem köt külön békét a portával, végre hogy Belgrád várát, ha az kezeibe kerülne (a jelentés keltekor ugyanis a vár eleste Szent-Pétervárott még ismeretlen volt), Oroszország tulajdona gyanánt tekintendi s engedélye nélkül senkinek át nem adja.¹⁶¹ A mi az orosz sereggel való egyesülés reményét, vagy inkább azon óhaj-tást illeté, hogy egy orosz hadosztály nyomuljon be Szerbiába, az erről szóló hír valóságon alapult s mint tudjuk, Iszajev tábornok a nyár folytán át is kelt a Duna jobb partjára. De már a Merveldt-jelentésében foglalt tudósítások részint koraiak voltak, részint csakis a Paulucci-féle utasítások tartalmának meg-

történt tény gyanánt való felhasználásából eredhetek.¹⁶² A bécsi kabinetnek azonban ekkor még nem állt módjában teljes bizonyossággal kipuhatolni a kipuhatolni valót. Nem csoda tehát, hogy az említett hírek, melyek az orosz-szerb viszonynak mind szorosabbá fűződéséről tanúskodtak, komoly aggodalmat keltettek a bécsi kormánykörökben.

Mindazáltal a bécsi kabinet nem tett semmit, a mi az orosz befolyás terjedését a monarchia déli határain meggátolhatta volna. Poroszország leveretése, Napoleonnak óriási mérveket öltő hatalma, de különösen a tilsiti találkozás teljesen megbéníták Ausztriát.

A bécsi orosz követ elősorolván azon okokat, melyek Sándor czárt a fegyverszünet megkötésére s a tilsiti alkudozásokra bírták, fölemlíté az orosz fővezér, Bennigsen ügyetlenségét, a porosz királyság megsemmisülését, Anglia tétlenségét, különösen pedig Ausztria határozatlan, kétkedő magatartását Oroszország korábbi ajánlataival szemben. És erre Stadionnak nem volt mit válaszolnia. A semlegességi politika, a bécsi udvar e panaceaja nem bizonyult czélszerűnek. Sőt ellenkezőleg. Sándor czár kibékülése Napoleonnal, Ausztriát, mely egyikhez sem csatlakozott, de mindkettőnek neheztelését magára vonta, valóban komoly veszélylyel fenyegetheté. Mit tegyen, mily politikát kövessen tehát Ausztria ily körülmények között? E kérdés foglalkoztatá az osztrák államférfiakat. Stadion belátta, hogy az engedékenység azon követelésekkel szemben, melyek esetleg Napoleon részéről támasztatnának, a monarchia végső enyészetét eredményezné. Minden ily követelésnek vagy ajánlatnak határozott visszautasítását javaslá tehát. Másfelől azonban úgy vélekedik a külügyminister,

Stadion gróf
várakozási
politikát ajánl
a császárnak.

hogy mindaddig, míg Franciaország nem árul el nyílt ellenséges szándékot, Ausztria nem fegyverkezhetik, háborúra nem készülhet, mert hiszen ez által az alkudozó hatalmakat önmaga ösztönözné támadásra. Védelmi intézkedésekhez tehát egyáltalában csak akkor lehetne nyúlni, ha már az új szövetséges társak fenyegető állást foglaltak el Ausztria irányában; addig pedig meg kell elégedni azzal, hogy az osztrák csapatok eddigi állomásaikon maradjanak és figyelemmel kísérik a francia és orosz sereg mozdulatait.¹⁶³

Őszinte meggyőződésének adott-e kifejezést Stadion, midőn a császárnak e várakozási politikát tanácsolta? Komolyan hitte-e, hogy a sikeres védelem szempontjából elégséges, ha a katonailag készületlen monarchia hadi ereje csak az utolsó pillanatban szerveztetik? Vagy pedig, mert nem bízott az osztrák fegyverek szerencsében, minden áron elkerülendőnek vélte az összeütközést, egyedül diplomatai alkudozásoktól várván még mentséget? Bármily tekintetek vezérelték is a külügyministert, felfogásából önként következett, hogy Ausztria nemcsak a legnagyobb óvatosságot tanúsította a külviszonyokban, de egyszersmind gondosan tartózkodott minden irányban a meghatározott föllépéstől.

A szlobod-
zsiai fegyver-
szünet okai.

— A porta
Ausztria köz-
benjárásától
nem idegen-
kedik. — B.
Stürmer in-
ternuntius
tárgyalásai.

A bécsi
kabinet „ud-

Természetes, hogy e magatartás érezhetővé vált a keleti politikában is. Az erőszakos trónváltozás, melynek Konstantinápoly a nyár elején színhelye volt, a különben is zilált belviszonyok közepett sínlődő török birodalom ellenállási képességét még inkább meggyöngíté. Oroszország kétségkívül már ekkor kedvező eredményyel támadhatta volna meg a portát, ha a szerencsétlen francia háború erejének legnagyobb részét igénybe nem veszi. A tényleges hadviseléstől tehát

megmenekedett Törökország, de kénytelen volt, Napo-
leon közvetítésének engedve, alkudozásokat kezdeni
az oroszokkal. És így létrejött a szlobodzsiai fegyver-
szünet. Elhagyatva Franciaországtól, melynek támo-
gatásában bizva üzent a porta hadat Oroszországnak,
remegve, hogy Tilsitben a török birodalom felosztása
is elvégeztetett az egyezkedő felek között, végre az
ujjonnan kinevezett török ministerek bűnbánóan be-
ismerték elődeik hibáját, hogy t. i. Ausztria jóindu-
latú tanácsait és közvetítési ajánlatait egyszerűen
visszautasíták s hajlandóknak mutatkoztak még bizal-
masabb közleményekre is az internuntiuszal szem-
ben.¹⁶⁴ Stadion gróf a válaszban, melyet Stürmernek
a porta ezen hangulatáról szóló jelentésére küldött,
szemrehányólag emlékezett meg az előbbi török kor-
mánynak az osztrák politika iránt táplált folytonos
bizalmatlanságáról, mely Ausztria barátságos közben-
járását lehetetlenné tevén, a szerb mozgalom lecsilla-
pítását is megakadályozta volt. De mivel a dolgon
többé változtatni úgy sem lehetett, nem tartá szüksé-
gesnek, hogy e megjegyzései a divánnal közöltesse-
nek; sőt ellenkezőleg kijelenti, hogy daczára a tör-
ténteknek, jövőben is úgy mint eddig, a jó viszony
megszilárdítására fog törekedni s azon lesz, hogy a
portát valahára meggyőzze őszinteségéről.¹⁶⁵

Stadion e barátságos biztatásának nem volt gya-
korlati értéke Törökországra nézve. A porta megré-
mülve a tilsiti találkozás következményeitől és a
fölött tépelődve, vajjon nem lenne-e legüdvösebb, ha
Angliával és Oroszországgal lépne szorosabb viszonyba,
Ausztria felé fordult. A reisz-effendi nem ugyan hiva-
talos formában, mert erre nem volt bátorsága, hanem
bizalmas módon, az internuntiusnál puhatolódzott,

varias“ vá-
lasza, sem-
leges marad.

hogy miként vélekedik az osztrák udvar a török birodalom helyzetéről s hogy elvállalná-e a közbenjárást különösen Oroszországgal szemben. Stadion az előterjesztésben, melyet e kérdést illetőleg a császárhoz intézett, a legszigorúbb tartózkodást javasolta minden beavatkozástól. Ferencz császár helyeslé ministere fel fogását és elhatározta, hogy a fenforgó viszonyok között Ausztria még tanácsot sem adhat a törököknek s teljesen elegendő, ha irántuk minden alkalommal barátságos indulatot tanúsít. ¹⁶⁶

A porta, bár kelletlenül, megelégedett e válaszzal. De nem volt ily könnyű a semlegesség elvének fentartása a francia császárral szemben. A mitől Stadion annyira tartott, hogy t. i. Napoleon előbb-utóbb majd követelésekkel lép fel, valóban megtörtént. Az 1808. év január 18-án Metternich gróf, Ausztria követe Párisban, Talleyrand-nal folytatott nagyfontosságú beszélgetéséről küldött jelentést kormányának.

Metternich
és Talleyrand
1808. —
Ujabb tervek
Törökország
felosztása
iránt.

Talleyrand, ki egy idő óta feltűnő barátságot tanúsított Ausztria iránt, figyelmezteté Metternichet a két hatalom között fennálló jó viszonyra és megjegyzé, hogy Ausztriának nem kellene visszahúzódni, sőt határozottan résztvennie a készülődő eseményekben. A császár, így folytatá Talleyrand, két tervvel foglalkozik: Törökország földarabolásával s egy hadjáratral Indiába. Ez utóbbi csak regény, de amaz valóságon alapszik. Ausztriának azonban egyikből sem szabad magát kivonnia. Mert bármit tenne is, az áramlatot többé föl nem tartóztathatja; ha ellenáll, eltiportatik, ha semleges marad, másodrangú hatalommá száll alá. Francia- és Oroszország meg akarnak osztozkodni a török birodalmon. Oroszországban már régen óhajtják ezt; Franciaország a legujabb időkig megvédeni óhajtotta

a portát, de most szinte az osztozkodást kívánja. Az eldarabolás már különben is megkezdődött, mert többé senki sem bírhatja az oroszokat Oláhország és Moldva elhagyására. Ausztriának is hozzá kellene járulnia e nagy kérdés megoldásához, hogy ekként az osztrák, francia és orosz csapatok egyidejűleg vonulhassanak be Konstantinápolyba. A mi már az osztályrészt illeti, Franciaországnak Moreára, a szigetekre és Egyiptomra lenne szüksége. Ausztriát pedig a Duna folyása, Bosznia és Bulgária illetné meg.

Néhány nap mulva maga Napoleon is szólott e tárgyról Metternichkel, bár nem oly határozottan, mint ministere. A török birodalom fennállása még fontosabb Franciaországra, mint Ausztriára nézve, mondá a császár. Ennélfogva csak kényszerítő okok, különösen az angol kormány politikája indítják őt arra, hogy a porta ellen forduljon. A maga számára nem kíván egyebet csak Egiptomot s néhány szigetet. De ez nem ellensúlyozhatja Oroszország bámulatos terjeszkedését, melyet Ausztria sem nézhet egykedvűen. Törökország felosztása szoros egyértelműséget idézne elő Ausztria és Franciaország között azon esetre, ha majd Konstantinápoly elesik, mert ekkor szükségök lesz egymásra. Jelenleg még nincs szó osztozkodásról, jegyzé meg Napoleon, de ha erre kerül a dolog, majd értesíti Ausztriát, a melynek okvetetlenül részesülnie kell abban.

Metternich igen komolynak tartá ezen osztozkodási tervet. Nézete szerint az ozmán birodalom fenmaradása Ausztriának kétségkívül igen fontos érdekét képezi; de Törökországot nem lehetvén többé megmenteni, Ausztria köteles saját lételéről gondoskodni. Minthogy azonban Napoleon mindent szétromboló

törekvéseit nem hiúsíthatja meg, legalább igyekeznie kell, hogy azokat önmagáról elhárítsa. Erre nézve pedig az egyetlen mód: ha részt vesz a török birodalom feldarabolásában s ez alkalommal a lehető legnagyobb osztályrészt kapja.¹⁶⁷

Metternich közleményei komoly megdöbbenést okoztak a bécsi külügyministeriumban. Stadiont, ki Napoleonnak ellenséges vagy barátságos indulatát egyaránt veszélyesnek tartá a monarchiára nézve, Talleyrand ajánlatai nagy zavarba ejték. Legjobban szerette volna, ha e *felette kellemetlen ügyet*, a mint azt nevezé, egyszerűen hallgatással mellőzheti vala. De erről szó sem lehetett. Meg volt győződve, hogy Napoleon gyorsan hozzálát terve kiviteléhez s hogy ez esetben a bécsi kabinet semlegessége nem szolgálna mentségül a monarchiának. Érezte a külügyminister, hogy a francia ajánlatokkal szemben állást kell foglalnia és pedig haladéktalanul. Nem mervén azokat visszautasítani, hozzá kelle járulnia legalább szinteg a Talleyrand által indítványozott tervhez. De mily alakban? ez volt a kérdés. Stadion e szorult helyzetben minden halasztást előnyösnek tartván, diplomatai fogásokkal iparkodott az osztozkodás megvalósítását hátráltatni. Nézete szerint mindenekelőtt a török birodalom fentartásának szükségét kell vala hangoztatni a francia kormányval szemben, e kérdés vitatása okvetetlenül némi időt vévén igénybe. Ha azonban Napoleon, a ki, midőn cselekvésről volt szó, mint Stadion szomorúan emlité, mindenkör képzelhetetlen gyorsasággal határozza el magát, nem venné figyelembe ez érvet, úgy arról kellene őt meggyőzni, hogy az ő törekvéseire nézve is előnyösebb, ha bevárja az orosz-török háború ez évi eredményét

s csak a jövő hadjárat alkalmával lép fel Törökország ellen. De ha a francia császár erre a tanácsra sem hallgatna, úgy nem marad egyéb, mint hozzáfogni az osztozkodáshoz. E tekintetben előzőleg meg lennének állapítandók az osztrák és a francia csapatok együttes működésének, a vezényletnek, egy- szóval, a katonai kérdéseknek módozatai és feltételei. Azután pedig az Ausztriának jutandó osztályrészt kell vala pontosan megjelölni, mely a következő területeket foglalta volna magába: a chotimi vidéket; Oláhországnak a Dimbovicza vagy legalább az Olt torkolataig terjedő részét; a Duna jobbpartján török Horvátországot, Boszniát, Szerbiát, Bulgáriát a Duna beömléséig a Fekete tengerbe s a Vardar völgyét Salonikiig, hogy az említett tartományok s az Archipelagus között összeköttetés létesíttessék. Maga Stadion is chimaerikusnak nevezte e követelést, de megjegyzé, hogy eleinte többet kell kívánni, mert hiszen Napoleon úgyszólván majd szűkebb határok közé szoritandja Ausztria jutalékát. Végre pedig a külügyminister szükségesnek vélte annak kijelentését, hogy Ausztria a Keleten nyelendő területnagobbodásért semmi szín alatt sem hajlandó nyugoti tartományaiból bármily kárpoztást is adni.

Ferencz császár elfogadta ministere nézeteit, de csak vonakodva. Az osztozkodásba csakis azon esetre egyezett bele, ha a török birodalom, Ausztria legjobb barátja, egyáltalában nem volna többé megmenthető s ha a tartózkodás annak szétdarabolásánál, magát a monarchiát fenyegetné végveszélylyel.¹⁶⁸

Ily értelemben kapott aztán Metternich utasítást azon megjegyzéssel, hogy e kérdést lehetőleg óvatosan s csak bizalmas módon beszélje meg, ellenben kerüljön minden hivatalos tárgyalást.

Stadion, mint maga bevallja, csak azon esetben nyugodhatott volna meg, ha Oroszország megtagadja az osztozkodásban való részvételt, minek következtében Napoleon keleti tervének önmagától össze kell vala omlania. Az osztrák külügyminister azonban fájdalommal jegyzi meg, hogy ily önzetlenséget nem vár Oroszországtól. Merveldt jelentései oly határozottan szóltak a cárnak és kormányának a Duna jobbpartjára, sőt Konstantinápolyra és a Dardanellákra irányuló hódítási szándékáról, hogy Napoleon ajánlatainak, ha ilyeneket Szent-Pétervártt tétetett, ott kétségkívül kedvező fogadtatásban kellett részesülniök. Ausztriának azonban, Stadion véleménye szerint, e tekintetben nem lehetett Oroszország mögött maradnia. Utasítá tehát Metternichet és Merveldtet, hogy igyekezzenek megtudni, vajjon az orosz udvar kapott-e Párisból oly ajánlatot, a minőt Talleyrand Ausztriának tett volt.¹⁶⁹

Metternich a párisi orosz követtel, Tolsztoj gróffal, folytatott beszélgetéseiből azon következtetésre jutott, hogy a gróf semmit sem tud az osztozkodási tervről s ennél fogva, ha az egyáltalában közöltetett az orosz kormánynyal, úgy ez csak a szentpétervári francia követ útján történhetett.¹⁷⁰

Merveldt a maga részéről mindent elkövetett, hogy e fontos kérdést felderítse. De csak márczius vége felé jutott tudomására, hogy Napoleon Arberg nevű kamarása által, kit e célból Pétervárra küldött, már január közepe táján megajánlá a cárnak a török birodalom felosztását, hozzá tevé, hogy Ausztria teljesen egyetért e szándékkal. Jelenté továbbá Merveldt, hogy úgy a czár, mint az összes orosz politikai körök a legnagyobb tetszéssel fogadták ez

ajánlatot. Most már bizton remélik, hogy nem csak a Duna balpartja, hanem Bulgária, Rumélia, sőt még Konstantinápoly is Oroszország birtokába jut. Ugyanezen körök nézete szerint Ausztria Szerbiát és Boszniát nyerné, Franciaország pedig Európában az Adriai tenger partvidékeit s az Archipelagust s ezen felül szabadon rendelkezhetnék a török birodalom egyéb birtokai fölött a többi világrészekben.¹⁷¹

E hírek nagy mérvben növelték volna az osztrák kabinet aggodalmait, ha ugyanis azon időben, midőn Bécsbe érkeztek, az egész ügy némileg más fordulatot nem vesz vala.

Az akkori közlekedés lassúságában rejlett az ok, hogy Metternich, bár Stadion nem késett a válaszzal, csak február vége felé szólhatott ismét Talleyrand-nak utasításai értelmében. Talleyrand ez alkalommal is határozottan állítá, hogy Napoleon nem csak szilárdul ragaszkodik szándékához, hanem okvetetlenül meg is valósítandja azt. Mindazáltal nem tagadá, hogy a kivitel időpontja némileg elhalasztatott.

Ez a kijelentés némi megnyugtatóst idézett elő Bécsben, hol minden áron időt óhajtottak nyerni. Stadion figyelmezteté is Metternichet, hogy ezentúl viselkedjék elutasítólag minden újabb kísértéssel szemben, mely a keleti terv megvalósítására vonatkoznék.¹⁷²

Napoleon azonban ekkor már nem igen törődött a Kelettel. Figyelmét teljesen a spanyol ügyek vették igénybe. E körülményből Stadion is reményt merített s hogy a kötelezettségnek még látszatát is kerülje, április 15-dikén utasítá Metternichet, hogy egyelőre szigorúan tartózkodjék az osztozkodási tervnek még megbeszélésétől is a francia államférfiakkal.¹⁷³

Stadion azonban csakhamar ismét töprenkedni kezdett a fölött, vajjon a Metternichnek adott túlrídeg rendelete megfelel-e teljesen a helyzet nehézségeinek? Nem láthatván előre a fordulatot, melyet a spanyol vállalat utóbb vón s még mindig meg lévén győződve, hogy a keleti tervre, ha talán valamivel később is, újból reá kerül a sor, szükségesnek vélte az osztrák követ magatartását a francia kormányval szemben némiképp módosítani. Ferencz császárhoz intézett s április 29-dikén kelt előterjesztésében fejti ki Stadion nézeteit e kérdést illetőleg. Az érvek egész tömegével bizonyítgatá, hogy Ausztriára nézve egyaránt veszélyes, akár ellenzi Napoleon keleti tervét, akár részt vesz abban, akár végre semleges marad. Ennél fogva nem lehet a tett ajánlatokat sem visszautasítani, sem pedig határozottan elfogadni. E szerint nem marad egyéb mentség, minthogy Metternich, eltérőleg az április 15-dikén kapott utasítástól, mely teljes hallgatásra kárhóztatá őt, tárgyalja ugyan a kérdést, ha az francia részről felvettetnék, azonban nem hivatalos, hanem csak bizalmas formában. Azután pedig igyekezék kételyek és kifogások támasztása által a megállapodást halasztani, végre pedig ha a francziák mind sürgetőbben követelnének határozott választ, hivatkozzék arra, hogy nincsenek utasításai.¹⁷⁴

Metternich nem jutott abba a helyzetbe, hogy az eléje szabott, valóban nem könnyű diplomatai feladattal megküzdjön. Az a váratlan, hatalmas ellenállás, melylyel Napoleonnak Spanyolországban kellett szembeszállania, nem csak elodázta a keleti tervét, de teljesen leszorítá azt a politikai szinterről.

Az osztrák kabinet megszabadult tehát az aggodalomtól, melyet benne a török birodalom fölött való

osztzkodás eszméje keltett. A külviszonyok alakulása elhárítá tőle a kényszert, hogy elfogadja vagy visszautasítsa Napoleon ajánlatait, úgy a mint egy év előtt visszautasítá Oroszországnak Pozzo di Borgo által közvetített hasonló felkinálkozását. De ezzel egyszerűsmind hosszú időre megszűnt annak lehetősége, hogy Ausztria állandóan megalapítsa tekintélyét és befolyását a Balkán-félszigeten.

A nagy keleti terv szétfoslása azonban nem szerzé meg a monarchiának az óhajtott nyugalmat. A spanyol ügyek újabb bonyodalmakat idéztek elő s végre is kikerülhetlenné vált az összetűzés Franciaországgal. Másfelől Stadion igyekezete, elválasztani Oroszországot a francia szövetségtől s ennek fejében túlságos engedékenysége az orosz keleti törekvésekkel szemben, nemcsak hajótörést szenvedtek, de nem is keltettek méltányosb felfogást Szent-Pétervárott Ausztria jogos érdekei iránt.

Az osztrák külügyminister fájdalmasan szemlélte az orosz hatalom befészkelődését Oláhországban és a szomszéd Szerbiának is bevonatását az orosz hadműveletek körébe. Oroszország befolyása most már a Száváig terjedt s félő volt, hogy e hatalom ekként nem csak éjszakon, hanem délen is szomszédjává s egyszersmind ellenségévé válik Ausztriának. Nyílt ellenszegülésre azonban Stadion nem mert s nem is akart gondolni. A monarchia az orosz-francia szövetség következtében teljesen körülzárt szigetté vált. Ily körülmények között az osztrák kormány nem tehetett egyebet, mint hogy titkos működés által igyekezzék ellensúlyozni saját déli határain az orosz befolyás terjedését és túlkapásait. Ekként legalább részben csökkenthető a fenyegető veszélyt, másfelől

pedig fentarthatá hivatalos alakban a barátságos viszonyt Oroszországgal, melyre még mindig számított Napoleon ellen.

Mielőtt azonban a Szerbiában kifejlődött orosz-
osztrák versengés elbeszéléséhez fognánk, szükséges,
hogy megemlékezzünk az ott lezajlott harci esemé-
nyekről s a forradalom következtében támadt bel-
viszályokról is, melyek az idegen befolyást nem csak
lehetővé tették, de sokszor jelentékenyen elő is moz-
dították.

HARMADIK FEJEZET.

A harczok megújulása (1808. május).

Az orosz és török meghatalmazottak által aláírt szlobodzsiai fegyverszünetet Sándor czár nem erősítette meg ugyan, de tényleg fennállott az, mind a két félnek érdeke követelvén, hogy a kétes kimeneteli harcz megkezdése előtt, a vizzályt békés úton igyekezzék kiegyenlíteni. Csakhamar a fegyvernyugvás megkötése után az 1807. év őszén békealkudozásokat kezdettek Párisban, melyen Oroszországot Tolsztoj grófnak, a portát pedig Muhib effendinek, a párisi török követnek kellett volna képviselnie. A tárgyalások azonban oly nehézségekbe ütköztek, hogy hónapokon át valódi alkudozásokra nem is került a dolog. A halogatás vádja ez esetben nem a portát éri. Oroszország magatartása hiúsította meg a végleges béke létrejöttét. Sándor czár nagy bizalommal viseltetett serege iránt és nem kételkedett a fölött, hogy ha csakugyan kitör a háború Törökországgal, az orosz fegyverek fényes diadalokat fognak aratni. Ha mindazonáltal késétt a támadó lépéssel. sőt az egyezkedéstől sem látszott idegenkedni, ezt csak azon körülménynek tulajdoníthatjuk, hogy egyrésről a Napoleon őszinte barátságába vetett hite némileg megingott, másrésről pedig, hogy legközvetlenebb céljának elérésére, t. i. Moldva és Oláhország elfoglalására nézve

A szlobodzsiai fegyverszünet utáni állapotok.

a francia császár támogatását nem nélkülözheté. Kétségtelen, hogy a czár azonnal megkötötte volna a békét, ha a porta a két dunai fejedelemségről Oroszország javára lemond s ha e területnagobbodást Napoleon is biztosítja. Mint tudjuk azonban, Napoleon a tilsiti találkozás után ismét barátságosabb indulatot kezdett Törökország iránt tanusítani, s valóban egyedül az ő közbenjárásának köszönhető a porta, hogy Moldva és Oláhország már ekkor nem nyilvánítottak orosz tartományokul. A francia politikában létrejött ezen hangulatváltozással a czárnak és kormányának is számolnia kellett. Napoleon eltúrte ugyan a fejedelemségek megszállását az orosz csapatok által, mivel viszont Poroszország ellen elkövetett merényleteiben Sándor czár elnézésére volt szüksége, de a két tartomány végleges elszakításáról a török birodalomtól, ekkor még hallani sem akart. Még mindig Moldva és Oláhország birtoklása képezte tehát a csomót, a melynek egy vagy más értelemben való megoldása a háború vagy a béke sorsa felett dönthetett. Napoleon tudta és beleegyezése nélkül pedig elhatározó lépés nem történhetett, mivel ő igényelte a két viszálykodó fél között a közvetítés jogát. Ily körülmények között Oroszországra nézve nem maradt más lehetőség, mint alkudozásokhoz folyamodni s Napoleont megnyerni saját céljának.

Napoleon s a moldva-oláh-országi fejedelemségek kérdése.

Már az 1808. év elején kedvezőbben látszottak alakulni a viszonyok az orosz politikára nézve Párisban. Napoleon ugyan még mindig nem volt hajlandó Oroszország követeléseit a portával szemben feltétlenül támogatni, e kérdés végleges eldöntését azon pillanatra tartván fenn, midőn legnagyobb szüksége leend az orosz szövetségre; mindazáltal ekkor már egészen a spanyol ügyekkel lévén elfoglalva, hogy birodalmá-

nak keleti határát teljesen biztosítsa s a gyanakvó s titokban készülődő Ausztriát ellensúlyozhassa, nem tartotta tanácsosnak I. Sándort teljesen elidegeníteni, kinek barátságától sok függött az említett czélok elérését illetőleg. Jól tudta Napoleon, hogy a reá nézve oly hasznos orosz szövetség magában Oroszországban a legnagyobb ellenszenvre talált s hogy a czár és kancellárja, Rumjanczov kivételével az orosz politikai körök legkevésbé sem palástolták ellenséges érzelmeiket Franciaország és rokonszenvöket Anglia iránt. És ezért a czárnak személyes óhajtásai és nagyra-vágyó tervei különös kiméletet igényeltek a császár részéről. Ily tekintetek által vezéreltetve, Napoleon a moldva-oláhországi kérdésben engedékenyebbnek kezdett mutatkozni s már februáriusban kijelenté Sebastiani útján a portának, hogy nem képes a czárt a fejedelemségek kiűritésére rábírní s hogy a porta a békét alighanem csak e két tartomány feláldozásával kötheti meg. Ugyanakkor Muhib effendi is értesíté kormányát, hogy többé nem számíthat Napoleonra, ki úgy látszik mindenben az orosz politikát szándékozik támogatni.¹⁷⁵ E hírek természetesen nagy ingerültséget idéztek elő Konstantinápolyban. A porta elhagyatva látván magát egyetlen szövetségese által, kitől még segílyt remélhetett, most már azon meggyőződésre jutott, hogy vagy azonnal békét kell kötnie Oroszországgal minden más hatalom közbenjárása nélkül, vagy pedig a viszály eldöntését a Tegyverek szerencséjére bízni. A kétségbeesés nem szűlt csüggedést a fővárosban, sőt a kormányt és az egész nemzetet nagymérvű, bár nem tartós készületekre ösztönözte. Az állam minden segédforrása igénybe vétetett, a tartományok sürgetőleg felszólítottak a birodalom védelmére s csakhamar

rendkívüli mennyiségben kezdtek seregleni a fegyveres csapatok úgy az ázsiai, mint az európai részekből. Ily erőmegfeszítés mellett remélték, hogy a porta rövid időn oly nagy számú sereg felett fog rendelkezni, a milyent csak a leghatalmasabb szultánok vezettek harcba.¹⁷⁶ A török kormánynak ezen önálló és erélyes magatartása végmegsemmisüléssel fenyegette a francia befolyást Konstantinápolyban. Napoleonnak pedig még mindig érdekében állott, hogy az orosz-török viszályban eddig gyakorolt közvetítés előnyeitől meg ne fosszassék, mert azon arányban, a melyben a portának az elhatározására befolyhatott, az orosz politika felett is kétségtelen fölényt biztosított magának, a czár csakis ezen esetben remélhetvén, hogy francia támogatással Törökországot engedékenységre bírhatja s moldva-oláh terveit békés úton megvalósíthatja.

Ezért Napoleon sietett konstantinápolyi követe által értesíteni a portát, hogy még egyszer megkísérli Sándor czárt rábirni, hogy Moldva és Oláhország iránt támasztott igényeiről lemondjon; különben a török államférfiak arra nézve nyugodtak lehetnek, hogy az ő (Napoleon) beleegyezése nélkül ellenségeskedések nem fognak kezdetni. E nyilatkozat csillapítólag hatott Konstantinápolyban és a porta felhagyott nagymérvű készülődéseivel.¹⁷⁷

Musztafa
Bajraktár
Ruszosukban.

A háború veszélye ekként legalább ideiglenesen elháríttatván, a portára nézve semmi sem lehetett volna előnyösebb, mintha sikerül vala külön békét kötni Oroszországgal. A szultán s általában az egész központi kormányzat ekkor már csak névleges hatalmat gyakoroltak. A janicsárok és társaik, a jamakok előidézte forrongás, mely az 1807. év első felében Szelimet trónjától megfosztá s IV. Musztafát emelte arra, ezen

idő óta sohasem szűnt meg teljesen. Nemcsak az elégedetlen és lázongó csapatok között harapódzott el a pártoskodás, de a diván körében is. A fenyegető külveszély pillanatokra még képes volt a különböző érdekeket egyesíteni, de a mint az szünni kezdett, az egyéni nagyravágyás ösztönei annál erőteljesebben léptek előtérbe. A gyenge szultán nem tudta megfékezni a körülötte dúló szenvedélyeket, melyek szétrombolással fenyegették a birodalom belszervezetét s nem egyszer csak az általános zavart növelő engedményeket csikartak ki magától a szultántól. Ily körülmények között megfontolt, előrelátó politikát nem is lehetett várni a török államférfiaktól. A birodalom tényleges hatalma ekkor Ruscsukban összpontosult, hol Musztafa-Bajraktár parancsnokolt, Bajraktár egyik legőszintébb hive volt Szelim szultánnak és az általa kezdeményezett reformtörekvéseknek. A ruscsuki sereg, mely Bajraktár vezérlete alatt állott, szervezetéből nem tüntek még el Szelim újításainak nyomai. Itt kerestek egyszersmind menedéket mindazok, kik az előbbi rendszerhez ragaszkodván, Konstantinápolyból menekülni kényszerültek. Az erélyes, kétségkívül nagy tehetségű Musztafa-Bajraktár nem nézhette egykedvűen hazájának romlását, mely a folytonos belzavarok s Oroszország fenyegető magatartása mellett elkerülhetetlennek látszott. Belátván azt, hogy a birodalom szomorú helyzete jórészen a francia szövetségnek tulajdonítható, mert Franciaország biztatásaira izent a porta hadat Oroszországnak s most éppen a legváltóságosabb pillanatban Napoleontól elhagyatva, Bajraktár teljesen elfordult a francia politikától s odatörekedett, hogy Oroszországgal minden közvetítés nélkül, csakis a két állam között kezdendő alkudozások alapján, békét köthessen.

E czélból Bajraktár az 1808. év elején, midőn t. i. a szlobodzsiai fegyverszünet lejárt, közvetlenül Prozorovszkyhoz fordult, felszólítván az orosz fővezért, hogy kölcsönösen hosszabbítsák meg a fegyvernyugvást, egyszersmind megemlítvén, hogy a porta többet nem bízván Franciaországban, czélszerű lenne, az utóbbi közbenjárásának mellőzésével azonnal alkudozásokba lépni, a külön béke feltételeit illetőleg. Prozorovszky válasza tagadólag hangzott, mert, mint megjegyzé, a tilsiti megállapodásokban határozottan kikötetett Franciaország közbenjárása az orosz-török viszály kiegyenlítésében. A fegyverszünetet sem volt hajlandó az orosz fővezér forma szerint meghosszabbítani. Nézete szerint a szlobodzsiai egyezmény határozatlan időtartamra szólott, mindkét félnek fenmaradván tiz napi felmondási joga.¹⁷⁸ Ekként az alkudozások megszakadtak ideiglenesen az orosz és török tábor között, de hallgatagon mindkét fél elismerte a tényleges fegyvernyugvás érvényességét. Ezen, bár bizonytalan, de közvetlen háborúval nem fenyegető állapot, alkalmat s módot nyújtott Bajraktárnak megvalósítani a tervét, melyet már több idő óta forralt. Bizva nem nagyszámú, de harczedzett seregének hűségében és különösen számítva a Konstantinápolyban uralkodó ziláltságra, elhatározta véget vetni a zavaroknak s IV. Musztafát letaszítván a trónról, ismét Szelimet kiáltatni ki szultánnak. Június közepe táján indult meg Bajraktár Ruscsukból s Drinápolynál egyesült a nagyvezérrel, ki szinte szövetkezett vele. Csak heves küzdelem után sikerült a fővárost hatalmába keríteni. Szelimet azonban nem szabadíthatá meg. Musztafa szultán megölette őt, mielőtt Bajraktár a szerályt elfogalhatta volna. Ozmán dinasztiajának egyetlen sarja

élt még Musztafán kívül, a huszonhároméves Mahmud. Bajraktár nem tévovázott, de Musztafát fogságra vetetvén, Mahmudot emelé a trónra. Az ifjú szultán természetesen Bajraktárt ruházta fel a legfőbb hatalommal, ki aztán nem késett megkezdeni működését a reformok terén.¹⁷⁹ Nem téveszté azonban szem elől a török birodalomra nézve épen e pillanatban oly fontos külviszonyokat sem.

A szerb ügyek miatt kényszerült Bajraktár, épen a nyár folytában, midőn a konstantinápolyi forradalom vette igénybe minden figyelmét, Prozorovszkyval ismét érintkezésbe lépni. A nyughatatlan bosnyák mohamedánok, miként már a mult őszszel, úgy az 1808. év tavaszán is (május hó elején), nem tartván magukra nézve kötelezőnek a fegyverszünetet, mintegy másfélezeren átlépték a Drinát, megszállották Szokol várát és ennek közelében a szerbektől elhagyott régi sánczokat.¹⁸⁰ Ezután pedig szokásuk szerint pusztítani kezdték a vidéket, felgyújtván a falvakat, öldösvén a népet és elhajtván a marhát, melyet kézre keríthettek. Egy csapat messze dél felé egészen a studeniczai kolostorig hatolt előre, de innét nem tudta elűzni a szerb őrséget.

Bosznia szerepét a szerb felkeléssel szemben, ama különálló helyzeténél fogva, melyet az ország a török birodalom keretében elfoglalt, a föntebb említett becsapást megelőző bosnyák belviszonyok magyarázzák.*

* A Drina melléki korábbi eseményekre vonatkozólag I. I. k. 586—590. l. Az 1806-iki fegyverszünettel végződött bosnyák-szerb hadjáratban meg kell jegyeznünk, hogy a bosnyák keresztyének közt már akkor titkos — noha még vezértelen — összeesküvés nyomai mutatkoznak. Novi közelében erdőkben gyűltek össze s egy vékony botot vevén a kezökbe,

A bosnyákok támadása. Bosznia s a szerb felkelés. Bosnyák belviszonyok és hangulatok.

Már 1807-ben híre járt, hogy a Boszniában és Hercegovinában telepes görögkeleti vallású jobbgység és kereskedők Karagyorgyeval rokonszenveznek, a francziák pedig az ottani katolikusokat igyekeznek megnyerni. Ugyanezen évi január 10-én a bosnyák kormányzó Mehemed Hosref kihirdette a szultán fermanját, mely a bosnyák haderő mozgósítását elrendelte. Erre tanácsot tartván az előkelőbb kapitányokkal a Travnikban hivataloskodó kormányzó, itt elhatározták, hogy legelőbb Hercegovinában és a Száva mentén gyűjtik össze a hadakat s a várakat védelmi karba helyezik. A bosnyák-törökök azonban erősen gyanakodtak a portára, azt hívén, Karagyorgyet jobban támogatja, mint őket és attól kezdettek félni, hogy Karagyorgye az oroszokkal egyetértésben erélyesen tör majd Boszniára; nem tetszett nekik a francia barátság sem. Gyanút keltett az a nyilatkozat is, melyet segélykéréseik alkalmával Konstantinápolyban nyertek, hogy a porta e kritikus körülmények között nem segítheti őket, hanem nekik magoknak kell védelmükről gondoskodniok. A várak különben is teljesen védetlen állapotban lévén, — csak Livnóban volt lőpor, — az egyes kapitányok nem siettek fegyver alá, sőt még az a 4000 ember, a ki a sabáczi őrség védelmére ment is, visszatért, mert a szerbek a Drinát Visegrádig sánczokkal és őrséggel rakták meg. Abban a mértékben, a mint az orosz fegyverek sikereinek híre érkezett, lelkesedtek a görögkeletiek is. A szerb agitáció kapcsolatban e körülményekkel, már is megtermette gyümölcseit, mert Banyalukában febr. 4-én véresen fojtanak el egy Karagyorgye-párti összeesküvést.

egymást nagy esküdözésekkel megátkozták, mondván, hogy úgy száradjanak el, mint ez a bot, ha esküjüket megszegik.

Hogy a viszonyok így alakulhattak, annak oka abban rejlett, hogy Boszniában a portának voltaképp semminemű közvetlen rendelkezési joga nem volt. A kormányzó Mehemed pasa egy, a nyugatias világnézlettel kaczerkodó ozmán, a maga szakállára csinált politikát és a francziák részére dolgozott. Azonban sem a görögkeleti, sem a katolikus bosnyákok nem rokonszenveztek a francziákkal, a törökök pedig, a kik a földbirtokos-osztályt képviselték, kijelentették a kormányzónak, hogy a maguk jószántából sem az oroszokat, sem a francziákat nem engedik az országba. Leginkább Ausztriára gyanakodtak, úgy okoskodván, hogy a magyarországi szerbek nem ok nélkül lelkesednek Karagyorgyeért, bizonyára, mert Bécs is pártolja. A dalmát határon levő szerb kolostorokban fegyvereket rejtegetnek és már híre jár, hogy ezek összeköttetésbe állanak a szerbországi és szerémi szerbekkel. Ilyen hangulat daczára, s noha Karagyorgye már Zvornik környékén pusztított, a törökök még sem fegyverkeztek. Mindössze az történt, hogy a várakban kezdenek a felszerelésen dolgozni s kissé erősebben ügyelnek a kivált Herczegovinában lábrakapott rablóbandákra, melyek néha a Száváig is elkalandoznak.

Rendkívül nagy benyomást tett a bosnyákokra Belgrád eleste, kivált mikor meghallották, hogy milyen sors érte a belgrádi pasát és kíséretét. Bizonyos fásultság vett rajtuk erőt és mondogatni kezdtek: „Mi bosnyákok tudjuk, hogy a bécsi udvar becsületesebb, mint a franczia, vagy a muszka. Ezek kutyahitűek, csak rabolnak, gyilkolnak, megbecstelenítik asszonyainkat és annyival keservesebb a mi érzésünk, mert tudjuk, hogy mindennek csak két gaz rabló, Karagyorgye

és Montenegro az oka.“ Mindez az összevisszabeszéd, mely a napi hangulatot jellemzi, csak a szerb felkelés sikerének benyomása alatt keletkezett. Azalatt a francia agitáció is erősen folyt, de a bosnyákok mindazonáltal nem fegyverkeztek. A helyett erőszakkal vették el a keresztyének termését és csak április vége felé kezdettek patriarchális módon, faluról-falura járván, fegyvereseket gyűjteni. Fegyverzet azonban nem állott rendelkezésre, előbb tehát patronokat kezdtek készíteni és négy francia tüzértiszt vezetése alatt az ágyúkat talpfára fektetni. A városok körüli falvak népségét lefegyverezték, mert féltek, hogy ezeket egy esetleges vereség majd lázadásra fogja ösztökélni. Az ilyen fegyverkezés a keresztyén alattvalókra nagyobb bajt jelentett egy vereségnél. Ugyanis a patriarchális bosnyák fegyverkezésnek az volt a módja, hogy a hadra köteles mohamedánok közül rendszerint hárman fegyvereztek fel egyet, ellátván azt minden szükségessel. E célból azután jobbágyaiktól (kmetjeiktől) elszedték marhájakat és lovaikat. A ki nem adott pénzt, attól erőszakkal vették el. Hónapokba telt, míg a nagy erőszakkal összeterelt bosnyák kontingens harciba indulhatott.

A Drina melléki hadakozás a bosnyákokra nézve, mint eddigi előadásunkból kitűnt, szerencsétlenül folyt, a mennyiben Uzsiczenél visszaverték őket. Ez a vereség s a nyomában szállongó hírek a bosnyákokra nagy hatást gyakoroltak. Augusztus hó folyamán egy csomó aga (kisebb birtokos) meg szpahi (lovas hűbéres) jött a kormányzóhoz Travnikba és egyenesen azt vetették a szemére, hogy a szultán fermánját meghamisítja. Mire a kormányzó azt felelte: „Hát hazudom én nektek?“ „Nem épen, — volt a válasz —

de nem tudjuk sohasem a szultán igaz akaratját. Te azt mondtad, hogy mindenki a békét akarja, most meg azt halljuk, hogy a francziák minket rászednek és a török birodalmat el akarják pusztítani és minden keresztyén fejedelem a mi romlásunkra egyezkedik.“ Ezzel a francia-orosz megegyezésre czéloztak, melynek híre eltorzított formában Boszniába is eljutott. Erre a pasa dühbe jött és azt kérdezte tőlük, hogy voltakép mit is akarnak tőle?

Mire ezek: „Hitünket és a birodalmat védelmezni.“ Erre indulatba jött a kormányzó és imígyen szólott: „Ti vádoljátok a német kormányt, hát menjeteK ellene. Hisz az el van készülve a ti fogadtatástokra. Panaszkodtok a francziákra, tegyeteK ellene, hogy Boszniába ne jöjjenek. Ti azt mondjátok, hogy Karagyorgye elfoglalja a török tanyákat, menjeteK és győzzeteK le.“

Ezek után elkergette őket. Pedig a panaszkodóknak annyiban igazok volt, mert a bosnyák pasák, ha Konstantinápolyból valami nem szájok íze szerinti rendeletet kaptak, egyszerűen elejtették és ki nem hirdették.

Erre az agák és szpahik egy panaszíratot fogalmaztak, megpecsételték és elküldötték Szarajevóba, hogy onnan Konstantinápolyba küldjék. Míg a török lakosság így habozott, a keresztyének életüket féltették. A törökök természetesen csakhamar megtudták, hogy a szerbök és bosnyák hitsorsosaik között összeköttetés van és fenyegetődztek, hogy az összes szerb papokat és minden faluban az öt legtekintélyesebbet becsukatják. Így híresztelték ezt maguk a szerb papok, meglehet, hogy alap nélkül.

Karagyorgye s a szerb vezérek nagyon jól ismer-

ték a bosnyák szintért, s tudták, hogy Bosznia elfoglalása egyike a legnehezebb feladatoknak. Megjegyzendő, hogy Boszniához tartozott közigazgatásilag a novibazári szandsák is és Herczegovinához Nikszics. A régi közigazgatási felosztás értelmében, az egész tartomány 49 törvénykezési kerületre (kadiluk) oszlott, melyben 76 megerősített hely, illetőleg vár volt. Általános hadrakelés esetén 172.900 fegyverfogható mohamedán és 238.100 keresztyén harczost számláltak e területen. Legvitézebbek a herczegovinaiak, jó lövészek s a hegyi háborúban kitünően alkalmazhatók. A járatlan hegyi utakon csakis e bennszülöttek ismerik a járást. Jó harczosok a bihácsiak és a dalmát határon lakók, valamint a banyalukaiak is. Nem éppen hadratermett a felsővidék, Dervent és Zravnik insurrekciója, míg a Drina mellékén úgy a mohamedán, mint a keresztyén népség nagy része szerbellenes. Ugyanez az ellenszenv volt észlelhető az ó-szerbiai (novibazári) részekben is. Katonai szempontból ezen egyes benszülött — egymással különben folyton viszálykodó — kapitányok vezérelte felkelő-csapatok, csak a szerb felkelés ellen jöhettek komolyan tekintetbe, kivált ha a mohamedán albánok is velök tartottak.* A vidékenként való csoportosulás s a gyűlöleten kívül, minden összekötő eszmének hiánya, erkölcsileg hátrányba helyezték a bosnyákokat. Ámde országukat védte három eléggé jól felszerelt vár: Bihács, Banyaluka és Szerbia felől Zvornik. E mellett a nehezen megközelíthető szintér s az ugyan rosszul, de mégis védhető váracsok nagy száma. A keresztyén ráják egye-

* Mitesser alezredes travniki osztr. konzul jelentése 1810. márczius 4.

temes felkelése esetén természetesen nagy veszedelemben forgott volna Bosznia török birtoka. Ámde ez nem történt, mert a bosnyák keresztyén ráják nagy része, kit vele vérrokon, de muzulmán földesura nyomott és zsarolt, csakúgy gyűlölte a „szervint“, mint a tulparti felkelőket nevezték, vagy pedig közönyös maradt. Közben a bosnyák kapitányok — az ország valóságos urai —, folytonosan viszálykodtak egymással. Egységes vezetésről, közérzésről szó sem lehetett köztük, ki-ki a maga szakállára csinált politikát, s mindegyik jobban tudta, hogy a többinek mit kellene cselekedni. Izgágaságával kitűnt a szerbiai harcztér szomszédságában a részeges tuzlai kapitány. Ekként érthető, hogy a bosnyákok nem ügyelve semmiféle megállapodásra, egyszerre csak felkerekedtek és támadólag léptek fel. Hiába hirdették ki a fermánt, hogy a szerbeket csak akkor szabad megtámadni, ha ezek átkelnek a Drinán.

Nenádovics Jakab a támadás hírére gyorsan összedett csapatjával azonnal a fenyegetett vidék védelmére sietett. Úgy látszik ütközetre nem került a dolog s az ellenséges felek megelégedtek azzal, hogy egymást kölcsönösen szemmel tartásuk. A belgrádi tanács hírét vevén a támadásnak, május 11-én levelet intézett a bosnyák vezirhez, melyben elpanaszolá, hogy a bosnyákok daczára a porta által mindenütt kihirdetett fegyverszünetnek és a szerbek békés magatartásának, átjöttek a Drinán és a szerb földön mindenemű rakoncátlanokdást követnek el. Kijelenté azután a tanács ezen iratában, hogy a maga részéről hű akar maradni a vállalt kötelezettségekhez és nem fogja megszegni a fegyverszünetet, de felvilágosítást kér a vezirtől, hogy mily jelentőséget kell tulajdonítania

A törökök békés magatartása.

a parancsnoksága alatt álló csapatok támadásának? Ugyanakkor (máj. 17.) Rodofinikin is ebben az értelemben irt a Travnikban székelő francia konzulnak is, arra kérvén őt, hogy fenyegetse meg a kormányzó pasát. Ez utóbbi azt válaszolá, hogy a támadók nem a rendes hadsereg soraiból kerültek ki, hanem egyszerűen rablók voltak, kik nem veszik figyelembe a porta parancsait. A viddini pasa, kit Mériage francia tábornok vont kérdőre, azzal mentegette e betörést, hogy Szokol vára nem volt a szerbek kezében s a bosnyák csapatok csak némi eleséget szereztek ott magoknak.¹⁸¹

Prozorovszky értesülvén ezen eseményekről, Bajraktárhoz fordult, ki azután épp oly értelemben felelt, mint körülbelül egy évvel előbb Chursid pasa Rodofinikinnak, hogy t. i. a szlobodzsiai fegyverszünet azon pontja, a mely szerint az ellenségeskedéseknek meg kell szünniök, csak a Viddin és Fetizlam környékén lakó szerbekre terjed ki. Egyszersmind kijelenté, hogy a porta valóban támadólag szándékszik fellépni a szerbek ellen, ha ezek meg nem szűnnek sereget gyűjteni és továbbra is vonakodnak a porta fenhatóságát elismerni. Július vége felé jutott a válasz Prozorovszkyhoz, ki azt természetesen nem hagyhatá szó nélkül és pedig annyival kevésbbé, mert a porta, úgy látszik, párisi követe által már májusban megigérte volt, hogy a szerbek ellen támadást nem fog intézni. Ezt most szemére lobbantá Prozorovszky Bajraktárnak, megjegyezvén egyszersmind, hogy a fegyverszünet Szerbia keleti részeire vonatkozó megállapodását Oroszország különben sem fogadta volt el.¹⁸² A konstantinápolyi zavarok nem engedték meg, hogy Bajraktár fenyegetéseit a szerbek ellen megvalósítsa, de különben is,

mint tudjuk, mindenáron békét akart létesíteni a viszálykodó két állam között. Az alkudozások tehát nem szakadtak meg teljesen, sőt az ősz elején, midőn már biztosítá magának Bajraktár a főhatalmat Konstantinápolyban, személyes találkozást ajánlott Prozorovszky-nak az alkudozások sikeresebb megkezdhetése végett. Kiemelte egyszersmind levelében, melyet e czélből az orosz fővezérhez intézett, hogy mily előnyös volna még Oroszországra nézve is, ha a portával most, midőn Napoleon Spanyolországban el van foglalva, békét kötne és azután egész erejét Franciaország ellen fordítaná. Mindazonáltal nem mulasztá el megjegyezni, hogy a porta területátengedésre nem volna hajlandó. Prozorovszky határozottan visszautasítá a nagyvezér ajánlatait. Oroszország nem szándékozik magától elutasítani a francia közvetítést, így szólott feleletében a fővezér, s ezért találkozása Bajraktárral teljesen felesleges lenne; különben a porta kezdvén meg a háborút, Oroszországnak joga van kárpótlást követelni s nem is fog oly békét elfogadni, mely a birodalom méltóságával meg nem egyeznék. A szerbekre nézve kijelenté, hogy ha azok a török csapatok által megtámadtatnak, a tény orosz részről a fegyverszünet megszegésének tekintetnék, végre gyors és határozott válaszára szólítá fel Bajraktárt.¹⁸³

Prozorovszky kétségkívül megunván a hosszú tétlenséget, de valószínűleg még azon okból, hogy az ekkor már elhatározott erfurti találkozáson Sándor czár Törökország részéről valamely megtorlást igénylő tényt mutathasson fel Napoleonnak, ki aztán kénytelen lett volna Oroszországnak a portával szemben szabad kezet engedni, mindent elkövetett, hogy a törököket a fegyverszünet megszegésére és támadásra bírja.

Október 9-én a csárhoz intézett jelentésében¹⁸⁴ maga bevallá, hogy számítva Bajraktár fellobbanó heveségére, fentebb idézett levelének nem is volt más célja, mint a nagyvezért ingerelni. És még a levél elküldése után is igyekezett a törököket kicsinyes bosszankodásokkal arra bírni, hogy akár az orosz sereg, akár pedig a szerbek ellen támadást intézzenek.¹⁸⁵ De e terv meghiúsult, Bajraktár minden áron békét óhajtván s ezért eltúrte a sértegetéseket és még önmegaláztatása árán is igyekezett megvalósítani a török birodalomra nézve oly annyira szükséges nyugalmat. Maga Prozorovszky nem tud eléggé bámulni a nagyvezér válaszának mérsékletén. A helyett, hogy követelményeink visszautasítását az önálló állam méltóságával igazolná, — így ír Prozorovszky a nagyvezér válaszáról, — arra hivatkozik, hogy fél a néptől, mely terület-átengedést nem tűrne meg. Az orosz sereg szaporításáról úgy nyilatkozik, hogy az legkevésbé sem zavarhatja meg a barátságos viszonyt; igéri, hogy a törökök semmiesetre sem fognak elsőnek támadni s becsületszávára fogadja, hogy a míg az oroszok jónak látják megtartani a fegyverszünetet, ő sem fog ellenségeskedéseket kezdeni. Végre a szerbeket illetőleg, biztosítja Prozorovszkyt, hogy miként eddig, úgy ezentúl sem fog sereget küldeni e lázadók ellen, kik iránt az orosz fővezér oly igen érdeklődik, mivel a szentpétervári udvar védnöksége alá helyezkedtek; kész egyelőre fátyolt vetni bűneikre, remélvén, hogy ezen ügy is véglegesen elintéztetik a békekötés alkalmával.¹⁸⁶ Igaza volt Prozorovszkynak, midőn a nagyvezér ezen válaszáról szólván, jelentésében megjegyzé, hogy ennek következtében nagy bosszúságára kezei kötve vannak. Valóban Oroszország mindaddig, míg

Napoleonnal teljes egyetértés nem jött létre, a keleti ügyeket illetőleg, háborút nem kezdetett, Törökország pedig az ingerléseket nem vevén figyelembe, a majdnem másfél év óta tartó békés hadiállapot továbbra is fenmaradt, bár különösen az oroszokra nézve, már majdnem tűrhetetlenné vált.

A nagyvezér engedékenysége a legtöbbet a szerbeknek használt. Az egész éven át (1808) leszámítva a bosnyákok nem nagyjelentőségű rablókalandozásait, komolyabb támadást nem intéztek a felkelők ellen a Nisben és Viddinben parancsnokló pasák. A szlobodziai fegyverszünet előnyeit tehát, noha azok a török kormány felfogása szerint csak a keleti tájak lakosságára terjedtek ki, élvezték a szerbek mindnyájan. Rodofinikin az orosz fővezértől vett utasítás értelmében, intette is a felkelőket, hogy szigorúan őrködjenek a határokon, a rend és nyugalom fentartása fölött s a maguk részéről ne háborgassák a törököket. Az orosz fővezérlet, mint láttuk, mindaddig, míg Napoleon kétes politikája Oroszországot keleti törekvéseinek megvalósításában némileg akadályozá, minden áron elkerülni óhajtotta a kezdeményezés vádját az orosz és a török birodalmak között előbb-utóbb megújulandó háborúkat illetőleg; ezért kétségkívül semmi sem lehetett Prozorovszkyra nézve oly kellemetlen, mintha a szerbek kihívó magaviselete által a jogos török megtorlások ellenében azok védelmére kénytelen lett volna a fegyverszünetet megszegni. Karagyorgye és a senatus nem is késtek Rodofinikin felszólításai következtében a határon parancsnokló vojvodáknak s főnököknek szigorúan megparancsolni, hogy őrizkedjenek a szomszédos török tartományok nyugtalanításától. Könnyebb volt azonban e rendeletet kibocsátani, mint

A szerbek magatartása a fegyverszünet folyamán.

Hajduk
Velyko.

azt meg is tartani. A még rendezetlen viszonyok között nem mindegyik főnök tekintette az engedelmisséget kötelességének, különben azon ellenséges szellem következtében, melylyel a törökök és szerbek egymás iránt viseltetének, apróbb kihágások, sőt rablások és gyilkosságok a határon, hol a két elem minden nap érintkezésbe jött egymással, elkerülhetetlenek voltak. A legrakonzátlanabb magaviseletet e részben Petrovics Velyko, a czrna-rekai kerület parancsnoka, a Timok folyó mellett tanúsította. Alig van a szerb szabadságharcznak oly népszerű alakja, mint Velyko, a hajdú. Nevét még mai nap is minden szerb ismeri, hősi bátorságát még ma is visszhangozza a népdal. És mégis ezen utólagos népszerűség sok tekintetben érdemtelenül fűződött Velyko egyéniségéhez. Tagadhatatlanul kitűnt minden alkalommal vitézsége által, de nem egyszer inkább saját érdekeit és hajlamait igyekezett kielégíteni, mint a közjót előmozdítani. Általában tevékenysége sokkal csekélyebb mérvben vált hasznára a felkelés ügyének, mint más főnököké, kiknek nevét nem emlegeti oly bámulattal a nép. Döntő befolyást nem gyakorolt a forradalom sorsára, mégis részletesebben kell róla megemlékeznünk, mert elbeszélésünk folyamában még gyakran lesz alkalmunk vele találkozni.

Fiatalságát hajdúk között tölté és ezért maradt rajta a Hajdu-Velyko elnevezés. A mozgalom kitörése után eleinte Glavas Stanoje, majd Vulyicsevics testvérek csapataival harczolt, de már ekkor kitűnt rakonzátlan erőszakoskodó jelleme. Rettenthetetlen bátorsága által csábitva, több fegyveres legény csatlakozott hozzá, kik aztán feltétlenül engedelmeskedtek neki. Egy ízben Szendrőre jött és itt egynéhány törököt,

kik már megadták magukat, kirabolt. E tette miatt a főnökök, őt megbüntetendők, maguk elé idézték, de nem jelent meg, hanem ismét, mint hajdú, kalandozta be a keleti határvidékeket. Utóbb bocsánatot nyert Karagyorgyétól és azóta folyvást részt vett a mozgalomban. Belgrád bevétele után, az 1807. év elején engedélyt kért a tanácstól, hogy felállithassa a czrnarekai kerületet a Timok mentében. E célra csak egy zászlót óhajtott a tanácstól és egy nyílt levelet oly értelemben, hogy azon környék lakossága szabadon csatlakozhassék hozzá. Szerény volt e kívánság és a tanács teljesítette azt, annyival is inkább, mert ekkor Belgrádban még nem igen tudták, hogy hol fekszik a Velyko által kiszemelt kerület. „Teljesítsük óhajtását, így szól Mladen, a senatus elnöke, ha elfoglal valamit, annál jobb, legalább területünk növekedik, ha pedig elesik, nem a mi hibánk, hiszen nem tud nyugodtan maradni s engedély nélkül is belefogna e vállalatba.“ Velyko tehát a zászlóval és a nyílt levéllel elindult a Timokhoz; itt csakhamar vagy száz legény csatlakozott hozzá s ezekkel elkezdé a bégek lakását felégetni és rabolni. Híre napról-napra emelkedett a környéken és éppen oly mérvben szaporodott kicsiny serege is. Az elmenekült bégek és szubasák nemsokára nagyobb erővel tértek vissza, de Velyko merész és gyors támadással szétverte őket. A zsákmányon megsztokozott legényeivel, egy részét azonban Belgrádba küldte a tanácsnak. És a tanács látván, hogy Velyko nemcsak követelésekkel nem lép fel, de még a közpénztár javára is hoz áldozatot, eltúrte, hogy Velyko majdnem teljes függetlenségben kormányozza az általa valóban meghódított vidéket.¹⁸⁷

Ily helyzetben találjuk Velykot a Timok mellett

az 1808. évben is. Úgy látszik, nem tartotta magára nézve kötelezőnek a fegyverszünetet, melyet pedig úgy az oroszok, mint a felkelő szerbek, mindennemű alakoskodásokkal egész Szerbiára kiterjeszteni iparkodtak. Velyko nem tudott lemondani zsákmányoló kalandozásairól és figyelembe nem vétén Karagyorgye és a tanács intéseit, be-betört a viddini pasalik határkerületeibe, pusztítva a török falvakat s ezrével terelvén a bulgárokat szerb földre.¹⁸⁸ Természetes, hogy ily alkalmakkor a törökök, a hol csak lehetett, ellenállottak, sőt igyekeztek is a sérelmeket megtorolni. E miatt aztán Velyko küldött panaszos jelentést a tanácshoz és Karagyorgyéhez, hogy a viddini pasa teljes erejével jön ellene, pedig ő pusztított el két falut.* (1808 nov.) Rodofinikin azután e panaszt Prozorovszkyhoz juttatta. Az orosz fővezér nem is késett elégtételt követelni Bajraktártól. Nemsokára azonban Molla pasa, a viddini kormányzó fordult panaszszal Prozorovszkyhoz a szerbek rakonczátlankodása miatt. Prozorovszky egy orosz-szerb vizsgáló-bizottságot küldött ki egy orosz tiszt vezénylete alatt a helyszínére. A bulgárok nem vallottak ugyan a szerbek ellen, sőt váltig erősítették, hogy a kérdéses pusztítások legnagyobb része török földön alakult rablóktól származik, mindazonáltal nem lehetett teljesen eltitkolni, hogy szerb szolgálatban álló egyének is vettek részt ezen határvillongásokban, miként azt maga Rodofinikin is bevallja.¹⁸⁹ Prozorovszky veszélyeztetve látván ily túlkapások által az orosz politika czélzatait, igen kemény hangon irt levelet intézett Karagyorgyehoz, melyben a czár haragjával fenyegetődzik, ha a szerb

* Gavrilović i. m. 371.

nép s különösen az egyes főnökök nem engedelmessékednek az orosz fővezér rendeleteinek. Egyszersmind követeli, hogy Karagyorgye, mint az egész nemzet feje, távolítsa el állomásáról a békezaró Velykot és nevezzen ki helyébe egy hű és engedelmes parancsnokot.¹⁹⁰ Rodofinikin is mindent elkövetett a maga részéről, hogy Karagyorgyet rávegye Velyko elmozdítására. Karagyorgye ezen sürgetéseknek nem szegülhetvén ellene, Velykot magához idézte Topolába, de már másnap tudatá Rodofinikinnal, hogy Velyko kerületéből hír jött a törökök újabb pusztításairól, s kérdést intézett hozzá, hogy ily körülmények között mi tevő legyen. Rodofinikin haragosan válaszolt, hogy nem hiszi a török-támadásról szóló hirt, mely épp oly hazug lesz, mint az előbbieket, mert hiszen Bulgáriából csak egyetlen út vezet azon kerületbe, azt pedig éppen Velyko csapatja elsáncolta, tehát mielőtt az ellenség pusztíthatna, e sáncokat kellett volna bevennie. Felszólítá tehát Karagyorgyet, hogy Velykot Prozorovszky rendeletéhez képest küldje azonnal Belgrádba, hogy itt hazugságaiért elvegye megérdemelt büntetését. De alig indította el levelét, midőn tudósítás érkezett Karagyorgyetől a senatushoz, értesítvén ez utóbbit, hogy a törökök betörései miatt Velykot visszaküldötte a határra. Úgy látszik, hogy Karagyorgye, ki nem sokat törődött az orosz érdekekkel és politikáikkal, hanem kizárólag a törökök ellenében szervezendő védelemre gondolt, nem szívesen áldozta fel a bár önfejű, de vitéz és erélyes vojvodát s azért nem is vette figyelembe az orosz részről jövő, Velyko elmozdítását sürgető kívánságokat vagy inkább rendeleteket. Rodofinikin látván, hogy Karagyorgyéval nem boldogul, a tanácsot biztatta fel, hogy ez is sürgesse Velyko leté-

telét. Maga is szívesen Topolába utazott volna, hogy szavának személyes jelenléte által nagyobb súlyt kölcsönözzön, ha egy más, fontos körülmény nem vette volna egész figyelmét igénybe.¹⁹¹ Velyko megfenyítésének ügye tehát függőben maradt, noha Rodofinikin nem szűnt volna meg azt szorgalmazni, sőt Karagyorgyénak igen érthetően tudtára is adta Prozorovszky rosszalását és meglepetését a fölött, hogy határozottan nyilvánított akarata oly csekély méltánylásra talált.¹⁹² De mind ez nem használt, a vojvoda megmaradt állomásán s folytatta pusztításait török területen.¹⁹³

De nemcsak Velyko kerületében, hanem az egész keleti határon, sőt tovább dél felé, Nis tájékán is fordultak elő időről-időre kisebb-nagyobb összeütközések a törökök és szerbek között.

Musztafa
Bajraktár
békekísér-
lete.

A Viddinben és Nis körül összpontosított török csapatok, bár néhány ezer főt nem haladtak meg, mindenesetre elégségesek lettek volna a szerbek ezen túlkapásait megtorolni. És már ismét aggasztó hírek kezdtek terjedni a nép között, hogy janinai Ali pasa fia albán sereggel közeleg és Szerbiát szándékozik megtámadni.¹⁹⁴ E hír, mint a következők mutatta, alaptalan volt. A felkelők szerencséjére Bajraktár, a mint láttuk, semmi körülménytől sem tántorítottá el magát békés politikájától. — A nagyvezér biztosan remélte, hogyha Oroszországgal végezhet, akár háborúban, akár békét kötve, a szerbeket előbb-utóbb megfékezheti. S ez az erős Bajraktárnak valószínűleg sikerült volna is, ha hosszasabban kormányozhatja vala a birodalom sorsát. Az 1808. év őszén azonban egyedül az Oroszországgal kötendő békét igyekezett minden áron létesíteni. Hogy e célját könnyebben

elérhesse, gondosan került minden összeütközést a szerbekkel, hogy így az orosz beavatkozástól eleve minden ürügyet elvonjon. Sőt egy lépéssel még tovább ment. Megkísértette kibékülni a felkelőkkel, kettős czélt remélvén ezáltal elérni. Helyre állván a jó viszony a porta és a szerbek között, egyfelől elhárítottatott volna azon tényezők egyike, melyeket Oroszország a török birodalom ellen oly hatályosan tudott felhasználni, másfelől pedig, ha utóbb az alkudozások az orosz kormányval eredményre nem vezetvén, végre mégis háborúra került volna a dolog, a portának legalább Szerbia szemmeltartása végett nem kellett volna erejét megosztania.

Bajraktár Dionysios viddini püspököt bizta meg azon küldetéssel, hogy lépjen összeköttetésbe a felkelőkkel és hogy igyekezzék velök teljes kibékülést létrehozni. Dionysios elfogadván a megbízatást, levelet intézett Leonti belgrádi metropolitához, felszólítván őt, hogy használják föl a kedvező alkalmat a közjó és béke érdekében s találkozzanak bizonyos, a metropolita által meghatározott helyen és napon, tanácskozandók a módokról, melyek által e czélt elérni lehetne. Továbbá kéri a szerb főpapot, hogy közölje ezen ajánlatát, a kivel jónak találja s mindenesetre két-három tekintélyes és a politikában járatos egyén kíséretében, jelenjék meg a találkozás helyén. Végre azon reménynek adván kifejezést, hogy a felszólításra kedvező választ fog nyerni, tudatja, hogy Fetizlában várja be azt.¹⁹⁵

Leonti természetesen sietett értesíteni a viddini püspök ajánlatáról úgy a főnököket, mint Rodofinikint. A szerbek, mint tudjuk, mindenkor szívesen fogadták a porta békeajánlatait, ha mindjárt a mindkét részről

támasztott túlságos követelések a kibékítés létrejöttét megghiúsították is. A felkelők azonban sohasem utasították vissza mereven a Konstantinápolyból jövő ajánlatokat és mindig készeknek mutatkoztak az alkudozásokra. Ezen alkalommal is tehát azonnal elfogadták Dionysios ajánlatát s a Leonti által szerkesztett válaszban Golubino falut Porecs közelében tüzték ki az értekezlet helyéül. Rodofinikin nem vélte tanácsosnak ellenkezni a szerbekkel és megakadályozni a kibékülés kísérletét, de mindegyik jelentésében megjegyzé, nehogy a szerbek maguk alkudozzanak bármiről is, elhatározá, hogy szintén részt vesz a küldöttségben, a viddiniek gyanújának elhárítása végett szerb főnöknek öltözködve.¹⁹⁶ Október 13-án találkozott a két küldöttség Golubino faluban. A szerbeket Leonti, Karagyorgye titkára és Rodofinikin képviselték, ez utóbbi, mint a nemzeti tanács titkára mutatván be magát. Török részről megjelentek Dionysios püspök, Molla pasa műhürdárja (pecsétörje) és Szuczo egykori moldvai fejedelem kapukiájája (ügyvivője). Ez utóbbi épp úgy, mint Rodofinikin, eltítkolá kilétét s a püspök titkárja gyanánt szerepelt, de a szerbek megtudták, hogy tulajdonképen kivel van dolguk. A török küldöttek mindenekelőtt hangsúlyozták, hogy az új vezér (Bajraktár) bölcsesége immár véget vetett minden belviszálynak a török birodalomban, a keresztyének mindenütt jólétet és nyugalmat élveznek; de egyszersmind megjegyezték azt is, hogy a porta hatalmas sereget szervez. Nézetük szerint Molla pasa közvetítésével volna a kibékülés legsikeresebben létesíthető a porta és a szerbek között s a jelen alkalom oly kedvező, hogy ezt elmulasztani nem szabad, mert ehhez hasonló aligha fog még valaha kínálkozni. A portától közvet-

lenül löszert annyit nyerhetnek, mint más államok közbenjárásával. A mi már a szerbeknek a biztosítékot illetőleg mult évben kifejezett óhaját illeti, nem lehetetlen, hogy ezt a porta figyelembe veendi, de két államnak, ú. m. Francia- és Oroszországnak biztosítását el nem fogadhatja s a szerbek a porta belátására kell, hogy bizzák azt, hogy a kettő közül maga válasszon egyet. Végre így igyekeztek meggyőzni a szerb küldötteket a felől, hogy Oroszország őszinteségében nem bizhatnak s állításuk igazolására elősorolták az orosz politika magatartását Moreával, az ioniai szigetekkel, Moldva-Oláhországgal és végre Svédországgal szemben, kiemelvén, hogy az államok kizárólag a saját érdekeik által vezéreltetnek. A szerb küldöttek (valószínűleg első sorban maga Rodofinikin) ezen előterjesztésre azt válaszolták, hogy a szerb nemzet, mely már nyolczvanezer főnyi sereg felett rendelkezik, nem lesz hajlandó előbb letenni a fegyvert, mielőtt egykori birtokait, melyek még a török kézben vannak, mint például Szokolt, Szkoplyét stb. visszaszerezte volna. És nem lenne hajlandó arra sem, hogy megelégedjék egy állam biztosításával, mert hiszen ezen állammal a porta háborúba keveredhetik s akkor a szerbeknek minden védnökséget nélkülözniök kellene. A kapukiája biztatá őket, hogy mindkét pontra nézve adják elő kívánságaikat Molla pasának és különösen a biztosítás kérdését illetőleg, ajánljanak három vagy négy hatalmat, melyek közül a porta majd választand. Miután még a szerb küldöttek kijelentették, hogy az értekezlet tárgyalásairól értesíteni fogják Karagyorgyet és a tanácsot s aztán haladéktalanul Viddinbe juttatják a határozatot, a tanácskozás véget ért s a küldöttek október 15-én elhagyták Golubinót.¹⁹⁷

Prozorovszky
oroszfővezér
meghívásait
a béketár-
gyalásokat.

Prozorovszky meglelégedéssel fogadta Rodofinikin jelentését a golubinói értekezletről. A porta részéről tett békülési kísérlet, az orosz fővezért megerősítette azon nézetében, hogy a török kormány érezvén saját gyengeségét Oroszországgal szemben, az utóbbit megfosztani óhajtja azon előnyöktől, melyeket a szerbekkel való szövetség nyújthatott.¹⁹⁸ Így fogván fel a helyzetet, nem is késett utasítást adni Rodofinikinnak, hogy mily értelemben szerkesztesse a szerb tanács által a Molla pasához juttatandó nyilatkozatot. Prozorovszky véleménye szerint a szerbeknek ki kellett jelenteniök, hogy bármennyire óhajtják is az ellenségeskedés megszüntét, védnökük az orosz czár beleegyezése nélkül nem bocsátkozhatnak alkudozásokba; minthogy pedig a porta különösen a saját alattvalóinak adott ígéreteket magára nézve nem tartja kötelezőnek s így esetleg a teljes kiirtatás veszélyét vonhatnák magukra, mindenekelőtt az orosz és francia udvarok biztosítására van szükségük. A török megbizottaknak azon ajánlatát illetőleg, hogy nevezzenek meg a szerbek három vagy négy hatalmat, melyek közül majd a porta választ kettőt, azt lehet felelni, hogy ők (t. i. a szerbek) már választottak és pedig Oroszországot a hitközösség és az eddig tapasztalt oltalom miatt és Franciaországot, mivel ez barátságos közvetítést vállalt magára a fenforgó orosz-török viszályban; más hatalmakkal pedig különben sem állanak semmiféle összeköttetésben. Már ebből a körülményből is kitűnik, hogy a felkelők ügye nem különíthető el a porta és Oroszország között folytatandó béke-alkudozásoktól.¹⁹⁹

Rodofinikinnak sikerült Karagyorgyét és a tanácsot rávenni, hogy a maguk részéről is elfogadják Prozo-

rovszky nézeteit s így a november 11-én Viddinbe, Molla pasához küldött nyilatkozat szóról-szóra ismételte az orosz fővezér utasításainak a tárgyra vonatkozó tételeit.²⁰⁰ A viddini kormányzó, noha élénken érezte a szerb tanács iratának a portára nézve oly nagymérvben sértő kifejezéseit, mégis barátságos hangon válaszolt. De megjegyzé, hogy a diván előtt, mely hatalmasabb a világ valamennyi uralkodójánál, a „biztosíték” szót kiejteni lehetetlen volna; különben mindenki tudja, hogy a diván eddig is mindig megtartotta szavát és ezután is meg fogja azt tartani. Ezért Molla pasa jelenleg nem tehet egyebet, mint alázatosan esedezik a divánnak, hogy kegyelmezen meg a szerbeknek, a biztosítékot illető kívánságukat majd csak akkor említi meg, mikor erre nézve az alkalmat kedvezőnek találja. A mult évben is azért utasított el a szerbek kérelme, mert abban benne foglaltatott a biztosíték szó. Egyelőre tehát csak kegyelmet fog számukra kérni s ha a diván erre hajlandónak mutatkoznék, majd tudatja velök s ajánlja, hogy akkor készítsenek ismét egy igen alázatos folyamodványt, melyben aztán a külhatalmak biztosításáról is tehetnek említést.²⁰¹ A senatus Rodofinikin tanácsára elhatározta nem válaszolni a pasa levelére s ezzel a békéltetési alkudozások végkép megszakadtak.²⁰²

Nem valószínű ugyan, hogy az orosz befolyás közbelépte nélkül sikerült volna a porta és a szerbek között szilárd alapokon nyugvó tartós kibékülést hozni létre. A mozgalom kezdete óta még minden ilyen kísérlet hajótörést szenvedett. De az kétségtelen, hogy ezen esetben a Prozorovszky utasításai szerint cselekvő Rodofinikin tette lehetetlenné a közlekedést a két fél között. Elősoroltuk már az okokat, a melyek

Az orosz közbelépés okai.

az orosz fővezérletre kívánatosnak tüntették fel, hogy Szerbia mindig készen álljon az első intésre harcot kezdeni a törökök ellen. Érezték különben a szerbek is, hogy daczára a már egy év óta tartó tényleges fegyvernyugvásnak, a küzdelem még nem ért véget s hogy a veszély, mely hazájukat eddigelé fenyegeté, nemcsak nem hárult el teljesen, de még megújulhat, sőt okvetlenül meg is fog újulni. Az aggodalmak, melyeket a helyzet bizonytalansága szült, nem csekély mérvben megkönnyíték az orosz befolyás érvényesülhetését. Oroszország a mellett, hogy oly fennen hirdeté pártfogását, valóban segítette is a felkelőket és ha mindjárt nem is nagy mennyiségben, de mégis küldött több ízben pénzt, ágyúkat, fegyvereket. S így nem csoda, ha Rodofinikin oly lépésekre is tudta birni a szerbeket, melyek, mint éppen a Molla pasával folytatott alkudozások végleges megszakítása, kizárólag orosz érdekeket mozdítottak elő, némikép még a szerb érdek hátraszorításával is. A fenforgó körülmények között pedig kétszeresen értékessé vált Oroszországra nézve a szerbek szövetsége és engedelmessége. Az erfurti értekezlet megállapodásainak következtében az orosz politika visszanyerte a keleti ügyekben cselekvési szabadságát. A spanyol ügyek és Anglia ellenséges magatartása, mint említettük, Napoleonnál az Oroszország iránt csakhamar a tilsiti békekötés után támadt meghidegülést az 1808. év elején már jórészt ismét eloszlatták. Hogy összes erejével Spanyolország ellen fordulhasson, szüksége volt Sándor czár őszinte barátságára, de másrésről érezte a különben is ingatag, erélytelen jellemű czár, hogy messzeható keleti terveit csakis Napoleon segélyével valósíthatja meg. Az érdek-közösség csak egymás felé vonzá őket; semmi sem

látszott természetesebbnek, minthogy a két uralkodó egy újabb találkozáson igyekezzék a köztük fennálló barátságos viszonyt megszilárdítani s a netalán létező ellentétek elhárítása után a közösen követendő politikai irányt megállapítani. A több időn át tervezett összejövetel végre létrejött Erfurtban, hol a két császár szeptember 27-én találkozott. Bármennyire óhajtotta is Napoleon a czárt nézeteinek megnyerni, hogy aztán Oroszország erejét is a saját czéljaira kizsákmányolhassa, I. Sándor keleti terveinek kiviteléhez nem volt hajlandó segédkezet nyújtani. Konstantinápoly elfoglalásáról, mely még mindig kedvencz eszméje volt a czárnak, többé hallani sem akart, sőt a török birodalom végleges felosztását is, bár e tárgy megbeszélését nem utasította el magától, távolabbi feladatául látszott tekinteni. Az egyetlen kérdés, melyben a czár iránt engedékenységet tanusított, Finnland, Moldva és Oláhország birtoklása volt. Napoleon belegyezett abba, hogy a két fejedelemség Oroszországhoz csatoltassék és hogy a Duna képezze a határt az orosz és török birodalom között. A czárnak mindenekelőtt békés úton, alkudozások által oda kellett hatni, hogy a porta a kérdéses tartományokat átengedje. Ez nem sikerülvén, fegyverhez is nyúlhatott, de Napoleon jövőre a közvetítést nem vállalta el és azt is kikötötte, hogy bármint alakuljanak is Oroszország viszonyai a török birodalomhoz, a Franciaország és porta között létező barátság ezek által ne érintessék. Csak azon esetre ígért tetteges segítséget, ha Ausztria vagy bármely más hatalom a portával szövetségben, háborút üzenne Oroszországnak. És végre a két uralkodó közösen biztosítá Törökország területi épségét Moldva és Oláhország kivételével. A Sándor czár által vállalt köte-

Az erfurti
találkozás
1808. szept.
27.

lezettségek jóval túlhaladták azon feltételeket, a melyeknek teljesítését Napoleon megígérte. Ismeretes, hogy a csár szövetségese kedvéért ráállott arra, hogy közösen felszólítják Angliát a békekötésre, mely lépés, ha nem sikerül, esetleg hosszas és terhes harcokba bonyolíthatta Oroszországot, továbbá elismerte Bonaparte József spanyol királyságát s végre kötelezte magát Ausztriát haddal megtámadni, ha ez utóbbi Franciaországgal háborúba keverednék.²⁰³

Oroszország
magatartása
az erfurti
egyezmény
után. Kon-
stantinápolyi
láadás,
Musztafa
Bajraktár
halála.

Mindazonáltal a csár és kancellárja, Rumjanczov az okt. 12-én létrejött erfurti egyezményt a fenforgó viszonyok között előnyösnek tekintették magukra nézve. Különösen, hogy Napoleon az Oroszország és a porta között eddig igénybe vett közvetítésről lemondott, nagy megnyugvást szerzett a czárnak, mert reménylé, hogy ezentúl egyedül saját akaratát és vágyait követve, léphet fel a török birodalom ellen. Napoleonnak tett ígéretéhez képest azonban bármennyire óhajtotta is Sándor a háborút, előbb békeajánlatokat kellett tennie Konstantinápolyban. Különben is a tél már küszöbön állott s így a jövő tavaszig a hadműveletek megkezdésére gondolni sem lehetett. Prozorovszky tehát utasítást nyert, hogy kezdjen alkudozásokat a portával. A feltételek, a melyek alatt Oroszország hajlandónak nyilatkozott békét kötni, a következők valának: 1. a porta beleegyezik, hogy jövőre a Duna képezze a határt a két birodalom között; 2. a szerb nemzet függetlensége elismertetik Orosz- és Törökország védnöksége alatt; 3. Gruzia, Imeretia és Mingrelia Oroszország fenhatósága alá helyeztetnek.²⁰⁴

Az orosz főhadiszálláson azonban daczára Bajraktár ismert békés hajlamainak s az orosz részről tett első lépésnek, nem nagy bizalommal viseltettek a béke

helyreállta iránt. Prozorovszky legalább közölvén Rodofinikinnal az alkudozások érdekében tett lépéseit, figyelmezteti őt, hogy a legszigorúbban őrkdjék a felett, hogy a szerbek a tárgyalások folyama alatt sem a török sereg, sem török terület ellen támadást ne intézzenek. De e mellett kötelességévé teszi biztatni Karagyorgyét és a szenátust, hogy a hadi szervezkedésben ne lankadjanak és minden pillanatban készen legyenek újból megkezdeni a harcot. „Mert, így szól tovább, alapos okom van kétkedni a fölött, hogy a törökök, a nélkül hogy mégegyszer a fegyverek szerencséjéhez folyamodnának, követelményeinket — melyektől pedig el nem állhatunk — elfogadnák. És azért fölötte valószínű, hogy a tárgyalások nem fognak eredményre vezetni s hogy a megszakítások után a háború kikerülhetetlenné válik.“ Felszólítja végre Rodofinikint, hogy közölje vele észrevételeit azon pontokra nézve, melyeket a békekötésnél figyelembe veendőknek vél, mert a szerbeknek ügye az alkudozásoknak kétségtelen egyik legfontosabb tárgyát fogja képezni.²⁰⁵

November 3-án indult el Krasznokutzky Bukarestből. Midőn Konstantinápolyba ért, a forrongás, mely csakhamar a legborzasztóbb lázadássá fajult, már magas hullámokat vert a fővárosban. Az orosz küldött még átadhatá Prozorovszky iratát Bajraktárnak a békefeltételekkel együtt. A nagyvezér előzőkenyen fogadta őt és határozottan kijelenté, hogy legfőbb törekvése békét kötni Oroszországgal és Angliával.²⁰⁶ De további alkudozásokba már nem bocsátkozhatott. A Bajraktár reformjaival elégedetlen janicsárok és a velök rokonszenvezők pártja már néhány nap óta fegyvert ragadt. Az iszonyatos mérszárlás és

pusztítás közepett, mely Konstantinápoly lakosságát egy héten át remegéssel tölté el, Bajraktár is halálát lelé november 15-én. Az ifjú szultán nem mentheté meg őt; a janicsárok győztek és a hadsereg újjászervezése több üdvös reformmal együtt hosszú időre ismét meghiúsult.

Bajraktár halálával természetesen a békealkudozások is megszakadtak egy időre s Prozorovszky november vége felé, ekkor még nem értesülvén a Konstantinápolyban történekről, már nyugtalanodni kezdett szárnysegédének késedelmezése miatt.²⁰ Ez utóbbi azonban, a mint csak a török miniszterekkel a lázadás lecsillapulta után értekezni lehetett, ismét szóba hozta az alkudozásokat. Az új kormány is hajlandónak mutatkozott a béke helyreállítására és már deczember elején kijelölte a meghatalmazottakat, kiknek Jászvásárra kellett volna utazniok, hogy ott a czár megbizottjával, Prozorovszkyval a béke feltételei felett tanácskozzanak.

Angol-török
béke, orosz
ultimatum a
portához.

A jászvásári értekezlet azonban nem jött létre. Mint tudjuk, az erfurti találkozáson a két császár megegyezett abban, hogy közösen fognak Angliának békeajánlatokat tenni. A St-Jamesi kabinet azonban nem mutatkozott hajlandónak alkudozásokba bocsátkozni. Ennek következtében Sándor czár is kényszerült Napoleon ellenségeskedését Anglia irányában, mintegy a saját ügye gyanánt tekinteni. És éppen ekkor a fáradhatatlan és erélyes angol diplomatának, Adairnak sikerült a hazája és Törökország között évek óta fenforgó viszályt a Dardanelláknál 1809 január 5-én létrejött békekötés által teljesen kiegyenlíteni. Napoleon a porta ezen lépését nem nézheté egykedvűen. A ki halálos ellenségével, Angliával szövetkezett, azt

természetesen saját ellenségének tekinté. Nem is késett a francia ügyvivő keserűen, sőt fenyegető módon panaszt emelni a portánál az Angliával kötött béke miatt. A spanyol és portugál ügyek azonban sokkal inkább elfoglalták Napoleon figyelmét, hogysem Törökország ellen erélyesebben léphetett volna fel. E körülmény a portát kitartásra és az Angliával helyreállított jó viszony ápolására serkenté, annyival is inkább, mert a még mindig fenyegető Oroszország irányában támogatásra szorult.²⁰⁸ És Adair valóban mindent elkövetett, hogy a portát szorongatott helyzetéből kiszabadítsa, előbb egy hármasszövetség létrehozásán fáradozván Ausztria, Törökország és Anglia között, majd pedig ez nem sikerülvén, a porta és Oroszország között igyekezett a békét közvetíteni. Erre azonban már késő volt. Sándor czár az angol-török békekötés hírére nagy felháborodással fogadta. E tényben a porta részéről ellenséges szándékot vélt vagy talán akart felismerni. Lehet, hogy a francia biztatások sem hiányoztak, de valószínűbb, hogy I. Sándor czár megszabadulván Napoleon közvetítésétől, mely eddig oly nyomasztólag hatott a török birodalom ellen forralt terveinek megvalósítására, most az első ürügyet meg akarta ragadni, a mely a háborúnak látszólag jogos megkezdésére kínálkozott. Már februárban utasította Prozorovszkyt, hogy intézzen a czár nevében ultimátumot a portához, ki kellett jelentenie, hogy a czár az angol követnek fogadtatását Konstantinápolyban a porta részéről oly ellenséges ténynek tekinté, mely a fegyverszünetnek önként véget vet, követeli tehát, hogy az angol követ azonnal kiutasíttassék a török fővárosból s hogy a porta két nap alatt határozott választ adjon. Ha e közben békebiztosok érkeznek is

Jászvásárra, az orosz felhatalmazott nem fog alkudozó-sokba bocsátkozni. És végre azon esetben, ha a porta válasza kedvezőtlenül hangzanék, Prozorovszkynak azonnal meg kell kezdeni az ellenségeskedéseket.²⁰⁹

A török megbizottak élükön Galib effendivel a rablóktól hemzsegő Bulgáriában csak lassan és kerülő utakon haladhatván,²¹⁰ márczius 8-án érkeztek meg Jászvásárra; ekkor már Prozorovszky küldötte, Pas-kievics,²¹¹ (ki negyven év mulva az orosz sereget vezérlé a magyar forradalom ellen) elutazott volt az ultimátummal Konstantinápolyba, hová márczius 20-án ért. A muftinál tartott diván egyhangúlag visszautasította Oroszország követelését és ezzel a koczka elvettetett. Április 1-én az oroszok megkezdték hadi-műveleteiket.

1809. ápr. 1.

Az orosz hadműveletek

megkezdése.

A szerbek

aggodalmai

s előkészüle-

tel, hadi

erejük.

Az orosz hadsereg hosszas tétlensége a hadjárat megkezdése után, Belgrádban aggodalmakat költött. A szerbek leginkább azért léptek fel támadólag a tartomány különböző határain,²¹² hogy Prozorovszky gyorsan benyomulván Bulgáriába, a török sereg figyelmét képes lesz Szerbiától elvonni. A várt eredmény azonban nem következvén be, jogosan tarthattak attól, hogy a török hadvezetés időt és alkalmat nyer még az oroszokkal vivandó döntő ütközetek előtt nagyobb sereget irányozni Szerbia ellen. Elhatározták tehát Prozorovszkyhoz fordulni, sőt felkérni, hogy különösen a Nis mellett táborozó szerb csapat támogatására egy orosz hadosztályt küldjön. Az orosz fővezérhez intézendő irat szerkesztése és elfogadása végett hívták vissza Szjeniczából Karagyorgyét, ki szívesen beleegyezett tehát, hogy e levéllel Dimitrijevics azonnal az orosz táborba induljon. Prozorovszky válaszában (mely természetesen csak jóval később érkezett meg

igyekezett késedelmezését a rossz időjárással menteni, a kért segélyre nézve pedig megjegyze, hogy miután még maga sem hatolt be Bulgáriába, nem küldhet Nis alá csapatokat, igéri azonban, hogy Iszajev tábornok egy osztálylyal igyekezni fog Szerbiába benyomulni, de ez sem történhetik meg rögtön, ezért legyenek türellemmel és ne csüggedjenek el.

Az orosz-török háború nagy befolyással volt a szerb ügyekre is. Az 1809. év telén, midőn már a szakadás Oroszország és a porta között a Szent-Pétervárról küldött ultimátum következtében bizonyosnak látszott, szerb követek jelentek meg Jászvásáron Prozorovszkynál.²¹³ A fővezér kijelenté nekik, hogy most már a háború kikerülhetetlen (biztosan számíthatván ugyanis arra, hogy a porta az orosz követelményeket nem fogadja el) és felszólítá őket, hogy készüljenek a harcra.²¹⁴ S hogy e részben a szükségelteket beszerezhessék, nagyobb összeg pénzt bocsátott rendelkezésükre.²¹⁵ Rodofinikin sem késett az orosz főhadiszállásról jövő utasításokhoz képest támadásra buzdítani a szerb főnököket.²¹⁶ Nem volt erre szükség. A szerbek különben is csak az orosz hadműveletek megkezdésére vártak, hogy a maguk részéről szintén megújítsák a küzdelmet. Mint láttuk, a hosszas fegyverszünet tartama alatt is, nem egyszer kellett úgy Prozorovszkynak, mint Rodofinikinnak egész befolyásukat latba vetni, hogy visszatartsák őket az idő előtti támadásoktól. Karagyorgye maga úgy nyilatkozott, hogy csak az orosz czár parancsának engedve tartották tiszteletben a fegyverszünetet és hogy türelmetlenül várták a pillanatot, midőn újra megmérkőzhettek a törökökkel.²¹⁷ Szerbiában senki sem kételkedett a fölött, hogy a tényleg beállott nyugalom nem

lehet tartós. Karagyorgye maga is már az 1808. évi ősz elején azon meggyőződésre jutott az orosz táborból vett hírek alapján, hogy a béke helyreállítása a két hadviselő fél között nem fog sikerülni, sőt hogy a jövő tavasszal újra megindul a harcz, melyben majd a szerbeknek is részt kell venniök.²¹⁸ Jól tudták a szerbek, hogy eddigi vívmányaikat nem tekintetik biztosítottaknak s ha egyfelől aggodalommal néztek is az elkerülhetetlen küzdelem elébe, másrésztől óhajtották azt, mert mielőbb kibontakozni vágytak azon kétes helyzetből, a melybe a portával szembe jutottak. Az alkalom kedvezőbb volt, mint bármikor a felkelés kezdete óta. A küszöbön álló orosz-török háború lekötve a porta erejének legnagyobb részét, biztos sikert látszott ígérni a szerb vállalatoknak.

Az 1808. év azon apróbb határvillongások kivételével, melyekről föntebb megemlékeztünk, készülődések között telt el Szerbiában. Mint tudjuk, ugyanis a felkelés nem rendelkezett rendes hadsereg felett. A szükséghez képest szólított az egyes vidékek fegyverfogható lakossága táborba, saját főnökeinek vezetése alatt. A harcz után pedig mindannyiszor ismét hazaszéledt az. Mindazonáltal a katonai szervezet nem bomlott fel teljesen, s a harczosok, ha mindjárt béke idején vissza is tértek falvaikba földjeiket művelendők, minden perczen készen állottak a fővezér felhívására megjelenni a kijelölt helyen. Az előkészületek tehát nem annyira csapattoborzásra és gyakorlatokra vonatkoztak, mint inkább a szükséges készletek beszerzésére. Oroszország, mint említők, az 1808. év vége felé 6 ágyút és néhány ezer fegyvert küldött. De már Belgrádban is megkísérelték az ágyúöntést. Már a nyár végén elkészült három kisebb ágyú és

hozzáfogtak a negyedik öntéséhez is.²¹⁹ Velyko vojvoda pusztító kalandozásai a viddini pasalik határvidékein, mintegy négyezer bolgárt, részint szépszerivel, részint erőszakkal átköltözkedésre bírt Szerbiába. Ezek közül mintegy nyolczszázan kijelentették, hogy hajlandók részt venni a küzdelmekben. Úgy ezen bolgárok, mint az Ausztriából érkező szökevények az Oroszország által ajándékozott fegyvereket kapták.²²⁰ A felkelők összes haderejét maga Sztratimirovics 56,000 főre becsülte ezen időben, de valószínű, hogy épen a szomszédos tartományok rokonfajú lakosságának részvéte következtében, a szerbek tulajdonképen nagyobb-számú sereget voltak képesek kiállítani.²²¹ A csapatoknak a szükséges hadikészletekkel való felszerelése mellett kétségkívül az élelmezésre fordította úgy Karagyorgye, mint a tanács is főgondját. Elbeszéltek, mily egyszerűen és mégis czélszerűen történt a harcza vonuló legénység élelmezése.²²² E rendszer fenmaradt továbbra is, de a mozgalom terjedtével és különösen azon körülménynél fogva, hogy most már idegenek is nagyobb számmal harczoltak a szerbek soraiban, e rendszernek némi bővítést és általánosítást kellett szenvednie. A tanács tehát Karagyorgyéval elrendelte, hogy minden nahiában a juh- és kecskeállománynak egy tizede elkülöníttessék; az ekként kiválasztott nyájak a háború kezdetéig a nahia által őrizendők, ekkor pedig a sereg után fognak hajtatni, a teljesen vagyontalan vagy önkéntes harczosok ellátására fordíttatván.²²³ A többiek, miként ezelőtt, úgy ezután is hazulról kapták az élelmet.

A tanács e mellett intette a vojvodákat, hogy a népet mindenütt engedelmességre buzdítsák előljáróik iránt és legyenek rajta, hogy a háborús időben min-

denki saját erejéhez és tehetségéhez képest szolgálja a közügyet.²²⁴ Sőt oly kísérlet nyomára is jutunk, mely már bizonyos mérvben rendes csapatok felállítását czélozta. Karagyorgye ugyanis meghagyta Nenádovics Jakabnak, hogy a valyevoi nahiában szervezzen két századot és e végből válogassa ki a hadgyakorlatokban már járatos egyéneket, de amennyire lehet olyanokat, kiknek mindegyike valamely zadruga tagja, mert ezek több ideig maradhatnak szolgálatban.²²⁵ Ezen két század tisztjeit és altisztjeit (minden 25 emberre egy káplárt) Nenádovics maga nevezheti ki, csak ügyelnie kellett, hogy a legügyesebbekre essék a választás. A rendelet értelmében ezen csapat élelmezéséről is kellett gondoskodnia és pedig minden embernek naponként egy oka kenyér és fél oka hús engedélyeztetett. A költségek a közpénztárból voltak teljesítendőek. Belgrádban is alakítottak ily rendes csapat. Novokrstenni, ki Karagyorgyéhez való ragaszkodásában és a szerb ügy szolgálatában mindent megtett, próbálkozott a szervezéssel. A belgrádi lakosság azonban (miként általában Szerbiában a nép) nagy ellenszenvvel viseltetvén a rendes katonáskodás iránt, nem örömet soroztatta be magát ezen új csapatba, mignem Rodofinikinek sikerült a békétlenkedőket azzal megnyugtanni, hogy senki sem követel tőlük kényszer-szolgálatot, csak Karagyorgye óhajtáná, hogy lassanként hozzászokjanak a fegyvergyakorlatokhoz, minek jó hasznát vehetik majd, ha ismét harczba kell menniök.

Karagyorgye
bosnyák
összekötteté-
sei és Monte-
negróhoz való
viszonya.

Karagyorgye figyelme azonban más irányba is kiterjedt, igyekezett az előrelátott küzdelmek esetére már eleve szövetségeseket biztosítani a felkelés javára. Ily szövetségeseket a szerbek csakis a bosnyák rája

és a montenegróiak között találhattak. Kiszámíthatatlan fontossággal bírhatott a szerbek ügyére nézve egy esetleges mozgalom Boszniában és Herczegovinában s talán még nagyobb jelentőséggel Montenegrónak egyidejű támadása a törökök ellen. Ezen tájakon törekedett tehát Karagyorgye összeköttetéseket szerezni. Vajjon a rokonfajú népek ezen közös és együttes működésének eszméje tőle származott-e vagy Rodofinikin sugalmazta azt, nem határozhatjuk meg pontosan a rendelkezésünkre álló adatok segítségével. Nem szenved kétséget, hogy a szerbek a mozgalom keletkezése óta, mint már tudjuk, nem egyszer megkísérelték a szomszéd bosnyák kerületek fellázítását és a montenegrói vladikával is iparkodtak már közelebbi érintkezésbe lépni.²²⁶ Másrészről, mint emlékezünk, az orosz keleti politika segélyeszközeihez tartozott minden török háború alkalmával az összes keresztyén ráját fölkelésre izgatni. Valószínű tehát, hogy a szerbek részint saját elhatározásukból, részint az orosz ügynök által is biztatva fordultak faj- és hitrokonaikhoz. Az 1808. év szeptember havában Karagyorgye a mosztári (Herczegovinában) származású Skulyevicset bízta meg, hogy utazzék a délnyugati határra és intézzen onnét leveleket herczegovinai honfitársaihoz, felszólítván őket, hogy készülődjenek a harcra a szerbekkel együtt. Figyelemre méltó, hogy Karagyorgye ezen levelében már Herczegovina elfoglalásáról, mint lehetőséges eseményről szól.²²⁷

A viszonyok természetében rejlett, hogy ekkor mégsem ezen függetlenségi törekvések, sem pedig a törökországi keresztyénekkal tervezett egyesülés nyíltan bevallhatók nem valának. És ezért azon hivatalos meghatalmazásban, melyet Skulyevics Karagyorgyétől

nyert, ez utóbbi csak annyit említ, hogy Skulyevicset a határra küldi az ottani ügyek rendezése végett és hogy mindenki halál büntetése terhe alatt tartozik neki engedelmeskedni.²²⁸ Úgy látszik azonban, hogy Skulyevics (talán más titkos ügynökök is) a határos tartományok keresztyéneinek buzdítása mellett azokkal szorosabb viszonyt is tudott létrehozni. Legalább Karagyorgye egy levelében bevallja, hogy a szomszéd (t. i. Törökországban élő keresztyének) néppel határozott egységre léptek, hogy kellő mennyiségben lőszert és hadikészleteket szállítottak a határon túl a fegyverszünet ideje alatt s így biztosan számíthatnak a testvérfaj tényleges támogatására, a mint a határt átlépi²²⁹ (vagy pedig csak *captatio benevolentiae* volt ez Montenegro számára).

Ugyanezen időben Montenegróból is érkezett egy küldött Belgrádba, kinek feladata volt a szerbek ereje, állapota és szándékai felől személyesen tudomást szerezni.²³⁰ Komolyabb kísérlet a két testvérnép egysülésére azonban csak a következő év tavaszán tétetett, bár ekkor is sikertelenül.

A tanács nem feledkezett meg végre a készülődések közepett, a vallási mozzanatról sem. Még 1808 nyarán kihirdette, hogy az egész tartomány minden egyházában imák és ünnepi szertartások rendeztessenek a szerb fegyverek győzelmeért.²³¹

Így telt el az 1808. év, kívülről meg nem háborított békében, de a jövőre nézve harcias várakozásban. Örömmel üdvözölték tehát a szerbek az orosz-török háború megkezdésének híret az 1809. év elején. Ennek következtében rájuk nézve is ütött a cselekvés órája.²³² És különösen örömmel üdvözölte Karagyorgye a harczok megújulását, mert a vojvodák között dülő

pártviszály nemcsak az eddigi vívmányokat fenyegette komoly veszélylyel, de az ő személyes hatalmát és tekintélyét is. A küzdelem a törökök ellen, ha mindjárt nem is fojthatá el az önzés és nagyravagyás szülte versengést a főnökök között, de legalább egyidőre elnémitá azt. A közös veszély egyesíté a különben egymás ellen fondorkodó pártokat és egyéneket.

Az 1809. év tavaszán a szerbek egyszerre több irányban támadólag léptek fel. Már előre a határra tolták csapataikat, hogy így előre meghatározott napon minden oldalról megkezdhessék hadiműveleteiket. Április 13-ika tüzetett ki az általános támadás napjává.²³³ Ezen haditerv, úgylátszik, Rodofinikin tanácsára, de mindenesetre az ő tudtával és beleegyezésével készült. Az orosz ügynök gyors tevékenységre serkenté a szerbeket, biztatván őket, hogy az orosz sereg velük egyidejűleg megkezdé működését s a Dunán átlépve, benyomul Bulgáriába, minek következtében a porta nem lesz képes tekintélyesebb haderőt küldeni Szerbia ellen.²³⁴

Karagyorgye
novi-bazári
hadmenete,
1809. ápr.
közepén.

Mielőtt Karagyorgye Belgrádból kiindult, levelet küldött a montenegrói püspök-fejedelemhez, felszólítván őt, hogy szólítsa fel vitéz harczosait s vegyen részt szintén a küzdelemben, hogy ősi hazájukat egyesült erővel megszabadithassák az átkozott pogány járomtól. „Mi, így végzé Karagyorgye, azon leszünk, hogy minél előbb a Tára folyóhoz (a montenegrói határ közelében) érve, ott veletek egyesülhessünk.“²³⁵

Április közepe táján hagyta el Karagyorgye Belgrádot és útját Uzsicza felé vevén, ismét a rudniki, pozsegai és uzsiczai nahiákban gyűjtött seregével a Mucsán hegység alatt végig haladva benyomult a mai novibazári pasalikba és a kicsiny török helységet, Kla-

dinczát azonnal elfoglalá. Itt azonban nem állapodott meg, hanem gyorsan egészen Szjeniczáig hatolt előre, mely erődített város és vár a Boszniát Ruméliával összekötő fővonalnak egyik legnevezetesebb pontját képezte és képezi még jelenleg is. Ennek birtoka tehát kétségkívül nagy fontossággal bírt a szerbekre nézve és pedig annyival inkább, mert ha Szjeniczát hatalmukba kerítették, ezáltal biztosítják egyszersmind az összeköttetést Hercegovinával s Montenegróval és az albánok betöréseit is legalább ideiglenesen feltartóztathatták volna. Karagyorgye azonnal hozzákezdett Szjenicza ostromához. A város csakhamar a lángok martalékává esett s a törökök a várba húzódtak vissza s erélyes védelmet fejtettek ki. Látván Karagyorgye, hogy a vár bevétele több időt fog igénybe venni, ezalatt legalább is igyekezett megakadályozni azt, hogy az ostromlottak segítséget kaphassanak. E végett az Ibar közelében Rudnánál táborozó Plyjakics vojvodának rendeletet küldött, hogy csapatjával vonuljon délfelé s kerülve minden támadást, pár órai távolságban Novibazártól állapodjék meg, figyelő állást foglalván el a vár mögött, nehogy az ottani törökök szjeniczai társaik felmentésére siethessenek. Másrészről pedig egy csapatot a szjeniczai tábortól északnyugatra küldött ki s ez Sztubalyt és Ujvárost (Novavaros) elfoglalván már május 4-én a Lim folyóig, Prepolyéval szemben terjeszté ki portyázásait. Ezen sikeres előnyomulás élénk mozgalmat idézett elő a túlparti keresztyének között. A hercegovinaiak értesülvén a szerb sereg közeledtéről, családjaikat és ingóságaikat kezdték a Limen átszállítani, hogy azokat biztonságba helyezvén, hátulról támadják meg a törököket egyidejűleg a szerb csapatok működésével.

Szjenicza ostroma s kapitulációja.

A szjeniczai törökök, kik hosszabb ostromra nem voltak elkészülve, többé segítségre nem számíthattak; miután a szerbek egy délfelől közelgő 300 főnyi csapatot is szétverték, csakhamar szükségét kezdték szenvedni a várban; e mellett a szerb golyók a lakházakat is halommá lötték, úgy hogy a török őrség az élelemhiány mellett, az időjárás viszontagságait is kénytelen volt tűrni. Ily körülmények között megadták a várat, szabad elvonulást követelvén és nyervén is Karagyorgyétól. Május 9-én vonult ki az őrségnek mintegy fele, a szerbek azonban reájuk rohantak és részint lekaszabolták, részint megrabolták őket. A várban maradt törökök látván eltávozott társaik szomorú sorsát, ismét elzárkóztak s most már hallani sem akartak az erősség megadásáról, míg nem Karagyorgye kezeseket állítván, ily módon bántatlanul elvonulhattak. A szerbek tehát május második hetében megszállották Szjenicza várát s ezen siker után méltán remélhettek még nagyobb eredményeket is; Karagyorgye ugyancsak készült is már seregének egy részét Novibazár felé vezetni, midőn Rodofinikintől levelet kapott, melyben az orosz ügynök Belgrádba hívta őt, hogy titkárát, a többször említett Dimitrijevic Janityiát a tanácssal egyetértőleg küldje Prozorovszkyhoz küldöttségben. Karagyorgye engedett a meghívásnak, de előbb Vulyicsevicset Szjeniczába, Obrenovics Milost Prepolye környékén, ennek öcscsét, Milánt és Hadzsi-Prodant pedig Belopolyén parancsnokul nevezte ki, Plyjakicsnek pedig ismételve lelkére köté, hogy Novibazár körül a legszorgosabban őrkdjék. Egyszermind valamennyinek kötelességévé tette, hogy ne csak az esetleges támadásokat igyekezzenek visszaverni, hanem a keresztyének felkelését is határozottan vegyék

fogatba. Ekként elrendezvén mindent, távozott azzal a szándékkal, hogy nemsokára nagyobb sereggel visszatér s erélyesen folytatja hadműveleteit. Így is történt.

A szuhodoli diadal. A montenegrói hadak külön operációja.

Dimitrijevics elutazása után Karagyorgye a kragujeváczy és szendrői nahiák seregét is magához vevén, visszasietett Szjeniczához. Épen jókor érkezett. Az ipeki pasa már útban volt, hogy a szerbeken Szjenicza elfoglalásáért bosszút álljon. Karagyorgye seregével elébe sietett és néhány órával Szjeniczától délre Suhodolnál megütközött vele. A szerbek teljes diadalt arattak, a pasa kénytelen volt Ipekig visszavonulni. Karagyorgye nem folytatta az üldözést, hanem visszatért Szjeniczába, mert most már Novibazár bevételére óhajtott készülteket tenni. Ekkor jelentek meg nála a Vaszojevicsek törzséből és a Boda lakói közül vagy 350-en néhány montenegrói kíséretében, a fővezér Hadzsi-Prodant küldötte velök, hogy a népet mindenütt fegyverfogásra izgassák. Az egyesülés a montenegróiak és szerbek között tehát létrejött, bár nem oly mérvben, mint az utóbbiak óhajtották. Sőt Péter, a püspök-fejedelem még nem is válaszolt Karagyorgye levelére, melyet Belgrádból intézett hozzá. Karagyorgye tehát újra írásban felszólítá Pétert, hogy minél előbb kezdje meg hadműveleteit a közös ügy érdekében. A montenegróiak azonban nem sokat törődve a szerbek ajánlataival, fegyvert ragadtak ugyan, de első támadásaikat Nikszics vára ellen intézték Herczegovinában, melynek birtokára már rég vágytak. Igaz, hogy ezáltal némi török haderő, mely különben talán Szjeniczát vagy legalább Nova-varost fenyegethette volna, déli Herczegovinában kényszerült maradni, de azon kétségkívül fényes eredményt többé

el nem érhetette, mely okvetlenül bekövetkezik, ha a montenegróiak Karagyorgye terve szerint a Tára partjain egyesülnek a szerbekkel s közös erővel fordulnak a törökök ellen. Karagyorgyének ekkor még nem volt határozott tudomása a montenegróiak hadiműveleteiről. Teljes bizalommal remélte tehát Novibazár bevétele után az egyesülés létrejöttét. Mindenek előtt tehát ezen vár ellen irányzá tevékenységét. Június 12-én indult el Szjeniczából seregének legnagyobb részével, magával vivén ugyanis a szükséges ostromszereket. Plyjakics emberei szolgáltak a fővezérnek kalauzokul. Karagyorgye nem messze Novibazártól egy hegyen szállott táborba. Másnap korán reggel megkezdé a támadást. A város maga gyöngén volt erődítve és épen úgy, mint Szjenicza, néhány órai küzdelem után a szerbek hatalmába került. A vár azonban ellenállott. Nyolcz napi ostrom után Karagyorgye már minden pillanatban várta a megadást, midőn lovas futár érkezett és a szerbeknek Nis közelében szenvedett nagy vereségét és a törökök előnyomulását jelenté. E hirre Karagyorgye felhagyott Novibazár ostromával és a veszélyben forgott vidékek védelmére sietett.²³⁶

A támadásnak, mint tudjuk, az 1809. év tavaszán minden irányban egyidejűleg kellett volna történnie. Láttuk mily eredményeket vívtak ki a szerbek a délnyugati és nyugati vidékeken. Meg kell még emlékeznünk a keleti tájakon végbement eseményekről, hogy aztán álltérhessünk a végzetteljes hadjáratra a Morava völgyében.

A míg Karagyorgye Szjenicza körül volt elfoglalva, Lázárevics Luka és Markovics Szima knéz parancsnoksága alatt (Nenárovics Jakab ugyanis, kit leginkább megilletett volna a vezérlet e vidéken, betegen feküdt),

Karagyorgye
Novi-Bazár
előtt, a ka-
meniczei ve-
reség követ-
keztében el-
vonúl.

Lázárevics
Luka és
Markovics
Szima a Drina
mentén.

a szerbek a Drinán átkeltek és gyorsan behatoltak Boszniába. Szokol váránál, melyet nem tudtak bevenni, megszálló csapatokat hagytak hátra s egyfelől egész Szreberniczáig és Visegrádig, másfelől pedig Bjelináig bekalandozták a vidéket, pusztítván a török falvakat és birtokokat s mindenütt fölkelésre buzdítván a ráját. A bosnyák mohamedánok természetesen nem nézték egykedvűen a szerbek támadásait. Ellenállásuk azonban kivált eleinte, mivel a jól felfegyverzett szerbek túlerővel léptek fel, nem lehetett sikeres. Míg a Drina felső folyásánál hadjárat indul, Herczegovinában teljesen középkori harcz folyik. Stolac várában Musztaj és Hadzsi bég-Rizvanbegovicsot öt testvére ágyúval ostromolta, úgy hogy a francziák szereztek békét közöttök. A herczegovinaiakat nem érdekelte, a mi Boszniában történik.

Ezalatt nem egyszer törtek ugyan török csapatok szerb földre is, de az előny a szerbek részére hajlott és oly győzelmek, a milyeneket Lázárevics az ismeretes Ali Vidaics pasa fölött vagy Nenádovics Máté Loznicza környékén kivívott, nem csak a szerb tartomány határait biztosíták, de a Boszniában való terjeszkedést is lehetségessé tették volna. Kétségtelen, hogy ez alkalommal a szultán uralmát Bosnyákországban nagy veszedelem fenyegeté, ha Karagyorgye folytathatja annyi szerencsével megkezdett hadműveleteit s a megkezdett mozgalom a Herczegovinára is kiterjed. A nisi vereség híre azonban bénítólag hatott a szerbek előnyomulására ezen a vidéken is.²³⁷

Sztojkovics
Milenko a
Dunánál,
a kladovoi
kudaroz.

Sztojkovics Milenkónak jutott a feladat, hogy a Duna mentében előrehaladva Viddin felé támadást intézzen s esetleg a túlparton álló oroszokkal egyesüljön, miként az 1807-ben is történt. Ugy látszik,

Milenkó nem nagy sereg fölött rendelkezett s így rövid idő alatt nagy eredményeket nem is mutathatott fel, legfeljebb csak ellenséges betöréseket akadályozhatott meg. A törökök Nisnél kivívott győzelme után végre Prozorovszky is elhatározá magát, hogy némi segílyt küld a szerbeknek, nehogy ez utóbbiak végkép kétségbe essenek. Az orosz fővezér nem nélkülözhetett oly jelentékeny hadtestet, a minőre a fölkelőknek szükségük lett volna s ezért, hogy mégis gondoskodni látszassék róluk, Iszajev tábornokot bizta meg, hogy 6 zászlóaljjal és 2 kozákezzel átkelvén a Dunán, igyekezzék Kladvót elfoglalni. Iszajev július 14-én egyesült a jobbraton Milenkónak ezer főnyi csapatával. Július 21-én rohamra vezényelte Iszajev seregét Kladvó ellen. A törökök azonban hősiiesen védelmezték a várost s midőn a szerbek is, kiknek az ostromlétrákat kellett volna készen tartaniok, megfutamodtak, az orosz katonaság a sáncokban megtorlódott s Iszajev csak nagy bajjal tudta embereit a veszélyes helyzetből kimenteni. Ostromról többé szó sem lehetett s az orosz csapat, miként Iszajev is megvallja, mélyen megszágyenyülve visszavonult a Duna balpartjára, végkép magukra hagyván a szerbeket. Milenkó kénytelen volt Porecsig visszavonulni.²³⁸

Az általános támadási tervnek egyik lényeges részét mindenesetre a Morava völgyében Nis ellen intézendő hadművelet képezte. A törökök főereje rendszeren Nis felől Alekszinác és Deligrád mellett szokott Szerbiába nyomulni. A fenforgó viszonyok között azonban a szerbek éppen ezen oldalról nem számítottak erélyes ellenállásra, mert bizván az orosz sereg gyors és hatályos előmenetelében, meg voltak győ-

Hadműveletek Nis elfoglalása czéljából, a szerb vezérek egyenletlenkedése. A törökök elfoglalják a csagári erősséget. A szerbek vissza-

vonulása
Deligrádba.
Deroute a
szerb sereg-
ben.

zódve, hogy a törökök összes ruméliai fegyveres ere-
jüket a Duna felé fogják irányozni az oroszok ellen.
Deligrádnál, a hol már a kora tavasszal pár ezer
ember gyült egybe, Dobrinyác Péter parancsnokolt,
s miként előbbi években is, ő vezényelte a vidék föl-
kelőit. Milovánovics Mláden azonban, ki akkor már
majdnem feltétlen hatalmat gyakorolt a tanácsban,
reávette Karagyorgyét, hogy Petrovics Milojét nevezze
ki a Nis ellen működő sereg főparancsnokává. E
kinevezés fölötté káros következményeket vont maga
után. Miloje általában képtelen volt egy nagyobb szerű
hadiműveletet vezetni; ehhez járult még, hogy a
magát sértve érző Dobrinyác csak vonakodva enge-
delmeskedett a gyűlölt főnöknek. A Miloje és Dobri-
nyác között többé-kevésbé élesen nyilvánuló vissza-
vonásban csakhamar résztvettek a kisebb vojvodák
is, úgy hogy, a mire legjobban szükség lett volna,
az összhang teljesen eltűnt a táborból s czivódás,
kicsinyes féltékenykedés s a sértett hiúság szította
személyes bosszúvágy lépett annak helyébe. Daczára
a vezérek viszálykodásának, a sereg, mely leginkább
a jagodinai, rabsanyi, reszavai és alekszináci nahiák
hadjutalékából állott, április második felében megin-
dult Deligrádból s délfelé tartva mindenütt a Morava
völgyében haladván, május első napjaiban ért Nis
közelébe, a nélkül, hogy bárhol is ellenségre bukkant
volna. A megerősített Nisben tekintélyes török sereg
helyezkedett volt el, a szerbek tehát nem remélték,
hogy ostrom nélkül juthatnak a vár s a város birto-
kába. Az elbizakodott Miloje azonban fennen hirdeté,
hogy nemsokára hatalmába keríti Nist s valóban nem
messze a várostól Kamenicza és Felső- és Alsó
Mataeocz faluk közelében sánczokat hanyatott, melyek

több egymással összeköttetésben nem álló redoute-ot képeztek. Már ezen megerősített művek megszállásánál ismét kitört a főnökök között duló viszály. Mindegyik vezér saját nahiájának embereivel külön redoute-ot óhajtott elfoglalni. Csak nagy bajjal sikerült végre a sereget elhelyezni a sánczok mögött. A Nis felé leginkább előre tolt redoute-ban, a csagári magaslaton Színgyelics István, a reszavai knéz parancsnokolt. Ezt mintegy fődözve emelkedtek a többi művek egészen Kameniczáig, sőt még azon túl is. Mindezen munkálatok több időt vettek igénybe. Miloje, ki szerette volna Nist azonnal megtámadni, kénytelen volt mégis engedni a többi főnökök véleményének, kik nem tartották lehetségesnek Nis bevételét egyszerű rohammal, de meg a szerbek annyira hozzászoktak már a sánczok mögül vitt harczmódhoz, hogy mindig és mindenekelőtt ily földművek által iparkodtak az általuk elfoglalt állásokat biztosítani.

A míg a szerbek készülétekkel voltak elfoglalva, a nisi törökök száma is naponként szaporodott. Sőt azon ruméliai csapatok, melyeknek a Dunához kellett volna vonulniok az oroszok ellen, ezen utóbbiaknak késedelmezése miatt, most Nis felé irányoztattak, úgy hogy a város körül már május második felében tetemes, a szerbekét jóval túlhaladó török haderő összpontosult. A porta részéről az oroszok lassú, bátor-talan előnyomulására épített számítás, mint a következő megmutatta, helyesnek bizonyult. A szerbeket ellenben a gyorsan bekövetkezendő orosz diadalok reményében kezdett merészebb támadások majdnem végveszélybe dönték. Hajduk-Velyko és mások olykor egészen Új-Palánkáig kiterjeszték portyázásaikat s e közben egyes Nis felé siető csapatokat szét is

verték, de a minden oldalról összetorlódó ellenséges hadosztályokat fel nem tartóztathatták.

A veszély, a mely a Kamenicza körül táborozó szerbeket a folyvást szaporodó török sereg részéről fenyegeté, még fokozódott azon czivakodások által, melyek a vojvodák között, még a sánczok elkészülte után sem szűntek meg, midőn pedig már előreláthatólag az összeütközésnek az ellenséges had erejével rövid időn belül be kellett következnie. A személyes hiúság és kölcsönös féltékenykedés ekkor már annyira erőt vett némely vojvodák lelkiületén, hogy a közügy másodsorban kezdé őket érdekelni, nem többé cél, hanem inkább csak eszköz gyanánt az egyéni nagyra-vágyás kielégítésére. Fegyelemről, egyértelmű működésről ily körülmények között szó sem lehetett. A míg Miloje és Szingyelics a felett vitatkoztak, hogy kette-jök közül melyik foglalja el Nist, a bátor, de rakoncátlan s engedelmességhez nem szokott Hajduk-Velyko, akár mert az alárendelt szerepet maga is megunta már, akár pedig, mivel mások bujtogatták (talán éppen Dobrinyác) őt ily irányban, azon valódi vagy csak költött hirre, hogy Gurguszovácot (ma Gyurgyazsevác) szintén fenyegeti egy török csapat, embereivel elhagyta a kameniczai tábor s állítólag az említett tájak védelmére sietett, melyeket már megszokott a sajátja gyanánt tekinteni. Nemsokára a fővezérség elvesztése miatt duzzogó Dobrinyác Péter is követte példáját és távozott, mint mondá, Velykótól segítségül híva. E két főnök majdnem az összes szerb lovasságot magával vivé.

Az ekként meggyöngült szerb tábor ellen a nisi török sereg május utóján intézett általános támadást. A Szingyelics parancsnoksága alatt álló csagári redoute

ellen intézték a törökök az első rohamot. A sánczok mögött felállított szerbek szívósan védekeztek. Több ízben nagy veszteséggel visszanyomták a török csapatokat. De ezek sem lankadtak. Mindannyiszor újult erővel rohantak a sánczok ellen s midőn az árkok végre holt testekkel megteltek, ezeken keresztül hatoltak be a redoute-ba. Elkeseredett küzdelem és vérontás fejlődött ki itt. Késsel és puskaagygyal védtek magukat a szerbek, de a benyomuló erő által végre teljesen elnyomattak. Mondják, hogy Szingyelic, nem kételkedhetvén többé az ellenség diadalában, felgyújtotta a löport és légbé röpité magát övéinek egyrészével és számos törökkel együtt. A csagári redoute 3000-nyi őrségéből alig néhányan menekültek meg. Az elesettek koponyáiból a törökök később egy borzalmas emléket állítottak fel Nis közelében. A többi sánczok között elhelyezett szerb csapatok tétlenül szemlélték társaik elpusztítását. Milojét már akkor is sokan árulással vádolták, a miért nem sietett Szingyelicnek segítségére. Tervezett, kiszámított árulásról legalább a rendelkezésünkre álló adatok alapján szó sem lehet. Sőt van annak is nyoma, hogy Miloje igyekezett csapatait támadásra buzdítani az ostromló törökök ellen, de sikertelenül. Kétségtelen azonban, hogy Miloje nem tűnt ki merész bátorság által, mint több főnöktársa; általában nem kedvelték őt a táborban és nem is tudott népszerűvé lenni. Már a fővezérség átvételekor is kevés volt a tekintélye s ez nem növekedett a folytonos viszálykodások folyamán. És bizonyosnak látszik másrésről az is, hogy Miloje nem számíthatván alárendeltjei részéről az óhajtott engedelmességre, szinte féltékenységgel, sőt irigységgel viseltetett irán-

tuk. Így történhetett tehát, hogy Miloje nem nagy buzgalmat fejtett ki a csagári redoute-ot fenyegető veszély elhárítására; de tagadhatlan az is, hogy a szerbek, kik legörömestebb sánczok mögül harczoltak, látván a túlnyomó török erőt, mely Szingyelicset megtámadá, nem sok kedvet éreztek annak ellenében sik földön kísérleni meg a harcz szerencsáját. Mindezen okok közrehatásának tulajdoníthatjuk azon megfoghatatlan tétlenséget, melyet a Kamenicza körül felállított szerb sereg tanusított s melynek a reszavai knéz csapata majdnem utolsó emberig áldozatul esett.

Midőn Miloje észrevette, hogy a csagári erődítmény a törökök hatalmába jutott, lóra ült s gyorsan Deligrád felé sietett. Követte őt az egész sereg; nem hátrálás volt ez, hanem valóságos menekülés. A törökök nyomban követték a futókat; a lovasság a főúton, a gyalogság a hegyek között. A megrémült szerbek többé nem mertek ellenszegülni az üldözőknek. Elhányva fegyveröket, podgyászukat, sőt még ruházatuk egy részét is, már csak életöket iparkodtak megmenteni. Az üldöző törökök kérlelhetetlenül lekaszabolták vagy foglyul ejtették, a kiket utólértek. Ily módon az egész seregnék mintegy fele elpusztult. Sőt sokan azok közül, a kiknek sikerült biztos menhelyet találni, a szenvedett félelem és fáradság következtében utólagosan veszíték életüket. A megmenekült szerb csapatok egyrésze végre a deligrádi sánczok között vontta meg magát, másrésze azonban teljesen szétzüllött. A kameniczai tábort háromszáz szekérrel, az összes lőkészlettel, podgyászszal és hét ágyúval együtt a győzők foglalták el. Ily vereséget a mozgalom kezdete óta nem szenvedtek a fölkelők.²³⁹

Ha a nisi törökök nem érték volna be egynéhány

órai üldözéssel, hanem azonnal egész erejükkel a megfutamodott szerbek után nyomulnak, a Morava völgyében a fölkelés sorsa rövid idő alatt eldőlt volna. Ez azonban nem történt. Mert a törökök ugyan folytatták hadműveleteiket a kameniczai győzelem után is, de nem a kellő erélylyel és gyorsasággal. Csak hetek múlva határozták el magukat nagyobb támadásra. Föltetszik minden körülményből, hogy a nisi török seregnél épp úgy hiányzott a vezetés egysége és a parancsnokok összetartása, mint a szerbeknél. A Nis körül összpontosított sereg a környék hadjuttalékából, Satin leszkováczi pasa csapataiból és az ismeretes Gusancz embereiből állott. Mindezek a szerb támadás visszaverésére egyesültek s e czél el lévén érve, a további működés iránt nem egykönnyen tudtak megegyezni. A kameniczai diadal azonban Konstantinápolyban sem maradhatott hatás nélkül. A porta elérkezettnek vélte az időt, hogy a szerb fölkelést véglegesen megfékezze. Az orosz sereg még mindig a Duna balpartján vesztegelt s az eddigi tapasztalatokból ítélve, nem kellett gyorsabb előnyomulástól tartani. Az alkalom tehát kedvező volt a szerb forradalom leverésére, midőn különben is már nagymérvű készültek tétettek az Oroszországgal kitört háború miatt. A porta tehát mindenekelőtt a szerbek ellen szándékozott fordulni s e czélra a ruméliai kormányzónak s a szeraszkerre kinevezett Chursid Ahmed pasának, valamint a bosnyák vezérnek is parancsot adott, hogy egész erővel támadják meg a szerbeket s irtsák ki gyökerestül a lázadást.²⁴⁰ A fővezérlet átvétele a szeraszker részéről, a csapatösszevonások Drinápoly felől egész Bulgáriából, némi időt igényelvén, a török hadsereg előnyomulása már ezen okból

A porta a szerbek ellen erélyes akciózt indít, Chursid pasa fellépése, Karagyorgye ellen-akciója.

is halasztást szenvedett. De a veszedelem, mely ezen oldalról a szerbeket fenyegeté, ez által nem hárult el.

Novibazár ostrománál vette hírét Karagyorgye, mint tudjuk, a kameniczi vereségnek és a szerb sereg megfutamodásának. Ezen kétségbeejtő eseménnyel szemben egy pillanatig sem lehetett haboznia. Ha még egyáltalán szó lehetett a törökök feltartóztatásáról, az csak úgy volt lehetséges, ha a fölkelők összes ereje Deligrád felé irányoztatik. Karagyorgye tehát felhagyott az ostrommal s vagy kétezer lovassal sietett a fenyegetett vidékre. A fővezér ezen alkalommal ismételve bizonyosságát adta, hogy ha a politikai ügyek vezetésében gyakran ingadozást, következetlenséget, sőt könnyelműséget tanusított is, hazája védelmében erélye nem tört meg egy perczre sem, sőt fokozódott a veszély nagyságával. Rendeletet küldött a különböző főnököknek, hogy hagyjanak fel mindenütt a támadással, szorítkozzanak a határok védelmére, a fölösleges csapatokat pedig indítsák a Moravához. Ezen parancs következtében jelent meg Milenkó is Deligrádnál.²⁴¹ Karagyorgye sürgetésére a szétzüllött sereg maradványai újra gyülekezni kezdettek a Morava balpartján és nemsokára újabb csapatok is felvonultak. A deligrádi sánczok, legalább ideiglenesen, elegendő védelmet nyújtottak a folyón túli táborral szemben. Bánya környékén pedig Hajduk-Velyko örködött. Mindezen intézkedések nem szüntették ugyan meg a nép rémületét, mindazonáltal bizonyos fokig mégis megnyugtatólag hatottak. Deligrád képezte most Szerbia utolsó védbástyáját, ennek eldőltevel az egész tartomány nyitva állott volna a törökök előtt. Daczára a helyzet veszélyességének, a vojvodák között tovább folyt a versengés és czivódás. Mlāden és Miloje egy-

A deligrádi sánczok védelme. Egyenetlenség a vezetésben, törökök sikerei.

részről, másrésről pedig Milenkó és Dobrinyác voltak a két ellentétes irányzat képviselői. Mindkét párt igyekezett Karagyorgyét megnyerni és segélyével saját fölényét biztosítani. Besúgások, vádak, gyanúsítások napi renden voltak e szomorú belküzdelemben. A fővezér pedig nem tudott, vagy nem mert határozottan egyik párttal sem szövetkezni. Több bizalommal viseltetett Mláden és ennek kegyeltje, Miloje iránt és az orosz befolyás alatt álló Sztojkovics Milenkót és Dobrinyácot személyes ellenségei gyanánt tekinté, de kénytelen volt e két utóbbinak bátorságát és erélyét elismerni, míg amazoknak némely tette őt magát is nem egyszer haragra lobbantá. Nem csoda tehát, hogy az ingerlékeny és hiszékeny Karagyorgye, hol az egyik, hol a másik részre hajlott. Mláden befolyása azonban mégis mindannyiszor felülkerekedett. Így látjuk, hogy Miloje, daczára a Kamenicznál szenvedett vereségnek s az ellene minden oldalról emelkedő vádnak, Deligrádnál is megtartá a parancsnokságot. Mellette találjuk azonban Dobrinyácot is nem épen alárendelt állásban, sőt utóbb majdnem teljesen egyedül vezetve a védelmet. A Deligráddal szemben, a Morava túlsópartján Ljubicsnál elhelyezett táborban Milenkót bizta meg Karagyorgye a vezénylettel. Mláden pedig, mint a tanács feje s a hadügyek vezetője a legnagyobb befolyást követelte magának s gyakran megjelent a seregnél s ilyenkor ő maga óhajtott intézkedni. A vojvodák egymás között egyenlőknek tekintvén magukat, katonai rangfokozat pedig még nem állapítottatván meg, mindegyik önállóságra törekedett s nem szívesen fogadta s teljesíté mások parancsait. Csak Karagyorgye tekintélyét ismerték el mindannyian. Ő azonban ekkor leginkább új sereg gyűjtésével volt

elfoglalva s nem tartózkodott állandóan Deligrád vidékén, hanem hol Belgrádba utazott, hol pedig a saját kerületében harcosokat, fegyvereket és löszert iparkodott, minél nagyobb mennyiségben a fenyegetett vidékre küldeni. De különben is mint említők, ő maga sokkal hevesebb, sokkal szenvedélyesebb volt, hogy sem a személyes hiúságtól eredő ellentéteket másoknál képes lett volna kiegyenlíteni. És így nem is akadályozhatta meg a folytonos surlódásokat a főnökök között.

A törökök már június első felében elhagyták Niset és kétfelől ú. m. a Morava völgyében és Bánya felé nyomultak be Szerbiába. Hajduk-Velyko azt a nem nagy török hadosztályt, mely Bányát fenyegeté, nemcsak feltartóztatá, de vissza is nyomta.²⁴² A főszereg azonban akadálytalan haladt előre s előhada már a hónap közepe táján megérkezett Deligrádhhoz, Izmail bég vezetése alatt.²⁴³ A folyvást szaporodó török haderő nemsokára körülfogta a deligrádi sánczokat, úgy hogy csak egyetlen út maradt nyitva a Moraván át Ljubics felé, melyen a szerbek az erődítvénynyel közlekedhettek. A törökök belátták, hogy mielőtt tovább hatolnának Belgrád felé, Deligrádot minden áron el kell foglalniok. Egyszerű rohammal nem remélhették a jól megerősített sánczok bevételeét. Ezért rendszeres ostromhoz fogtak. Heteken át bombázták Deligrádot, a szerbek azonban Dobrinjác vezérlete alatt erélyesen védték magukat. Mindazáltal az ostromlottak helyzete napról-napra súlyosabbá vált. A Belgrádból időről-időre küldött segély csak nagy nehézségek között és csak részben juthatott Deligrádba a még egyedül nyitva álló ösvényen, melyet már szinte fenyegettek az ellenséges csapatok.

A Morava balpartján álló szerb sereg nem gátolható meg sem Deligrád bekerítését, sem a törökök terjeszkedését. A hírek, melyek a környék elpusztításáról a sánczok közé hatoltak, mély levertséget szültek a felkelők között. Meggyőződtek különben már maguk is, hogy Deligrádot a túlnyomó erővel szemben sokáig nem tarthatják. Már Dobrinyác is csüggedni kezdett, emberei között pedig naponként szaporodtak a szökések. Július 21-én Bánya is elesett. Az a török osztály, melyet mint tudjuk Hajduk-Velyko eleinte visszavonulásra kényszerített, nemsokára nagyobb erővel tért vissza, ostromolni kezdvén a sánczokat, melyek mögött Velyko menedéket keresett. Értésülvén Karagyorgye a veszélyről, melyben a bányai erődítvény forgott, Milenkót és Mládent küldötte segítségül, kik is Tyuprijánál, tehát jóval Deligrád felett, a meddig t. i. még a törökök el nem jutottak, lépték át a Moravát s ezen oldalról iparkodtak Bányáig jutni. A vakmerő Velyko észrevevén a közelgő szerb csapatot, lóra kapott s egymaga áttört a török sorokon. Megbeszélvén Milenkóval és Mládennel, hogy jövő éjjel mely irányban támadják meg az ellenséget kétfelől, úgy a miként jött, sértetlenül visszatért övéihez. Az éj beálltával, éppen a mikor a támadásnak kezdődnie kellett volna, két puskalövés dördült el a szerb segédcsapatok sorában, mire oly rémület és zavar támadt, hogy mindnyájan futásnak eredtek. Reggel Velyko már csak a távolban egy hegytetőn látta lobogni a szerb zászlót. Elhagyatva azoktól, a kiknek őt szorult helyzetéből ki kellett volna menteniök s látván, hogy többé úgy sem tarthatja a sánczokat, kirohant embereivel és szerencsésen átvágta magát a török sorokon. Ő és Mláden aztán gyorsan távo-

A törökök előzönlük a Morava jobb partján fekvő vidékeket. Csüggedés. Karagyorgye rendszabályai. Sikerek a bosnyákok ellen.

zott Tyuprija felé, míg Milenkó árulással vádolván Mládent, igyekezett ismét rendbeállított csapatjával a támadó törököket feltartóztatni, de a túlnyomó erőnek engedni kényszerülvén, csakhamar ismét a ljubicsi sánczok közé vonult,²⁴⁴ a hol július 28-án az ellene intézett támadást sikeresen visszaverte. Mindazonáltal ezen eredmény nem akadályozható a Morava jobbpartján fekvő tartományok előzönlését. Pusztítva kalandozták be a törökök a vidéket s különösen Gusancz Ali vad kodzsáljai garázdálkodtak a védtelenül maradt nép között. Mindennél aggasztóbb volt az a jelenség, hogy a falusiak, kiknek elég bátorságuk volt el nem menekülni, kezdetek önkényt behódolni a töröknek, sőt hogy már egy fegyveres csapat is átment az ellenséghez.²⁴⁵

Karagyorgye és a tanács mindent elkövettek, hogy egyrészt az elcsüggedő, már-már kétségbeeső népet bátorítsák, másrészt pedig, hogy új csapatokat szervezzenek Deligrád felszabadításának megkísértése céljából. Törekvésök azonban sok akadályba ütközött. Belgrádból például majdnem az összes fegyverfogható lakosság már a Moravához küldetett, úgy hogy a honmaradottakat a régibb idő óta a városban lakó kikeresztelkedett mohamedánok, számra nézve túlhaladták. Ezen utóbbiak részéről a törökök közeledtére komoly veszély fenyegetheté a várost, miért is a tanács elrendelte, hogy tőlök a fegyverek beszedessenek.²⁴⁶ Mindazonáltal a tanács nem szűnt meg ágyúkat, élelmi és lőszereket küldeni Deligrádra s a törökök által meg nem szállott területeken, ha mindjárt néhol erőszakkal is, folytattatá a csapatszedést.

Az általános remegés közepette a Drina mellett augusztus elején Nenádovics Jakab és Markovics

Szima által kivivott győzelem híre bátoritá fel még némileg a szerbeket. E két vojvodának sikerült a török hadosztályt, mely már csaknem a Kolubárig nyomult és Szabácsot is fenyegeté, nemcsak hátrálásra bírni, de a Drinán is átűzni.²⁴⁷ Deligrád sorsára azonban ez esemény már nem birt befolyással. Karagyorgye azonnal üzent ugyan Markovicsnak, hogy rögtön induljon seregével a Moravához, maga pedig Topolába és Kragujeváczba sietett, hogy ott csapatot gyűjtve, azt haladéktalanul Deligrád felmentésére vezesse. De mindez késő volt. A hosszas bombázás s a folyvást megújuló, bár mindannyiszor visszavert apróbb támadások annyira megrongálták a védműveiket, hogy az ekkor már állítólag 50—60,000 főre szaporodott török sereg bizton számíthatott az erődítvény elestére. Augusztus 13-án élénk sürgésforgást vettek észre a török táborban a szerbek sánczaik mögül s csakhamar meggyőződtek, hogy az ostromlók általános rohamra készülnek. Az elcsüggedt, számban megfogyatkozott s éhségtől agyoncsigázott fölkelők nem bizván többé saját ellenállási képességekben, a következő éjjelen elhagyták a sánczokat s az egyetlen még el nem zárt ösvényen tovamenekültek. Csodálkozva látták másnap a törökök, hogy az oly soká s oly hősiezen védett erődítvényekből egyszerre kihalt minden élet. Megértvén e jelenség okát, nem késték elfoglalni a sánczokat, hatalmukba kerítvén egyszersmind a szerbek által hátrahagyott összes lökészetet és 26 ágyút.²⁴⁸

Néhány nappal később Milenkó serege is vereséget szenvedett és szétzüllött. Őt magát és Dobrinjáczot aztán Karagyorgye a tyuprijai sáncz védelmére küldötte, hogy legalább ott igyekezzenek megakadá-

1809 aug. 13.
A szerbek
elhagyják a
deligrádi sán-
czokat.
Milenko
veresége.

lyozni a törökök előnyomulását. A sáncz palánkkerítését azonban még megérkeztök előtt fölégette az ott állomásozó csapat, mely megrémülve a minden oldalról közeledő törökök nagy számától, czélszerűbbnek tartá a védművet összerombolni s visszavonulni az ország belsejébe. Az utolsó, mintegy 3000 főnyi hadosztály, mely fölött Karagyorgye ezen a vidéken még rendelkezett, Batocsinánál állapotott meg s ott elsánczolta magát.²⁴⁹

Török portyázások.
Általános rémület, menekülés a Száván túlra.
Elkeseredés Rodofinikín ellen.

Deligrád eleste után komoly ellenállásról nem lehetett többé szó. Nyitva állott az út a törökök előtt Belgrádig. A portyázó csapatok, különösen Gusancz legényei, bekalandozták a Morava völgyét le a Dunáig, az alexináci, bányai, czrnarékai, rázsányi, reszavai és pozsareváci nahiák a jobb, s a kruseváci a balparton a törökök hatalmába kerültek.²⁵⁰ Rémület fogta el a népet mindenütt s a ki csak teheté, menekült a Duna és Száva közelébe s ha csak lehetett, a tulsó partra. Már néhány nappal Deligrád elfoglalása után több mint 50,000 menekült kelt át a Dunán, s Belgrádba is vagy ezer család érkezett az ország belsejéből. Növelte az általános rémületet és zavart, hogy a vojvodák is futásra ösztönözték a népet s igyekeztek saját családjaikat és vagyonukat mielőbb biztonságba helyezni. Alig lehetett többé kétséges, hogy rövid időn belül Belgrádnak is el kell esnie. Lázás tevékenységgel dolgoztak ugyan a sánczok kijavításán s az ágyúk felállításán; de a néhány száz főből álló őrség nem lett volna képes a várat és a várost megvédeni. Karagyorgye Milojét küldte Belgrádba, hogy akadályozza meg a nép tömeges kivándorlását. Pár napra sikerült is ez, de midőn híre jött, hogy Gusancz Ali Pozsareváczot is elfoglalta, a két-

ségbeesett nép nyakra-főre sietett a túlpartra jutni. Hasztalan kísérté meg Rodofinikin — a tanács kérelmére, — egy kiáltványban maradásra buzdítani a népet; többé senki sem hajtott a szavára. A rémület és általános zavar hatása alatt, miként ez rendszeren történni szokott, a főnökök közül némelyek egymást kezdték gyávasággal, sőt árulással vádolni, mások pedig Oroszországot s különösen Rodofinikint okozták a veszedelem miatt, mely az országot érte.

Örömmel és készségesen, de mint tudjuk leginkább Oroszország biztatására, az orosz támogatás reményében s azon meggyőződésben ragadtak fegyvert a szerbek az 1809. év tavaszán, hogy Prozorovszky gyorsan átkelven a Dunán, a török sereg legnagyobb részét el fogja vonni Szerbiától. Sőt azon tervet is, hogy erejük szétforgácsolásával, minden oldalról egyszerre támadjanak, főkép Rodofinikin tanácsára fogadták el. A várt és ígért segély azonban elmaradt. Rodofinikin biztatásai s az általa több ízben való tényként közölt hír, hogy az orosz sereg már bevonult Bulgáriába, ámításokul bizonyultak. Iszajev szerencsétlen közbelépése Kladovónál és gyors visszavonulása csak növelte a nép elcsüggedését és aggodalmát. Nem csoda tehát, hogy a kameniczi vereség után a roppant török haderő győzelmes előnyomulásának láttára nemcsak a vojvodák, hanem a nép között is mély elkeseredés támadt azok ellen, kiket a pusztulás közvetlen okozóiul tekintettek. Nem a czárt s nem is az orosz kormányt vádolták a szerbek elhagyatottságuk miatt, hanem az orosz fővezért és mindenek fölött a görög Rodofinikint, kiről feltételezték, hogy csekély jóakarattal megszerezhetette volna az annyira óhajtott segélyt. Karagyorgye volt az első, ki

nyíltan kárhoztató ítéletet mert kimondani az orosz ügynök fölött. Levelei, melyeket ez időtájban Rodofinikinhoz írt, telvék a legkeserőbb szemrehányásokkal és sürgetésekkel. Isten ellen való véték, így ir többek között, hogy mindez így történt, s hogy annyi esdek-lésünkre nem nyerhettünk segítséget. Engem és téged átkoz a nép, hogy elárultuk, hogy végveszélybe döntöttük és méltán, mert a lefolyt hat év alatt valamely más állammal szövetkezhetett volna, s ez esetben nem jut ily szomorú sorsra.²⁵¹ És midőn Belgrádba jött intézkedni a további teendők végett, előszóval és mások jelenlétében nem egyszer keserű vádakkal illeté Rodofinikint. Az ily heves jelenetek aztán többnyire kibéküléssel végződtek, de Karagyorgye szívében a bizalmatlanság már mélyebb gyökereket vert, semhogy az orosz ügynök biztatásai és ígéretei elenyészthetnék volna. Sőt a montenegrói püspök-fejedelemhez írt egyik levelében Karagyorgye már azzal vádolja Rodofinikint s vele együtt Prozorovszkyt és Leonti metropolitát, hogy ők hárman árulták el a portától kapott 7 millió aranyért a fölkelés ügyét s egyszersmind Oroszország érdekeit. Bajos elhatározni, vajjon Karagyorgye hitt-e valóban e képtelen vádban, vagy a felindulástól elvakitva szándékosan terjesztette azt. Nem lehetetlen azonban, hogy az ingadozó és hiszékeny jellemű fővezér a minden oldalról feltornyosuló veszély hatása alatt, maga is igaznak tartotta ezen gyanusitást.

Különösen Deligrád elfoglalása után Karagyorgye és hívei, mind hangosabban kezdték szidalmazni Rodofinikint és mindenfelé hirdetvén, hogy a felelőség a szerbeket ért csapásért egyedül őt terheli, ily módon igyekeztek ellene a közvéleményt felingerelni.

Rodofinikin csakhamar értesült a személye ellen irányuló izgatottságról. Leonti metropolita, ki Deligrád elestéig a Morava völgyében tartózkodott, közel az események színhelyéhez, a szerb sereg kivonulása után azonnal Dobrinyáczczal együtt (aug. 21.) Belgrádba sietett s közölvén az orosz ügynökkel a történeteket, egyszersmind figyelmezteté őt a szerbek elkeseredettségére s hogy ennek következtében még élete is veszélyben foroghat. Rodofinikinra mély benyomást gyakoroltak a metropolita intései. Ez, a mi következik, Rodofinikin által később a saját igazolására készelt elbeszélés. Egyszerűen megjijedt a közelgő törököktől s az országban nyilvánuló oroszellenes hangulattól. Valószínű, hogy ő vette reá Dobrinyáczot s a többieket a menekülésre, melyet már előbb elhatározott. Hogy Karagyorgye őt meg akarta öletni, ezt csak utóbb gondolta ki. Nem kétkedett többé a fölött, hogy veszélyben forog s ezért titkon néhány fegyverest fogadott, kiknek feladatok lett volna, a városban mutatkozó legcsekélyebb nyugtalanság esetére, az ő lakását megvédelmezni.²⁵² Nem hiányoztak természetesen olyanok sem, kik Rodofinikin bizalmatlanságát és félelmét besugásaik által még inkább éleszteni iparkodtak. Midőn augusztus 25-ikén Jeftics, Karagyorgye titkára, megjelent az orosz ügynöknél kérvén őt, hogy fontos ügyek megbeszélése végett látogatná meg a fővezért Topolában, tanácsnokát, Nedobát pedig küldené az orosz táborba, hogy ott egy hadosztálynak Szerbiába való indittatását kieszközölje, Rodofinikin ezen kívánságot is cselnek tekinté s még inkább remegett személyes biztonságaért. Elhatározta tehát, hogy Karagyorgye meghívását szépszerével visszatúsítja, s a mint szerét teheti, elhagyja az országot,

Rodofinikin
megrémülése,
szökve
hagyja el
Szerbiát.

addig pedig tettetéshez folyamodik, mintha semmit sem gyanítana. „Beláttam ezen rablók szándékát, így ír egyik jelentésében, Belgrádban nem mernek bennünket meggyilkolni s ezért azon vannak, hogy elkülönítsenek; engem törbe akarnak csalni és hasonló módon bánnak majd el Nedobával is útközben.“ Mindjárt másnap a tanácsba ment s kijelenté, hogy Nedobát az orosz főhadiszállásra küldi s e célra már fel is szereltetett egy csolnakot. E csolnakban aztán észrevétlenül elhelyezteté az orosz ügynökség irományait is. Jefticsnek pedig kijelentette, hogy Topolába nem utazhatik részint egészsége miatt, részint mert nincs semmi fontos megbeszélni valója Karagyorgyéval. Így elkészülve Rodofinikin most már csak ürügyet keresett az eltávozásra. Augusztus 27-ikén megérkezett Dobrinjác. E bátor, de nagyravágyó és nyughatatlan vojvoda, mint tudjuk, engesztelhetetlen gyűlölettel viseltetett Mláden és Miloje ellen s haragudott Karagyorgyéra is, mert ezeket pártolá. Dobrinjác, — legalább némely adat ezen föltevés mellett szól, — megkísérlé a kedvező alkalmat felhasználni arra, hogy a főhatalmat kezeibe ragadja. Látván, hogy mennyire remeg Rodofinikin, értésére adta, hogy Karagyorgye még az nap este Belgrádba érkezik s elhité vele, hogy a fővezérnek határozott szándéka a belgrádi parancsnok, Miloje, zsoldosaival az orosz ügynökség összes személyzetét elfogatni s a törököknek kiszolgáltatni, remélván, hogy ennek fejében majd némi engedményeket kap a portától. Dobrinjác egyszersmind fölszólítá Rodofinikint, hogy hagyja el Belgrádot s menjen vele Porecsbe, a hol biztonságban lesz, mert ott ő parancsol. A vojvoda kétségkívül arra számított, hogyha az orosz ügynök az ő kerületében

telepednék meg, majd ő (t. i. Dobrinyác) fog a nép előtt a czár kegyeltje gyanánt feltűnni, mely körülmény nemsokára a fővezérséget is kezeibe játszhatná. A megfélemlített Rodofinikin készséggel fogadta el az ajánlatot. Még az éjjel a készen álló csolnakba szálltak s tova eveztek a Dunán. A vojvodával és Rodofinikinnal együtt még Leonti metropolita, Prótics János tanácsnok s néhány más egyén távozott. De már útközben értesültek, hogy a törökök Porecsig czirkálnak. Ez okból a balparton szálltak ki Pancsovánál és szárazon folytatták útjokat Erdélyen át Oláhországba. Rodofinikin nem is tért többé vissza Szerbiába.

Karagyorgye csakugyan megérkezett még az éjjel. Az orosz ügynöknek és útítársainak szökése, mert e titkos, gyors távozás valóban nem nevezhető egyé-
nek, valamint az egész várost, úgy Karagyorgyét is mély ámulattal tölté el. Azonnal leveleket küldött Rodofinikin és Dobrinyác után, mindkettőt felszólitván, hogy térjenek vissza, önérzetesen amazt, szemrehányólag ez utóbbit. Csodálkozását fejezé ki Rodofinikinnak gyors elutazása fölött; a törökök részéről fenyegető veszély már nem volt oly nagy, hogy menekülnie kellett volna; ha a czár hívta őt vissza, úgy kéri, tudatná azt vele, hogy minden holmiját utána küldhesse. Nehogy utóbb Oroszországban a felől panaszkodják, hogy a szerbek ellene bármi tekintetben is vétettek; de ha nem a czár parancsa folytán hagyta el az országot, térjen vissza mielőbb s biztos lehet, hogy miként eddig, úgy továbbra is a legnagyobb tiszteletben fog részesülni. Dobrinyácához írt levelében pedig így szólt Karagyorgye többek között: „Nem tudom mi birhatott téged e lépésre; ha el akarsz hagyni bennünket, küldd vissza legalább a hadikész-

Rodofinikin
szökésének
hatása.

letet, mely nálad van; mi azonban sem meg nem adjuk magunkat, sem ügyünkről le nem mondunk; isten segélyével folytatjuk a küzdelmet, és reméljük azt is, hogy az orosz czár nem fog minket elhagyni, ha pedig mégis elhagyna, majd találkozik más, ki oltalmát kiterjeszti reánk.“ Természetesen mindkettőtől tagadó választ kapott. És mindketten Milojét és Mládent okolták, mint kik Rodofinikin élete ellen törtek, sőt az orosz ügynök még azon gyanujának is kifejezést adott, hogy az említett vojvodák fondorlataiban Karagyorgye is részes volt.

Konstantinápolyban nagy örömet okozott Rodofinikin szökésének híre. A porta a törökök győzelmes előhaladása által szült félelemnek tulajdonította azt s most már bizton hívé, hogy Belgrád a legrövidebb idő alatt a török sereg hatalmába kerül. A szerbek között ellenben Rodofinikin távozása csak a csüggedést növelte, mert vele együtt eltűnni látszott az orosz segélynek utolsó reménye is.²⁵³

Karagyorgye
védelmi intéz-
kedései.

Egyedül Karagyorgye nem veszté el bizalmát a jövőben. A majdnem legyőzhetetlennek mutatkozó nehézségek még nagyobb rugékonyságot kölcsönöztek erélyének. Tevékenysége, fáradhatatlan buzgalma egyenlő arányban nőtt a veszélylyel. Nem remélvén többé támogatást orosz részről, ismét Ausztria felé fordult s titokban alkudozásokat kezdett az osztrák hatóságokkal. Sőt egy hívét Rado Vucsinicsot Párisba küldé, hogy ott igyekezzék felkölteni Napoleon császár érdeklődését a szerbek ügye iránt. E kísérletek, mint utóbb látni fogjuk, eredménytelenül multak el. De Karagyorgye legalább megtett mindent, hogy hazájának az annyira szükséges segélyt megszerezze. Nem találván meghallgatásra Ausztriánál, természetesen ismét Oroszország felé irányzá tekintetét.

Sokkal fontosabb volt azonban e diplomatai tárgyalásoknál, a Morava völgyében kifejtendő sikeres védelem. Deligrád eleste után főgondját arra fordítá, hogy a széztüllött sereg romjaiból új csapatokat szervezzen, melyek megakadályozhatták volna a törökök átkelését a Moraván. Mint tudjuk, eleinte csak 3000 embert volt képes összegyűjteni. E csekély erő nem tartóztathatta volna fel az előnyomuló ellenséget; Karagyorgye azonban más módon iparkodott gyöngeségét pótolni. A Morava balpartján elterülő mocsarak, s az emelkedő, őserdőkkel borított hegyek, némi fáradsággal, majdnem legyőzhetetlen akadályokká változhattak. A fővezér ügyesen föl is tudta használni a természet nyújtotta előnyöket. Árkokat és gödröket ásatott, melyek nem csak az ellenség előhaladását gátolták, hanem egyes szerb csapatoknak is alkalmas leshelyül szolgáltak; ledöntött fák és felhalmozott tövis a különben is gyér ösvényeket járhatatlanokká tévék. A bagrdáni szorost, az egyetlen, melyen át némileg használható út vezetett a folyótól az ország belsejébe, sánczok és földerődítmények által biztosítá. A Morava hidját Tyuprijánál a visszavonuló szerbek felégették, a gázlóknál pedig mindenütt éberen őrködtek. Ekként nemcsak a folyón való átkelést megnehezítették a törökökre nézve, de csaknem lehetlenné tévék a továbbhaladást a balparton, mert a rengetegben csakis kisebb csapatok lévén képesek magoknak utat törni, ezek többnyire a lesben álló fölkelők áldozatául estek. De mindezen erőkifejtés hasztalan lett volna, ha a nép csüggedése és kétségbeesése nagyobb mérveket ölt. A mint Karagyorgye a növekvő menekülésről értesült, azonnal Belgrádba jött s itt a távozni akarókat részint szép szóval, részint

fenyegetéssel maradásra bírta. Majd bejárta a kerületeket, melyeket a törökök még nem szálltak volt meg s minden fegyverfogható férfit a táborba utasított, nem egyszer erőszakot is alkalmazván. És a hová maga nem mehetett, oda leveleket küldött, kérve, biztatva a vojvodákat, hogy a végső erőmegfeszítéssel s a lehető legrövidebb idő alatt indítsák harczképes embereiket mind a Morava felé. A nyugoti és délnyugoti határokon örökdő főnököket pedig, u. m. Nenádovics Jakabot, Plyjákcisot, Obrenovics Milánt s másokat nem szünt meg buzdítani, hogy minden áron akadályozzák meg a bosnyákok s az albánok betörését, nehogy a moravai sereg még azon oldalról is fenyegettessék. Karagyorgyénak minden irányban kifejtett tevékenysége megnyugtató a népet s visszaadta annak a már-már végkép eltűnt önbizalmat. Méltán írható tehát Karagyorgye Plyjákcis vojvodához intézett levelében: „Éjjel-nappal szüntelenül járok-kelek, meglátogatom a táborokat, s menhelyeket s üzöm az utolsó embert is a harczba: és ime lecsillapítottam az izgatottságot, megmentém a nemzetet, s most már minden jól van.“ Még nem volt minden jól, mert a török sereg, ha erélyesebben folytatja műveleteit, még sok bajt okozhatott volna a fölkelőknek. De tagadhatatlan, hogy a szerbek a fővezér intézkedései és bátorító példája által buzdítva nemcsak időt nyertek a szervezkedésre, hanem ismét kedvvel és bizalomteljesen gyülekeztek a zászlók alá s feltartóztatták az ellenséges haderőt mindaddig, míg az más körülmények által kényszerítve Szerbiából végkép vissza nem vonult. És a nagy megpróbáltatásból erősbödött tekintélyvel emelkedett ki Karagyorgye mint fővezér.²⁵⁴

Szerencséje volt Karagyorgyének s általában a

szerbeknek, hogy éppen akkor nem kényszerültek szétforgácsolni erejüket. Bosznia felől ugyanis a nyár derekán vívott nagyobb ütközetek után megszüntek a támadások s Nenádovics Jakab és Lázárevics Luka képesek voltak saját kerületeik legénységével megőrizni a határt, úgy hogy a moravai seregnek legalább erről az oldalról nem kellett támadástól tartania. Vidais Ali pasa ugyan még mindig fenyegető állást foglalt el a Drina mellett, s egy török csapat Szokolig is előrenyomult, de mindez nem birt nagyobb fontossággal, úgy hogy Markovics Szima hadosztályával Karagyorgyéhez csatlakozhatott.²⁵⁵ Szjenicza és Novibazár felől sem fenyegeté veszély a szerb határt. Egyes török csapatok betörték ugyan olykor-olykor, de ezeket az ott őrködő vojvodák, különösen Plyjá-kics és Obrenovics Milán, nem nagy erőfeszítéssel visszanyomták.²⁵⁶ A Boszniában és Hercegovinában, Ó-Szerbiában és Albániában lakó mohamedánok ez alkalommal nem fejtettek ki oly erélyt a szerb fölkelés ellen, a mint azt a régi gyűlölség és különösen a porta rendeletei következtében várni lehetett volna. Attól tartottak ugyanis, hogy ha a szerb mozgalom végkép elnyomatnék, majd nekik is Bulgáriába kellene sietniök, az oroszokkal szemben felállított török sereghez. A bosnyák és hercegovinai mohamedánok pedig bármennyire hívei voltak is a szultánnak, a porta irányában mindenkor bizonyos önállóságot tanúsítottak s nem szívesen engedelmeskedtek a Sztambulból jövő parancsnak; de másrésről nem is szívesen hagyták volna el tartományukat, midőn követve a szerbek példáját, a bosnyák rája szinte forrongani kezdett. A tervezett fölkelés, melynek leginkább Bosznia nyugoti részén kellett volna kitörnie,

Aránylag kedvező helyzet a határokon. Karagyorgye sikeresen védi a Morava-vonalat.

még idejében elfojtatott ugyan s a keresztyének közül számosan a legborzasztóbb módon életökkel lakoltak, de már e kísérlet is arra inté a mohamedánokat, hogy lázongó alattvalóik fölött szigorúan őrkdjenek s a tartományból ne távozzanak. Ez okból csak lánynán folytatták a támadásokat Szerbia ellen.²⁵⁷ Nagy előnyére vált a szerbek ügyének e körülmény, mert ennek következtében a határokat őrző csekély számú csapatok kivételével, egész haderejüket a török fő-sereg ellen alkalmazhatták.

Chursid pasa Bánya és Tyuprija között Pétkában helyezte el főhadiszállását s innét küldött ki egyes hadosztályokat, melyek részint a termékeny Morava völgy vagyonosabb helységeit pusztították, részint pedig igyekeztek az átkelést kierőszakolni a Moraván. De e részben minden kísérlet meghiusult. A szerbek oly gondosan őrkdtek s oly erélylyel védték a partot, hogy ha sikerült is olykor kisebb török csapatoknak átgázolni a folyón, csakhamar visszavonulni kényszerültek. Karagyorgye azonban nem elégedett meg ezen, naponként vívott apró csatározásokkal, hanem néhányszor maga is átkelt a Moraván nagyobb csapattal s megtámadta a törököket. Így szeptember 21-ikén mintegy 1000 emberrel benyomult a reszavai kerületbe s itt teljesen szétvert egy nagyobb ellen-séges osztályt.²⁵⁸ Tyuprijánál a törökök helyreállították ugyan a szerbek által felégetett hidat, de oly ellenállásra találtak, hogy nem tudtak átmenni rajta.

Sztojnkovics
Milenkó
helyzete Po-
recsnél. A
török sereg
tétlenségének
okai.

A míg Karagyorgye ily sikeresen védte a nagyfontosságú Morava vonalat, Sztojnkovics Milenkó Porecsben a Duna mellett, szemközt az oláh parttal szinte erős küzdelemre készült. Kétségtelen volt, hogy ha a Morava völgyét elárasztó török csapatok Kladovo és

Viddin felől is támogatva, Porecsig nyomulnak előre, Milenkó legváltóságosabb helyzetbe jut. A szorongatott szerbek könnyen nyerhettek volna ugyan segílyt, mert a túlparton Iszajev egy orosz hadtesttel Kis-Oláhországban táborozott. A július havában oly szerencsétlenül végződött kladovói vállalat után, mint elbeszéljük, Iszajev oláh területre vonult vissza s Prozorovszky, e túlságosan óvatos, sőt folyvást aggódo fővezér ezen idő óta hallani sem akart arról, hogy orosz csapatok átlépven a Dunát a szerbekkel egyesüljenek s ezekkel együtt Szerbiában küzdjenek a törökök ellen. Prozorovszky ugyanis attól tartott, hogy ha a Kis-Oláhországban állomásozó haderő onnét a szerbek segílyére távoznék, a törökök betörhetnének a balpartra, így magát az orosz sereget hátban fenyegethetnék. Augusztus 21-ikén meghalt az agg fővezér s pár nappal később Bagration herczeg vette át a főparancsnokságot az orosz sereg fölött. Bagration legalább kezdetben, több érdeklődést mutatott a szerbek ügye iránt, mint elődje. Rodofinikint, ki e közben megérkezett az orosz főhadiszállásra, Iszajevhez küldé azon utasítással, hogy lépjen ismét összeköttetésbe a fölkelőkkel, biztassa őket kitartásra s az orosz segílybe vetett reményöket ne hagyja elenyészni. Iszajevet pedig felhatalmazta a fővezér, hogy ha saját felelősségére a szerbekkel egyesülni óhajt, ezt megteheti, de csak akkor, ha Kis-Oláhország minden török támadás ellen biztosított. Iszajev tett is némi készüléteket a Dunán való átkelésre és tudósította Milenkót, hogy nemsokára megérkezik az orosz segíly ; mindazáltal nem hagyta el Kis-Oláhországot. Valószínűleg veszedelmesnek tartá e vállalatot, midőn a törökök mindinkább közeledtek a Dunához. Milenkó helyzete

pedig közben mind kétségbeejtőbbé vált. A megrémült lakossággal fegyvereseinek jó része is Ausztriába menekült, úgy hogy azon kicsiny csapattal, mely fölött még rendelkezhetett, a legcsekélyebb ellenállást sem lett volna képes kifejtteni. Dobrinyác, ki mint tudjuk Rodofinikint Oláhországba kísérte, az ott tartózkodó szerbek közül egy csapatot toborozott s átevedzván a Dunán Milenkóval egyesült. De még így sem verhetette volna vissza a két vojvoda a törökök támadását. Ily támadásra azonban nem került a dolog.²⁵⁹

A kameniczi sánczok bevételénél és Deligrád hosszúságos ostroma alatt, nagy veszteségeket szenvedett a török sereg. Ehhez járult még, hogy a fegyelmezetlen önkéntes és krdzsál csapatok, melyek a főhad-erőnek jelentékeny részét képezték, a kivított eredmények után részint visszatértek hazájokba, részint pedig zsákmányolás czéljából szerte csatangoltak a Morava völgyben. A Morava mellett folytatott s naponként megújuló részletes harczok is nagy mérvben apasztották a létszámot. Innen magyarázható, hogy a török fővezér, ki állítólag 50,000 főnyi sereggel indult ki Nisből, szeptember vége felé alig rendelkezett már 15,000 emberrel. E közben pedig Karagyorgye erélyének sikerült nemcsak a balpartot megerősíteni, hanem tetemes csapatokat is összpontosítani a folyam mentében, megszállván, mint láttuk, a legfontosabb átjárókat. A vezénylő pasák viszálykodása és féltékenykedése, a török hadjáratoknak ezen eredeti bűne, szintén megbénítá a főhadsereg gyors és hatásos működését. Végre pedig közelgett már az őszi esőzések korszaka, midőn a török csapatok nem szívesen maradtak táborban, hanem igyekeztek tűzhelyeikhez visszatérni. Mindezen okok együttléve

fejtik meg azon másként érthetetlen körülményt, hogy Deligrád eleste után a török fővezér nem törekedett kizsákmányolni a helyzet előnyeit. Gyorsabb elhatározással s csak némileg nagyobb fokú erélylyel, a törökök pár hét alatt hatalmukba kerithették volna az egész tartományt, sőt Belgrádot is, melynek falait csak három rossz ágyú védte. Igy azonban idejük maradt a szerbeknek újra szervezkedni. De még a változott körülmények között is, melyek kétségkívül a szerbek előnyére módosultak, talán több áldozattal, nagyobb, véresebb küzdelmek árán, valószínűleg képes lett volna a török hadsereg a forradalmat teljesen leverní. Erre azonban sem ideje, sem alkalma nem volt többé.

Midőn Bagration herczeg a Törökország ellen működő orosz sereg fővezérévé lett, kinevezési okmányára Sándor czár sajátkezűleg azon megjegyzést írta, hogy rövid időn hirt vár tőle a Duna túlsó partjáról. E császári szavak gyors cselekvésre serkentették Bagrationt. És valóban pár nappal azután, hogy átvette a vezérletet, meg is inditá újból a hadjáratot. Néhány kisebb török vár csakhamar meghódolt és Bagration szeptember 7-ikén átlépte seregével a Dunát s behatolt Bulgáriába. Szeptember 16-án szétvert egy 15,000 főnyi török hadosztályt és 10 nap mulva megadásra kényszeríté Izmail várát. E diadalmas előnyomulás megdöbbsenté a portát, mely most már összes erejét a hatalmas ellenséggel szemben iparkodott összpontosítani. A Szerbiában elhelyezett török csapatok tehát parancsot kaptak, hogy vonuljanak vissza és siessenek a fenyegetett Bulgária védelmére. Chursid pasa e rendelet következtében a főhaderővel elhagyta Szerbiát és Nisbe távozott a Balkán szorosok

Bagration
herczeg
orosz fővezér
diadalmas
előnyomulása
Bulgáriában.
A török csap-
atok elhagy-
ják Szerbiát.

és a konstantinápolyi út oltalmára. A szerb területen csak a hirhedt Gusancz Ali pusztított még néhány ezer krdszáljával, utóbb azonban ő is követé a fő-sereget. Lassan ment végbe a visszavonulás, de úgy látszik, hogy október vége felé már nem volt többé török csapat Szerbiában s a fölkelők ismét elfoglalták az elvesztett helyeket, még Deligrádot is, csak Kladovó és Brza-Palanka maradtak török kézben.²⁶⁰

Szerbia megmenekült a végenyészettől, melylyel a Nis felől jövő támadás fenyegeté. Érezték azonban a fölkelők, hogy a beállott nyugalom csak ideiglenes leend s a jövő tavasszal a küzdelmek is újból fog-nak kezdődni. Kétségtelen volt, hogy a porta, mely csak az orosz támadás által kényszerítve hívta vissza Szerbiából a győzelmes török sereget, mindaddig nem fog nyugodni, míg a lázadást teljesen le nem verte. Arról pedig az 1809. év nyarán meggyőződtek a szerbek, hogy magukra hagyatva nem képesek sikeresen meg-küzdeni a túlnyomó török erővel. Nem volt tehát alaptalan a nép aggodalma, hogy előbb-utóbb mégis csak kénytelen lesz meghódolni valamely erélyesebb pasa előtt, s hogy akkor a már-már kivivott szabad-ságot majd ismét a rája sorsával kell felváltania.

Természetes tehát, hogy a szerbek ügyök jobbra-fordultát most már csak külsegélytől remélték.

Mindenkinél élénkebben érezte annak szükségét Karagyorgye s midőn orosz részről nem várt többé támogatást, mint láttuk, újból Ausztriát igyekezett megnyerni. A vojvodák nagy része azonban s a nép zöme is, bár Prozorovszkyt és Rodofinikint sokan kár-hoztatták, csak Oroszországban bízott, csak attól remélt védelmet. De a főnökök közül néhányan és pedig éppen a leghatalmasabbak, a nép ezen hangu-

A szerbek csak a külse-gélyben biza-kodnak. A vojvodák vi-szálykodása. Segélyt kér-nek a czár-tól. A szerb tanács kül-döttséget meneszt Oroszország-ba. Orosz kudarcz Szi-

latát igyekeztek egyszersmind Karagyorgye ellen és személyes nagyravágyásuk javára kiaknázni. Különösen midőn neszét vették Karagyorgye titkos alkudozásainak az osztrák hatóságokkal, árulásról kezdtek beszélni s azon voltak, hogy megsemmisítvén Karagyorgye tekintélyét, magukhoz ragadják a főhatalmat. Ismervén azonban a nép ragaszkodását fővezéréhez, nem léptek fel nyíltan ellene, hanem inkább azok ellen intézték támadásaikat, kik éppen akkor Karagyorgye meghitt tanácsadói gyanánt szerepeltek. És így feltámadt újra, élesebben mint bármikor a szerencsétlen viszály a vojvodák között, mely még a harcok közepett sem szünetelt teljesen s mely a népben is kételyt és bizalmatlanságot ébresztett, éppen midőn leginkább lett volna szükség egyetértésre és összetartásra.*

lisztriánál,
Bagration
Oláhországba
vonul, fogad-
ja s megok-
tatja a szerb
követséget.

E fondorlatok, a mennyiben Karagyorgye állásának megingatását czélozták, nem sikerültek. Tekintélye és népszerűsége sokkal szilárdabb volt már, hogysen őt egykönnyen félre lehetett volna tolni. Ellenségei is legfeljebb meggondolatlan heveskedést, ingadozó gyöngeséget, hiszékeny változékonyságot vetettek szemére. Bátorságát, tiszta honszeretetét, önzetlenségét soha senki sem vonta kétségbe.

Többször említettük, hogy daczára azon bizalmat-

* Többször volt már alkalmunk megemlékezni a vojvodák viszálykodásának egyes jelenségeiről. Ez alkalommal is csak futólag érintjük e tárgyat. A főnökök folyton meg-megujuló villongása egymás közt kétségkívül egyik legfontosabb mozzanata a fölkelés történetének. Egyszersmind szoros kapcsolatban áll az osztrák s az orosz politika versengésével Szerbiában. Ez okból utóbb még részletesen és összefüggően fogjuk vázolni a belviszályok fejlődését.

lanságnak, melylyel az orosz biztatások iránt viseltetett s bár úgy látszik, hogy ő maga üdvösebbnek tartotta volna hazájára nézve az osztrák védnökséget, mindannyiszor visszatért Oroszországhoz, valahányszor többet vélt onnét elérhetni, mint a szomszéd államtól. Szövetkezett hazája érdekében, s mert kis politikai egységekkel dolgozott, kisszerűnek tünik fel ez a folytonos kísérletezés, pedig rendszer volt benne. Az 1809. év őszén is, midőn meggyőződött, hogy nem számíthat Ausztria tevékeny oltalmára s hogy a nép Oroszországtól várja megmentését, nem ellenkezett azokkal, kik a csárhoz óhajtottak fordulni, hanem maga is hozzájárult minden lépéshez, melynek célja az orosz segély megnyerése volt.

Néhány nappal Deligrád eleste után a senatus egyik tagját, Popovicsot, az orosz főhadiszállásra küldötte, gyors segély kieszközlése végett. Egyszersmind a csárhoz is intézett kérelmet, melyben lefesté az ország szomorú helyzetét, határozottan kinyilatkoztatván, hogy a török haderővel szemben sokáig már nem tarthatják magokat. „Felséged lábaihoz borulva, esedezünk,“ így végezte a tanács folyamodványát „az orosz fegyverek támogatásáért, különben a szerb név eltörültetik a föld színéről.“ Popovicsnak utasításához képest az orosz táborból Szent-Pétervárra egyenesen a csárhoz kellett volna utaznia. Midőn azonban a főhadiszállásra ért, Prozorovszkyt már nem találta életben. Utódja Bagration herczeg válaszolt aztán a tanács kérelmére, de természetesen csak sokkal később.²⁶¹

Ez alatt, a mint elbeszéltük volt, a török sereg visszavonult és a szerbek megszabadultak szorongatott helyzetükből. De nem tüntek el az aggodalmak a jövőre nézve. És mert az orosz táborból nem jött

biztos hír a remélt segély felől, a Belgrádban késő őszszel tartott szkupstinán három követet választottak: Obrenovics Milánt, Melenti archimandritát és Sztojkovics Milenkót s ezeket is az orosz fővezérhez küldték, hogy sürgessék a nép és a tanács óhajtásának teljesítését.²⁶² Azonban csak a pap és Obrenovics indultak el. Sztojkovics Porecsben maradt s már ekkor lázadást forralt Karagyorgye ellen.

Akkor még sok nehézséggel járt az utazás azon a vidékeken. A szerb küldöttek is csak későre értek Bukarestbe, de itt sem állapodhattak meg, hanem Hirszováig kellett folytatni útjokat, a hol akkor Bagration herczeg táborozott. Hozzájuk csatlakozott aztán Dobrinyác, s bár nem birt megbizatással, ő is a szerb nép küldötte gyanánt viselkedett.

A siker, melyet az orosz sereg szeptember havában bulgár területen kivivott, arra bátorítá Bagrationt, hogy megkísértse a nagyfontosságú Szilisztria bevételeit. De itt szerencséje elhagyá. A több mint 10,000 főnyi török őrség parancsnoka Ilik-Oglu oly hősieen védte a várat, hogy az oroszok már csak rendszeres és tartósabb ostrom után remélheték annak elfoglalását. A megszálló sereg helyzete pedig e közben naponként kedvezőtlenebbé vált. A betegek és harczképtelenek száma ijesztő módon szaporodott; az őszi esőzések járhatlanná tévék az utakat, minek következtében sok bajjal és késedelemmel járt az élelmezés; de még szükséges hadiszerek nélkül is szükködött az orosz sereg, úgy hogy az ostromágyúk egy része csak október közepe felé érkezett meg a balpartra. Végre pedig Ruscsuk felől 20,000 főnyi török sereg jött Pehliván vezérlete alatt a vár segítségére. Pehliván nem messze az orosz tábortól Tata-

riczánál elsánczolta magát. Bagration seregének nagy részét Szilisztriánál hagyva, 7000 emberrel kivonult Pehliván ellen s október 22-ikén megtámadta őt, de nem tudott behatolni a török sánczokba s visszavonult Szilisztria alá. Belátván Bagration, hogy a késői évszakban megapadt, elcsigázott seregével nagyobb sikereket többé nem remélhet, arra kérte a czárt, engedné meg, hogy csapatait visszavezethesse Oláhországba s jövő tavasszal kezdhesse újra a hadjáratot Bulgáriában. És be sem várva a választ, november 1-én felhagyott Szilisztria ostromával és a sereget a Dunához vezette. A czár csak többszöri kérésre adta meg az óhajtott engedélyt és november végével az orosz sereg ismét Oláhországban és Moldvában helyezkedt el téli szállásain.²⁶³ Bagration Hirszovában maradt s oda rendelte a szerb küldötteket is, kik december 31-ikén értek az orosz főhadiszállásra. Megelőzte őket ott néhány nappal Rodofinikin, kinek közvetítő gyanánt kellett szerepelnie közöttük s a fővezér között.

Bagration szívesen fogadta a követeket, kik arra kérték a herceget, hogy küldjön mielőbb segélycsapatot, fegyvert és lőszert Szerbiába s orosz őrséget Belgrádba, továbbá, hogy a szerb nép kívánalmi vétessenek figyelembe majd, ha békekötésre kerül a dolog Oroszország s a porta között. És végre ünnepelesen hűséget fogadtak a czárnak s ígérték, hogy Bagration parancsait vak engedelmességgel fogják teljesíteni. Bagration biztosítá őket, hogy a czár, ki már eddig is oltalmába vevé ügyöket, nem fog a jövőben sem megfélekezni róluk. Igérte, hogy az óhajtott segélyt nemsokára megkapják s közlé velök, hogy már megtétettek a szükséges előkészületek egy orosz hadosztály átkelésére a Dunán. Belgrádnak az

oroszkok által leendő megszállására azt mondá, hogy ez is megtörténhetik, de csak akkor, ha majd a segélycsapat már benyomult Szerbiába. Azután felszólítá a követeket, hogy a legerélyesebben buzdítsák honfitársaikat a fegyverkezésre s élelmezés, szállítások stb. tekintetében a leghathatósabban támogassák a hozzájuk küldendő orosz hadtestet. Végre pedig intette őket, hogy ne bízzanak Ausztriában, mert sorsuk jobbra fordultát egyedül az orosz védnökségtől remélhetik. És hogy szavainak igazságáról még jobban meggyőzze a küldötteket, Leonti archimandritának értékes gyémántos keresztet, két társának pedig egy aranyozott kardot ajándékozott és ezenfelül Rodofinikin által 3000 aranyat juttatott a felkelőknek Szerbiába.²⁶⁴

A követek hosszas elmaradása és jelentéseik Bagrationnak nem teljesülő ígéreteiről, nagy lehangoltságot szültek a szerbek között. Valóban nagy erélyre volt szüksége Karagyorgyének, hogy ezen általános elcsüggedés közepett is megtörhetetlen buzgalommal folytatta a készülődéseket a megújulandó harcra. Emberben nem volt hiány, de minden egyében, a mi a háború folytatásához megkívántatik, nagy szükségét szenvedtek a szerbek. És a mi fő, a pénztár üres volt, lehetlenné vált tehát a megapadt hadikészletek kiegészítése. E bajon segitendő, Karagyorgye a tanácssal együtt elrendelte, hogy minden jobbmódú szerb fejenként 1 aranyat fizessen. Ily módon mintegy 150.000 arany folyt be a közpénztárba.²⁶⁵

Belviszályok,
aggodalmak
Szerbiában.

Az akkori viszonyok között kétségkívül terhes volt ez az adó s annak kivetése kedvező ürügyet szolgáltatott az irigykedő vojvodáknak, hogy újból

megkísértsék elégedetlenséget szítani a népben Karagyorgye ellen. De ez alkalommal sem érték célzt s ezért a legtöbben ismét csatlakoztak a fővezérhez, csak néhányan vonultak duzzogva félre, mint például Nenádovics Jakab. Egyedül Sztojkovics Milenkó tagadta meg fennen az engedelmességet s pártolt el nyíltan Karagyorgyétól, teljesen függetlenül gyakorolván hatalmát Porecsben és vidékén. A tél folytán oly élessé vált az ellentét a fővezér s a nagyra vágyó vojvoda között, hogy a polgárháború már kikerülhetetlennek látszott.

Majdnem egyidejűleg Milenkó elpártolásával, hire jött, hogy a keleti határon a czrna-rjekai kerületben 13 oláh falu fellázadt s a törökökkel egyesülve Hajduk-Velykót kezdték nyugtalanítani. Karagyorgye keserűen nyilatkozik egyik levelében ezen oláhokról, kik bár szerb területen laktak, mégis szövetkeztek a mohamedánokkal, keresztyén hitsorsosaik ellen. Utasítá tehát a környék vojvodáit, hogy gyűjtsenek sereget és maga is a Tyuprijánál összpontosított 3000 emberrel átkelt a Moraván, Velykó segítségére indult, hirdetve, hogy erélyesen szándékozik elfojtani e mozgalmat s hogy fel fogja égettetni a lázadók falvait, hadd váljanak lakatlan pusztasággá.²⁶⁶

Midőn Karagyorgye seregét átvezeté a Morava jobbpartjára, Belgrádban, hol ezen hadjárat valódi okát nem ismerték, általános volt a meggyőződés, hogy most összeütközésre kerül a dolog a két vetélytárs, t. i. a fővezér és Milenkó között. Meglehet, hogy Karagyorgye maga sem tartotta az oláh mozgalmat valóban komoly eseménynek s csak ürügyül használta fel azt, hogy tekintélyes hadosztályával megjelenvén azon a vidéken, Milenkót megfélemlitse.

Ha ez volt szándéka, úgy az teljesen sikerült. Az oláhok, kik nem annyira politikai lázadókul mint inkább rablókul kalandozták be a Timok mentét, becsapván még a pozsareváczi nahiába is, a szerb sereg közeledtének hírére szétzüllöttek s többé nincs említés róluk. Karagyorgye azonban még egy ideig a Morava jobbpartján maradt s itt faluról-falura járván buzdította a csüggedőket, megnyugtatta az elégedetleneket s ily módon megnyerte ismét azokat is, kik talán már Milenkó felé hajoltak. Milenkó pedig, kinek csapata többnyire szedett-vedett népből s szűkevényekből állott, látván, hogy a szerb nép legnagyobb része mégis csak Karagyorgye körül sora-koznék, ha kettőjük között választania kellene, nem mozdult ki Porecsből, nehogy össze kelljen tűznie a nálánál hatalmasabb Karagyorgyéval. De másrésztől a fővezér sem háborgatta őt, vagy mert nem akart szerb vért ontani, még azon az áron sem, hogy legkonokabb ellenfelétől szabaduljon, vagy mert attól tartott, hogy ha túlnyomó erővel támadná meg Porecset, Milenkó kész lenne a törököknek átadni a várat. És így Milenkó nyugalomban, de egyszersmind teljes elszigeteltségben élvezheté még egy ideig a függetlenséget. Karagyorgye pedig visszatért *Topolába*. Később azonban, midőn egy végső kísérlete Ausztria oltalmának megnyerésére szintén megghiúsult, Karagyorgye kibékülést ajánlott Milenkónak, ki azt el is fogadta, belátván, hogy saját erejéből tovább már nem tarthatja fenn magát.²⁶⁷

Így telt el Szerbiában belviszályok és aggodalmak között az 1810. év két első hónapja. A tavasz közeledtével mind valószínűbbé vált a harcok megújulása s ezért egyúttal mind fontosabbá az orosz segély

1810. márcz
22. Iszajev
orosz tábor-
nok átkel a
Dunán.

kérdése. Bagration nem feledkezett meg a szerbeknek adott ígéretéről s a Kis-Oláhországban tartózkodó Iszajev tábornoknak meghagyta, hogy készüljön dandárjával átkelni a Dunán s nyomuljon be Szerbiába. Bagration terve szerint Iszajevnek mindenekelőtt Negotint kellett volna elfoglalnia s aztán ezen erősség oltalma alatt egyesülnie a szerbekkel. Az ekként alakulandó orosz-szerb haderő kétségkívül nagy hasznára lett volna a Bulgáriába behatoló orosz seregnek, feltartóztatván a törökök esetleges támadását a Timok felől az oroszok jobbszárnya ellen. Ez okból Bagration szükségesnek tartá, hogy a szerbekkel való egyesülés megelőzze a főserég hadiműveleteit. Magament tehát Kis-Oláhországba, hogy siettesse a készülődéseket. Végre mindent rendbe hozván, elhatározta, hogy márczius 13-dikán túl megkezdődhetik a csapatok átszállítása a jobbpartra. Iszajev már 14-dikén hozzáfogott a terv kiviteléhez. Előbb az Osztromare (Alemer) nevű nagy szigeten kötött ki s a török őrséget, mely ott sánczok mögül védte magát, megadásra kényszerítván, a szigetről márczius 22-dikén átkelt a Duna túlsó partjára, anélkül, hogy a törökök, kik távolabb várták őt, megakadályozhatták volna a kiszállást. Csak midőn az oroszok már elhagyták hajóikat, támadta meg őket egy ezer főnyi ellenséges csapat, melyet azonban rövid küzdelem után sikerült szétverniök.²⁶⁸ Végre tehát megérkezett Szerbiába az oly régen várt orosz segély. De hónapok teltek el ismét, mielőtt az oroszok tényleg részt vettek a fölkelők harcaiban s ekkor is nem Iszajevnek jutott osztályrészül, hogy a szerbekkel együtt küzdjön.

Változás az
orosz hadve-
zárletben,

Márczius közepe táján nagy változás ment véghez az orosz főseregnél. Szent-Pétervárott nem voltak

többé megelégedve Bagrationnal. Midőn a különben is elkedvetlenedett hadvezér észrevevé, hogy az udvar kegye elfordul tőle, beadta lemondását, melyet a czár azonnal el is fogadott. Helyette Kamenszky Miklós gróf neveztetett ki az orosz sereg főparancsnokává. Kamenszky akkor dicsőségének tetőpontján állott. Egész Oroszország bámulattal tekintett a finnlandi hőstre nagy, fényes tetteket várva tőle. Sándor czár nem kételkedett, hogy Kamenszkynek sikerülni fog a legrövidebb idő alatt leverni a török birodalmat s Drinápolyban vagy talán éppen Konstantinápoly kapui előtt kötni meg a békét. És ezért, midőn Szent-Pétervárról távozott, a fővezérnek magával kellett vinnie azon föltételek jegyzékét is, melyek mellett a czár hajlandó lett volna kibékülni a szultánnal. De mivel e föltételek, melyek között a szerbek függetlensége is foglaltatott, az akkori Törökországnak feldarabolását czélozták, nem volt valószínű, hogy a porta, ha csak vesztett csaták nem kényszerítik engedékenységre, elfogadja e megalázó szerződést. Csak gyors támadás és határozott győzelmek erőszakolhatták ki ama kedvező békét, melyet Sándor czár óhajtott. A hadi tervet Kamenszky már készen hozta magával az orosz fővárosból. Utasításai részletesen meghatározták, hogy mely hadtesttel nyomuljon be a Dunán át Bulgáriába, melyiket hagyja őrségül az elfoglalt várakban s tartalék gyanánt Bukarestben; továbbá hogy milyen módon igyekezzék előrenyomulni és mielőbb Drinápolyig hatolni, és hogy miként használja fel a feketetengeri orosz hajóhadat. Végre arról is volt szó, hogy törekedjék a szerbeket felkelésre izgatni.²⁶⁹

Kamenszky
Miklós gróf
átveszi a fő-
vezérléket.
Sándor czár
utasításai.

A czél, melyet a czár kedvencz vezére elibe tűzött,

nem valósult meg az 1810. év folyamán. Kamenszky kisebb volt mint híre s a feladat nagyobb, hogy sem ő azzal sikeresen megküzdhetett volna. De kezdetben bizalomteljesen s talán némileg elbizakodva is fogott uralkodója akaratának kiviteléhez.

Kamenszky gróf 1810. márcz. 29. Jászvásárott átveszi a főparancsnokságot. Előkészületei.

Márczius 24-dikén vette át Kamenszky Jászvásárban a főparancsnokságot s azonnal megkezdé a hadjárat előkészítését. A csapatok felállítása, a szállítási eszközök beszerzése, az élelmezési telepek szervezése azonban mint mindig, úgy ez alkalommal is sok időt vett igénybe s Kamenszky csak május 22. és 26-dika között lépte át seregével a Dunát Hirszovánál.²⁷⁰

Hogy a czár által oly hön óhajtott eredményt mielőbb és teljes sikerrel kivivhassa, Kamenszky azonnal, hogy Oláhországba érkezett, elhatározá, hogy egész haderejét, mely daczára az Oroszországból nyert erősítéseknek, így is alig számított 85.000 embernél többet, kizárólag a bolgár harcztéren fogja alkalmazni. Ily módon remélte, hogy döntő csapást mérhet a török hatalom ellen. De ez által háttérbe szorult a szerbek segélyezésének ügye.

Kamenszky gróf és a szerbek, Iszajev tábornok visszavonulása.

Az orosz fővezér úgy fogta fel utasításainak a szerbekre vonatkozó pontját, hogy elég, ha egyelőre fegyverfogásra buzdítja őket és így a Bulgáriában működő orosz seregre nézve igen előnyös diversiót hoz létre. Segédcsoport küldését Szerbiába azonban későbbre vélte halaszthatni, midőn ezt saját haderejének gyengítése nélkül teheti. Valószínűleg bizott benne, hogy ha a szerbek időközben vereséget szenvednének is, a végleges békekötés alkalmával, nem lesz nehéz függetlenségök elismerését, a lesújtott portától kicsikarni.

Ezen okok indították Kamenszkyt arra, hogy már

néhány nappal a főparancsnokság átvétele után, Iszajevnek rendeletet adjon a visszavonulásra Kis-Oláhországba, hol ezen orosz csapatnak a Zuccato parancsnoksága alatt álló tartalékhoz kellett csatlakoznia. Az oroszok tehát ismét elhagyták a szerb területet, csak az Osztromare (Alema) szigetét tartották megszállva.²⁷¹ Iszajev távozta után Sztojkovics Milenkó és Hajduk-Velykó, kik legényeikkel már a környéken portyáztak, remélvén, hogy nemsokára egyesülhetnek az oroszokkal, szintén kényszerültek visszatérni állomásaikra.²⁷²

Belgrádon ez alatt a legellentétebb hírek keringtek Iszajev csapatjának sorsa felől. Majd azt beszéltek, hogy az oroszok átkelvén a Dunán, egyesültek Hajduk-Velykóval és Brza-Palánkát ostromolják, majd pedig, hogy ez utóbbi erősséget már be is vették és Bánya felé nyomulnak elő. Pár nappal később ismét arról volt szó, hogy az orosz csapat nem is kötött ki a jobbparton s csak az osztromarei szigetet szálotta meg.²⁷³ Az értesültség hiányossága oly fontos esemény felől, a milyen az orosz seregélycsapat megérkezése volt a szerbekre nézve, részint az akkor még rendetlen és igen lassú közlekedési módozatokban, részint pedig azon körülményben leli magyarázatát, hogy a vojvodák közül némelyek, különösen azok, kik Oroszország felé hajoltak, szándékosan terjesztettek hamis híreket, nagyítván az oroszok sikereit vagy éppen olyanokat is költvén, melyek ugyan nem léteztek, de mert megfelelték a nép óhajtatásának, könnyen hitelre találtak. De bármint legyen is ez, nem sokára mégis csak kiderült, hogy orosz csapat, mely a fölkelőkkel együtt működhetnék, nincs többé szerb földön. Arról pedig, hogy lehet-e még

Hírlélek
Belgrádban.

annak visszatértét remélni, senki sem birt tudomásal. Pedig nagy szükségük lett volna a szerbeknek éppen ekkor megnyugtatóra és biztatásra.

Valóban úgy látszék, hogy a sok áldozat, a hősiesség, a kitartás, mind hiába volt. Az ötévi szakadatlan küzdelem végre is csak vereséget a harczmezőn, növekvő terheket s mindenképen csak újabb veszélyt eredményezett. És a jövő sem kecsegtetett jobb sorssal; már szállingóztak is hírek a törökök készülődéséről a déli s a nyugoti határon. Nem csoda tehát, hogy a szerbek belefáradtak a reménytelen tusába s nem bíztak többé a fölkelés sikerültében. De mindenütt, hol megrendül a nép hite saját életképességében, a buzgalom a közügy iránt rendesen háttérbe szorul s helyébe a helyi s még inkább a személyes érdekek s az egyéni hiúság és becsvágy dédelgetése lép. Így történt ez Szerbiában is. Az általános elzárultság nyomása alatt meglazultak a társadalmi és állami rendnek még különben is gyenge kötelékei s ingataggyá vált maga a nemzeti lét alapja. A felsőbb rétegekben oligarchikus törekvések, alant pedig a nép között anarchikus jelenségek végfelbomlással fenyegették a kezdetleges állami szervezetet. Egyfelől a hatalmasabb vojvodák, mint említők, azon voltak, hogy megdöntvén vagy legalább korlátozván a tanács és Karagyorgye által gyakorolt központi hatalmat, saját kerületeikben önmaguknak biztosítanak minél függetlenebb uralmat. Másfelől pedig a vidéken mindenfelé rablóbandák keletkeztek, melyek nagy mérvben veszélyeztették a közbiztonságot. E bandák nem csupán közönséges tolvajokból állottak. Csatlakoztak hozzájuk az elégedetlenek is, kik megúnván a folytonos kényszer-katonáskodást s nem akar-

ván többé viselni a súlyos terheket, menekülni óhajtottak a törvényes rend szigorától. Futólag elmondottuk már, hogy Karagyorgye ez alkalommal is megtudta óvni a saját s a tanács fenhatóságát a fondorkodó vojvodák ellenében; elbeszéltük azt is, hogy mily módon csillapította le a békétlenkedést a Morava és Timok között, véget vetvén egyszersmind a czrna-rjekai rablásoknak. Nem ily könnyen ment a dolog a nyugoti kerületekben a Kolubara és Drina mentén. E tájon igen magas fokra hágott már a nép elégedetlensége. Nenádovics Jakab és Markovics Szima knéz, kik e vidéken parancsnokoltak, csak nagy erélyvel, sőt kiméletlen szigorral voltak képesek elfojtani a rendetlenséget és helyreállítani ismét a nyugalmat.²⁷⁴

Ehhez járult még, hogy a nép azon osztálya is, mely nem vett részt az imént említett kihágásokban, megsokalván a folytonos harcok okozta szenvedéseket, kezdett megbarátkozni a gondolattal, hogy talán a meghódolás a török hatalom előtt, nyújthatná a legbiztosabb menedéket a jövőre nézve.²⁷⁵

Ismerték az orosz főhadiszálláson a Szerbiában uralkodó hangulatot és az ottani viszonyokat is. Igaz ugyan, hogy Rodofinikin és a szerb küldöttek, kik ellenségei voltak Karagyorgyének, részint személyes gyűlölség, részint önző czélok által vezérelve, az állapotokról csak hiányos vagy szándékosan elferdített képet vázoltak. Az orosz fővezérnek azonban még más források is állottak rendelkezésére s mint később látni fogjuk, maga Karagyorgye is igyekezett őt felvilágosítani a dolgok valódi állásáról. De erre alig volt szükség. Minden ferdítésnél hatalmasabban szóltak a tények. A szerb küldöttek nem tagadhaták a

hazájukban dülő pártviszályt. Minden szavuk elárulta annak létezését. És nem tagadhaták Karagyorgye érdemeit sem és nagy tekintélyét a nép előtt, bármennyire áskálódtak is ellene. Valóban Kamenszky ha nem is minden részletet illetőleg, de nagyjában mégis helyesen fogta fel a helyzetet, úgy a miként az Szerbiában az 1809. év végén s 1810. kezdetével alakult volt. Az orosz hadvezetésre nézve, mely a szerb fölkelést a török haderő egy részének lekötésére óhajtotta felhasználni, fontos vala, hogy a szerbek el ne csüggedjenek, hogy a vojvodák folytonos versengése közben szét ne forgácsolják erejüket, hanem hogy az egyedüli főnök, t. i. Karagyorgye körül sorakozván, ki iránt még mindig a legnagyobb bizalommal viseltettek, s ki már annyi jelét adta megtörhetlen erélyének, minden perczen készen álljanak a harc folytatására.

Kamenszky
gr. összetar-
tásra inti a
szerbeket. A
követség
visszatérése.

Az orosz érdekek szempontjából kétségkívül helyesen cselekedett tehát Kamenszky, midőn csakhamar a főparancsnokság átvétele után elhatározta, hogy levelek, üzenetek és bizalmas kiküldöttek által a szerbeket összetartásra, készülődésre s engedelmeségre Karagyorgye, valamint hűségre Oroszország iránt fogja buzdítani, nem fukarkodván természetesen ígéretekkel és jó tanácsokkal sem.

Már április első napjaiban érkezett egy orosz futár levelekkel Kamenszkytól Karagyorgyéhez. A hónap vége felé pedig az orosz hadvezér Milenkó által üzente, kivel Karagyorgye ezalatt kibékült, hogy az orosz sereg nemsokára átlépi a Dunát s erélyesen megkezdí a hadjáratot, a szerbek tehát legyenek bizalommal. Pár nappal később ismét levél érkezik Kamenszkytól Belgrádra, melyben azt tanácsolja Kara-

gyorgyének, hogy készüljön ugyan a harcra, de egyszersmind adjon szigorú rendeletet, hogy a szerb csapatok a határokon gondosan őrizkedjenek minden összeütközéstől a törökökkel. Kamenszky valószínűleg attól tartott, hogy ha a szerbek időelőtti támadásuk következtében vereséget szenvednének, kénytelen lenne egy hadosztályt küldeni segítségükre s ez saját terveinek kivitelét zavarhatná.²⁷⁶

Május 9-dikén visszatértek Belgrádra a mult őszszel kiküldött szerb követek, Obrenovics Milán kivételével, ki Oláhországban maradt. Velök jött Dobrinjác s egy Teodorovics nevű orosz kapitány is. Sokan aggodalommal értesültek a heves vérű vojvoda megjelenéséről; Dobrinjác azonban nem csak nyugodtan maradt, hanem daczára a régi ellenségeskedésnek, Karagyorgye fensőségét is elismerte, bizonyosan az orosz főhadiszálláson nyert utasítás következtében.

A követek visszatértével élénk izgatás kezdődött Oroszország javára. Teodorovics, ki csak mondta magát orosz kapitánynak, de tulajdonképen a pétervárad határőrvidékről származott szerb volt, mint orosz politikai ügynök jött Belgrádra. Működésében támogatta őt a montenegrói eredetű (?) ügyes és tevékeny archimandrita Philippovics Spiridion, ki néhány nappal később érkezett szinte Bukarestből Szerbiába. Feladatuk úgy látszik abban állott, hogy a még kétkezdő s talán bizalmatlankodó szerbeket meggyőzzék a felől, hogy egyedül az Oroszországhoz való csatlakozás és az orosz védnökség föltétlen elismerése biztosíthatja számukra a jövőt. Törekvéseiknek volt is némi eredménye. Sikerült ugyanis 50 főnököt és knézt rábeszélniök, hogy egy nyilatkozatot

Orosz rokon-
szenv Bel-
grádban.

irjanak alá, melyben hűséget fogadtak a czárnak. E nyilatkozattal aztán Teodorovics az orosz főhadiszállásra utazott. Mindez természetesen lehetőleg titokban történt, nehogy felébresztessék a szomszédos osztrák hatóságok féltékenysége.²⁷⁷

E titkos üzelmeknél sokkal nagyobb és maradandóbb hatással volt azonban Kamenszkynek a tanácshoz intézett levele, melyet a szerb követek hoztak magukkal. Ez iratában Kamenszky emlékezteti a tanácsot mindazon jótéteményekre, melyekkel az orosz udvar már hosszabb idő, de különösen három év óta a szerbeket elhalmozá. Csodálkozását fejezi ki továbbá a fölött, hogy a szerbek minderről megfeledkezni látszanak s ezért reméli, hogy a szerb nemzet ezentúl úgy fogja magát viselni, mint a hogy egy oly hatalmas udvar által védett és pártolt néphez illik. Ez esetben igéri, hogy Oroszország elfogja ismerni a szerbek függetlenségét és önállóságát és megjegyzi, hogy orosz részről mint eddig, úgy ezentúl is Karagyorgyét tekintik a nemzet egyedüli főnökéül. Azután követeli, hogy Karagyorgye tartson készen egy körülbelül 4000 főnyi csapatot, mely azonnal, a mint az oroszok a Dunát átlépik, hozzájuk csatlakozván, velök együtt a törökök ellen induljon. Végre pedig felszólítja a tanácsot, hogy határozza el gyorsan az egyesülést, különben a szerbek nem számíthatnak többé a czár oltalmára s Oroszország nem törődne többé a szerbekkel.

Néhányan a tanács tagjai közül azonnal készek voltak mindenre ráállani, a mit Kamenszky kívánt, Karagyorgye azonban pár nappal elhalasztá a tanácskozást, hogy, mint mondá, több oly vojvoda és főnök véleményét is meghallgassa, kik nem ültek a tanács-

ban. Vajjon ez volt-e a halasztás valódi oka, vagy Karagyorgye csak ürügyet keresett az oroszokkal való egyesülés elodázására? Nem tudjuk, de az utóbbi föltevés sem valószínűtlen. Hogy Kamenszky őt nyíltan elismerte a szerb nép főnökéül, ez kétségkívül hálára kötelezhető az oroszok iránt. Nagy szüksége nem volt ugyan Karagyorgyének ily elismerésre, mert hiszen, mint láttuk, önzetlensége és erélye megszerzé és biztosítá számára mindenkor a legtekintélyesebb és legbefolyásosabb állást honfitársai között. Másfelől pedig megérté Karagyorgye, hogy Kamenszky leveleiben nem orosz részről a szerbeknek adandó segélyről, hanem ellenkezőleg egy szerb csapatnak az oroszokkal való közreműködéséről volt szó. Már pedig a szerbeket nem a keleti határról fenyegette a veszély: a Bulgária ellen működő orosz sereg úgy is lehetlenné tette a törökök támadását azon oldalról Szerbia ellen. A Timok mentének biztosítása tehát első sorban éppen az oroszok érdekében állott, kiknek jobbszárnya ezáltal fedeztetett minden meglepetés ellen. A szerbek érdekeinek szempontjából a déli és nyugoti tájak szorultak leginkább védelemre. Nis felől és Boszniából várhatták a támadásokat, mint a hogy eddig is mindig onnan törtek be az országba a törökök. Kamenszky levele azonban e tekintetben nem tartalmazott sem ígéretet sem biztatást. És ezért nem volt okadatolatlan az aggodalom, hogy az oroszokkal való egyesülés inkább ártani, mintsem használni fog a fölkelés ügyének, néhány ezer emberrel gyengítvén azon szerb csapatokat, melyek aztán nem lesznek képesek sikeresen megküzdeni a törökök főerejével.

Mindazáltal Karagyorgye nem utasítá vissza Kamenszky követelését, a mint talán óhajtotta volna.

Nem tette valószínűleg azért, mert meggyőződött a felől, hogy a főnökök nagyobb része az oroszokkal való egyesülésben egyszersmind orosz segílyt lát s nem akart ily válságos perczen s oly hatalommal szemben, mint Oroszország, a többség véleménye ellen cselekedni.

A szövet és
Kamenszky
gróf levele.
Az orosz
védnökség
elismerése.

És ezért május 13-dikán egybehívta a tanácsot, hogy megvitassa Kamenszky levelét. A tanácsosok nem voltak mindnyájan egy értelemben. Daczára a levél fenyegető hangjának, daczára a nagy tekintélynek, melylyel Oroszország ekkor Szerbiában bírt, némi ellenmondás is nyilvánult az ülésben. Végre azonban mégis elhatározták, hogy Kamenszky követelésének megfelelőleg részt vesznek az oroszok háborújában a porta ellen, s hogy jövőben is mindig el fogják ismerni az orosz védnökséget.²⁷⁸

Készülődések
a háborúra.

Karagyorgyének kellett most már azon csapat felszereléséről gondoskodni, mely az oroszokkal volt egyesülendő. De ezért nem hanyagolta el az általános készülődést sem, mely különben is sokkal inkább érdekelte őt. Főgondját úgy sem a keleti részek képezték. Tekintete mindig csak Nis felé és Boszniára irányult, a honnét várta a törökök előrenyomulását hazája ellen.

Karagyorgyének e tekintetben nem is volt szüksége nógatásra. A tél multával, a mint az időjárás csak némileg jobbra fordult, tehát sokkal előbb, hogysen Kamenszky első biztató levelét megkapta, Karagyorgye már élénk tevékenységet fejtett ki. Belgrádban serényen dolgoztak löszerek előállításán s ágyúk felszerelésén; Szendrőn kétszersültet készítettek. Karagyorgye bejárta az országot, összeszedte az adóból befolyó pénzt s ismét Belgrádra sietett, hogy itt

beszerezze mindazt, mi a hadjárathoz megkívántott. Majd ágyúkat és tüzéreket küldött dél felé Karanovácra és Krusevácra, továbbá Valjevóba a Drina vonal megerősítésére. És megparancsolta a végvidékek vojvodáinak és knézeinek, hogy fegyverben álló embereikkel a határokon őrködjenek s egyszersmind gyűjtsenek minél számosabb haderőt.

Igaza volt Karagyorgyének, hogy nem várva be az annyiszor ígért s még mindig késő idegen segílyt, igyekezett megtenni mindazon védelmi intézkedéseket, melyekre a nép saját erejéből képes volt.

Mind sűrűbben érkeztek e közben a hírek a török készülődéseiről. Már április elején beszélték Belgrádon, hogy Chursid pasa Nisben egy kiáltványt bocsátott ki, melyben minden igaz hívőt a 17-dik évtől a 70-ikig harczra hív a Kara Gyaur, t. i. Karagyorgye ellen. Majd jelentés érkezett, hogy a travniki pasa (a bosnyák kormányzó) beutazza a szandzsákokat, előkészületeket tesz a háborúra Szerbia ellen; továbbá, hogy janinai Ali pasa a nyáron 80.000 emberrel szándékozik betörni szerb területre. Utóbb pedig néhány szerb kém azon tudósítással tért haza, hogy seresi Izmael bég 50.000, Muchtar pasa, a janinai Alinak fia, pedig 70.000 főnyi sereggel közeledik Nis felé.

E hírek rendkívül túlzottak voltak ugyan, de a fölött mégsem lehetett kételkedni, hogy a török csapatok száma különösen Nis környékén (a bosnyákok ekkor még nyugodtan maradtak) napról-napra szaporodik. És április vége felé be is tört Szerbiába egy 7000 főből álló török-albán martalócz csapat, egyenesen Krusevác felé nyomulván. Útközben megtámadták Csopics binbasát, ki sánczok mögül védte

Hírek a török készülődéseiről. Krusevácra törnek, visszaveretésök. Karagyorgye összetartásra buzdít. A porta védelmi tervei aggodalmi.

magát. Csopics nem lett volna képes hosszasabban ellenállani a túlnyomó erőnek, ha a kruseváczi knéz, Andrejevics és Jakovljevics István segítségére nem sietnek. Heves küzdelem után sikerült a három szerb parancsnoknak elűzni az ellenséges csapatot. De nem csak a csatában szenvedtek érzékeny veszteséget a szerbek, a visszavonuló törökök ezenfelül még sok foglyot s nagy mennyiségű marhát hurczoltak el magokkal.²⁷⁹

Megszokták már a szerbek a fölkelés kezdete óta az ilyen zsákmányoló betöréseket s nem is tulajdonítottak azoknak kelleténél nagyobb fontosságot. Valóban ez az albán-török becsapás nem jelentette a háború kezdetét és pedig annál kevésbé, mivel a nyugalom a határokon, ez egy esetet kivéve, nem zavartatott meg. Karagyorgye megőrzé higgadtságát s a megtorlás vágya által nem is csábította magát meggon dolatlan tetre. Sőt ellenkezőleg. Leveleket küldött az összes határszéli parancsnokoknak, meghagyván, hogy csapataik felét helyezték el a határt védő sánczokban, a másik felét pedig tartsák folyvást készen. E mellett erősen lelkükre kötötte, hogy meg ne támadják a törököket, sőt tudassák velök, hogy nincs mit tartaniok a szerbektől, s hogy a határra kivonuló csapatoknak nincs egyéb rendeltetésök, mint a szerb és török területen csatangoló rablók ellen védekezni. Egy szóval igyekezzenek a törökkel, mint ő magát kifejezé „politikusan“ elbánni. Majd ha eljő a kedvező pillanat, értesíteni fogja őket, hogy mit kell tenniök. Éppen azért gyűjtsenek minél több sereget és legyenek minden pillanatban készen a harcra.²⁸⁰

Nem valószínű, hogy Karagyorgye csak is Kamenszky figyelmeztetésének következtében intette

óvatosságra alvezéreit a törökökkel szemben. Megfelelt ez az ő saját terveinek is. Nem akarta a törököket ingerelni, nehogy azonnal túlnyomó erővel törjenek Szerbiára, mert kétségkívül azt remélte, hogy ha majd az oroszok benyomulnak Bulgáriába, a török sereg, mint ez a múlt év őszén is történt, kénytelen lesz elhagyni a szerb határt, a mely esetben a szerbek vagy teljesen megmenekülnek a háborútól vagy legalább kedvező körülmények között támadhatnak. De ez csak remény vagy inkább csak óhajítás volt. A fenyegető török hadsereg ott állt a határon s ha eddig nem is árult el még ellenséges szándékot, s a kereskedés, a forgalom épp oly háborítlanul folyt is Nis és a szerb terület között, mint a legbékésebb időben, a támadás mégis minden perczen bekövetkezhetett. És ezért Karagyorgye nem szűnt meg figyelmeztetni a vojvodákat, hogy éberren őrködjének s óvakodjanak a meglepetésektől,²⁸¹ egyszersmind a legnagyobb erélylyel folytatta a készülődéseket.

A Drina vonalnak s a Morava völgyének védelme igényelte kétségkívül a legszorgosabb figyelmet, mert onnét volt várható mint rendesen, úgy ez alkalommal is a törökök fő támadása. A Drina mellett Nenádovics Jakab és Lázárevics Luka voltak a legtekintélyesebb parancsnokok. Karagyorgye rendelete folytán már kora tavasszal megszállták mindazon pontokat a folyó mentén, melyeknél az ellenség betörést tervezhetett volna. Mindenütt sánczokat ásattak s ezek mögött ágyúkat és őrséget helyeztek el s hajtották a népet több ízben a határra. A Morava völgyében Karagyorgye magának tartá fenn a vezérséget. Mindenekelőtt Tyupriját és a múlt évben elpusztított Deligrádot kezdé megerősíttetni s ott igyekezett össz-

Drina melléki
s Morava
menti esemé-
nyek.

pontosítani minél nagyobb sereget, igen helyesen úgy számítván, hogy a törököknek előnyomulását Belgrád ellen kell leginkább megakadályozni, a mely célra a deligrádi sánczok s a tyuprijai megerősített hid igen alkalmas támpontokul szolgálhattak. Karagyorgye jó előre kijelölte, hogy minden kerület mely határra s a határnak mely részére küldje szükség esetén harczii jutalékát. És gondoskodott arról is, hogy ha valamely csapat nem volt képes magát hazulról kellőkép élelmezni, a szomszéd vojvodák szolgáltatták számára a hiányzó élelmiszereket, és pedig vagy a nép által természetben fizetett tizedből, vagy a juh- és kecskenyájak huszadából. De mindezen intézkedések daczára a nép fegyverkezése és kivonulása lassan haladt és nem is egyfolytában ment végbe. Szerbiának, mint tudjuk, akkor még nem volt rendes, állandó hadserege. A veszély pillanatában minden vojvoda, főnök vagy knéz összeszedte gyorsan saját kerületének fegyverfogható férfiai és sietett a legközelebbi határra, vagy azon sáncztáborba, melyet a fővezér gyülekezési helyül kijelölt. De ha a fenyegető veszély nem következett be, ha a készülő támadás hirtelennek bizonyult, a csapatok nagy része visszatért falvaikba, csak éppen annyi embert hagyván hátra, a mennyi némely határpontok megszállására és bizonyos könnyebben erőszakolható átjárási helyek védelmére megkívántatott. Ezért történt, hogy valahányszor Boszniából vagy Nis felől aggasztó hírek érkeztek, a különböző nahiák csapatai részint a Drinához, részint a Morava völgyébe vonultak, de a törökök nem támadván, ismét elszéledtek. Csak a legnagyobb erőmegfeszítéssel sikerült végre Karagyorgyének Deligrádnál és környékén mintegy 12.000 embert összpontosítani

és hosszasabban együtt is tartani. De bármennyire is elfoglalta őt a nyugoti és déli részek védelme, nem feledkezett meg azon csapat felszereléséről sem, mely az oroszokkal volt egyesülendő. Úgy látszik, hogy Kamenszky eleinte 16,000 embert követelt a szerbektől. Karagyorgye azonban elegendőnek ítelt 4000 főnyi hadosztályt, mely a gróczkai, szendrői és pozsareváczi kerületek jutalékából összeállítva június 7-dikén indult el a Timok felé Dobrinyácz parancsnoksága alatt. Ott aztán Milenkó és Hajduk-Velykó embereinek kellett egyesülniök e csapattal, minek következtében száma csak növekedhetett.²⁸²

Másrészről a Porta sem volt tétlen ez idő alatt. Nem a Szerbia iránt táplált kevésbbé ellenséges szándék, hanem egészen más okok indították a törököt arra, hogy Nisnél és Boszniában egyelőre nyugodtak maradjanak. A divánt s magát a szultánt is nagy mértékben nyugtalanította egy titkos terv, mely abból állott volna, hogy a czár és Napoleon együttesen fogják a török birodalmat megtámadni. Ezen terv szerint az oroszok Szerbiába nyomultak volna be, a francziák pedig Boszniába, s a mig ekként a török haderőt nyugoton lekötik, az orosz hajóhad Várnában kötött volna ki, onnét hódítván meg Bulgáriát, de még a Boszporus bejáratát védő várakat is. Nem csak a diván, hanem maga a szultán is hitt e terv létezésében s ehhez képest tette meg a Porta intézkedéseit egy 800.000 főnyi sereg felállítását s a hajóraj teljes felkészülését rendelvén.²⁸³ A hírek tehát, melyek a szerbeket oly élénk aggodalommal tölték el s melyek Chursid pasa készülődéséről, majd az Albánia és Szeresz felől közelgő roppant seregekről, végre pedig a bosnyák kormányzó tevékenységéről

szóltak, annyiban legalább valóságosan alapultak, a mennyiben a török kormány óhaját, sőt parancsait tolmácsolák. De mint mindenkor Törökországban, úgy ez alkalommal is a szándékot a teljesüléstől mérhetetlen távolság választá el. Az albánok elmaradtak, Nisben csak lassan és hanyagul gyülekeztek a csapatok, daczára Chursid ismeretes sürgető felhívásának, a bosnyákok pedig, kik szinte hittek a francia támadásban, nem nagy kedvet tanúsítottak a szerbek ellen kivonulni és így elforgácsolni erejüket. Egyedül Chursid pasa támadhatott volna tehát, de serege még május végén is alig ment többre 10.000 főnél s ezért tanácsosabbnak vélte egyelőre legalább békében maradni.

A porta Chursidnak megparancsolja a Szerbia elleni offenzívát.

A porta maga azonban nem rettent vissza az orosz-szerb kettős háborútól. Konstantinápolyban nem csak a diván, de a diplomacia körében is élénk figyelemmel kísérték a szerb ügyeket, melyeket mindenki fontos tényezőül tekintett a küszöbön álló küzdelemben. Az osztrák internuntius, a kapott tudósítások alapján meg volt győződve, hogy az orosz részről egyesülés végett a szerbekhez intézett felhívás eredménytelen fog maradni, mert a szerb nemzet józan része reáunt az évek óta tartó anarchiára s nem igen számít már Oroszország segélyére. Úgy látszik, hogy a portán helyesebben itélték meg a szerb viszonyokat. A Karagyorgye és Milenkó között fenforgó viszálytól kedvező eredményeket vártak volna a török államférfiak, ha nem lettek volna meggyőződve, hogy az orosz közbenjárásnak előbb-utóbb sikerül kibékíteni egymással a két vojvodát. És ezért a porta már május vége felé megparancsolta Chursid pasának, hogy tekintélyes sereggel törjön be Szerbiába.²⁸⁴

De Chursid ekkor még nem teljesíthette a parancsot, mert mint láttuk, nem rendelkezett kellő számú haderő felett.

Végre, midőn a tavaszi árvíz elapadt, Kamenszky is megindította a hadjáratot. Május 22. és 26-dika között vezette át seregének zömét a Dunán Hirszovánál, s erélyes támadást kezdett minden irányban. A fővezér bátyja, az idősb Kamenszky június 3-ikán rövid küzdelem után bevette Bazardzsikot, hol a vitéz Pehliván sánczolta volt el jelentékeny hadtestét. Sok foglyot ejtettek az oroszok ez alkalommal és gazdag zsákmány jutott birtokukba. Maga Pehliván is fogságba került. Június 6-dikán Zasz tábornok elfoglalta Turtuköit; Kamenszky maga pedig Szilisztria alá vonult s e fontos várat kezdte ostromolni. Csak néhány napig tartott a bombázás s éppen midőn már rohamra készültek az oroszok, az őrség megadta magát június 11-dikén.²⁸⁵

1810 május 22. Az orosz sereg átkel a Dunán. Orosz diadalok. Hatásuk Szerbiában.

Az orosz diadalok híre nem sokára elhatolt Szerbiába. Maga Kamenszky is tudatta a tanácsesal Pehliván vereségét és Szilisztria elfoglalását. Nagy örömmel üdvözölték e győzelmeket a szerbek s különösen azok, kik az orosz fegyverek segélyével vélték hazájokat felszabadíthatni. A tanács Belgrádon s a vojvodákhoz intézett körlevelével a kerületekben is hálaadó istentisztelet megtartását rendelte el a szerb ügyre nézve is oly örvendetes diadalokért.²⁸⁶ Most már bizton remélték a felkelők, hogy számolhatnak Oroszország tényleges támogatására.

Kamenszky már a Szilisztria elestét követő napon Sumla felé indult seregével, hol a nagyvezér erősen körülsánczolt táborban figyelő állást foglalt el. Tudta Kamenszky, hogy az eddig kivívott előnyök teljesen

értéktelenek maradnak mindaddig, míg nem sikerül Sumlát elfoglalnia, mely a törökök kezében már fekvésénél fogva is fölötte veszélyessé válhatott minden ellenséges hadseregére, mely a Balkánon óhajtott áthatolni. A Duna felől jövő támadásokkal szemben Sumla képezte akkor a Balkán s így egyszersmind Konstantinápoly kulcsát is. De a Sumla ellen intézett hadművelet következtében, mely az orosz sereg nagy részét igénybe vette, a jobbszárny némileg fedetlenül maradt. Azon néhány kisebb hadosztály ugyanis, mely nem követte a fősereget, a bevett várak őrzetével s némely kisebb erősségek vívásával volt elfoglalva. Ámde a Duna jobbpartján közel a szerb határhoz és már szerb területen is néhány vár, mint Viddin, Kladova, Brza-Palánka, Negotin, Orsova még a törökök kezében volt. Egy esetleges betörés innét Kis-Oláhországba, hol az orosz tartalékcsoportok állomásoztak, vagy különösen ha a török őrsegek erősítést nyernének Nis felől, támadás a Bulgáriában szétszórt kisebb orosz hadosztályok ellen válságos helyzetbe juttathatá magát a fősereget. És ezért Kamenszky Szilisztria bevétele után, midőn megkezdé az előnyomulást Sumla felé, elérkezettnek vélte az időpontot, hogy igénybe vegye a szerbek közreműködését, biztosítván ekként saját jobbszárnyát minden meglepetés ellenében.

Hadi események jún. 28.
Az orosz és szerb sereg egyesülése, Brza-Palánka elesik.

Kamenszky parancsára Zuccato tábornok Kis-Oláhországból mintegy 3500 emberrel az Osztromare szigetnél június 17-én átment a Dunán s már 26-án teljesen szétvert egy több ezer főből álló török csapatot Pravos környékén. E győzelem lehetővé tette a közlekedést a szerbekkel s valóban azon felkelő csapatok, melyek már a közelben portyáztak, siettek az

oroszokhoz csatlakozni. Az ekként egyesült orosz-szerb sereg azonnal megtámadta Brza-Palánkát s június 28-án elfoglalta a külső sánczokat. Július 3-án a vár török őrsége megadta magát, mely alkalommal nagy mennyiségű lő- és élelmiszer jutott a győzők birtokába. Jól viselték magokat a szerbek ezen első közös küzdelemben, vitézül harczolván az oroszok mellett. Zuccato több főnököt ki is tüntetett arany és ezüstérmekkel. Az oroszok tehát meg voltak elégedve szövetségeseikkel. De másfelől a szerbek is örültek, hogy létrejött valahára az egyesülés, melyhez oly nagy reményeket fűztek. Meg is ünnepelték ez eseményt, hála-istenitiszteletet tartván nemcsak a harc színhelyéhez közelfekvő kerületekben, hanem még Belgrádon is, itt azonban csak egész csendben, a szomszédos osztrák hatóságokra való tekintetből.

Brza-Palánka bevétele után Kladovo ellen fordult Zuccato, egymásután óhajtván a törököket kiűzni mindazon dunaparti várakból, melyek az átkelést Kis-Oláhországba megkönnyítheték vala. A kladovói vár őrsége azonban makacs ellenállást fejtett ki. Az orosz tábornok nemsokára meg is győződött, hogy csak hosszasabb ostrommal veheti be az erősséget és azonnal hozzá is kezdett az előkészületekhez, mindenekelőtt körülzárolván a várat a parancsnoksága alatt álló orosz-szerb sereggel.

Fölöttébb fontos volt ekkor az oroszokra nézve, hogy Kladovót hatalmukba kerítsék vagy legalább hogy az őrség kijuthatását a várból megakadályozzák. Úgy látszik, mintha a szerencse, mely annyira kedvezett Kamenszkynek a hadjárat elején, lankadni kezdene. Már három hét óta vívta a fővezér maga a sumlai sáncztábort s még a legkisebb eredményt

Kladovo körülzárólása. Balsikerek Sumlánál, Várnánál, a szerbek nem látják reményeik beteljesültét. A bányai verekesség.

sem bírta elérni. Alvezérei sem dicsekedhettek nagyobb sikerrel. Czüczürev tábornok hasztalan ostromolta Várnát s végre is kényszerült a vár alól elvonulni. A vitéz Bosnyák aga pedig, Ruscsuk védelmezője, folytonos kirohanásokkal nyugtalanítá a megszálló orosz hadat s egy ízben Sass tábornok támadását oly erélyesen verte vissza, hogy 600 orosz maradt a csatatéren. Attól lehetett tehát tartani, hogy a dunaparti várak török őrsége, felbátorítva az oroszokra nézve kedvezőtlen fordulat által, betörést kísért meg Kis-Oláhországba, ha háborítlanul átkelhet a balpartra. Leginkább megakadályozhatá ezt Kladovó bevétele vagy legalább körülzárólása.

Nem ezt remélték a szerbek az oroszokkal való egyesüléstől. Örültek ugyan Brza-Palánka bevételenek, óhajtották volna Kladovót, Negotint s a többi kisebb határerősségeket is elfoglalni a törököktől; de mindezt csak kezdetnek tekintették. Reájuk nézve a legnagyobb fontossággal a Morava völgye bírt. Oda irányult figyelmük, oda szerették volna orosz szövetségeseiket magokkal vonni. Zuccato, az említett okokból nem volt hajlandó elhagyni a Krajnát, t. i. a Duna és Timok közt elterülő végvidéket, de hogy el ne kedvetlenítse teljesen a szerbeket, kikre oly nagy szüksége volt, egy osztály kozákot, melyhez aztán szerb csapatok is csatlakoztak, dél felé küldött.²⁸⁷

A míg a keleti határon szerbek és oroszok közösen e nem nagy jelentőségű csatározásokat folytatták, a viszonyok mind aggasztóbban alakultak délen és nyugaton. Híre jött, hogy a török táborban Nis mellett, hol eddig minden oly nyugodt volt, bizonyos mozgalom észlelhető, mely rendesen a kivonulást szokta megelőzni. Karagyorgye elérkezettnek vélte

tehát a küzdelem időpontját s ezért június 20-dikán Belgrádból Deligrádba utazott, itt átvette a főparancsnokságot és a legnagyobb erélylyel sietteté a sáncművek bevezését. De még pár hét telt el, mielőtt Chursid pasa megkezdé az ellenségeskedést. Június vége felé serege már 20.000 főre szaporodott. És ekkor t. i. július elején egy hadosztályt nem Deligrád, hanem Bánya felé indított, valószínűleg, hogy feltartóztassa és visszaverje azt a szerb-orosz csapatot, melyet, mint tudjuk, Zuccato küldött volt dél felé Kladvó bekerítése után. A törökök közeledtének hírére e csapat a moravai seregtől kért és kapott is erősítéseket. Július 13-án került ütközetre a dolog Bánya mellett, mely a szerb-orosz sereg vereségével végződött. A szerbek 1500 halottat vesztvén, futásban kerestek menedéket s Karagyorgyének, ki azonnal a helyszínére sietett, csak nagy bajjal sikerült némileg megnyugtatni a csüggedőket. A vert sereg egy része Deligrádba vagy Tyuprijába vonult, jó része azonban teljesen szétzüllött. A törökök pedig, kiknek kétségkívül nem volt egyéb céljok, mint megakadályozni, hogy az oroszok a szerbek támogatásával a felső Timok vidékén is befészkeljék magokat, e győzelem után visszatértek Nisbe.

De nem lehetett kétséges, hogy most már újabb s bizonyosan erőteljesebb támadások fognak következni Nis felől. Sok függött e tekintetben az orosz-török háború esélyeitől Bulgáriában. Az orosz fővezér több sikertelen támadás és tetemes veszteség után végre meggyőződött, hogy a sumlai tábort nem veheti be. Más tervet készített tehát. Elhatározá, hogy ott hagyja Sumlát, gyorsan beveszi Ruscukot s aztán Tirnovo irányában átkel a Balkánon, remélvén, hogy

Orosz balsiker Bulgáriában.

ily módon a megfélemlített portától kicsikarhatja a Sándor czár által követelt békefeltételeket. Július 18-án indult el Sumla alól, csak egy figyelő hadtestet hagyván hátra. Már július 21-én Ruscsukhoz érkezett, melyet már előbb körülzárolt volt Sass tábornok hadteste. Nagy hévvel kezdett az ostromhoz Kamenszky s már augusztus 3-án rohammal bevehetőnek vélte a várat. Bátran támadtak az oroszok, s visszaverve mindannyiszor megújíták a rohamot. A várparancsnok, Bosnyák aga s az őrség hősieles elszántságán azonban megtört az oroszok minden törekvése. Kamenszky nem volt képes bevenni Ruscsukot és ez egy napon halottakban és sebesültekben elveszté seregének felét.

Nagy csapás volt e megghiúsult ostrom az oroszokra nézve. Kamenszkynek második terve is megsemmisült ennek következtében s le kellett mondania arról, hogy még ez évben áthatolhat a Balkánon. Más részről pedig a törökök is újból felbátorodtak s most már remélni kezdék, hogy kiűzhetik az oroszokat Bulgáriából. A hirhedt Gusancz Ali Bosnyák aga felszólítására sereget kezdett gyűjteni a Jantra mellett, mely, ha a nagyvezér is kivonul vala Sumlából, végzetessé válhatott volna a Ruscsuknál összpontosított orosz haderőre nézve. És Chursid pasa is, nem tartván többé orosz diversiótól a felső Timok mentén, kedvezőnek ítélte a pillanatot a szerb fölkelés leve-

Előkészületek
a török táma-
résére.

Valóban már augusztus 14-én futár érkezett Belgrádba jelentvén, hogy Chursid egész seregével megindult Alekszinácz felé. Karagyorgye Deligrádnál természetesen még előbb értesült a fenyegető veszedelemről. Mély aggodalommal tölté el őt a törökök közeledése. Nem remélheté, hogy sokkal csekélyebb

dás ellen. —
Hadjárat a
Drina mellett.
— Ornok
ezredes orosz
segélyhada,
Chursid pasa
visszaszori-
tása.

számú seregével, melyet a bányai vereség is elcsüggesztett, győzelmesen ellenállhatna Chursid túlnyomó haderejének. Egyszersmind pedig a nyugoti határról is aggasztó hírek érkeztek.

A bosnyákok, mint elmondottuk, ez alkalommal nem nagy kedvvel fogtak a hadjárathoz Szerbia ellen. A travniki pasa rájuk is rivallt: „El akarjátok veszteni az országot? Ti haboztok hadba szállani? Nem vagytok ti mohamedánok!“ Félték ugyan a Horvátországban és Dalmáciában állomásozó francziák támadásától is, de a főök, a miért vonakodtak a Drinához vonulni, más körülményekben keresendő. A bosnyák keresztyén rája között ugyanis élénk mozgalom mutatkozott ez időtájban. Vagy a már évek óta tartó szerb fölkelés példája által felbátorodva, vagy pedig a szomszéd tartományokban elhelyezett francziák támogatásában bizva, a rája több kerületben fegyvert ragadott s mint egykor Szerbiában, részben rabló, részben felkelő csapatokra alakulván, eleinte a rengeteg erdőkbe menekült, majd pedig a lakottabb vidékeket is pusztítva bekalandozá. Félelmesnek ígérkezett a berbiri és szávamenti orthodox bosnyák lakosság titkos összeesküvése, melyet Jancsics Jovo, Kralyevics szerajevói metropolitával összeköttetésben álló pápa szitott fel, de irányítani nem tudott. Idő előtt tört ki s vérbe fojtották. Mozgalom jelentkezett Travnikban, Banyalukában is. A bégeknek több ízben valóságos apró hadjáratokat kellett szervezniök, hogy e mozgalmat elfojthassák.

A pópákra vadásztak különösen, a ki egy pápa fejet hozott, megmenekült. De félték és nem ok nélkül, hogy ha elhagyják kerületeiket s a Drina mellett táborba szállanak, a rája között észlelhető forrongás

általános lázadássá fajulhatna. Ehhez járult még, hogy a hatalmasabb bosnyák urak, kik saját tartományuk határán túl nem nagy érdekekkel viseltettek a török birodalom sorsa iránt, attól tartottak, hogy a porta Szerbiából majd tovább Bulgáriába rendeli őket az oroszok ellen.

Mindezen okok hatása alatt csak lanyhán folytak a készülődések Boszniában. De végre a porta is megsokalta a tétovázást. Erélyes, sőt fenyegető parancsai és különösen a selyemzsinór, melyet állítólag a travniki vezérnek küldött azon esetre, ha a szerbeket vonakodnék megtámadni, végre a bosnyákokat is nagyobb buzgóságra indították.

Július folytában kezdtek a törökök Bjelina, Janja, Szokol és Zvornik körül gyülekezni. És ha a csapatok összevonása sok időt igényelt is, a szerbek nem kételkedtek többé a fölött, hogy a Drina mellett erős küzdelem fog kifejlődni. A törökök már hozzá is fogtak a rendszerint egy vagy két fatörzsből vajt s gúzszal összetákolt, 4 öl hosszú s 3—4 láb széles csolnakok elkészítéséhez, melyek a Drinán való átkelésre szolgáltak. Emlegették már az egyes pasák neveit is, kik a különböző határpontokon parancsnokolnak. Végre híre jött, hogy augusztus 2-án maga a vezir is kiindult seregével Travnikból. A szerbeknek is sürgősen kellett tehát gondoskodniok a Drina vonal védelméről. A mint a törökök gyülekezni kezdtek a folyó balpartján, a közelfekvő szerb kerületek legénysége is megszállotta a már előbb elkészített sánczokat. A vojvodák mindent elkövettek, hogy az összes fegyverfogható népet a fenyegetett pontokon tömörítsék. Mint láttuk, az ilyen felvonulást nem lehetett néhány nap alatt végrehajtani. Mindazáltal augusz-

tus első felében a felkelők már az egész Drina vidékét megszállották volt. Lázarevics Luka a sabácsi nahiával Rácsától (a Drina és Száva összefolyásánál) egészen Ljetniczáig védte a határt. Főhadiszállását a badovinczei sánczokban ütötte fel, hol nyolcz ágyú fölött rendelkezett. Ezen az egész vonalon, különböző helyeken még tíz ágyú volt elhelyezve. Ljetniczától Szokolig Nenádovics Jakab örködött a valjevói csapatokkal. Maga a 12 ágyúval felszerelt lozniczai sánczokban tartózkodott. Szokolt és vidékét Moler Péter szállotta meg, innét pedig Szjeniczáig, a mai novibazári szandcsákban * Podgoricza Milos és Milán állottak legényeikkel. A különben is fölötte rossz karban levő sabácsi vár védelmére a helybeli polgárság vállalkozott. Az összes szerb csapatok száma a Drina mellett nem ment többre 12—14.000 embernél. Alig remélheték tehát a fölkelők, hogy a bosnyákoknak lassanként bár, de folytonosan szaporodó haderejével sikeresen megmérkőzhetnek. A hír, mint rendesen, még túlozta az ellenséges sereg létszámát. Széltiben beszélték és hitték is a Drina mellett, hogy a travniki vezir 80.000 harcossal közeleg. Messze túl szárnyalta a valót ez a szám; a vezirnek és pasáinak nem sikerült 30.000 fegyveresnél többet összeszedniök, kik közé, noha csak kényszerítve, 4000 keresztyén rája is beosztatott. Mindazáltal már ez a sereg is elég nagy volt arra, hogy a szerbek összes csapatait győzelmesen leverje.

Kétségkívül nagy volt tehát a veszély, mely Szerbiát ekkor Bosznia felől fenyegeté. És pedig annál nagyobb, mert, mint elbeszéltük, éppen ez időtájban

* Pozsderác v. Poczerác.

Chursid pasa is megkezdé hadjáratát s a keleti határon is folytak kisebb csatározások. Karagyorgye megtett mindent, hogy a hazáját minden oldalról fenyegető csapást elháríthassa. Megparancsolta, hogy a Porecsnél a Duna mellett táborozó hadosztálytól mindazok, kik más kerületekből valók, siessenek haza és saját kerületük hadjutalékához csatlakozván, menjenek a leginkább veszélyeztetett határokra. Elrendelte továbbá, hogy a belgrádi, rudniki és kragujevaczi nahiák legénységéből tartalékcsapat képeztessek, melynek Markovics Szima knéz vezérlete alatt a Kolumbara partján Boroknál kellett egybegyülnie, hogy onnét minden perczen a Drinához vonulhasson. Érezte azonban Karagyorgye, hogy e rendszabályok nem elegendők az óhajtott eredmény kivívására. A szerbek összes hadereje, a bár nem rendes, de begyakorlott harczedzett csapatokat számítva, nem ment többre 28—30,000 embernél s csak a végszükség esetén kivonuló s aztán ismét rögtön haza széledő fegyverfoghatókkal együtt emelkedett 60—65,000-re. Egy helyt összpontosítva, e sereggel biztosítva lett volna a győzelem. De a szerb csapatok nagy része otthon tartózkodott s csak az utolsó pillanatban ragadt fegyvert és azok is, kik már kivonultak volt, elszlottak az egész hosszú határon: a Szávától fel a Drina mentén, majd dél felé Novibazárral és Nissel szemben, végre a Morava völgyében, a Timok mellett s a Krajnában le egész a Dunáig.

Nem csoda, hogy ily körülmények között Karagyorgye az ország erejét nem tartá elégségesnek a minden oldalról egyszerre jövő támadás leküzdésére. E válságos helyzetben Zuccatóhoz fordult s kérve kérte, hogy vagy egy orosz hadosztályt küldjön segít-

ségül vagy pedig bocsássa el Deligrádhöz Dobrinyáczot ama 4000 főnyi szerb csapattal, a mely Kladvót körülzárólá. „Mit használ nekünk Kladovo, így írt Karagyorgye, ha erre felé (t. i. a Morava völgyében) minden elveszett.“

Zuccato nem teljesíté Karagyorgye kérelmét, a minthogy nem is teheté azt az orosz sereg érdekeinek veszélyeztetése nélkül. Ama csekély számú orosz csapat, melylyel Zuccato Kis-Oláhországból átjött volt, csak a szerbekkel egyesülve teljesítheté feladatát, t. i. a főszereg biztosítását meglepetések ellen a jobb szárnyon. Zuccato azonban tudósítá Kamenszkyt a veszedelemről, melyben a szerbek forogtak s a fővezér a ruscsuki táborból Ornok ezredest küldte segítségükre 1800 főnyi csapattal és 10 ágyúval. Hajduk-Velyko vállalta magára az oroszok kalauzolását s nem éppen a legrövidebb úton Bánya felé vezette őket. Ornok elkerülhette volna Bányát, a mi által kétségkívül időt nyer, de mint győző óhajtott megjelenni a szerbek előtt, megtámadta és csakhamar be is vette a várat szept. 4-én, lemészárolván az őrség legnagyobb részét. Innét Deligrád felé fordult, hol Karagyorgye fogadta őt. Éppen jókor érkezett az orosz csapat.

Chursid pasa ugyanis nem folytatta előnyomulását Alekszinácztól Deligrád felé, hanem a szerb Morava völgyének tartott és Kruseváczig hatolt előre. Vad albán martalócok pusztítva kalandozták be a környéket mindenfelé, felégetve a falvakat s rabságra hurczolva több ezer férfit és nőt. Végre Krusevác is hatalmukba került. Rettegés szállta meg az egész vidék lakosságát, különösen midőn a Karagyorgye által a duló törökök ellen küldött szerb csapat véres

küzdelem után szétveretett. A nép ismét menekülni kezdett, a nőket és gyermekeket az ismert rejtekekbe helyezték el, vagy siettek a Moraván átszállítani. A deligrádi sereg sorai is megritkultak, mert már a fegyverviselők közül is sokan siettek falvaikba, vagy hogy azokat védjék, vagy hogy családjaik és ingó vagyonuk megmentését előkészítsék. Ha Chursid megfélemlíteni akarta a szerbeket, e célját teljesen elérte, legalább pillanatnyilag. Krusevácz bevétele után, elkerülve a Morava völgyét s ott a megerősített Deligrádot és Tyupriját, egyenesen és feltartóztathatlanul az ország szívébe, a Sumadijába nyomulhatott előre. De ezt megakadályozá Ornok megérkezése.

Karagyorgye, ki a legkétesebb helyzetben sem veszté el soha teljesen bizalmát, az oroszok jelenlétéből csak újabb bátorságot meritett. Seregét az orosz csapattal együtt Deligrádból, a bulgár Moravától Krusevácz közelébe, a szerb Morava mellett fekvő Jaszi-kához vezette s itt sánczok mögött rendezte el. A törökök látván, hogy a felkelők velök szemben felállottak, szept. 14-ikén megtámadták a sánczokat. A szerbek azonban erélyesen támogatva Ornok csapatja által, több órai makacs harcz után érzékeny veszteséggel visszaverték az ellenséget. Karagyorgye nem remélvén, hogy daczára ezen első sikernek, Chursid túlnyomó erejét az egyesült szerb-orosz sereg képes lenne teljesen megtörni, átadta a parancsnokságot Ornoknak s maga eltávozott, hogy újabb csapatokat gyűjtsön s hogy intézkedjék az orosz csapatok élelmezése végett. Sok gondot adott ez Karagyorgyénak, mert az orosz katonák nem elégedtek meg oly silány és csekély élelemmel, mint a szerb

felkelők. Elrendelte tehát, hogy a néptől a tized-gabona mielőbb beszedessék, a vágómarha pedig minden felől a Moravához hajtassék. „A háború bevégztével, — így ír egyik levelében, — majd megfizetünk a népnek, most azonban kell, hogy minden hitelbe adjon.“

A jaszikai harc után Ornok leszállott a katona szempontból kedvezőbb fekvésű varvarini síkságra, s ott a hol a két Morava összefolyik, erősen elsánczolta magát. Chursid pasa követte őt s több napi közzel két támadást intézett ellene. Szerbek és oroszok hősiiesen védték az erődívényt s mindannyiszor sikerül is hátrálásra bírniok a törököket. Chursid ekkor, vagy mert meggyőződött, hogy a többszöri megghiúsult kísérlet következtében elkedvetlenedett hadával be nem veheti a sánczokat, vagy mert hirt kapott a nagy ütközetről, melyben szept. 7-ikén Kamenszky Batinánál Gusancz Ali 40,000 főnyi seregét szétverte, elfogván magát a pasát is, abbahagyta a megkezdett hadjáratot és seregével együtt visszatért Nisbe. Az egyesült szerbek és oroszok nem vívtak ki tehát döntő győzelmet Chursid felett, sem Jaszikánál, sem a varvarini síkon, de feltartóztatták, sőt visszavonulásra kényszeríték a beözönlő török sereget. Az eredmény így is teljesen kielégítő volt, mert dél felől legalább elhárult a fenyegető veszély.

De annál válságosabb lett a helyzet ez alatt a nyugati határon. Majdnem ugyanakkor, midőn a varvarini harcok vívattak, egy török csapat átkelt a Drinán s a zvoniki nahiában tábort ütött. A vojvodák segílyt kérve futárt futár után küldtek részint Karagyorgyéhoz, részint Markovics Szimához, ki mint tudjuk a Kolubara mellett állott három kerület legény-

1810. okt. 18.
Karagyorgye
győzelme a
Drinánál,
bosnyákok
visszavonu-
lása.

ségével. Markovics azt válaszolá, hogy ő szívesen előre nyomulna a Drinához, de Karagyorgye megparancsolta volt, hogy mindaddig, míg ő maga oda nem jön, ki ne mozduljon a táborból. Karagyorgye pedig értesíté a kérelmezőket, hogy a mint a törökökkel szerencsésen végez a Moravánál, azonnal segítségükre fog sietni. Addig is biztatá őket, hogy ne csüggedjenek, a törökök nem merik a sánczokat megrohanni, ezért elég, ha csak csekély számú legénységet helyeznek a sánczokba, a többit pedig állítsák fel alkalmas pontokon tartalékul, hogy aztán a közelgő törököket lesbe csalván, egyesült erővel támadhassák meg.

Szeptember végén a török főszereg is benyomult Szerbiába. A szerb csapatok mindenütt visszavonultak a túlnyomó erő elől, csak a sánczok őrsége maradt állomásán. A törökök a Drina partjait elpusztítván Lozniczánál bekerítették az elsánczolt tábort s ágyúkból és mozsarakból lövöldözni kezdék. Sokáig nem védhette volna magát Loznicza s ekkor a török sereg akadály nélkül előrehatolhat vala az ország belsejébe. De szerencsére Chursid pasa visszavonulása után Karagyorgyénak nem kellett többé megosztania figyelmét a Morava völgye s a Drina-vonal között, s így most egész erélylyel ez utóbbi védelmével foglalkozhatott.

A nisi török sereg eltávozása után Ornok 600 kozákot bocsátott Karagyorgye rendelkezésére Nikics orosz ezredes parancsnoksága alatt. Ez a Nikics a péterváradi határőrezredből származott, hol egykor főhadnagy volt. Később orosz szolgálatba lépett s az 1810. év tavaszán azzal bizatott meg, hogy Oláhországban egy önkéntes lovascsapatot szervezzen, melynek aztán a Szerbiába szánt orosz hadosztályhoz

kellett csatlakoznia. Nikics már május vége felé elindult csapatjával Bukarestből Kis-Oláhországba és valószínűleg Zuccatóval együtt ment át szerb földre, utóbb aztán részt vevén Ornok harczaiban.

Október első felében indult el Karagyorgye Nikics-szel és kozákjaival a Drina tájékára s útközben átvevén a 3 kerületből összeállított és Márkovics knéz parancsnoksága alatt táborozó tartaléksereg vezérletét, Loznicza közelében egyesült Nenádovics és Lázárevics csapataival. Október 16-ikán késő este a felkelők egész hadereje mintegy félórányi távolságban a törököktől megállapodott és azonnal sánczokkal vette körül magát, de két magasabb pontot elfeledtek megszállani.

Másnap reggel a törökök nagy erővel támadták meg a szerb tábort. Heves küzdelem fejlődött ki, de végre a törökök futni kényszerültek s a szerbek által üzve, saját sánczaikban kerestek menedéket. A törökök vesztesége 40 halott és 18 ló volt. A halottak fejait a paliszádákra tűzték. Október 18-ikán törökök és szerbek elhagyák a sánczokat s nyílt ütközetben mérköztek meg. Nyolcz órán át folyt a harcz, mindkét részről nagy elkeseredéssel. Az ellenséges két sereg teljesen összekeveredett, puskát nem használtak többé, kard és handzsár volt az egyedüli fegyver, melylyel ember ember ellen küzdött. Megesett, hogy szerb ágyúk (14 volt) keresztttűzbe fogták a saját embereiket. Az ütközet este 5 óráig tartott. A veszteség mindkét részen elég nagy volt. Nem volt még soha ilyen csata, jegyzé meg később maga Karagyorgye. A taktika úgy török, mint szerb részről felette primitív volt, a vereséget a bosnyákok szervezetlensége okozta. E véres nap a szerbek diadalával vég-

zódott. A bosnyákok e nagy vereség után nem mertek többé támadni. Lassanként visszahúzódtak s átkelvén a Drinán, Boszniában hazaszéledtek. Csak Bjelina és Zvornik mellett maradt még néhány kisebb figyelő csapat. Október végével aztán a szerbek is kerületeikbe tértek vissza és Karagyorgye is elhagyá a Drina vidékét, melynek védelme annyi aggodalmat okozott volt neki, de egyszersmind oly nagy mérvben növelé dicsőségét.

Kladovo be-
vétele. —
Timokmenti
sikerek.

A míg a Morava és Drina mellett e harczok folytak, a keleti tájakon is mindenütt vereséget szenvedtek a törökök. A hosszas körülzárolás után végre szeptember 15-ikén megtámadta Kladovót az egyesült szerb-orosz sereg, az őrségnek teljesen elfogyván az élelmiszere, csakhamar megadta magát. Sass orosz tábornok, ki Zuccatónak időközben bekövetkezett halála után, ama vidéken a parancsnokságot átvette, már saját csapatainak birtokában találta a várat. Redzsepa, az orsovai török vezér, értesülvén Kladovo bevételéről, azonnal másnap Tekija alá vonult, ott a sánczokat behuzatta, az épületeket és palánkokat felégetteté s az ágyúkat Orsovára vitette. Midőn a szerbek szeptember 17-én Tekija előtt megjelentek, remélvén, hogy e kicsiny erősséget könnyűszerrel bevehetik és jelentékeny zsákmányra tehetnek szert, csak pusztaromokat találtak. Redzsepa pedig, ki attól tartott, hogy most már Orsovára kerül a sor, a vár keresztény lakosságát Ausztriába szállíttatá s megtett minden intézkedést az erélyes védelemre. Sass azonban nem támadta meg Orsovát, hanem megszállotta Praovát és Negotint, mely erősségekből a törökök valószínűleg a batinai nagy vereség következtében kivonultak.

A varvarini győzelem után Ornok meglátogatta

Karagyorgyét Topolában, onnét pár napra elrándult Belgrádba, majd pedig ismét a Moravához tért és hadosztályát azon az úton, a melyen jött volt, visszavezeté. November elején nem messze Bányától megadásra kényszeríté még a törökök kezében maradt Gurguszováczt (a mai Knyazseváczt) a Timok partján.²⁸⁸

A szerkesztő megjegyzése.

Szerző e fejezetben az 1810. teléig terjedő harcokat szándékozott előadni addig az időpontig, a midőn Kamenszky gróf fővezér halála után Kutuszovot bizta meg a czár az oláh-moldvaországi orosz sereg fővezérletével.

A törökök helyzete a meghíúsult bosnyák *diversio* és a szerbek ellenállása következtében kedvezőtlenül alakult.

Kamenszky gróf szeptember 7-én ugyan visszaveretett Batinánál, később azonban fényes győzelmet aratott és 24 ágyút is elvett a törököktől. Mindazonáltal Pétervárott e siker daczára is bizonyos engedékenység mutatkozott a portával szemben, mert már előbb is tartani kezdetek a franczia politikától, melynek albán és görög kísérleteit elejétől fogva aggodalommal nézték. Szeptember 26-ikán Ruszcsuk vára kapitulált tisztességes feltételek mellett, október 26. Nikápoly, október 29. Plevna és nov. 3. Lovcsa. Mind e sikerek mellett azonban az orosz fővezér még nem érte el célját, a mennyiben nem sikerült Drinápolyig jutni, a mint eredeti utasítása szólt. Ez okból az orosz fővezér jónak látta téli szállását újból Moldva és Oláhországba helyezni át. A szerbekre nézve az 1810-iki év, összevéve a hadmenetek ered-

ményét, nem végződött kedvezőtlenül. Tagadhatatlan, hogy a rendelkezésükre bocsátott orosz csapatok és orosz vezérek a területi védelem szempontjából jelentékeny szolgálatokat tettek a szerbeknek. A szerbek előtt mindig a saját ügyök lebegvén, az orosz segély még sem volt elegendő, hogy teljes győzelmet arassanak és a törököt végleg távoltartsák. Viszont orosz szempontból érthető, hogy a szerb felkelés az ő haditerveiknek csak bizonyos tekintetet érdemlő, de nem döntő momentumát alkotta. Hozzájárul ehhez a Napoleon császár és a pétervári udvar között folyton fokozódó feszültség is, melynek következtében Kaminszky gróf 1810—11 telén csakis védelemre szorítkozhatott. Halála után Kutuszov vette át a fővezérletet. 1811 július 1-én megkezdődött az orosz-török háborúnak végső szakasza, a mely 1812-ben a bukaresti békében nyerte befejezését. Ennek tárgyalását szerző munkája VII. fejezetében folytatja. IV. fejezetében a szerb felkelés belső fordulatainak nevezetesebb mozzanataira tér át, a mennyiben a vojvodák versengésének és a belső viszály jellemzésének, a tárgy fontosságánál fogva, külön fejezetet szentel. E nélkül ugyanis nem lehetne sem a politikai helyzetnek vonatkozásait, sem pedig a későbbi eseményeket megérteni.

JEGYZETEK.

I. FEJEZET.

¹ Bernhardi : Geschichte Russlands II. 506. l. (V. ö. Bar-
teniew : Das XIX. Jahrhundert II. 62—88. l.)

² Bogdanovics : Isztorija Czarsztvovanja stb. I. 355. és
360. l.

³ Bernhardi : i. m. II. 502.

⁴ Stadion gróf osztrák követ Szent-Pétervárott így ír a
külügyminiszternek 1805. jan. 15. kelt jelentésében : „En com-
binant toutes les circonstances, je crois pouvoir me flatter,
que nous réussirons en peu à cimenter entièrement les liens,
qui doivent réunir les deux cours impériales. (t. Ausztriát és
Oroszországot.) Cependant je ne me cache pas, que les vues
que le Ministère russe n'abandonnera jamais sur une partie
ces possessions de la Porte, pourront encore faire naître quel-
ques obstacles. L'Empereur n'y pense peut-être point encore,
. mais il n'en est pas ainsi du ministère, du moins des
individus qui ont part aux affaires et qui tiennent aux idées
de grandeur et de vanité russes. Il me paraît que
c'est par une marche lente et sourde qu'on prend à tâche de
préparer ici les voies, pour avoir la grande partie du butin,
dans le cas, où la Puissance Ottomane ne pût plus se soute-
nir en Europe.” Bécsi cs. és kir. titk. Álev. (No 107. Apo-
stille 5.)

⁵ Merveldt gr. 1806. febr. 20. írja (9. sz.) jelentésében :
Il n'est pas douteux, que les Ministres de la Russie ne soient
persuadés que la conquête de la Turquie Européenne surtout
du Bosphore, de l'Archipel, de la Grèce ne fût pour Elle du
plus grand intérêt ; loin d'en avoir abandonné l'idée c'est là

certainement le fond de leurs vœux politiques ; mais ils ne croient pas le moment arrivé pour réaliser ces vœux ; en attendant, la plus grande influence à obtenir et maintenir dans le Divan et le gouvernement de cet immense Empire est ce qui leur paroît le mieux remplacer cette possession Je pense que si le cabinet de Saint-Pétersbourg pouvoit un jour prévoir, que l'influence française à Constantinople pourroit prendre tellement le dessus, qu'elle annullât celle de la Russie, qu'alors l'époque seroit prochaine, ou cette Puissance attaqueroit la Porte et essayeroit de la chasser de l'Europe. C'est-là ce qu'il faut s'attendre ; c'est à préparer cet événement qu'on ne peut douter, que tendront toutes les machinations de la Russie près des Serviens, Albaniens et tous les peuples de la religion grecque que leurs insinuations pourront atteindre. — *Bécsi ÁLev.*

⁶ Mihajlovszki-Danilevszkij : Opiszanije tureczkoj vojni. I. köt. II. fej. 10. l.

⁷ Aguilar osztrák chargé d'affaires jelenti Szent-Pétersvárról márcz. 11. (ad no. 10. Apostille 1) : Je crois également qu'on s'occupe beaucoup de la Turquie et qu'il y a des projets importants sur les Provinces de cet Empire à en juger des rassemblemens de deux armées Russes sur les frontières. *Bécsi ÁLev.*

⁸ Merveldt jelentése márcz. 25. (no. 25) : La Russie continue à rassembler des troupes sur les frontières de la Turquie On espère gagner Constantinople de vitesse sur les Français Tout ici parle guerre, sous le sceau du secret et les aides-de-camp de l'Empereur même. *Bécsi ÁLev.*

⁹ Erről Merveldt 1806. márcz. 21. jelentésében így szól : L'Empire Ottoman me parait menacé très prochainement par la Russie, et je crois, que quoique peut-être la conduite du Divan et le plus ou moins d'influence que la France peut acquérir à la Porte peut avancer ou reculer l'époque où la Russie croira nécessaire de rétablir son influence par la voie des armes, il n'en est pas moins certains que le cabinet de St-Pétersbourg est décidé à plutôt détruire l'Empire et partager les provinces ottomanes en Europe que de souffrir, que la prépondérance française règne sur l'empire du Sultan et

que le Bosphore se renferme pour les flottes russes. Les Ministres de l'Empereur Alexandre ne s'en cachent même pas Je sais très positivement, que dans le conseil de l'Empereur Alexandre les résolutions suivantes ont été fixées 3. si le gouvernement ottoman par une influence peut-être imperceptible de la France adoptoit une conduite tellement sage, établissoit de tels changemens dans l'organisation de son régime intérieur, dans la régénération de son armée, qu'il fût à craindre qu'il vise à une indépendance entière de la Russie qu'il mit à jamais une barrière insurmontable au projet favori d'agrandissement des Czaars la conquête de Constantinople et de l'Archipel, importante plus qu'aucune de ses possessions présentes pour la constituer Puissance de l'Europe et assurer son influence dans cette partie de l'hémisphère, alors encore la guerre seroit censée nécessaire. Bécs ÁLev.

¹⁰ Merveldt gróf a czárral folytatott beszélgetéséről 1806. máj. 3. (22. sz. jel. chiffrékben) kelt jelentésében írja: Der Kaiser hörte mich mit vieler Aufmerksamkeit an und sagte sein fester Wille sei, nichts gegen die Türkei zu unternehmen, es sei denn Frankreich zwingt ihn dazu; auch werde er versuchen, wenn es möglich ist, mit Frankreich selbst etwas über diesen Gegenstand festzusetzen. — Május 16. kelt jelentésében pedig ezt jegyzi meg: Malgré toutes les assurances de S. M. l'Empereur Alexandre et son Ministère je suis loin d'être tranquille sur les événements, qui se préparent relativement à la Porte ottomane. Bécsi ÁLev.

¹¹ Merveldt 1806 jún. 12. (no. 26) jelentésében így szól: Le Cabinet de Russie ne désiste pas un moment de préparer et dans la mer noire et sur les frontières de la Valachie, de la Moldavie et de la Bessarabie tous les moyens nécessaires pour pouvoir marcher sur Constantinople et s'emparer de cette capitale par une opération brusque et inattendu Cette opération sur Constantinople est une idée, qui a une grande popularité dans ce pays, dans tous les états on la croit si bien calculée qu'on considère la réussite comme immanquable Persuadés comme ils le sont (t. i. a czár és ministerei) que cette capitale une fois dans leur pouvoir, toute la population Grecque des provinces Européennes de l'Empire

Ottoman se déclareroit pour la Russie et se leveroit en masse pour exterminer ce qui resteroit d'Ottomans en Europe
Bécsi ÁLev.

¹² V. ö. Merveldt gróf 1806. szept. 23. jelentésének vonatkozó részleteivel. Bécsi ÁLev. (40. sz.) bőven kivonatolva e munka II. fejezete 87. jegyzetében.

¹³ V. ö. Merveldt gr. 1806 febr. 20. már idézett jelentésével. Bécsi ÁLev.

¹⁴ Merveldt gr. 1806. ápr. 19. jelentése (ad no. 20): Le Prince Czartoryski ne m'a pas paru content de la résolution adoptée par Sa Majesté (I. Ferencz) au sujet des troubles de la Serbie, qu'on désireroit plutôt nourrir ici que d'étouffer, vu la proximité sous laquelle on considère l'éclat d'une guerre avec la Porte. Les raisonnements du Ministre se sont réduits à prouver que finir ces troubles était se priver d'une aide principale, si la guerre éclatoit. Bécsi ÁLev.

¹⁵ Merveldt 1806. nov. 8. jelentése (Apostille ad no. 46): Le Baron Budberg (Czartoryszky után orosz külügyminister) a assuré le Ministre de Naples que Sa Majesté l'Empereur de Russie entretenoit des relations avec les insurgés de la Serbie, qui lui assuroit la coopération de ces peuples contre les Turcs; que par leur moyen et avec leur assistance la Russie attaqueroit par la Bosnie les Français dans la Dalmatie et l'Istrie Bécsi ÁLev.

¹⁶ Napoleon Talleyrandhoz St. Clouból 1806 jún. 11. kelt levelében írja: „Si les Grecs de Serbie obtenaient ce qu'ont obtenu la Moldavie et la Valachie, l'indépendance, la Morée et les autres parties de l'empire turc, où il y a une si grande quantité de Grecs, aspireraient au même dessein, et par là la chute immédiate de l'Empire Ottoman serait opérée.“ Testa: Recueil des traités II. 275. — Ujra lenyomatva Izipiszi iz parizkih arhíva. Dr. Gavrilovics M. Belgrad 1904. 62—63. .

¹⁷ Merveldt 1806 jún. 12. jelentésében írja: L'armement existant en Serbie entre pour beaucoup dans ce calcul et on ne peut pas disconvenir, que le cabinet de St. Pétersbourg met une suite, une attention, une persévérance à captiver l'opinion des habitants de ces pays qu'il ne déploie pour aucun autre objet. Bécsi ÁLev.

¹⁸ Michelson levele Czartoryszkibez 1806. ápr. 10—22. V.

ö. Dubrovin N. F.: Szerbszkij voprosz v czarsztvovanie Imperatora Alekszandra I. (A szerb kérdés I. Sándor császár uralkodása idejében.) A Russzkij Vjesznik 1863. foly. júl. f. 108—109. l. — Nem lesz talán érdektelen megemlíteni, hogy azon szerb-bolgár önkéntesek, kik Oroszország előbbi török háborúiban arnaut önkéntesek elnevezés alatt résztvettek, a békekötések után az orosz kormány által a Bug partjain telepítettek le s itt mint határőrök gyakran jó szolgálatoakat tettek. A rossz bánásmód következtében azonban, melyet orosz parancsnokaiktól kellett szenvedniök s különösen midőn eddig élvezett előjogaik megsértésével Pál czár uralkodása idejében a jobbágyok osztályába soroltattak, legnagyobb részök visszahátrált a török tartományokba.

¹⁹ Eddig az összeköttetést a szerbekkel Ypsilanti hercegség s a mellette levő orosz ügynök Rodofinikin tartotta fenn. Petrov: Vojna Rosszija stb. I. 218—19. l.

²⁰ Dubrovin i. h.

²¹ Karagyorgye levele Michelsonhoz 1806 június 18/30. Dubrovin i. m. 558. l. (Russzkij Vjesznik 1863.)

²² Ennek nyomait Merveldt 1806 május 16. kelt jelentésében találjuk: Une députation de Serviens ce trouve ici (Szent-Pétervárott) dans ce moment et doit avoir eu des encouragemens et même des promesses d'armes et d'argent afin de prolonger leur résistance vis-à-vis de la Porte. Bécsi ÁLev.

²³ Ypsilantiról, midőn rövid elűzése után 1806 okt. visszahelyeztetett fejedelmi székébe, Merveldt a következőket jelenti Bécsbe: Le Prince Ypsilanti est parti pour Bucharest; on ne peut pas se cacher que c'est un gouverneur russe dans cette province; ce Hospodar a été traité ici avec les honneurs qu'on n'accorde ordinairement qu'aux princes régnants. 1806 decz. 12. (no. 57.) Bécsi ÁLev. — Az Oroszországból Szerbiába küldendő segélyre vonatkozó nehézségeket illetőleg l. Kállay B.: A szerbek tört. I. 558—60. ll.

²⁴ A görög eredetű Rodofinikin Konstantin orosz államtanácsos nagy szerepet játszott a szerb felkelés történetében. Úgy látszik, hogy az orosz kormány őt követként akarta alkalmazni Ypsilanti mellett, azon esetre, ha Oláhország függetlenítése sikerült volna. Egyelőre az 1806. év nyarán elhagyván állomását (osztályfőnök volt az orosz külügyministeriumban)

Jászvásárra és Bukarestbe utazott, hogy ott az orosz érdekeket képviselje. A nemsokára beállott változás következtében, midőn t. i. a Porta engedvén a francia befolyásnak — 1806 aug. 30. — Ypsilantit és Murussit letette s helyökbe Kallimachit és Guzzot nevezte ki, Rodofinikin is elhagyta Bukarestet. Nemsokára Szerbiában látjuk őt megjelenni, mint Oroszország első diplomáciai ügynökét. Rodofinikin első oláhországi küldetését illetőleg némi részleteket tartalmaznak Aguilar szentpétervári osztrák ügyvivőnek 1806 aug. 4. (no. 23) és Stürmer internuntiusnak 1806 szept. 10. (no. 21. P. S. 1.) kelt jelentései. Bécsi ÁLev. — Ypsilanti szerepéről l. I. k. 546., 556—558. II. — Ypsilanti 1805 ápr. havában Manulati nevű bojárt küldötte követként Zimonyba, a hol Stefánovics Jakabbal és Kátics Jankóval találkozott. A vajda ekkor még mint a porta közvetítője szerepelt. (Hadi lt. Bécs).

²⁵ Rodofinikin Bukarestben 1806 aug. 12/24. kelt (orosz nyelvű) levele Budberghez. — Bogisics : Razbor szocsinenija stb. 68—69. l.

²⁶ Budberg levele Michelsonhoz 1806 szept. 12/24. (oroszul). — Dubrovin i. m. (Russzkij Vjesznik 1863 július 1. 110. l.)

²⁷ Rodofinikin jelentése Budberghez. Jászvásár 1806 szept. 24. (okt. 6. oroszul). Bogisics : i. m. 70—71. l.

²⁸ Michelson levele Karagyorgyéhoz 1807 jan. 11/23. Dubrovin i. m. i. h. 115. l. — Ezzel kapcsolatban meg kell említnünk, hogy az orosz közegek ebbeli eljárások alapjául mindig a czár biztatásait a szerbeknek (1806 nov. 23., or. decz. 8.) vették alapul. Petrov i. m. 220.

²⁹ Petrov A. : Vojna Rosszija sz Turczieij 220. l.

³⁰ Dubrovin i. m. i. h. 114—115. l.

³¹ Az 1807 márczius havában Szerbia legkeletibb tartományában, a Krajnában 650 Oroszországból érkezett puska osztatott szét; de a falusiaknak kötelezni kellett magukat, hogy darabjáért 38 piasztert fognak fizetni. A krajnai knézek és kmetek nyugtája : a belgrádi tudományos társulat kéziratgyűjteményében 466. sz. okirat.

³² Hadzsics I. : Usztanak szrbszki pod Czrnim Gyorgyem (A szerb felkelés Karagyorgye idejében). Ujvidék, 1862. 56. l.

— Vuk Szt. Karadzics: Pravitelstvujuesci szovet szrbszki. (A szerb igazgató tanács). Bécs, 1860. 23. l.

³³ Arsenijevis Batalaka: Isztorija szrpszkog usztanka (A szerb felkelés története) cz. művében I. 242—43. l. így jellemzi röviden a három követet: Csardaklija Péter az utolsó osztrák-török háború előtt Belgrádban vendéglős volt, ki sok mással együtt e háborúban felajánlotta az osztrák kormánynak szolgálátát, minek fejében ez később pensióval jutalmazta. 14 évig tartózkodott Ausztriában, hol mint nyugalmazott százados jobb társaságban megfordulva általános műveltségre tett szert. De mind ez még nem volt elég, hogy tudja, miként kell egy országot és népet kormányozni. Neki fogalma sem volt, hogy az orosz törvények mennyiben ültethetők át Szerbiába. A másik követ, Gagics épp oly keveset értett egy ország vezetéséhez, mint az első. Ez azonban tudott egy kicsit írni s fiatalabb és tisztább volt az előbbinél. Mindkettő meg volt győződve kiválóságáról és kitűnő diplomáciai ügyességéről. A harmadik, Lúkics Ábrahám, valamivel tisztábban és rendesebben élt; városi módra viselkedett és a kolostorban tanult egy kicsit írni és olvasni. Tőle különben csinálhatott a két előbbi, a mit akart.

³⁴ Michelson jelentése 1807 ápr. 28. (máj. 10.) Dubrovin i. m. i. h. 117. l.

³⁵ U. o.

³⁶ U. o. 116. l. Vuk Karadzics: i. m. 24. l.

³⁷ Michelson levelei Karagyorgyéhez és a senatushoz (oroszul). Bogisics: i. m. 112—113. l. — A görög legióról Bogisics i. m. 110—111. l., Rodofinikin jelentése Foksánból 1807 jún. 4. (jún. 16. or.)

³⁸ Budberg levele Michelsonhoz, Tilsitből 1807 június 2. (oroszul). Bogisics: i. m. 76. l.

³⁹ Budberg levele Karagyorgyéhez Bartensteinből 1807 május 23. U. o. 75. l.

⁴⁰ Paulucci jelentései az osztrák hadsereg felkészültségéről, a hadvezérlés egyes vonatkozásairól, a határőrvidék szervezéséről és hangulatáról nagyon érdekes adatokat tartalmaznak, különösen pedig az akkori törökbarát magyar közvéleményről illetőleg az orosz-török háborúval szemben. Ez adatokra, mint hogy nem tartoznak szorosan tárgyunkhoz, itt csak utalunk.

⁴¹ Gróf Zichy Károly jelentése Ferencz császárhoz 1807 július 14. Bécsi hadügyi levéltár. Titkos jelentés szerint Marquis Paulucci 40 ezer arannyal megszökött francia ezredes, ki Szerbiában akar megtelepedni. A pénzt elszedték tőle és Karagyorgye elé vitték (!).

⁴² Paulucci jelentése Budberghez, Rimnikből 1807 július 18/30. Bogisics i. m. 97—107. l.

⁴³ Bogisics i. m. 107—110. l. található az egyezmény teljes szövege orosz nyelven.

⁴⁴ La convention qu'une heureuse combinaison m'a mis en pouvoir d'établir avec les Serviens aurait formé la base des grandes opérations auxquelles l'on devait viser. Outre la possession d'un pays très important par le voeu d'une nation entière, qui a été établie assurait à Sa Majesté par l'article 6-me un corps de 15,000 hommes destinés à la seule invasion de Bosnie et Dalmatie, tandis que la frontière assez étendue de ce côté-là aurait été garnie par une force aussi non moindre de 15,000 hommes. L'article 5-me assurait une force de 20,000 hommes qui non seulement devait défendre la frontière du côté de Widdin, mais se porter sur la Bulgarie si les circonstances l'eussent permis, — circonstances dépendant des opérations qu'aurait été en état de faire Monsieur le Général Michelson. Si l'on réunit à cette force positive, présentée par les deux articles que je viens de citer, la possession de plusieurs places fortes, entre lesquelles Belgrade tient le premier rang, le parti considérable qu'on aurait eu en Bulgarie, Bosnie et Dalmatie, la probabilité d'une heureuse invasion en Albanie par les Bouches de Cattaro et enfin les mouvements analogues qu'aurait pu faire Mr. l'Amiral Synawin, certainement l'on verra que je n'ai pas exagéré par excès de zèle, en faisant entrevoir les plus heureux succès contre la Porte et les Français en Dalmatie. Paulucci jelentése. Bogisics : i. m. 106. l.

⁴⁵ Cette convention, — így szól Paulucci többször említett jelentésében, — par les circonstances actuelles devient peut-être inutile, mais comme j'ai eu la précaution de ne rien promettre, comme de rien signer, ainsi elle peut n'être regardée que comme des demandes sur lesquelles il dépend de la volonté de Sa Majesté Impériale d'y donner ou non son adhésion. Bogisics i. m. 106. l.

⁴⁶ Az osztrák és magyar hatóságok Paulucci örgróf működését bizonyos joggal kiváló figyelemmel kísérték. Az örgróf ugyanis előbb Dalmáciában működött mint osztrák alkalmazott, a pozsonyi béke után francia szolgálatba lép és 1807-ben mint orosz ügynök jelenik meg Magyarországon és Ausztria némely tartományában, azt állítván, hogy megbízása van a czártól a szerb felkelőkhöz. Ez a kalandos életpálya méltán felköltötte a figyelmet és azért gyanították, hogy Paulucci voltaképp francia érdekekben működik. A szerbek, úgy látszik, igen jól megőrizték a titkot a Pauluccival folytatott alkudozásokat illetőleg, mert még 1807 végén azt hitték Bécsben, hogy a szerbek Pauluccit francia rokonszenvénel fogva csak azért küldték Bukarestbe, hogy tőle megszabaduljanak. Midőn a bécsi külügyminiszter arról értesült, hogy az örgrófnak van egy bizalmas szolgálója, ki mindenütt kíséri és állítólag fontos irományokat is másol, utasította gr. Merveldt pétervári követet, hogy igyekezzék a szolgálja révén pontosan megtudni Paulucci misszióját. Egyszersmind parancsot is adott, hogy Pauluccit, mihelyt Ausztriába jön, rögtön fogják el. Merveldt nemsokára válaszolt, hogy Pauluccit személyesen ismeri és hogy ez utóbbi 1806 június havában maga közölte vele, hogy Dalmáciába küldték és útlevelét az osztrák követségen láttamoztatta. Szeptemberben ismét megjelent nála és beszélt oláhországi tartózkodásáról, aztán Mitauba vonult vissza, hol az orosz kormánytól nyugdíjat húzott. Merveldt kalandornak tartotta, de voltaképp semmi pozitív vádat ellene emelni nem tudott. V. ö. 1807 decz. 9. Merveldt-hez intézett leirat és ennek 1808 január 8-án kelt jelentését (No 110. F. Bécs ÁLev.). E jelentésekből nyilván kitűnik, hogy Bécsben nem volt határozott tudomásuk Paulucci szerb küldetésének részleteiről. — L. még Bécs Hadi lev. 1807 fasc. 13, no. 1.

⁴⁷ Rodofinikin titkos utasításai (orosz nyelven) Dubrovin: i. m. i. h. 118—119. l.

⁴⁸ Arsenijejics Batalaka i. m. I. 261—263. ll.

⁴⁹ Nenádovics Máté: Memoari. Belgrád 1867. 195. l. Dubrovin: i. m. i. h. 122. l. Vuk Karadzics i. m. 23—24. l.

⁵⁰ Rodofinikin jelentése Budberghez. Bogisics i. m. 122. l. Rodofinikin jelentései igen becses adatokat szolgáltatnak a szerb történethez ezen korban. Mindazonáltal nem lehet figyel-

men kívül hagyni, hogy Rodofinikin mindjárt kezdettől fogva el lévén keseredve a szerbek ellen, olykor túlságos szigorral itél felőlök.

⁵¹ Dubrovin : i. m. 116. l.

⁵² Rodofinikin jelentése Budberghez 1807 augusztus 12/24. Bogisics : i. m. 114—117. l.

⁵³ U. o. 115—116. l.

⁵⁴ Vous connaissez trop bien, Monsieur le Comte (Stadion gróf, az akkori osztrák külügyminister) la Cour de Russie et l'opinion générale de ce pays, remplaçant en quelque façon l'absence d'un système politique, qui a été assez constamment suivi par les différens Ministères. La possession de Constantinople, celle du Bosphore et des Dardanelles, qu'elle juge justement pouvoir seul vivifier et multiplier les grands moyens à sa disposition entre la mer noire, la mer caspienne et le Wolga, reste sans doute constamment l'arrière-pensée de la Cour de Saint-Pétersbourg, à laquelle est plus ou moins soumise toute la marche de sa politique. Partager en Europe la suprématie de la France est la marche, que le Cabinet de Russie suppose pouvoir le conduire le plus directement à atteindre ce but, — c'est la mesure qu'elle suppose en outre être due à ses moyens et ses ressources qu'elle s'est constamment exagérée. Merveldt jelentése 1807 június 24. (No. 87 C.) Bécs ÁLev.

⁵⁵ Thiers A. : Histoire du Consulat et de l'Empire. Paris 1847. VII. k. 649. és 654. l.

⁵⁶ Bernhardi : i. m. II. 547—48. l.

⁵⁷ Báró Stürmer osztrák internuntius jelentése a külügyministerhez 1807 augusztus 25. (No. 24) chiffrekben. Bécs ÁLev. — Egyébként, hogy mily könnyedén vette Michelson a szerbek érdekeit, kitűnik a Petrov i. m. 253—55. ll. közölte okmányokból, Iszajev alkudozásairól a viddini pasával s a szerbek kétségbeeséséről u. o. 255—61.; Pozzo di Borgo misziójáról u. o. 269—276. l.

⁵⁸ Champagny francia külügyminister sürgönye Sebastia-nihoz 1807 szeptember 7. Baron J. de Testa : Recueil des Traités de la Porte ottomane. Paris 1865. II. k. 302. l.

⁵⁹ A fegyverszünet teljes szövegét adja (oroszl nyelven); Dubrovin: i. m. i. h. 561—564. l.

⁶⁰ Rodofinikin jelentése Budberghez 1807 aug. 24. Bogisics: i. m. 122—124. l.

⁶¹ Nenádovics Jakab levele öcscséhez, Máté protához. Golubicza. V. k. 1843 és 1844. Belgrád. 150. l. Bogisics: i. m. 127. l.

⁶² Rodofinikin jelentése Budberghez egy Chursid pasához intézett levéllel. 1807 szeptember 11. U. o. 128—131. l.

⁶³ Dubrovin: i. m. i. h. 130—131. l.

⁶⁴ Jovánovics kapitány levele a krusedoli zárdafönökhöz. Klenakból 1807 augusztus (alighanem szeptember) 20. A belgrádi t. t. kézirat-gyűjteményéből 482. sz. okirat. — Nenádovics Jakab levele öcscséhez, Mátéhoz, Szabácsból 1807 szeptember 24. Golubicza i. h. 148—149. l.

⁶⁵ I. Sándor czár nyilatkozata Schöler porosz követhöz: „Mit der Pforte endlich ist ein Waffenstillstand geschlossen; zwei Punkte hingegen, die Rückgabe der genommenen Schiffe und die Vertagung des Aufkündigungstermins bis zum Frühjahr, kann ich mir nicht gefallen lassen und werden sie, wenn die Türken darauf bestehen, aufs Neue den Ausbruch des Krieges veranlassen. Gegentheils aber würde ich Frieden nach meinen alten Grundsätzen schliessen, d. h. die Moldau, wo jetzt noch meine Armee steht und die Walachei tractatenmässig zurückgeben“. Paul Hasselt: Geschichte der preussischen Politik 1807 bis 1815. Erster Teil. Leipzig 1881. 378. l. 82. sz. okirat. Schöler a porosz királyhoz. Szent-Pétervár 1807 október 10.

⁶⁶ Bernhardi i. m. II. 570. Zinkeisen: Geschichte des osm. Reiches in Europa. VII. 529 s. kk. II. — Petrov i. m. 281—2. l.

⁶⁷ Jovánovics kapitány jelentése Sztratimirovics érsekhez Klenakból 1807 október 16. A belgrádi t. t. kézirat-gyűjteményéből 485. sz. okirat. Dubrovin: i. m. 135—136. l. Batalaka I. 320. l. azt állítja, hogy Novokrstenni nem küldetett oda Rodofinikin által; nem is volt rá szükség, mert csak kisebb török csapatok jöttek.

⁶⁸ Vuk Karadzics: i. m. 26. l.

⁶⁹ Dubrovin: i. m. 133—134. l.

⁷⁰ Dubrovin: i. m. 136. l.

⁷¹ Dubrovin: i. m. 137—142. l. Stürmer internuntius jelentése az osztrák külügyministerhez Konstantinápolyból 1807 decz. 10. (No 39. P. S. III.) Továbbá egy másik ugyanonnan kelt jelentésében Stürmer megjegyzi: La Porte est depuis quelques jours informée du rôle de despote, que M. Rodofinikin joue à Belgrade. Bécs ÁLev.

⁷² U. o. 146—147. l.

⁷³ Hadzsics I.: i. m. 84—85. l.

II. FEJEZET.

⁷⁴ Az osztrák külügyministerium sürgöneyei báró Herbert internuntiushoz 1800 október 3. és november 18. és 1801 január 16. és november 17. és az internuntius jelentései: 1800 febr. 25., márczius 10. és április 3. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁷⁵ Hogy mily gyanakodással tekintettek ekkor még Konstantinápolyban Ausztriára, kitűnik többek között két példából. Atif, a reisz-effendi, a campo-formioi béke lehető következményei fölött aggódván, egy izben 1798 elején a porosz követnek Knobelsdorfnak kijelenté, hogy a porta Ausztriának nem hatalmától fél, hanem ravaszságától. És két évvel később 1800 nyarán, midőn az új reisz-effendi, Cselebi-effendi Tamara orosz követtel egy szövetség megkötése fölött alkudozott, annak fő czélja gyanánt Ausztria kapzsiságának korlátozását fogadta el, miután e hatalom területnagyoobbodása épp oly kevésse felelne meg a porta, mint egész Európa érdekeinek. Zinkeisen: Geschichte des osmanischen Reiches VII. k. 75. és 102. l.

⁷⁶ Az osztrák külügyministerium sürgöneyei az internuntiushoz 1801 szeptember 1. és 18.; 1802 január 16. és február 2.; 1803 április 19. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁷⁷ Az osztrák ministerium sürgöneyei az internuntiushoz 1804 április 3. és 17-ről. Az utóbbi, a portának teendő közleményekről szólván, azoknak czélját következőképen igazolja: um der Pforte die Dringlichkeit einer Abhilfe mehr und mehr ans Herz zu legen und . . . ihre diesfälligen Ansichten und Vorkehrungen näher zu erforschen, andererseits sie ebenfalls von der Nothwendigkeit zu überzeugen bei Wiederherstellung der Ruhe und Wiedereinsetzens ihres Ansehens in jener Provinz die dortige christliche Völkerschaft mit aller möglichen Nachsicht und Gelindheit zu behandeln und die durch so lange

Unterdrückungen, Plackereyen und Leiden aller Arten abwendig gewordenen Gemüther der rechtmässigen Authorität wieder herbeizuführen und einer ganz ausgesaugten, vernachlässigten Bevölkerung nach und nach wieder aufzuhelfen. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁷⁸ Báró Stürmer, az internuntius így ír e tárgyról 1804 április 10. kelt jelentésében (No 13.): Die Pforte hat auch die Nachricht von einem allgemeinen Aufstande der Rayas in Serbien gegen die berüchtigten Belgrader Dayen überkommen, und schmeichelt sich mittels selben in Kurzem das Land von diesen übermächtigen Tyrannen befreyet und endlich die schon seit so langer Zeit daselbst gestörte Ruhe . . . wieder einmal auf eine dauerhafte Art hergestellt zu sehen. In dieser Absicht haben die Paschen von Bosnien und Nissa Befehl erhalten, den Rayas gegen ihre Unterdrücker zu Hilfe zu eilen. — Május 11-ikén pedig (No 15. P. S. V.) ezt jegyzi meg: Man ist dermassen weit entfernt die Christlichen Unterthanen jener Provinz, so wider die Belgrader Beghen die Waffen ergriffen haben, für Aufrührer und Feinde des Reiches anzusehen, dass als der französische Botschafter sich . . . durch seinen Ersten Dollmetscher nach einigen näheren Umständen in Betreff der sogenannten Serbischen Rebellen erkundigen liess, der Reis Effendi sich mit den Worten äusserte, wie dass der Pforte die dortigen Christlichen Unterthanen keineswegs als Rebellen bekannt wären, dass sie vielmehr alle Ursache habe, sich von der Treue und Unterwürfigkeit derselben versichert zu halten, und dass sie ihnen gegen die Erpressungen und Grausamkeiten einiger übermüthiger Machthaber Belgrads beyzustehen und nebst Handhabung des nöthigen Ansehens der rechtmässigen Autorität auch Ruhe und Ordnung im Lande wieder herstellen zu machen fest entschlossen sey. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁷⁹ Diese (t. i. a porta válasza) bestand darin, wie dass nämlich die Pforte, zwar ihre dortigen Christlichen Unterthanen allerdings vor den ferneren Misshandlungen und Unterdrückungen der Belgrader Machthaber zu beschützen und ihren gerechten Beschwerden abzuhelfen entschlossen sey; dass ihr aber auch andererseits Regentenpflicht und religiöse sowohl als auch politische Rücksichten nicht erlaubten ihnen die Dayen

ganz preis, und dadurch etwa zu einem allgemeinen Missvergnügen des Janitscharen-Corps, wovon diese letztere einen Theil ausmachten, Anlass zu geben. Sie habe daher in der Absicht, um zwischen beyden Partheyen eine annehmbare Aussöhnung und Sicherheit für die Zukunft herbeyzuführen, dem Bekir Pascha von Bosnien als einem Manne von bewährter Klugheit und Mässigung die Beylegung der obwaltenden Irrungen übertragen und an diesen Pascha, als in Sachen aufgestellten obersten Schiedsrichter wünsche sie, *dass auch der k. k. Hof jedesmal beyde Partheyen mit ihren Ansuchen durch die betreffenden General-Commanden verweisen zu lassen von der Güte seyn möge.* Uibrigens erkenne die Pforte mit innigster Rührung in der vorliegenden freundschaftlichen Anfrage die wohlmeynenden und vergnüglichen Gesinnungen ihres guten Nachbars des k. k. Hofes, und werde mit danckbarem Gefühle alle freundschaftlichen Gefälligkeiten und Aushilfen an- und aufnehmen, so man kaiserlicher Seits einer oder der anderen Parthey, auf Einschreitung des mehrbesagten Pascha von Bosnien angedeihen zu lassen geruhen wird. Stürmer jelentése 1804 április 26. (No 14. P. S. III.) A bécsi állami titkos levéltárban.

⁸⁰ A ministerium Stürmerhez 1804 május 18. intézett sürgönyében így szól: Bey dieser Lage der Dingen hat sich dann der Pascha (t. i. Aszon-Aga a névleges belgrádi kormányzó) wiederholt zudringlich um die Mitwirkung unserer betreffenden General-Commanden beworben, die aber durch die angenommene Neutralitätsgrundsätze gefesselt, die allseitigen Zurufe so lange abzulenken gesucht haben, bis es endlich ohne auffallender Versagung freundnachbarlicher Hilfe und ohne schockirender Gleichgültigkeit für das Ware Interesse der Pforte nicht mehr möglich gewesen war, die wirklich blos von der Dazwischenkunft der k. k. Behörden abgehangene Beylegung jener Unruhen neuerdings auf das Spiel zu setzen. Die erste Vermittlung, oder vielmehr blosse Zeugeleistung hatte zwischen den streitenden Partheyen in Schabatz, von Seite des k. k. Obristen Stoichovitz statt, und die zweyte fast ähnliche Benehmungsart geht wahrscheinlicher Weise eben itzt bey Belgrad vor sich, ohne dass jedoch bey der einen sowohl als bey der anderen unserseits der mindeste Act von Anmassung in

das rechtmässige Ansehen der Pforte, Einmischung in ihre Rechte, oder Bevortheilung der Umstände eingetreten sey. Ich zweifle nicht, dass das ottomannische Ministerium, nach dieser ächter Darstellung des Gegenstandes, wovon die Berichte des Pascha von Belgrad hoffentlich die aufrichtige Bestätigung enthalten werden, den reinen Gesinnungen, und den unzweydeutigen Betragen des allerhöchsten Hofes volle Gerechtigkeit werde widerfahren lassen, so wie es auch zu hoffen ist, dass jene redliche christliche Völkerschaft, die zur Wiederherstellung der Grossherrlichen Authorität in dortiger Gegend so thätig beygetragen hat, die Wirkung der wohlverdienten Milde erfahren werde. Euer etc. aber werden sich gewiss von selbst angelegen seyn lassen, die zwar nicht voraus zu sehenden, jedoch möglichen unächten Auslegungen der Pforte so wohl als des Publicums und namentlich ein oder anderer Missionen nach diesen ausführlichen Mittheilungen bestens zu berichtigen. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁸¹ Colloredo és Cobenzl előterjesztése Ferencz császárhoz 1804 május 25. E nagyfontosságú okmányból a Karagyorgye ajánlatára vonatkozó részt már közöltük az I. kötet 454. lapján, akkor még Bogisics többször idézett okiratgyűjteményének nyomán. Azóta a bécsi állami levéltárban sikerült megtalálnom annak eredetijét, Ferencz császár resolútiójával együtt. Oly bő világot vet ezen irat az akkori osztrák politika irányára és jellemére, hogy nem tartom fölöslegesnek annak ide vonatkozó részét szószerint adni. Az előterjesztés megemlíti röviden a szerb mozgalom kezdetét, indokait, az osztrák részről tett békéltetési kísérleteket, Karagyorgye ismert ajánlatát, azután pedig így folytatja: Die Annahme einer sich selbst ergebenden Provinz, wäre diese Ergebung noch so allgemein, noch so feyerlich, noch so freywillig, und ihre Annahme noch so vorthailhaft, allein mitten im Frieden, würde eine offenbare Verletzung öffentlicher Treue und Glaubens seyn, wovon nicht einmal der Gedanke bey Eurer Majestät Religion Eingang finden kann, zu geschweigen der unübersehbaren Folgen, die ein so willkührlicher und bedenklicher Entschluss von Seite aller grossen Mächte, unausbleiblich nach sich ziehen würde. Es ist daher in dieser doppelten Rücksicht, der vorliegende Antrag nicht anders als verneinend zu erwiedern; wenn selber auch

sonst von vollem Werthe und Gewicht, nicht als die Sprache eines einzigen, seines Ausschlages nach ungewissen Theiles anzusehen wäre, die noch dazu durch den Umstand der Umgehung aller höheren Behörden und Verwendungen, — blos an einen Hauptmann, zwar der Furcht sich durch Aufrichtigkeit verfänglich zu machen beygelegt werden kann, aber auch der Vermuthung Platz lässt, ob nicht etwa dieser Hauptmann oder andere subalterne Gränzer unseres Kordons, ebenfalls Servianischen Herkommens, durch Freund- und Verwandtschafts Verhältnisse mit den jenseitigen Servianern verleitet, den ersten Anlass zu dem gemachten Antrag gegeben haben mögen.

Wie dem aber sey, dürfte dieser Antrag jedoch dahin zu benutzen sein, um gedachte Servianische nicht unbedeutende Völkerschaft, durch Zusicherung Eurer Majestät Allergnädigsten Wohlwollens, und Theilnahme, durch Belehrung über die Unmöglichkeit *dermahlen* jemand andern als der Pforte zuzugehören auch über die guten Gesinnungen und Anstalten eben der Pforte für sie, und endlich durch das Versprechen eines werththätigen Fürworts bey ihrem rechtmässigen Souverain in ihrer bezeigten Zuneigung für Eurer Majestät erlauchtestes Erzhaus auf alle Fälle wäre es auch nur zur grössten Sicherheit und Aufnahme des Handels und Wandels nach wieder hergestellter Ruhe zu bekräftigen.

Die Pforte aber gedächten wir mittelst Eurer Majestät Internuntius unverweilt und ausführlich von dem fruchtlosen Ausschlage der neulichen Zusammentretung sowohl, als von der üblen Stimmung zu unterrichten, die in den Gemüthern jener beträchtlichen christlichen Völkerschaft bey der so gänzlichen Verwarlosung der Pforte, natürlicher Weise immer mehr und mehr überhand nehmen müsste, und die bereits soweit gediehen sey, dass Insinuationen von Unterwürfigkeit, und für den Fall, die Festungen fielen, auch von deren Übergabe an Eure Majestät gelangten, nebst dem Beysatze, dass im Verweigerungsfalle sich an eine andere Macht nothgedrungen gewendet werden würde. Der Internuntius hätte hiebey von Eurer Majestät gegebenen abschlägigen Antwort, und von Allerhöchstdero unabweichlichen Grundsätzen religiöser Anhänglichkeit an die Treue der Verträge sowohl als wohl gefühlten Interesse an der Erhaltung des türkischen Reichs Gebrauch zu machen,

auch hinzuzusetzen, dass Allerhöchst dero freundnachbarliche Sorgfalt bereits dahin zu streben geruhet habe, durch zweckmässige Belehrungen den billigen Hass gegen die Dayen, von verdientern anhänglichen Gesinnungen für den rechtmässigen Herrn abzusondern, und so die Bande der Unterwürfigkeit an die Pforte durch Einflossung von Vertrauen bestmöglichst zu unterhalten; zugleich würde aber der Internuntius den verschiedenen Mitgliedern des türkischen Ministeriums wohlmeinend bemerken, wie nothwendig es sey, anstatt etwa jene unglückliche Christen mit Schärfe zu behandeln, oder ihrem Schicksale zu überlassen, vielmehr durch alle mögliche Mittel lieb zu gewinnen, und durch zweckmässige Versöhnungspunkte diesen für das innere und äussere Ansehen der Pforte bedenklichen Auftritten ehebaldigst ein Ende zu machen; er würde in vertraulicher Erörterung aller dieser Mittel einzugehen berechtigt werden, und zwar, wie jenes in der That für das Interesse der Pforte nicht minder nachtheiligen, als für die k. k. Gränze lästigen Herrschaft der Dayen, könne auf eine Art abgeschnitten werden, die keine anderweitigen bedenklichen Folgen gekränkter Empfindlichkeit des ganzen Janitscharen-Corps in weit und breiten Umfange des türkischen Reiches besorgen lasse. Er würde endlich im Namen des Allerhöchsten Hofes die aufrichtigste Bereitwilligkeit anzutragen haben, zur Wiederherstellung der Ruhe in jener Provinz freundschaftlich mitzuwirken. Auch gedächten wir dem Russischen Hofe vertrauliche Mittheilung des ganzen Gegenstandes und des hiebei allerhöchster Orten angenommenen Benehmens zu machen, theils um hiemit allen etwaigen Anwürfen jener christlichen und zwar alt-griechischen Unterthanen zuvorzukommen, und Russlands Empfänglichkeit dafür durch Allerhöchst dero Beyspiel zu fesseln, theils um das Zutrauen dieses Hofes, in Eurer Majestät unabänderliches System für die Erhaltung des türkischen Reiches durch einen so unzweydeutigen Beweis noch mehr zu befestigen. — Sollten endlich in der Zwischenzeit neue Vermittlungsversuche von allen Theilen an die k. k. Militär-Behörden statt haben, wären wir des unvorgreiflichen Dafürhaltens, selben wie bisher mit Freundschaft und Antheil zu begegnen, und alles thunliche anzuwenden, um wenigstens bis auf erhaltene Rückäusserung aus Constantinopel die Feind-

seligkeiten einstellen zu machen. Es hängt jedoch alles von Eurer Majestät weisesten Ermessen ab. — Ferencz császár a következő resolútióval hagyta helyben a föntebbi előterjesztést: Ich genehmige Ihr Einrathen, nur will ich, dass den Servianer Christen von den guten Gesinnungen der Pforte gegen sie nichts mehr geäußert werde, als wirklich die Pforte gezeiget, dass dafür gesorget werde, damit die Christlichen Unterthanen aus Servien, welche sich an Mich um Schutz, und auch mit Unterwerfungs-Anträgen gewendet haben, nicht der Rache der Pforte preisgegeben, oder von ihr hierwegen gestraffet und hart behandelt werden. Endlich wird die Staatskanzley darauf wachen, damit die Belehrung der Servianer Christen, so wie auch das Benehmen der Militär-Behörden und Personen, auch anderer Individuen, bey vielleicht noch in dieser Sache vorfallenden Ereignissen, ganz den von der Staatskanzley gemachten, und von Mir hiemit mit einigen Zusätzen genehmigten Anträgen gemäss eingerichtet werde. Franz mp. — A bécsi állami titkos levéltárban.

⁸² Bövebben szólottunk az osztrák részről nyújtott segélyről az I. k. 461. l. A bécsi külügyministerium irományai között található: Notizen über den Anfang stb. című emlékirat e tárgyról így nyilatkozik: Als dahero . . . (a szerbek t. i.) die Waffen ergriffen um sich von ihren Tyrannen zu befreien, so war es ihren Glaubensgenossen und Anverwandten auf Österreicherischer Seit nicht zu verargen, dass sie die Servier heimlich mit Waffen und Munizion, woran es ihnen am meisten fehlte, unterstützten; und man sah durch die Finger, wenn auch grössere Quantitäten Pulver, Bley und Waffen nach Servien ausgeführt wurden, als bey anderen Umständen hätte geschehen dürfen. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁸³ Karagyorgye és Nenádovics Jakab levele Sztratimirovichhoz 1804 június 13/25. (szerb nyelven). A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 377. sz. v.

⁸⁴ A ministerium utasítása Stürmerhez 1804 május 29-ről, közölvén vele a császárhoz tett előterjesztést, így folytatja: Es erübriget mir daher nur Euer etc. auf den dreyfachen Zweck dieser Mittheilung bezüglich aufmerksam zu machen, welcher darin besteht, einerseits die Pforte in ihrem billigen Zutrauen gegen den allerhöchsten Hof durch diesen neuen Beweis von

Anhänglichkeit noch mehr zu bekräftigen; andererseits . . . den christlichen Aufstand gegen alle etwaige Verfolgung oder Strafe wegen ihrer Sr. Majestät bezeigten Zuneigung wohl zu bewahren . . . Endlich der Pforte die Nothwendigkeit dringend vorzustellen jenen Unruhen ehestens abzuhelpfen. Hier liegt aber der Knotten der Schwierigkeit . . . Euer etc. befinden sich hiemit berechtigt mit dem türkischen Ministerium . . . jedoch mit Vermeidung aller Aufsichtigkeit in freundschaftliche Erörterungen des Gegenstandes und jener (t. i. a mozgalom elnyomására vonatkozó) zweckmässigen Mittel einzugehen, auch hiebey die aufrichtige Mitwirkung des allerhöchsten Hofes mit freundnachbarlicher Theilnahme anzutragen. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁸⁵ Stürmer 1804 június 25. kelt jelentésében (No 18. P. S. IV.) így ír többek közzött: Der Grossvezier in seiner mir durch den Mund des Reis Efendi ertheilten Rückäusserung erkennet zwar, . . . mit vollem Danke die sich stäts gleiche edle Denckungs- und Benehmungs-Art des allerhöchsten Hofes bey den dermaligen bedenklichen Vorgängen in Serbien, und gestehet ohne Anstand ein, wie gegründet die Beschwerden der Christlichen Unterthanen wider die missbrauchte Macht ihrer unbarmherzigen Unterdrücker der Dayen von Belgrad seyen, und wie sehr ihre mitleidwerthe Lage eine billige Erleichterung für die Zukunft verdiene, übergeht jedoch dabey ganz mit Stillschweigen das so wohlmeinende Anerbieten einer aufrichtigen Mitwirkung des k. k. Hofes zur möglichst baldigen Wiederherstellung der erwünschten Ruhe und Eintracht in jener Gränzprovinz und begnüget sich mit der vormaligen Erklärung, wie dass nämlich die Pforte sich hierinfallt gänzlich auf den zum Schiedrichter gewählten Bekir Pascha von Bosnien verlasse, und von selbem allein die Ausmittlung derjenigen Punkte gewärtige, wodurch eine aufrichtige und dauerhafte Aussöhnung zwischen den verschiedenen Partheyen zu bewirken seyn dürfte, nebst der wiederholten Bitte keinem Theile etwas von Lebensmitteln, Kriegsmunitionen und dergleichen von Seite der benachbarten k. k. General-Commanden, anders als auf jedesmaliges ausdrückliches Begehren des besagten Bekir Pascha verabfolgen zu lassen. Übrigens verspricht die Pforte officiellent ihr möglichstes anzuwenden um jene unruhigen Dayen,

so durch ihr tolles Betragen theils die Christlichen Serbianer zu gegenwärtigen Aufstände gereizet, theils auch dem k. k. Hof zu billigem Missvergnügen Anlass gegeben haben, von der Gränze zu entfernen . . . Hierin besteht kürzlich, was mit Vermeidung aller Verfänglich- und Aufsichtigkeit von dem Türkischen Stolze und Eigendükel . . . für dermalen zu erhalten möglich war. Die Pforte wird immerhin, ohne sich dem öffentlichen Tadel von Seite der gesammten mohamedanischen Unterthanen, und ihrer Gesetzausleger blosszustellen, wenigstens dem Scheine nach sich dieser gegen die Rayas annehmen müssen, und eine bey der Gelegenheit zu Gunsten der letzteren hitzigere Verwendung von meiner Seite würde für dieselben eher von schädlichen als nützlichen Folgen seyn können, und nur dazu gedient haben, den Reis Effendi und die übrigen Türkischen Minister in ihrem keineswegs verborgenen Argwohn wegen allzugrosser Anhänglichkeit an das durchlauchtigste Erzhaus zu bestärken oder etwa gar zu andern schiefen Auslegungen Anlass zu geben . . . Die Pforte fühlt ihre Ohnmacht, und scheinete selbst freundschaftlichen näheren Erörterungen des Gegenstandes bloss darum auszuweichen, um nämlich ihrer Eigenliebe das demüthigende Geständniss ihres platten Unvermögens hierinnen zu ersparen.

Gleichwohl geht, trotz dieses Selbst-Gefühls, ihre übelverstandene Empfindlichkeit so weit, dass sich der Reis Efendi im vertraulichen Gespräche gegen unseren Ersten Dollmetscher verlauten liess: das von Seite des k. k. Hofes bey Gelegenheit der mehrerwähnten Anträge der Serbianer beobachtete edelmüthige Betragen sey zwar keineswegs verkennbar, nur hätte er seines Orts gewünscht, dass der allerhöchste Hof nach dem Beyspiel der Pforte, als vor Ausbruch des letzten Krieges ähnliche Anträge aus Ungarn und Siebenbürgen an selbe gelangt waren, solche nicht nur platterdings und mit Verachtung zurückzuweisen, sondern auch aus Rücksicht und Schonung für sie stillschweigend zu übergehen geruhet hätte. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁸⁶ Az osztrák ministerium Stadionhoz intézett 1804 július 11-ről kelt utasításait így végzi: Wir ernähren einstweilen die zuversichtliche Hoffnung, der russische Hof werde in dieser unverhohlenen Mittheilung den doppelten Beweis unseres innig-

sten Zutrauens, so wie unserer aufrichtigsten und mit der jenseitigen Denkungsart so ganz übereinstimmenden Gesinnungen für das Wohl des türkischen Reichs mit Wohlgefallen ansehen, sowie wir dann auch die Zusicherung hievon mit wahrem Vergnügen erhalten werden. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁸⁷ Stadion a ministeriumhoz 1804 augusztus 3. intézett jelentésében, (Nr. 80. Apostille 7.) Hosszasabban leírván Czartoriskyval folytatott beszélgetését így nyilatkozik: J'avoue à Votre Excellence que je crois qu'on ne m'a pas parlé franchement sur cette matière; et que ce n'est pas autant les démarches que M. de Stürmer a faites à Constantinople qu'on critique, qu'on est jaloux de ce que nous nous soyons occupés de ces troubles et que nous soyons devenus d'une certaine façon les médiateurs entre la Porte et une de ses provinces. On tiendra toujours ici plus ou moins à l'idée d'avoir une influence prépondérante au Divan, et on est fâché de voir une occasion où nous pourrions en gagner de notre côté. Peut-être aussi que la protection que l'Empereur croit devoir donner aux Chrétiens grecs entre pour quelque chose dans le point de vue dont on juge ici cet objet. A bécsi állami titkos levéltárban. A Razumovszkyhoz intézett sürgöny tartalmát ismertettük az I. kötet 456. lapján, Bogisics: Razbor szocsinenija stb. czimű okmánygyűjteményéből 37. l.

⁸⁸ In Ansehung der Serbischen Angelegenheiten hat mich der Reis Efendi auf meine diessfällige freundschaftliche Vorstellungen versichern lassen, dass die Pforte noch immer gleichmässig für ihre dortigen Christlichen Unterthanen gesinnt sey, und dass sie die Unruhen in der Provinz durch die Vertilgung der Belgrader Dayen nicht minder als durch die klugen Einleitungen des Bekir Pascha in der Hauptsache für gänzlich beygelegt ansehe, die noch erübrigenden kleinen Anstände aber ebenfalls zur allgemeinen Zufriedenheit ehestens geendiget zu wissen hoffe. Stürmer jelentése 1805 január 10. (No 1. P. S. I.) A bécsi állami titkos levéltárban.

⁸⁹ Das Beyspiel der Servianer soll endlich auch die Rayas der Herzegovina bestimmt haben, sich selbst gegen ihre übermächtigen Unterdrücker Recht und Abhilfe zu verschaffen. Stürmer jelentése 1804 július 25. (No 20.) A bécsi állami titkos levéltárban.

⁹⁰ Stürmer jelentései számtalan érdekes adatot tartalmaznak ezen rumeliai zavargásokat illetőleg, melyek olykor már oly terjedelmet öltöttek, hogy a szultán trónjáért kezdett remegni s a diván tagjai a külföldi követekhez fordultak, hogy a Konstantinápoly előtt állomásozó idegen hadihajókon menedéket nyerhessenek azon esetre, ha a kodzsálok a fővárost elfoglalnák. Mindezt természetesen csak futólag említhetjük meg itten.

⁹¹ Colloredo és Cobenzl előterjesztése a császárhoz 1804 május 30. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁹² Stürmer jelentése 1804 augusztus 25. (No 23. P. S. VI.) és Colloredo és Cobenzl előterjesztése a császárnak 1804 augusztus 14. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁹³ Ministerium sürgönye Stürmerhez 1804 deczember 4.; továbbá Stürmer jelentései 1804 október 11. és 1805 február 9. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁹⁴ Az osztrák ministerium Stürmerhez intézett s 1805 márczius 19-ikén kelt sürgönyében így nyilatkozik: Endlich war . . . der . . . Entschluss der Pforte, den von den Serbianern beliebte Bekir Pascha . . . nach Belgrad zu bestimmen, allerdings vergnüglich zu vernehmen, und können Euer etc. dem türkischen Ministerium in Antwort auf dessen diesfällige freundschaftliche Äusserung im Vertrauen eröffnen, dass um dieser Verfügung der Pforte auch unserseits die möglichst beste Wirkung zu verschaffen, dem Metropolit von Karlowitz aufgetragen worden sey, seine Glaubensgenossen die Serbianer in den wirksamsten geistlichen Formen von ersterwähnter Bestimmung zu verständigen, ihnen solche als einen Beweis der einsichtsvollen Fürsorge der Pforte für das Beste ihrer Unterthanen vorzustellen, ihnen demnach alles Zutrauen in deren fernere Maassnehmungen einzufliessen und sie zu gegenseitigen Gesinnungen von Ruhe, Eintracht und Aussöhnung nach Kräften zu bereden. Ich zweifle nicht, dass diese Mittheilungs-Art, bey den Serbianern und zur Beylegung jener unseligen Streitigkeiten von einiger guter Wirkung seyn werde, so wie ich mir auch schmeichle, dass die Pforte daraus eine neue Uiberzeugung der aufrichtigen Denckungsart und Theilnahme des allerhöchsten Hofes schöpfen werde. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁹⁵ Stürmer jelentései 1804 november 26. (No 33. P. S. V.), 1805 január 25. (No 2. P. S. II.) és márczius 26. (No 6. P. S. I.); továbbá a ministerium sürgönye Stürmerhez 1805 márczius 1. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁹⁶ Nem minden keserőség nélkül jegyzi meg az osztrák ministerium 1805 július 16-ikán kelt, Stürmerhez intézett sürgönyében: So häcklich nun zwar dieser Gegenstand ist und so wenig Erfolg sich auch von aller Zuthuung unsererseits nach dem bisherigen Benehmen der Pforte zu schliessen hoffen lässt, so wird es jedoch Dero klugem Ermessen überlassen, dieses der Serbianer Zutrauen in den allerhöchsten Schutz nach Thunlichkeit zu befriedigen. A bécsi állami titkos levéltárban.

⁹⁷ Wohl aber habe ich Ursache zu glauben, dass . . . die Pforte und die gesammte Muselmännische Parthey mit dem Gedanken, durch vollständige gütliche oder erzwungene Unterwerfung ihrer Christlichen Unterthanen, es koste was es wolle, die alte Ordnung der Dinge, Einrichtung und Regierung in Serbien wieder herzustellen, umgehe. Stürmer jelentése 1805 augusztus 10. (No 18. P. S. I.) A bécsi állami titkos levéltárban.

⁹⁸ Stürmer jelentései 1805 április 25. (No 9. P. S. I.); június 10. (No 12.); július 25. (No 15. P. S. II.) A bécsi állami titkos levéltárban.

⁹⁹ Hogy mily kis eszközökkel vélt némi czélt érni, mert hiszen határozott, öntudatos célról szó sem volt, hanem legalább tengődni a Cobenzlféle politika, kitűnik egy előterjesztésből, melyet az államkancellárok (Colloredo és Cobenzl) 1804 május 1-jén a császárhoz intéztek. Idézünk abból szó szerint néhány érdekesebb részletet: Der Russische Kaiser wünscht die Erhaltung des Friedens so sehr als Österreich selbst, allein Er zweifelt an der Möglichkeit desselben. Er glaubt, dass Bonaparte, wenn ihm die Landung in England entweder misslingt oder nicht ausführbar scheint, den Landkrieg selbst veranlassen wird, und dass es ihm noch immer mit Unternehmungen auf Morea und im Norden von Deutschland Ernst sey . . . Bei dem erwähnten Besorgniss fühlt der Kaiser die Nothwendigkeit wenigstens auf einen mächtigen Alliirten, Österreich oder Preussen zählen zu können; Er wünscht

aber vorzüglich beyde zu einer Vereinigung mit Russland zu bewegen, um entweder durch gemeinsame, imponirende Sprache und Massregeln den Frieden und die öffentliche Sicherheit aufrecht zu erhalten, oder aber den Krieg mit grossem Nachdruck und Vortheil zu führen . . . Im Grunde betrachtet dürfte sich der Russische Hof in der dermaligen Crisis zu einer ganz ausschliesslichen Vereinigung mit dem hiesigen Hofe nicht bestimmen, sobald Eure Majestät keine Lust bezeigen, unmittelbar in active Massnahmen einzugehen, und dass auch alsdann noch Russland den Preussischen Hof ebenfalls zum Theilnehmer wünschte, ist leicht zu begreifen. In dieser Lage scheint unser Augenmerk hauptsächlich dahin zu richten seyn, dass der Petersburger Hof die hiesige inactive Stimmung nicht dem Mangel an guten Willen und Entschlossenheit, sondern blos den Hindernissen zuschreibe, folglich hierinn noch immer zwischen den Gesinnungen Eurer Majestät und jenen des Königs in Preussen, dem es an aufrichtigen Willen gebricht, obschon sein Beytritt zu den zwey kaiserlichen Höfen für die gute Sache entscheidend wäre, einen hinlänglichen grossen Unterschied finde, um sich zu einem vorzüglichen Vertrauen und dauerhaften Verbindungssystem mit dem Allerhöchsten Hof zu bestimmen. Zu diesem Ende scheint in der That ein schickliches Mittel darin zu bestehen, dass man dem Petersburger Hof von der diesseitigen Bereitwilligkeit zu dem oberwähnten mittelbaren Vereinigungssystem mit Preussen nähere Versicherungen und Beweise ertheile . . . Damit aber der Petersburger Hof dabey wenigstens von der Aufrichtigkeit unserer Versicherungen überführt werde, glauben Unterzeichnete, dass es erspriesslich wäre, wenn diesseits durch einige an sich unschädliche Mittel zu dem Erfolg der Russischen Anwürfe in Berlin indirecte beygewürket würde.

Das erste dieser Mittel hätte darin zu bestehen, dass von Seiten des k. k. Hofes in Ansehung des Preussischen eine gemässigte Sprachführung in den auf dem Reichstag vorkommenden Collisionsfällen beobachtet werde . . . Andertens dürfte mit diesem Benehmen die fernere Rücksicht verbunden werden, dass man sich über die wichtigere Reichstägliche Angelegenheiten gegen den Berliner Hof von Zeit zu Zeit umständlicher im Ton der Freundschaft äussere.

Solches ist bisher als eine ganz fruchtlose Bemühung unterblieben. Nunmehr würde aber immer einiger Nutzen daraus gezogen werden, da der Endzweck davon eigentlich nicht auf dem Preussischen, sondern auf dem Russischen Hof berechnet ist. Dass damit immer die nöthige Behutsamkeit zur Vermeidung des Missbrauches vereinbart werden muss, verstehtet sich von selbst, und wird auch nicht schwer seyn sobald es mehr um den Schein als um die Wesenheit der Sache zu thun seyn wird. A bécsi állami titkos levéltárban. — V. ö. ezenkívül Fournier: Gentz és Cobenzl cz. m. jellemzését 132., 136. l — Wertheimer: Gesch. Oest. u. Ungarns. 1884. I. 197—8. l.

¹⁰⁰ Il est très vrai que M. le comte de Goltz (a porosz követ) et ses affidés établissent comme un fait que nous allons faire de la Serbie une province de la Monarchie Autrichienne et ces Messieurs en ont parlé comme d'une chose absolument assurée, même «des personnes attachées à mon Ambassade», Stadion jelentése 1804 szeptember 11. (No. 87. Apostille 11). — Par la ci-jointe copie d'une dépêche . . . que le hazard a fait tomber entre nos mains, Votre Excellence verra qu'on ne cesse de nous attribuer les projets les plus étranges et les plus propres à entretenir la méfiance de l'Empereur Alexandre. Az osztrák ministerium titkos sürgönye Stadionhoz 1804 augusztus 23. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁰¹ A Stadionnak e tárgyban 1804 augusztus 27. adott, az orosz kormánynyal közlendő nyílt utasítás, melyben elősoroltatnak mindazon esetek, midőn Ausztria a portát támogatta, többek között így szól: Un des objets entre autres sur lesquels il est vraiment pénible à notre Auguste Maître de s'apercevoir, que la Cour Impériale de Russie tarde encore à nous rendre justice, c'est les prétendues vues que très gratuitement on nous prête sur l'Empire Ottoman. On auroit dû croire que les protestations réitérées dont la Mission de Sa Majesté a été chargée, que nous ne demandons pas mieux que de contribuer à conserver la Porte dans son état actuel, notre conduite toujours également amicale vis-à-vis de cette Puissance, laquelle à plusieurs reprises nous en a hautement exprimé sa reconnaissance, et surtout la confiance sans bornes que notre Auguste Maître s'est empressé de témoigner en toute occasion à l'Empereur Alexandre, nous dispenseroient de revenir sur un article,

sur lequel les deux cours ne peuvent différer d'opinion, sans nuire à leurs intérêts les plus essentiels. Mais c'est une de ces fatalités dont on chercheroit en vain de se rendre raison, que des insinuations, qui n'ont d'autre but que de semer la défiance et de troubler l'intimité à peine rétablie, ou des rapports des personnes peu instruites et uniquement occupées du désir de se faire valoir, l'emportent quelquefois sur l'évidence des faits qu'on ne sauroit autrement nier.... Votre Excellence en faisant usage de ces réflexions auprès du Prince Czartorisky, voudra bien appuyer sur le seul motif qui a pu les dicter, celui de faire disparaître enfin une prévention, laquelle, si elle devait subsister plus longtemps, ne s'accorderoit pas avec cette intime confiance, qui pour leur avantage mutuel, doit régner entre les deux Cours Impériales. — És ugyanazon napról kelt bizalmas utasításiban ezt jegyzi meg Cobenzl: On ne finira jamais, si on ne se met une bonne fois en garde contre de pareils propos hazardés, mis en avant par les ennemis de l'union et de la bonne intelligence entre les deux Cours Impériales; et où en seroit-on si de notre côté nous voulions ajouter foi à tout ce qu'on nous rapporte des vastes projets de la Russie? A bécsi állami levéltárban.

¹⁰² Stadion 1804 szeptember 11. kelt jelentésében úgy szól: Quand j'ai communiqué à Monsieur le Prince de Czartorisky.... les développemens... au sujet des troubles de la Serbie, ce Ministre me parût étonné du ton de plainte et de justification qui règne dans cette pièce et il me proteste, que d'après les explications qui s'étaient passées là-dessus entre les deux Cours Impériales on était trop convaincu ici de l'intérêt que notre Auguste Souverain prenait à la conservation de la Porte Ottomane pour avoir pû lui supposer des intentions contraires dans le parti qu'elle a pris dans cette circonstance. Il eut même l'air de me soupçonner d'avoir mal rendu compte à Votre Excellence de ce qu'il m'avait dit sur ces affaires; et qui avait été de simples doutes sur l'efficacité des moyens que nous employions pour un but que nous partagions avec la Russie. És aztán szólván magáról az Ausztria ellen intézett vádról így végzi Stadion: „Cependant ce commérage vient trop tard pour être crû ici, et quelque jalousie que la Cour de Russie puisse prendre du degré d'influence que les troubles

dans cette partie de l'Empire Ottoman peuvent nous donner à Constantinople, elle ne nous soupçonne cependant aucunement de vouloir en profiter pour arracher à la Porte cette province. " Mint nem sokára látni fogjuk, Stadion csalódott ezen feltevé-sében, mert az orosz kormány nem szűnt meg Ausztriát gyanúsítani foglalási tervekkel. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁰³ Államkancellár Stadionhoz 1804 október 3. Nous sommes charmés de voir, d'après ce que Votre Excellence nous mande, qu'enfin on nous rend justice sur notre désir constant et sincère de conformer notre conduite politique vis-à-vis de la Porte Ottomane à celle du Cabinet de St.-Pétersbourg, et Votre Excellence peut assurer Monsieur le Prince Czartorisky, que cet objet majeur ayant toujours été considéré comme du nombre de ceux, qui par leur nature doivent intimement réunir les deux Cours Impériales, notre Auguste Maître est persuadé, qu'aujourd'hui il est également de leur véritable intérêt, de veiller avec soin sur la conservation de la Porte dans son état actuel. On croit pouvoir se dispenser après cela de refuter le bruit absurde, que nous allons nous emparer de la Servie ; Sa Majesté ayant déjà fait connaître dans tout son détail à son auguste allié la réponse donnée aux Serviens insurgés qui avaient imploré sa protection et ce qu'Elle a fait pour faciliter aux commandans turcs sur la frontière les moyens de terminer la dite insurrection. Mais nous ne saurions trop insister en même temps sur la nécessité de la plus parfaite réciprocité de la part de la Cour de Russie à vous communiquer ses vues et ce qui de ces contrées parvient à sa connaissance, pour nous mettre à même d'agir toujours dans un parfait concert, dont le défaut donnerait des avantages incalculables à nos ennemis. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁰⁴ Államkancellár Stadionnak 1804 november 17. Rien de plus faux que l'imputation faite à notre Auguste Cour, que pour prix d'avoir reconnu Napoléon comme Empereur des Français, il a été arrêté quelques articles avec lui concernant l'acquisition de la Servie. Votre Excellence est expressément chargée, d'assurer de nouveau Monsieur le Prince de Czartorisky, qu'il n'existe aucun arrangement entre nous et la France, que ceux dont la Cour de Russie a pleine connoissance, que toutes les insinuations qui nous ont été faites de nous agrandir aux

dépens des Turcs ont été rejettées par nous, et que nous n'avons d'autre système relativement à la Porte Ottomane, que celui que l'Empereur Alexandre nous a annoncé être le sien, savoir: le maintien de cet Empire dans son état actuel. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁰⁵ Ezen egész montenegrói ügy egyikét képezi a keleti kérdés legérdekesebb episodjainak azon korban. Nem bocsátkozhatunk itt annak részletezésébe, mert ez túlságosan elvonna tárgyunktól. De kétségtelenül méltó volna ezen kérdést tüzetesen feldolgozni (és erre nézve a bécsi állami titkos levéltár nagymennyiségű igen becses adatot szolgáltatathat), mert az csak kevéssé ismeretes és mert meglepő világitásba helyezi Oroszországnak folytonosan következetes, a legkülönbözőbb utakon is mindig ugyanazon cél felé törekvő, bámulatos ravasz-sággal párosult erőszakos politikáját, másrésről pedig az akkori osztrák államférfiak szánalmas magatartását. Éveken át elhúzódtott ezen ügy, olykor annyira elmérgesedve, hogy majdnem törést idézett elő a különben szövetséges Ausztria és Oroszország között. Igaz, hogy ez utóbbi akkor még nem alapíthatá meg uralmát állandóan azon vidékeken, de a döntő orosz befolyás Montenegróban, mely egészen napjainkig változatlanul fenmaradt, ezen időben keletkezett. (Államkancellár Stadionhoz 1804 nov. 17.)

¹⁰⁶ Stadion gróf 1804 november 8-ikán kelt jelentésében (No. 98. Apostille 9) így ír többek között: Une couple de jours après, me rencontrant à diner il (t. i. Czartorisky) m'en parla de nouveau (a montenegrói ügyről). Il voulait avoir trouvé dans ce que nous avons fait et ce que nous avons écrit à cette occasion des marques de notre défiance contre la Cour de Pétersbourg et contre son système vis-à-vis de la Porte et le petit pays de Monténégro. Il se plaignit de ce que nous ne rendions pas justice à l'Empereur son maître à cet égard... Cependant je ne pus faire changer le prince d'opinion; il entra en justification sur les relations de la Russie avec le Monténégro, sur ses intentions pures et connues à Vienne vis-à-vis de la Porte Ottomane et il fallu bien enfin le laisser parler.

¹⁰⁷ Stürmer jelentése 1804 november 26. (Nr 33. P. S. III.) A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁰⁸ Államkancellár Stadionhoz 1804 november 17. Que l'on

joigne à cela... l'avantage que donne aux Russes la conformité de religion même sur les peuples qui sont soumis à la domination de Sa Majesté, et l'on conviendra que nous avons plus d'un motif de donner une attention particulière à ce qui vient de se passer dans ce pays-là, surtout si l'on voulait ajouter foi aux bruits que font courir les employés de l'Empereur Alexandre, d'une troupe russe prête à débarquer à Risano sur le territoire de sa Majesté, pour passer de là au Monténégro, et d'un prétendu plan de démembrement de quelques provinces Ottomanes, pour former, ensemble avec le Monténégro et les Iles Ioniennes, un nouvel état indépendant sous la dénomination de République Grecque, et devant être gouvernée par le Grand Duc Constantin.

Quellesqu'in vraisemblables que soient ces dernières suppositions il suffit des faits réels ci-dessus indiqués, pour ne laisser aucun doute sur l'intention de la Russie de consolider son influence au Monténégro, comme elle l'a fait en Valachie et en Moldavie, et de même qu'elle s'en occupe actuellement en Morée, aux Iles Ioniennes, en Epire, en Bosnie et en Serbie; et pour apprécier vivement tous les inconvénients qui en résultent pour nous, ainsi que de cette proclamation et de ces fréquentes députations étrangères publiées et reçues sur notre territoire.

Quant au premier de ces faits, savoir les manoeuvres Russes dans les provinces ci-dessus nommées, elles peuvent être fondées sur un double calcul: ou c'est d'une simple mesure défensive contre la France qu'il s'agit, et qu'offrirait en effet la réunion en masse d'une immense population grecque animée par le fanatisme religieux et par la perspective d'être un jour délivrée du joug ottoman par la Russie, sous les drapeaux de laquelle elle combattrait en attendant, en défendant ses propres foyers: ou bien l'aspect de l'immense colosse de la France aurait-il vraiment fait imaginer à la Russie qu'il n'y a qu'un autre colosse qui peut lui tenir tête, en formant pour cela des possessions incohérentes du foible Empire Ottoman un nouvel Empire Grec? (Ily kevéssé voltak tájékozva akkor még Bécsben, Oroszország százados törekvéseit illetőleg!) Mais dans l'une et l'autre de ces suppositions il serait étrange qu'on ne s'en fût jamais expliqué d'un seul mot avec nous;

que tandis que la Russie est la seule qui entretient des intelligences très actives dans presque toutes les provinces Ottomannes, elle fasse à tout instant semblant de nous soupçonner des projets d'acquisition de ce côté-là, et que même les pays de Sa Majesté soient le foyer des opérations sourdes et clandestines de messieurs Ivelich et Mazourewsky (a kattarói orosz konzul)... Penser à renverser l'Empire Ottoman, pour que la Russie seule s'enrichisse de ses dépouilles, et devienne ce colosse servant d'équilibre à la prépondérance de la France, serait à notre avis un très faux calcul... Dans le cas où l'on reviendrait à l'ancien projet de placer le Grand Duc Constantin à la tête d'un Empire Grec, on risquerait par là d'affaiblir l'Empire de Russie, bien loin d'ajouter à ses moyens ; car tant que cet Empire grec resteroit foible, la Russie devoit s'épuiser pour le soutenir, et il ne sauroit devenir florissant, sans devenir en même tems beaucoup plus redoutable pour la Russie, que n'ont été les Turcs, les liens de sang n'offrant jamais une garantie suffisante à cet égard... D'après ces considérations, qui de notre sù ont souvent été débattues à la Cour de Pétersbourg, et d'après les assurances qui nous ont été données, que l'Empereur Alexandre n'avoit pas d'autre système, que celui de la conservation de la Porte, il nous paroît impossible que l'on soit revenu en Russie aux anciens projets de Catherine II. lesquels même faisant partie des engagemens des deux cours, ne devoient être exécutés que de concert avec nous ; nous croyons d'après cela ne pas nous tromper en n'attribuant les bruits que l'on fait courir, et ce qui vient de ce passer au Monténégro, qu'au zèle inconsidéré de quelques employés subalternes, aux excès desquels nous ne doutons pas qu'il ne soit remédié... et nous ne voyons dans la protection accordée à l'Évêque de Monténégro, qu'un moyen de le soustraire à l'influence française. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁰⁹ Államkancellár Stadionnak 1804 december 2. Les prétentions que la Russie annonce inopinément sur le pays de Monténégro doivent d'autant plus nous surprendre, que d'un côté elles contrastent avec les principes que l'Empereur Alexandre nous a manifestés pour la conservation de l'Empire Turc dans son intégrité ; et que d'autre part, elles sont en contradiction avec l'arrangement qui subsiste entre les deux cours, pour le

cas que de nouveaux éclats avec la Porte, amènent un partage de ses Provinces Européennes, d'après lequel le pays de Monténégro nous seroit attribué. On pourroit en conclure que la dite Puissance, a moins abandonné qu'ajourné ses vues d'agrandissement de ce côté, qu'elle n'est pas aussi disposée que l'étoit Cathérine à les combiner avec les intérêts de l'Autriche, et qu'elle se trouve plutôt gênée de l'arrangement éventuel qui subsiste à cet égard, qu'empressée de le renouveler.

Ces conjectures expliqueroient l'éloignement qu'elle a montré jusqu'ici pour le renouvellement de l'alliance, en tant qu'elle se trouve liée avec l'arrangement dont il s'agit, et que prévoyant la convenance de la renouveler dans peu, elle s'empresse de nous faire consentir d'avance à une déviation de cet arrangement qui l'annule et le rend comme impossible. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹¹⁰ Stadion jelentése 1805 január 15. (Nr. 107. Apostille 5). En combinant toutes les circonstances, je crois pouvoir me flatter, que nous réussirons en peu à cimenter entièrement les liens qui doivent réunir les deux Cours impériales. Cependant je ne me cache pas que les vues que le Ministère russe n'abandonnera jamais sur une partie des possessions de la Porte, pourront encore faire naître quelques obstacles. L'Empereur n'y pense peut-être point encore, et je le crois même d'après les assurances répétées de son ami (t. i. Czartoriszky); mais il n'en est pas ainsi du Ministère, du moins des individus qui ont part aux affaires et qui tiennent aux idées de grandeur et de vanité russes. On ne m'a jamais donné une occasion d'en parler avec suite, et je remplirai bien scrupuleusement l'ordre de Votre Excellence d'éviter de toucher ce sujet autant que ce sera possible. Il me paraît que c'est par une marche lente et sourde qu'on prend à tâche de préparer ici les voies, pour avoir la grande partie du butin, dans le cas où la Puissance Ottomane ne pût plus se soutenir en Europe, et je suppose qu'on se gardera autant que moi, de toute explication officielle à cet égard. Au reste je ne crois pas, que ceux qui s'occupent ici de ces idées, s'attachent trop scrupuleusement à celles qui ont été fixées du tems de Catherine, entre les deux Cours Impériales. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹¹¹ Stürmer jelentése 1804 november 10. (No 30. P. S. I.)

Indem ich Eurer Excellenz übrigens für die gnädigen Mittheilungen in Ansehung des Montenegro und des sonderbaren Benehmens des Russisch Kaiserlichen Consuls in Cattaro meinen verbindlichsten Dank abstatte . . . werde ich mir diese Kenntniss bloss dazu dienen lassen, um das Benehmen der Pforte hiebey im Stillen besser beobachten und selbe höchstens durch entfernte und unverfängliche Wege über den allenthalben fortschreitenden Einfluss Russlands auf alle Griechische Völkerschaften der gesammten ottomanischen Provinzen, und über die unablässig auf einen und eben denselben Endzweck hinarbeitende gefährliche Politik des Petersburger Cabinets von weiten her aufsichtig machen zu können. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹¹² Bernhardi: Geschichte Russlands II. k. 2. rész 510. l. — Wertheimer: Geschichte etc. Österreichs und Ungarns stb. 328—332. l.

¹¹³ Dolgoruki herczeg minden tartózkodás nélkül szólott Ausztria árulásáról. Novoszilczov, a czár meghitt barátja, egy levelében mint a közbeszéd tárgyát említi meg az osztrákok által elkövetett árulást. Kétségtelen tehát, hogy végre a czár is hitelt adott az annyiszor ismételt mondának. Pártatlan orosz írók maguk is beismerik, hogy ily árulásról szó sem volt s hogy a csatavesztésért a vád kizárólag az orosz hadvezérltetet illeti. Bogdanovics: Isztorija czarsztvovanja stb. II. k. 79—82. l.

¹¹⁴ Bővebben Bogdanovics i. m. 113—14. l.

¹¹⁵ Mignet A.: Le prince de Talleyrand. 162. l. — Driault Ed.: La politique orientale de Napoléon. 56. l.

¹¹⁶ Wertheimer i. m. 136. l.

¹¹⁷ Bertrand P.: Lettres inédites de Talleyrand à Napoleon 1800—1809. Paris 1889. 156—174. l. és v. ö. Revue Historique 1889, 209—212. l.

¹¹⁸ Merveldt gróf jelentései 1806 február 6. (Nr. 2 és Nr. 4). A bécsi állami titkos levéltárban.

Czartoryszki herczeg Razumovszky bécsi orosz követhoz 1806 februárius 20 intézett sürgönyében így szól: Je ne doute point que Votre Excellence n'ait été frappée comme moi des différents articles que renfermaient les gazettes sur des engagements secrets entre la France et l'Autriche, dans la vue de détacher en faveur de cette dernière Puissance une partie des

États Ottomans. Il m'était impossible de ne point inviter monsieur le Comte de Merveldt de me donner des notions précises sur cet objet... Les assurances que m'a données monsieur de Merveldt sont certainement très satisfaisantes, mais comme l'objet par lui-même est de la plus haute importance, et qu'il est indispensable aussi bien pour l'Autriche que pour nous, qu'il ne reste aucune incertitude quelconque à notre Cour sur les vues de celle de Vienne à l'égard de l'Empire Ottoman; vous voudrez bien représenter à monsieur le Comte de Stadion la nécessité indispensable qu'il y a pour le cabinet d'Autriche de lever tous nos doutes à cet égard... D'après les assurances préalables de monsieur le Comte de Merveldt nous avons déjà la certitude qu'à son départ il n'y avait point de concert entre l'Autriche et la France dirigé contre l'Empire Ottoman, mais nous avons encore besoin de connaître qu'il n'y en aura pas avec le tems, et pour nous donner une marque de confiance entière, il serait à désirer que le Cabinet Autrichien voulût s'expliquer sur la manière dont il envisagerait une tendance de Bonaparte à faire quelque entreprise sur les États de la Porte Ottomane. Quelles seraient les mesures qu'il adopterait pour un cas semblable, et jusqu'à quel point il croirait pouvoir tolérer un semblable ordre de choses pour éviter la guerre? — Az orosz kormánynak ezen igen határozott felszólítására Stadion gróf többek között így válaszolt 1806 márczius 24-ikén: Je m'empresse de répondre à cette interpellation aussi cathégoriquement que possible. Jusqu'ici la France ne nous a fait aucune proposition qui eut le moindre rapport aux relations ou aux possessions de la Porte Ottomane, et j'ai tout lieu de supposer qu'elle ne nous en fera point. Une tendance de Napoléon à faire quelqu'entreprise sur les États de la Turquie, ne peut être regardée par nous que comme diamétralement opposée à nos intérêts. Nous croyons devoir tout faire pour éloigner les prétextes ou les raisons qu'il pourrait prendre pour attaquer directement ou indirectement l'Empire Ottoman; et si une telle attaque dût avoir lieu, nous ferons de même tout ce que notre situation nous permettra pour la prévenir, et s'il est possible pour nous y opposer. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹¹⁹ Stürmer jelentése 1805. október 25. (No 24. P. S. I.)

Die dermaligen ausserordentlichen Anstalten und Truppenaufgebote wider die Servianer . . . scheinen mir eine günstige Gelegenheit zu sein, um auf eine unverfängliche Art, noch einmal, und zwar gleichsam den letzten Versuch zu wagen, wodurch das Zutrauen jener benachbarten christlichen Völkerschaft in den allerhöchsten Schutz nach Thunlichkeit befriediget . . . werden möchte. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹²⁰ Terta tolmács következőket jelenti az internuntiusnak a reisz-effendivel 1805 október 18-ikán folytatott beszélgetéséről (melléklet Stürmer jelentése 1805 okt. 25. No 24. P. S. II.): D'après les ordres de Votre Excellence de profiter de cette occasion toute naturelle (a török fegyverkezéseket érti) pour parler en faveur des Serviens, j'ai débuté par dire au Reis Efendi, que la Cour ne pourrait qu'applaudir aux mesures de rigueur, que prend la Sublime Porte contre des sujets rebelles. Mais je lui ai observé en même tems, qu'il aurait été à désirer, que la Sublime Porte n'eut pas entièrement négligé, comme elle l'a fait, les dispositions sincères de Sa Majesté à l'obliger, que les esprits ne se seroient pas aigris au point, qu'ils le sont aujourd'hui, et que probablement la Sublime Porte ne se trouveroit peut-être pas obligée d'employer des moyens très dispendieux, et qui, d'après différens avis des frontières, pourront malheureusement être inefficaces. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹²¹ Stürmer föntebb idézett jelentésében 1805. okt. 25. (No 24. P. S. II.) így ír: (Der Reis Efendi) machte . . . die officielle Erklärung, wie dass Seine Hoheit es für eine seinem Reiche geschehende besonders wesentliche und ausgezeichnete Dienstleistung ansehen würden, wofern es Seiner Majestät gefällig seyn sollte, gleichsam aus eigenem Antriebe, und mit Verheimlichung des gegenwärtigen Ansuchens, ja selbst alles Vorwissens der Pforte durch ernstliche und zweckmässige Ermahnungen der Servischen Insurgenten-Oberhäupter das Mögliche zur Wiederherstellung einer, beyde Reiche interessirenden vollkommenen und dauerhaften Ruhe in jener Gränzprovinz, und zur gütlichen Herbeyführung ihrer Christlichen Einwohner zum schuldigen Gehorsam gegen ihren rechtmessigen Oberherrn einerseits, so wie durch angedrohte gänzliche Ueberlassung in ihr eigenes Schicksal und Verweigerung aller Freystätte in den nächstgelegenen k. k. Erbstaaten bey etwaiger längerer

Halsstarrigkeit und Verharrung im Aufruhre andererseits, nach eigenem Allerhöchst Dero erlauchtesten Gutbefinden zu versuchen und beyzuwirken.

Sollten nun Seine Majestät, der Pforte diesen wichtigen Freundschaftsdienst zu erweisen sich geneigt finden lassen, so verspricht dieselbe ihres Orts nicht nur mit den zur gewaltsamen Bezwingung ihrer rebellischen Unterthanen bereits angeordneten thätigen Maassregeln noch einstweilen inne zu halten, und den Ausgang des diessfälligen freundnachbarlichen Versuches des k. k. Hofes ruhig abwarten zu wollen, sondern erklärt sich auch zugleich vorhinein bereit diesen Auführern . . . für diessmal in Ansehung der Dazwischenkunft und des Vorspruches Seiner Majestät, das Vergangene grossmüthig nachzusehen und zu vergeben. Jedoch gehet ihr ausdrücklicher Wunsch dahin, dass den Servianern von Seite des k. k. Hofes einstweilen blos in dessen eigenem Namen die Verheissung einer zu erwirkenden allgemeinen Amnistie gemacht werden möge.

Ich hätte zwar meines Orts gewünschet die Pforte hiebey auf gute Art zu etwas Bestimmtern und Schriftlichen vermögen zu können. Allein der Reis Efendi gab mir zu verstehen, dass die Pforte das Ansuchen, so wie die Übernehmung einer förmlichen Vermittelung zwischen ihr und ihren verbrecherischen Unterthanen durchaus für einen ihrer eigenen Würde nicht minder, als jener des k. k. Hofes zuwiderlaufenden Schritt ansehe . . . Solches würde, setzte dieser Minister hinzu, nur dazu dienen, die Rebellen noch dreister und unbändiger zu machen, und ihnen eine solche Herablassung für einen Beweis der Schwäche und Mängel an gehörigem Ernste und Nachdrucke von Seite der Pforte auslegen zu machen.

In der That aber scheint . . . dasjenige, was die Pforte davon am Meisten zurückhält die Furcht zu seyn, dem k. k. Hofe hiedurch zu künftiger Einmischung in alle Landes Angelegenheiten Serviens, nach dem Beyspiele desjenigen, was russischer Seits in den beyden Fürstenthümern der Wallachey und Moldau vorgehet, gleichsam selbst den Weg zu bahnen, und solcher Gestalt, wie die Geradheit des Reis Efendi sich hierüber, gesprächweise, gegen Terta (az osztrák követség tol-mácsa) verlauten zu lassen kein Bedenken trug, die Folgen dieses von dem k. k. Hofe gewärtigten Freundschaftsdienstes

weit ärger und gefährlicher für die Pforte zu machen, als das Uibel selbst, welchem sie dadurch abzuhelfen wünschet. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹²² Stadion gróf Stürmerhez intézett 1806 január 6-ikán kelt sürgönyében így ír: Inzwischen haben die Servianer . . . sich neuerdings schriftlich sowohl an unsern allergnädigsten Monarchen als auch an den Kaiser von Russland gewendet, um Hülfe, besonders an Waffen und Munition gegen in Anzug begriffenen Türken zu erhalten. Ob nun aber gleich die Zeit-Umstände, und die durch Kriegs Ereignisse veranlasste Entfernung von dem gewöhnlichen Hoflager Seine Majestät bisher verhindert haben, über den in Eurer etc. Bericht No 24 enthaltenen Antrag einer Vermittlung einen bestimmten Entschluss zu fassen, so können Dieselben doch die hohe Pforte versichern, dass den freundschaftlichen, derselben bei jeder Gelegenheit bewiesenen Grundsätzen getreu, man hierorts weit entfernt ist, die gegen die anrückenden Grossherrlichen Truppen streitenden Servianer auf irgend eine Art unterstützen zu wollen. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹²³ Stadion gróf a császárhoz intézett előterjesztésében 1806 február 6-ikán, többek között így szól: Der allgemeine Staaten-Grundsatz sich in die Angelegenheiten eines Andern nicht zu mengen . . . haben Eure Majestät veranlasst, auch in die schon so lange in Servien herrschenden Unruhen gar keinen Einfluss zu nehmen. Allerdings ist dieser Grundsatz und dieses Betragen auf Weisheit und Rechtlichkeit gebaut, und ist auch in der besondern Lage und den Verhältnissen der österreichischen Monarchie noch durch die Klugheit angerathen. Jedoch ist es schon lange nicht verkennbar, dass die Fortdauer jener Unruhen, und besonders die Bedeutenheit, zu der selbe herangewachsen sind, beynahe die Sicherheit unserer eigenen Gränze gefährden . . . und was nicht unbedenklicher ist, einen weiten Spielraum zu fremden Bearbeitungen und Plänen geöffnet haben. Daher, wenngleich Eure Majestät . . . die Lage der dortigen Dinge, und namentlich die wiederholte Zudringlichkeit der Servianer sich Ihrem erlauchtesten Szepter zu unterwerfen nie zu benutzen Sich geneigt haben finden lassen, so haben Allerhöchst Dieselbe dennoch von dem Gefühle der Theilnahme an der unglücklichen Lage jener Völker-

schaft und der Bedenklichkeiten durchdrungen, die aus einem so anarchischen Zustande der Nachbarschaft in Ihren eigenen Landen sich entfalten könnten, für rathsam erachtet Ihrem Internuntius . . . mermahlen aufzutragen, zu Gunsten des leidenden Theils nach Thunlichkeit das Wort zu sprechen, vorzüglich aber das türkische Ministerium durch dringende, freundnachbarliche Vorstellungen dahin bewegen zu suchen, dass man durch wirksame Mittel einem so grossen und so folgenreichen Uibel schleunige Hilfe bringe . . . Allein die Anwendung der gehörigen Mittel in einem . . . so verworrenen . . . Geschäfte . . . blieb und bleibt noch immer ein blosser Wunsch. Endlich scheint die Pforte jedoch freylich ein wenig spät, die Dazwischenkunft des k. k. Hofes als das angemessenste und ergiebigste Ausgleichungs-Mittel zu erkennen und zu verlangen, allein die natürliche Abneigung eines jeden Staates einen Fremden in seine eigenen Geschäfte so ganz eindringen zu lassen, und die besondere Erfahrung der Pforte von den weit umgreifenden Folgen auswärtiger Einmischungen, haben die letzten diessfälligen Anwürfe des Reis Efendi gegen den Internuntius . . . von so einem geringen und unkräftigen Gehalte schaffen gemacht, dass davon schwerlich ein gedeihlicher Gebrauch zu ziehen wäre; denn wie sollte wohl die kahle Ermahnung aus einander zu gehen, und die Waffen niederzulegen, durch nichts anderes als die Vertröstung unterstützt von der Pforte eine Amnestie zu erwirken, bey Leuten den geringsten Eindruck . . . hervorbringen, die durch ihre Zusammentretung und durch das bisher erprobte Waffenglück allein ihre dermalige imposante Fassung und das Befugniss errungen haben, auf einem gleichen Fuss mit ihren Machhabern von Recht und Unrecht sprechen zu dürfen; vielmehr würde ein solcher Schritt nur die Würde des Allerhöchsten Hofes und das Ansehen der Pforte selbst compromittiren, und bey den Servianern statt Zutrauen Verdacht, statt Hoffnungen Verzweiflung erregen. Da aber auch das Eintreten von ganz neuen Verhältnissen, wie jene, so aus der Vereinigung von Dalmazien und Albanien mit dem Italienischen Königreiche für das Türkische Reich nicht minder, als für die Österreichische Monarchie entstehen, die baldigste Beylegung der Irrungen in Servien für beide Theile höchst erwünschtlich machen müssen . . . so wäre Un-

terzeichneter der allerunterthänigsten Meynung, den Servianern sowohl, als ihren Gegnern durch das betreffende General-Commando bestimmt bedeuten zu lassen, dass man führohin weder den einen, noch den andern mehr die mindeste Aushülfe mit Lebensmitteln zukommen lassen würde, bis sie sich nicht unter sich gütlich verglichen haben werden, wobey ihnen jedoch auch auf eine unverfängliche Art zu insinuiren wäre, dass man sich Allerhöchsten Orts nicht ungeneigt finden lassen dürfte, zu diesem ihrem Vergleiche sowohl, als zu ihrer Aussöhnung mit der Pforte das Thunlichste beyzutragen. — Ferencz császár a resolútióban, melylyel Stadion elöterjesztését elfogadta, többek közt rendeli: So werden Sie unverzüglich . . . dem Russischen Hofe nebst Uibersendung des Briefes der Servianer an den Russischen Kaiser von all' jenem was in dieser Sache von Seite Meines Hofes vorgenommen wird, unterrichten. — A Stürmernek adott s február 4-ikén kelt utasításokban, kifejtven hosszadalmasan a fentebbi előterjesztés nézpontjait, végre megjegyzi Stadion: In der vollsten Uiberzeugung, dass mit vaguen Vertröstungen zu keinem gedeihlichen Ende zu gelangen ist, und wir der Pforte einen reellen Freundschafts-Beweis dadurch geben würden, wenn wir die Beylegung jener Unruhen in Servien ehemöglichst bewirken, so glauben wir die Absicht und den Wunsch der Pforte nicht nur allein keineswegs zu verfehlen, sondern auf ihre Dankbarkeit einen billigen Anspruch machen zu können, wenn wir hiezu die zweckmässigsten Mittel ergreifen. Ich gedenke demnach Seiner Majestät Genehmigung unverweilt dahin einzuholen, um mit den Servischen Häuptern und Machthabern mit möglichster Vermeidung alles Aufsehens in nähere Erörterung des ganzen Gegenstandes, nämlich ihrer gegenwärtigen Lage, ihrer künftigen Aussichten, Mittel, Wünschen und Hoffnungen eingehen zu können, und aus dieser Untersuchung jene Resultate zu ziehen, wodurch der dortige Landesfriede ehestens herbeigeführt und befestiget werden könnte . . . Indessen aber wird es von Dero klugen und sachkundigen Benehmungsart abhängen, dem Türkischen Ministerium den Gegenstand in seinem wahren Gesichtspunkte vorzustellen, gleiche Ansicht, gleichen Wunsch mit dem k. k. Hofe auch daselbst entstehen zu machen, und besonders volles Zutrauen in die Lauterkeit unserer Absichten also zu begrün-

den, dass daraus ein gemeinschaftlich thätiges Zusammenwirken zur Erreichung des gemeinschaftlichen erwünschten Zweckes entstehe. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹²⁴ Ferencz császár 1806 április 8. kelt és Stadionhoz intézett legfelsőbb kéziratában elrendeli: Zugleich aber nöthig seyn dürfte, ähnliche Vorsichts- und Beobachtungs-Einleitungen, wie sie längst der Banatischen und Slavonischen Gränze bestehen, weil sich die Unruhen leicht auch nach Bosnien und in die Herzegovina verbreiten dürften, ebenfalls zu trefen, zugleich aber dem Slavonischen und Banatischen General-Commando für alle Fälle die Weisung zu geben, auch grösseren Haufen vom Serviern, wenn sie anderst unbewaffnet herübertreten, oder die Waffen an der Gränze freywillig ablegen, die Aufnahme in so ferne zu gestatten, als keine gegründete Besorgniss entstehet, dass sie dem Staate wegen Mangel an Unterkunft und Nahrung zur Last fallen, wogegen sich die Pforte zu beschweren um so weniger einen gegründeten Anlass hätte, als auch Meine in die Turkey sich flüchtende Unterthanen von derselben nie ausgeliefert werden. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹²⁵ A szultán válaszárol s általában a meghiusult közvétetésről az 1806 május 8-án Ferencz császárhoz tett előterjesztésében Stadion gróf így nyilatkozik: Das Resultat davon ist erkenntlich aber ablehnend, unter der Äusserung, nach mehrjähriger Milde und Nachsicht endlich nicht länger mehr entstehen zu können, gegen aufrührerische Unterthanen alle Mittel anzuwenden, um selbe wieder zum Gehorsam zu bringen . . . Es ist einleuchtend, dass das Staats-Interesse Eurer Majestät sowohl um auf einer so grossen Gränzstrecke die immer mehr um sich greiffenden Unordnungen womöglich einzustellen, und dadurch allerhöchst Ihren Provinzen Sicherheit, und daraus entspringenden freyen Verkehre wieder zu verschaffen; als um dem aus der dermahligen unruhigen Lage und bey den gegenwärtigen Umständen allerdings vorauszusehenden folgenreichen fremden Einflüssen womöglich zuvorzukommen, die geschehene Einschreitung allerdings rätlich und nothwendig machte . . . Es würde demnach das Stillschweigen von Seite Eurer Majestät, in einer Sache die Allerhöchst Selbe doch in der That am Nächsten betrifft für eine absichtliche Verschlossenheit

angesehen worden seye . . . Die Ursache des Nicht-Erfolges liegt einerseits in den Hoffnungen, womit man dem Grosshern schmeichelt, durch die getroffenen innern Vorkehrungen auszulangen, andererseits in der Verlegenheit und natürlichen Abneigung sich hiebey eines auswärtigen Einflusses zu bedienen, um so mehr, als die Wahl zwischen mehrer derley Anträgen nicht anders als in einige Unentschlossenheit versetzen konnte; vielleicht auch in der politischen Absicht sich bey den gegenwärtigen gedrängten Verhältnissen zwischen Russland und Frankreich, dieser Servischen Angelegenheit als eines günstigen Vorwands zu bedienen, um sich auf einen allenthalben respectablen militärischen Fuss zu setzen. A bécsi állami levéltárban.

¹²⁶ Stadion gróf 1806 május 16-ikán kelt sürgönyében utasítja Stürmert: Euer etc. werden dem Türkischen Ministerium auf dessen letzte Äusserungen freundschaftlich erwiedern, dass der k. k. Hof seinen Grundsätzen stets getreu, sich in die innern Angelegenheiten des Ottomanischen Reichs keineswegs ungebettet zu mengen Willens sey, jedoch bey den verdrüsslichen und höchst lästigen Wirkungen auf unsre eigenen benachbarten Provinzen, so aus dem zerrütteten Zustande Serbiens fliessen . . . des dringendsten Wunsches Sich nicht erwehren könne, gedachte Unruhen ehestens beygelegt zu sehen, und unter diesen Rücksichten sowohl, als aus aufrichtig freundschaftlichen Gesinnungen für das Ottomanische Reich das Thunlichste dazu beyzutragen, sobald die Pforte selbst dazu den Augenblick und die Umstände am Günstigsten erachten wird, stets werde bereit finden lassen. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹²⁷ Stürmer jelenti 1806 június 25-ikéről (No 15. P. S. II.): Den 12. dieses liess mich der Reis Efendi . . . officiellement verständigen, wie dass der Pforte durch verlässliche Nachrichten sicher bewusst wäre, was massen die rebellischen Servianer von dem k. k. Hofe mit Lebensmitteln, Kriegsmunitionen und Officieren unterstützt, und in ihrer Aufruhr und Widerspänstigkeit gegen den rechtmässigen Monarchen bestärket würden, und dass Seine Hoheit, aus deren Munde selbst er diesen Auftrag empfangen zu haben versicherte, hierüber eine baldige und cathgorische Antwort des Allerhöchsten Hofes zu erhalten wünschte, um ihre Maassregeln darnach ergreifen zu können.

. . . Was die stäts zwischen Leichtgläubigkeit und Argwohn schwebende Pforte in ihrem einmal gefassten irrigen Wahne am Meisten zu bekräftigen schien, waren, wie ich nachhero vernahm, theils die wiederholten unächten Anzeigen des Rumili Walissi, theils der Inhalt einer unmittelbar von dem Pascha von Belgrad frisch eingelangten . . . Depêchen. Vermög letzterer nämlich, sollen die Servianer von Seite des k. k. Hofes nicht nur mit häufigen Lebensmitteln und Kriegsvorräthen, sondern sogar mit grossen Belagerungsstücken . . . versehen und durch keine geringere Anzahl als 15000 Mann k. k. regulärer Truppen, und geschickten Anführer, nebst mehreren sogenannten Cete Kaiks oder bewaffneten Tschaiken unterstützt werden. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹²⁸ Stadion sürgönye Stürmerhez 1806 július 18. P. S. Die neuerlichen Klagen des türkischen Ministeriums gegen die, unsererseits den Servianern angeblich verliehenen Unterstützungen . . . so wie die sich darauf beziehende Note des Reis Efendi, haben uns sehr befremdet; es ist äusserst auffallend, wie die Pforte bey dem schon seit Anfang der Unruhen in Servien bis zur Stunde eingehaltenen so geraden, und freundschaftlichen Benehmen des k. k. Hofes zu einer solchen ganz grundlosen Anschuldigung habe Anlass nehmen können . . . Denn wirklich nicht nur die uns zur Last gelegt werdende Unterstützung, sondern auch die angebliche Überlassung k. k. regulirter Truppen, Officiere und bewaffneter Tschajken an die Servianer sind lediglich eben so falsche, als boshaft ersonnene Gerüchte . . . Euer etc. wollen demnach sich gegen solche falsche Berichtsteller . . . nachdrücklich beschwehren und zugleich der Pforte nicht undeutlich bemerken lassen, welchen unangenehmen Eindruck bey unsern in so vielen Gelegenheiten erprobten freundschaftlichen Gesinnungen gegen den Grossherrn diese auffallende Empfänglichkeit derley falschen Gerüchten schlechterdings ohne alle Untersuchung Glauben beyzumessen, allhier hervorgebracht haben müssen, und wie sehr die diesfällige Note des Reis Efendi . . . für den Allerhöchsten Hof kränkend gewesen seye; Euer etc. wollen demnach alle diese Bemerkungen sogleich officios . . . dem Reis Efendi beyzubringen und zugleich hinzuzufügen besorgt seyn, dass Seine k. k. Majestät bey den bestehenden freundschaftlichen Verhält-

nissen mit der Pforte, den aufrührischen Unterthanen niemahls weder eine mittelbare, noch unmittelbare Unterstützung werde angedeihen lassen. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹²⁹ Merveldt gróf jelentése 1806 február 6. (Nr. 4). Le Prince (Czartoryszki) alors me parla des Serviens, me demanda quelles étoient nos idées à leur égard. Je lui dit qu'elles m'étoient inconnues, mais qu'en général j'avois toujours ouï dire, que le Gouvernement vouloit se borner à offrir ses bons offices pour près la Porte, mais ne pas se mêler directement de la querelle. Il me dit alors, qu'il pensait la situation changée en quelque façon à présent, qu'il seroit dangereux de les délaisser tout-à-fait, que Bonaparte ne manqueroit assurément à présent aucune occasion d'intriguer et d'agir, qu'il mettroit de l'intérêt à gagner ces gens-là; qu'il faudroit tâcher de les prévenir, en leur fournissant des armes, des munitions, etc. toujours en les considérant, non comme insurgés contre leur gouvernement, mais contre des agresseurs particuliers. Je lui dis que cela devenoit très difficile pour nous; que cela pourroit nous conduire à quelque querelle avec la France qui n'en vaudroit pas la peine; que la position géographique de la Russie lui permettoit à cet égard de faire bien des choses, dont nous devons nous abstenir. Il me dit que la province de l'Esclavonie ici prétoit si fort à des facilités. Je lui répondis, que de l'autre côté nous étions très voisins de la France, que par la Moldavie et la Valachie les communications aussi devenaient faciles pour la Russie, qu'au reste je l'annoncerai à ma Cour. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹³⁰ Stadion gróf megküldvén Merveldtnek a közvetítésre vonatkozó okmányokat, az orosz kormányval való közlés végett, így ír 1806 márczius 24-ikén kelt sürgönyében: La possession que le Royaume d'Italie a prise depuis de la Dalmatie Vénitienne, et l'influence que la France a regagnée sur le Divan a rendu cet objet doublement important (t. i. a szerb mozgalom lecsillapítását) . . . Nous n'avons pas suivi le point de vue que vous avez établi à ce sujet dans les dernières conversations avec Monsieur le Prince de Czartoryski. Notre position est trop délicate pour avoir pu prendre sur nous de fournir aux insurgés des secours d'armes, munitions etc. que la Porte n'aurait pu regarder que comme une hostilité contre elle; et

que les agens français auraient du moins fait valoir ainsi à Constantinople.... Loin donc d'en venir à un état de choses que nous devons souhaiter, nous aurions augmenté le danger de notre situation, et nous aurions ainsi appelé près de nous les forces françaises qu'il s'agit de tenir éloignées.

En prenant le parti que nous avons choisi, qui est d'ailleurs celui de l'impartialité et de la justice, nous avons du moins évité cet inconvénient ; il n'est pas à croire d'ailleurs que les effets de la démarche que nous venons de faire puisse mener assez tôt à un résultat pour que la Porte en profite pour se renforcer de quelqu'autre côté. Au contraire il est à supposer que l'état d'incertitude dans lequel cette négociation avec ses sujets... la tiendra pendant assez longtems, l'obligera d'y tenir une partie de ses forces... J'ajouterai encore que nous sommes allés d'autant plus en avant dans l'exécution des mesures susdites, que l'objet devenait fort pressant, et que la détermination que nous y avons suivie, nous a semblée entièrement d'accord avec les idées que Monsieur le Prince de Czartoryski nous avait confiées dans ses premières conversations avec nous. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹³¹ Merveldt gróf jelenti 1806 április 10-ikén (ad Nr. 20) : Le Prince Czartoryski ne m'a pas paru content de la résolution adoptée par Sa Majesté au sujet des troubles de la Servie ; qu'on désireroit plutôt nourrir ici qu'étouffer, vu la proximité sous laquelle on considère l'éclat d'une guerre avec la Porte. Les raisonnemens du Ministre en général sur cet objet se sont réduits à prouver l'impossibilité dans laquelle se trouveraient les Serviens de résister à une armée Ottomane, qui dans ce moment marchoit sur les insurgés ; qu'il étoit bien différent de battre des partis envoyés par quelques Pachas, et résister à une armée ; que finir ces troubles étoit se priver d'une aide principale, si la guerre éclatait, tandis qu'à présent on les trouveroit écrasés. Je me suis borné à relever l'inhabilité constatée des Turcs à apaiser aucune révolte, pour prouver que dans tous les cas rien n'étoit perdu. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹³² Stadion utasítása Merveldthez 1806 június 26. (Nr. 4.) A juger de quelques conversations que j'ai eues avec monsieur d'Oubril, il me reste des craintes, que ce que j'ai eu l'honneur de vous écrire sur le point de vue dont nous envisageons les

affaires de la Porte Ottomane et surtout la guerre intestine avec les Serviens, n'ait pas été saisie par le cabinet de Saint-Pétersbourg dans le sens que j'avais voulu lui donner. Il me semble que la conduite que tient le ministère Ottoman depuis la paix de Présbourg et surtout l'influence que la France s'efforce de gagner sur le Divan, demandent une attention et une surveillance très particulière ; et l'attitude imposante et même guerrière que la Russie a prise dans ces circonstances doit être regardée comme la mesure la plus salutaire qu'elle pouvait adopter. Mais ces précautions mêmes la mettent dans le cas de ne pas devoir se presser dans l'exécution et d'attendre l'époque où elle deviendra indispensable. L'envoi de Sebastiani à Constantinople paroît indiquer, que la France veut donner une nouvelle activité à ses intrigues auprès de la Porte Ottomane. Ce système d'intrigue cependant demande de la part de la Russie plutôt de la surveillance qu'un éclat prématuré qui en hâterait les effets au lieu de les arrêter . . . Depuis nos dernières démarches à Constantinople nous n'avons plus rien fait dans cette affaire, et nous continuons à garder la plus stricte neutralité, ne donnant aucun aide aux insurgés, mais ne leur refusant également point l'asyle dans nos provinces frontières, dès qu'ils y passent sans être armés en guerre. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹³³ Merveldt gróf jelenti 1806 július 29. (No 33. Apostille). Le Baron (t. i. Budberg) a déclaré ces jours-ci à des personnes autorisés à lui demander ses projets, qu'on ne pouvoit s'entendre éventuellement avec l'Autriche au sujet de la Porte ; que les Français ne la laisseraient jamais agir d'après ses propres vues. Le Ministre a fait sousentendre, qu'il falloit plutôt s'attendre à nous voir en opposition ; . . . protestant toujours du désir de la Russie de rester en bonne intelligence avec les Turcs. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹³⁴ Bogdanovics : Istorija czarsztvovanja stb. II. 126. 1.

¹³⁷ Merveldt gróf 1806 október 10. kelt jelentésében (Nr. 42) következőképen szól : Peu de jours après monsieur Pozzo di Borgo qui a gagné toute la confiance du Ministre des affaires étrangères . . . me fit une visite, et . . . me répéta les nouvelles qu'on avait ici sur l'influence que prenoit Sebastiani sur le Divan, et s'attacha à me prouver la nécessité où l'on seroit sous peu de prendre un parti relativement à cet empire et ses

possessions européennes . . . Après quelques détours, monsieur Pozzo me demanda, ce que l'Autriche pourrait demander dans un partage éventuel de la Turquie européenne ? Je lui répliquai, qu'on étoit trop éloigné à Vienne de toute idée de partage, pour que jamais j'ai pu rien pénétrer de positif sur cet objet que moi-même je considérerois comme un grand malheur ; mais qu'en cas de partage, à Vienne comme ailleurs, on ne pouvait avoir qu'une opinion : c'étoit d'obtenir le plus que possible.

Après quelques essais pour me faire expliquer d'une manière plus positive . . . monsieur Pozzo me dit, qu'il avoit acquis la notion certaine, que la Russie étoit décidée sur les Turcs, a Moldavie et la Valachie ; qu'elle ne vouloit pas les chasser de l'Europe, mais réduire leur influence, et surtout délivrer des pays auxquels elle avoit assuré sa protection ; qu'il étoit certain qu'elle verroit non seulement avec plaisir l'Autriche occuper la Servie, la Bosnie et la Croatie turque, mais qu'elle se chargeroit même de les prendre pour elle, afin de ne pas la compromettre vis-à-vis de la France. Je pus répondre avec vérité, que rien ne me paroissoit plus naturel, que de voir la Russie songer à ce qui conviendrait à l'Autriche dans un partage qu'elle ne sauroit entreprendre sans son aveu ; que quant à une occupation par les troupes russes d'un pays qui nous étoit destiné, nous avons assez de l'essai fait à Cattaro pour nous persuader de la peine qu'avoit la Russie de se désaisir de ce qu'une fois elle avoit occupé, et pour nous convaincre qu'il valoit mieux occuper nous même ce dont nous voulions rester les maîtres sans contestation ; que sans connaître les intentions de notre auguste maître, il y auroit à mon avis, bien des considérations à faire, en songeant aux pays qui devoient tomber en partage à l'Autriche dans une supposition pareille, mais surtout celle d'étendre le moins que possible notre frontière vis-à-vis de la Russie, et de la choisir militairement, que sous ce point de vue il lui faudroit un appui et une barrière naturelle, qu'en Moldavie Chotzin, en Valachie la rive orientale de l'Allute jusqu'à son embouchure dans le Danube pouvoient seuls nous offrir. Que vis-à-vis des Turcs, la Servie également ne nous offroit rien qui garantisse notre frontière, qu'il faudroit aller chercher cette frontière en Bulgarie et en Romélie, mais qu'il n'étoit pas tems de songer à

toutes ces choses-là ; qu'il s'agissoit de défendre ses foyers etc. Monsieur Pozzo s'étendit pendant longtems encore sur les avantages d'un tel partage, et me dit en me quittant qu'il étoit très fâché que je sois si prévenu contre cette idée parce qu'il se feroit fort de faire accorder à l'Autriche, tout ce qu'elle auroit pû désirer.

Peu de jours après, cet Émissaire revint à la charge en ajoutant, qu'il verroit monsieur de Budberg le lendemain, que si je voulois énoncer un voeu quelconque sur cet objet, il étoit certain de l'obtenir. Je me bornai à le remercier en me retranchant derrière mon ignorance des vues de notre cabinet, que je savais tendre à maintenir aussi longtems que possible l'intégrité des possessions de la Porte, et la nécessité d'écarter présentement toute idée d'agrandissement sur toute autre Puissance que la France. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹³⁸ Merveldt gróf következőkép ír 1806 december 25-ikén kelt jelentésében (Nr. 53) : L'Empereur... nous soupçonne fortement d'être en relation avec la France. On ne peut se cacher, qu'une alliance de cette nature mettroit la Russie hors de l'Europe et que dans le cas d'une guerre avec la France la Pologne restituée avec les modifications nécessaires, délivreroit l'Autriche d'un voisinage qui pourroit lui devenir dangereux, assureroit l'existence de la Turquie et ainsi la tranquillité des provinces méridionales de la Monarchie. Votre Excellence se sera convaincu Elle-même qu'on n'aime et n'estime guère l'Autriche ici à commencer par le Souverain, et c'est l'idée de notre dépendance qui alimente un genre d'intérêt pour nous. Elle aura remarqué, que notre existence et notre indépendance n'intéresse la Russie que comme boulevard contre la France ou comme levier vis-à-vis de la Porte Ottomane. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹³⁹ Stadion gróf azon előterjesztésében, melyet Ferencz császár számára a Pozzo di Borgoval folytatott beszélgetésről 1806 december 20-ikán szerkesztett, előrebocsátván, hogy az orosz küldött előtt kifejté mindazon okokat, melyek a császárt a semlegesség elvének szigorú követésére indítják, így folytatja : ich fand hier die Gelegenheit besonders gelten zu machen. wie sehr das Benehmen des Petersburger Hofes in der Angelegenheit von Cattaro, seine kriegerischen Schritte gegen

die Pforte, und die schwachen Vorkehrungen, die er gegen die französischen Heere getroffen habe, eben jetzt unsern ohnehin kritischen Standpunkt erschweren. Unter solchen Umständen, fuhr ich fort, werde er sich selbst überzeugen, dass wir für gegenwärtig in die Anträge des Kaisers Alexander nicht eingehen könnten, ohne die Existenz der Monarchie fruchtlos auf das Spiel zu setzen. Eben so wenig aber seyen Eure Majestät im Stande, sich auf Concertationen oder Conventionen für die Zukunft einzulassen; dergleichen Übereinkünfte würden doch nur auf hypothetischen Sätzen beruhen, deren Realisirung nicht mit irgend einer Wahrscheinlichkeit vorausgesehen werden könnte, und welche übrigens mit jeder Stunde wesentlichen Änderungen ausgesetzt seyen; während dem Eure Majestät sich es in Folge der gegenwärtigen Verhältnisse der österreichischen Staaten zum unverbrüchlichen Gesetz gemacht hätten, Ihr politisches Benehmen nicht auf Voraussetzungen, sondern einzig auf die wirkliche Lage der Dinge zu gründen.

Herr Pozzo hörte mich ruhig an, und machte keine directe Einwendung gegen meine Erklärung. Nur liess er, indem er sie seinem Hofe einzuberichten versprach, einige Worte fallen, um mir zu verstehen zu geben, dass der Kaiser Alexander, wenn er sich nun ganz allein gegen Frankreich stehend und von allen andern Mächten verlassen sehen sollte, sich endlich bewogen finden könnte, zu Negotiationen mit Napoleon die Hand zu biethen, welche alsdann für Österreich nicht vortheilhaft ausfallen dürften. — Ezen előterjesztésre Ferencz császár a következőket jegyezte meg: Dient zur Wissenschaft, und zeigt diese Unterredung wie wichtig es seye zu verhindern, dass nicht etwa gar Russland und Frankreich durch eine Negotiation, zu unserem Schaden einig werden. Meghagyja azután, hogy Vincent tábornok Párisba küldessék, hogy Napoleont orosz részről jövő ilynemű ajánlatok elfogadásáról minden áron lebeszélni igyekezzék. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁴⁰ Merveldt gróf jelenti 1806 november 8-ikáról (Apostille ad Nr. 46): Le Baron de Budberg a assuré le Ministre de Naples que... l'Empereur de Russie entretenoit des relations avec les insurgés de la Servie, qui lui assuroit la coopération de ces peuples contre les Turcs... Il n'en paroît pas moins probable qu'il (t. i. a czár) songe à nourrir et étendre l'insurrection des

sujets de la Porte du culte grec, qu'il compte étayer ses opérations de guerre des moyens militaires de ces insurgés, et que ces relations le rendront sous peu maître de toute la Turquie européenne et de toutes les provinces limitrophes de l'Autriche, depuis la Prusse orientale jusqu'à la mer Adriatique. Cette situation peut-elle se comporter avec la sûreté, l'indépendance de l'Autriche, la possession même de ses provinces peuplées de religionnaires grecs ? Quels sont les moyens pour arrêter cette extension extrême et subite du pouvoir d'un Empire sans principe de gouvernement civilisé qu'à moitié ?

És deczember 12-ikén (Nr. 51) Ypsilanti elutazásáról Bukarestre ezen megjegyzéssel tesz jelentést : Le Prince Ypsilanti est parti pour Buccarest ; on ne peut se cacher que c'est un gouverneur russe dans cette province ; ce Hospodar a été traité ici (t. i. Szent-Pétervárott) avec les honneurs qu'on n'accorde ordinairement qu'aux Princes régnans. A bécsi állami titkos levél-tárban.

¹⁴¹ Budbergnek Merveldt gróf felszólítására 1806 november 14-ikén adott válaszából a következő helyeket emeljük ki : Cet office (t. i. a november 4-iki körjegyzék) contenoit des déclarations, dans lesquelles la Cour de Vienne, participant plus directement qu'aucune autre aux intérêts qu'il concerne, pouvoit aussi reconnoître l'intention de la tranquilliser plus particulièrement que tout autre, et Sa Majesté Impériale pouvoit se flatter, que non seulement sa modération envers la Turquie, mais encore ses ménagements pour les intérêts et la conve-nance de son auguste Allié, se trouvoient suffisamment manifestés dans le passage suivant de la dite note : „L'intention de S. M. I. n'est pas de se prévaloir de ses forces pour la destruction de la Porte, mais de la ramener par le seul moyen efficace qui existe, aux principes dont elle s'est écartée contre ses intérêts et ses engagements, et de prendre ses précautions pour se mettre à l'abri d'une seconde défection dans la crise dangereuse, où l'Europe se trouve actuellement etc.“

Indépendamment des assurances réitérées, que le soussigné s'est fait un devoir de donner verbalement dans toutes les occasions à S. E. monsieur l'Ambassadeur de S. M. I. et R., la Cour de Vienne pouvoit trouver un motif bien puissant de s'en reposer sur la modération de l'Empereur à l'égard des Turcs, dans le souvenir de

toute la conduite que S. M. I. n'a cessé d'opposer à la longue progression de procédés offensifs et d'outrages que la Porte s'est permise envers la Russie, et qui depuis longtems avait donné à l'Empereur le droit de se prévaloir de la grande supériorité de ses forces sur celles des Turcs. Aucun appel de conquêtes n'a pu l'engager à en faire usage malgré toute la justice de ses réclamations, et malgré la faveur des circonstances. Un exemple aussi évident du désintéressement de l'Empereur étoit bien fait pour rassurer la Cour de Vienne sur l'avenir et lui faire ajouter foi à l'assurance qui lui a été donnée par la note circulaire du 23 octobre (november 4. u. n. szerint) que l'occupation des principautés de Moldavie et de Vallachie n'est, malgré les offenses multipliées des Turcs, nullement l'effet du ressentiment qu'elles méritent, ni la réalisation d'un projet d'agrandissement... Malgré tant de raisons que l'Empereur a de compter sur la confiance de son auguste Ami et Allié, dans la pureté de ses vues, S. M. I. néanmoins ne voulant lui laisser aucune ombre de doute à cet égard, a ordonné au soussigné de déclarer formellement à S. E. monsieur l'Ambassadeur Comte de Merveldt, que l'occupation de la Moldavie et de la Vallachie, étant motivée par la nécessité d'obtenir de la Porte la réparation des griefs qu'elle a donnés à la Russie et son retour à un système dont ses engagements ne lui permettoient pas de s'écarter, cette mesure cessera dès que la Russie aura obtenu sur ces différents objets la juste satisfaction qu'elle est en droit d'attendre, ainsi qu'une garantie suffisante pour l'avenir. A bécsi állami titkos levéltárban. Merveldt jelentése 1806 nov. 23.

¹⁴² A konstantinápolyi osztrák követség élénk levelezést folytatott ezen élelmezési ügy végett, nem csak a bécsi kormánylyal, de a szlavóniai és bánáti katonai parancsnokságokkal is. Az ide vonatkozó okiratok azonban nem bírnak különös érdekkal, ennélfogva bátran mellőzhetjük azokat.

¹⁴³ Karagyorgye és a senatus Ferencz császárhoz intézett folyamodványai 1806 november 15-én és 20-ikán keltek. Stadion gróf 1806 deczember 22-én és 1807 január 5-én kelt előterjesztéseiben a császárhoz, így nyilatkozik e folyamodványokról: Über die . . . zwei Bittschriften des servischen Insurgenten Oberhauptes, Czerni Georgie, . . . beeile ich mich E. M.

mein unmassgebliches Gutachten . . . dahin zu erstatten, dass dieses Gesuch bei den gegenwärtigen Zeitumständen in Gemässheit der bestehenden Grundsätze abgelehnt; Bittsteller jedoch hierüber in schonenden und freundschaftlichen Ausdrücken beschieden werden dürfte, damit diese abschlägige Antwort nicht den Anschein eines üblen Willens des allerhöchsten Hofes gegen die Servianer gewinne. — Majd tovább jelenti, hogy a szerb ügynökkel (Gágics Jeremiás volt ez), ki a folyamodványokat átadta volt, tudatá: dass nach dem letzten Vorgang auf der Kriegs-Insel bei Belgrad von einer Ausfuhrs-Bewilligung zu Gunsten der Servier keine Rede seyn könne, und sie durch ein so offenbar feindseliges Benehmen E. M. selbst in die Unmöglichkeit gesetzt haben hierin irgend eine Nachsicht eintreten zu lassen. — Karagyorgye, kire nézve az élelmi szerek szállításának tilalma a lehető legalkalmatlanabb volt, már 1807 január 18-án ismét egy folyamodványt intézett a császárhoz, melyben azzal mentegeti magát, hogy a szerb táborba átszökött törökök a kérdéses szigetet a szultán tulajdonának mondták s csak ezen állítás által felbátorítva merték azt a fölkelők megszállani, de rögtön elhagyták, a mint értésökre esett, hogy a sziget a császár birtokaihoz tartozik.

¹⁴⁴ Napoleon 1806 december 1-jén így ír Szelim szultánhoz: Mes armées sont sur la Vistule et Varsovie est en mon pouvoir. La Pologne prussienne et russe se lève et forme ses armées pour reconquérir son indépendance. C'est le moment de reconquérir la tienne. Chasse les hospodars rebelles, que la plus injuste violence t'a obligé de rétablir au mépris de ton firman qui les avait déclarés traîtres. Remets en place tes vrais serviteurs, et les hospodars de ton choix. N'accorde pas aux Serviens ces concessions qu'ils te demandent les armes à la main. Fais marcher tes troupes sur Choczim: tu n'as plus rien à craindre de la Russie. Testa: Recueil des Traités stb. II. k. 284 l.

¹⁴⁷ B. Duka jelentése Károly főherceghez 1806. szept. 19. Fehértemplom. Bécs, Hadi Lev. 83/181. A szerbek alexieveci diadala után, Belgrád környékét kivéve, csend állott be a hadműveletekben s a bánáti határörvidéken nem kellett tartani attól, hogy a szerb felkelés miatt nagyobb számú figyelő csa-

pat foglaljon ott állást osztrák részről. Midőn Duka altábornagy 1806 szept. 14. a vesztegzárlati sorompókat vizsgálta, a szerb metropolita s Bósa, a szerb szövet tagja felkeresték. Midőn az altábornagy szemökre vetette a szerb felkelők kihívó magaviseletét, ezek azzal mentegetődztek, hogy a nép fegyelmetlen s állítólag elfogott levelek tartalmából következtetve abban a hitben van, hogy Perretich ezredes, a kordonparancsnok, a törököknek kedvezett. B. Duka erélyes intései következtében megigérték, hogy Karagyorgyenél s a senatusnál parancsot fognak kieszközölni, melynek értelmében a határ megsértése erélyesen megtiltassék. Leginkább bántotta b. Dukát Szeracsin Sztojko ó-orsovai kereskedő ügye, kit a szerb felkelők június 8. és 9. elfogtak, s noha három nap múlva az altábornagy felszólalására elbocsátották, holmiját s pénzét megtartották, azt állítván, hogy ezek török holmik, lévén Sztojko az ő kémjük.

Ez az önfejű, bizalmatlan magatartás nyilatkozik meg báró Duka útja további folyamán is. A bécsi udvartól s a császártól csak védelmet kívánnak, de egyelőre magok igazítják el dolgaikat. Bizalmas úton egy Pancsován gyógykezelt grotzkai sebesült befolyásos szerbtől megtudta, hogy a portával abban az irányban indult meg a tárgyalás, hogy idegen befolyás nélkül választhassanak magoknak fejedelmet, továbbá, hogy törökök ne tartózkodhassanak szerb területen s hogy e tekintetben az orosz és az osztrák udvar vállaljon kezességet. Ennek ellenében hajlandók, az eddigi 800 erszény arany helyett 1050 erszény aranyat fizetni s pusztán ennek kézhezvétele céljából egy török császári biztos két hivatalnokkal Belgrádba jöhet.

A szultán e feltételekre állítólag ráállott, de környezete azzal érvelt, hogyha azokat elfogadja, majd a bosnyákok is hasonlót követelnek. Azonfelül a moldvai hoszpodár fia, ki szerb fejedelem akar lenni, s már kétszer is felkinálkozott a szövetnek, de nem kellett, mert attól tartottak, hogy görög létére idegeneket akar a tanácsba vinni, megakadályozta a kiegyezést.

A szerbek jelenleg az oroszokra hallgatnak, mert az orosz udvar pénzzel, noha nem sokkal, — 3—4 hónappal ezelőtt 15 ezer arannyal — s jó tanácssal segízi őket. A konstantinápolyi orosz nagykövet s néhány köztük lévő orosz tiszt

váltig egyességre s kitartásra intik őket s azt fejtegetik, hogy a nagy távolság miatt most nem lehetnek segedelmökre, de alkalomadtán megszerezik szabadságokat, ha állhatatosak maradnak.

A szerb felkelés kezdetén a Száván túlról szereztek fegyvert, töltést és ágyúkat is, de most már bővében vannak a municzióknak. A mi a felkelők számát illeti, 30—35 ezer fegyveresnél nincs több. A török üldözés következtében azonban egyéb tartományokból is csatlakoznak hozzájuk, így Karagyogye 5000 bulgárnak adatott fegyvert s a kresalik — zsoldos lovasok — közül is hozzájuk állott vagy 70 ruméliai és maczedon keresztyén.

Bosznia felől nem tartanak veszedelemtől, mert azt vélik hogy az ottani kormányzó pasa a görög püspökök befolyása alatt áll s a Drina felől csak színleg, — hogy a gyanú elkerülése végett valamit tenni látszassék, — kisebb kapitányokkal támadtatja őket. A montenegrói püspök is segélyt ígért, mihelyt béke lesz a francziákkal. Két tervet hozott javaslatba. Az egyik, hogy ó-szerb területen foglalkoztatják a kormányzó pasát, vagy pedig azon esetre, ha a szerbek Boszniát akarják megtámadni, a montenegróiak a török hadi erő megosztására egy diverziót tesznek Albániába s Boszniába. A szerbek az első terv mellett nyilatkoztak, mert Bosznia ellen nincs szándékokban támadólag fellépni. Bizonyos, hogy a szerbek apránként erőre kaptak, minthogy a porta tervtelenül járt el velök szemben s hallatlanul üldözték a keresztyéneket, ezek a szerb felkelést kezdik a magokénak tekinteni. Ha a szerbek esetleg Belgrádot hatalmukba tudnák keríteni, félni lehet, hogy az összes keresztyének föllázadnak.

¹⁴⁸ Stadion gróf a császárhoz intézett 1807 január 16-án kelt előterjesztésében: In der mir von dem Herrn Erzherzoge Generalissimus gestern zugefertigten . . . Note wird darauf angetragen, bei Eurer Majestät um die Allerhöchste Genehmigung einzuschreiten, die Stadt und Festung Belgrad sogleich mit der Erklärung in Besitz zu nehmen, dass selbe nach hergestellter Ruhe in den türkischen Gränz-Provinzen wieder an die Pforte zurückgegeben werden soll, damit auf solche Art gedachte Festung nicht in den Händen der Servier oder der Russen ein Waffenplatz werde, um weitaussehende, dem Inter-

resse der Monarchie in einem hohen Grade zuwiderstrebende Unternehmungen zu erleichtern. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁴⁹ Merveldt gróf irja 1807 márczius 3-án kelt jelentésében: D'après des notions, dont je ne puis garantir l'authenticité, la Russie doit avoir fait aux Serviens la proposition, de mettre des troupes Russes en garnison à Belgrade. A bécsi állami titkos levéltárban. Merveldt gróf értesítése kétségkívül alapos volt, a mi magát a megszállást mint tervet illeté, de ekkor még ajánlat nem tétetett a szerbeknek. Ennek első nyomait csak Paulucci küldetésében találjuk föl, mely pár hónappal később következett be. Igen valószínű, hogy a Merveldt által közölt hír Paulucci utasításaiból merítettet, a nélkül, hogy azokról az osztrák követnek egyébként tudomása lett volna.

¹⁵⁰ Stadion gróf a 148. jegyzetben idézett jelentésében, kijelentvén, hogy a megszállási tervnek katonai eshetőségeit nem vitatván csak annyit jegyez meg, hogy úgy a várban, mint a határ hosszában kellő védelmi intézkedéseket kellene életbe léptetni: um sie (t. i. a határt) gegen einen später wahrscheinlich werdenden Angriff von Seite der Russen und der Servier, oder der Pforte mit gehöriger Kraft soutenir zu können, und nicht den einmal schon geschenehen Schritt wieder zurücknehmen zu müssen. Ich werde aber zur Aufstellung dieser Fragen dadurch bewogen, dass weder in der Note des Herrn Erzherzogs Generalissimus noch in dem Bericht des FML. Geneyne . . . etwas vorkömmt, was die Vermuthung bestätigte, dass von Seite der Servier eine Besetzung Belgrads durch E. M. Truppen gewünscht, oder auch nur mit Gleichgiltigkeit werde angesehen werden, und noch weniger, dass der türkische Pascha darüber nicht seine unmittelbare Klage an das türkische Ministerium bringen würde, worüber doch meines Erachtens höchst nothwendig wäre, sich vorläufig eine Gewissheit zu verschaffen . . . A politikai szempontokat illetőleg Stadion következőkép nyilatkozik: Was nun . . . die . . . für die auswärtigen Verhältnisse der Monarchie entstehenden Folgen betrifft, sind die dabei vorzüglich in Betrachtung kommenden Mächte, die Pforte, Russland und Napoleon . . . (Es) kann doch nicht in Abrede gestellt werden, dass wenn der Schritt ohne ihr (t. i. a portának) Vorwissen und Beistimmung geschieht, die Versicherung, dass die durch

E. M. Truppen besetzte Festung nach hergestellter Ruhe wieder herausgegeben werden soll, die Hauptsache . . . nicht ändert, die Handlung eine feindselige Handlung bleibt, und Österreich von dieser Seite in den Stand des Krieges versetzt, welchen dann auch zu behaupten man in Verfassung seyn muss . . . Dass durch die gewaltsame Besetzung der Festung Belgrad bei dem Petersburger Kabinet ein äusserst unangenehmer, das noch bestehende Vertrauen sehr schwächender, wo nicht vernichtender Eindruck bewirkt würde, bedarf wohl kaum eines Beweises, sowenig, als dass es dem Interesse E. M. Staaten gemäss ist, dieses Vertrauen nicht ganz zu verscheuchen, und hiedurch vielleicht den sehnlichsten Wunsch des Kaisers Napoleon zu befördern, dem daran gelegen seyn muss, Österreich auch die entfernteste Hoffnung zu benehmen, sich je im Augenblicke der Gefahr an irgend einen Alliierten anschliessen zu können. Ist es denn aber in militärischer Rücksicht auch ausgemacht, dass durch die Besetzung von Belgrad allein dem weiteren Vorrücken der Russen, wenn dieses in ihrem Plane liegt, wirklich Einhalt gethan werden kann? . . . Kaiser Napoleon . . . könnte den Schritt der Besetzung Belgrads unter einem zweifachen . . . Gesichtspunkte betrachten oder gegen uns benützen: Entweder als eine Folge eines geheimen Einverständnisses mit Russland, und als die Einleitung zur Realisirung alter, zwischen beiden Höfen verabredeter auf die Zernichtung des Ottomanischen Reiches abzielender Projekte, oder aber wenn das Petersburger Kabinet seinen Missmuth zu laut werden liesse, als eine erwünschte Gelegenheit um uns mit diesem Kabinet vollends zu entzweien . . . so dass nach meinem Dafürhalten in jedem Falle ein neuer, weitaussehender Kriegsstand für Österreich die gewisseste unmittelbare Folge wäre, und dass unsere ohnehin, nach der letzten Darstellung des Herrn Erzherzogs Generalissimus, in Rücksicht schneller und ausgiebiger Verteidigungsmittel so bedenkliche Lage, nur noch verwickelter und noch bedenklicher würde, weil dann auch jener Theil der Gränze der Monarchie, welcher bisher wegen des mit der Pforte bestehenden Friedens keine besondere militärische Besetzung nöthig zu haben vorausgesetzt wurde, gedeckt werden müsste, und uns somit um so weniger bereite Mittel bleiben würden, um auf der Seite, wo uns die grösste und augenblickliche

Gefahr bedroht nothigenfalls einen irgend ergiebigen Widerstand leisten zu können... Es gieng daher mein allerunterthänigstes Gutachten dahin: Wenigstens vor ihrem (t. i. a. Varsóba Napoleonhoz küldött osztrák megbizott Vincent tábornok jelentéseinek) Eintreffen keinen entscheidenden Entschluss zu fassen, sondern sich einweilen zu beschränken dass dem... FML. Geneyne... als Weisung gegeben würde, er habe den Czerni Georgi und den übrigen Servischen Häuptern freundschaftlich... von Neuem die Intervention zu völliger Beylegung ihrer Streitigkeiten mit der Pforte anzubiethen, dabei aber zu bedeuten, dass E. M. als erste Bedingung... verlangen, dass sie sich unterdessen gegen den in Belgrad commandirenden Pascha friedlich betragen... Zu gleicher Zeit hatte FML. Geneyne dem Pascha in Belgrad... auch noch weiterhin thunlichst an Händen zu gehen, und überhaupt die Sache dahin einzuleiten, dass er immer zwischen beiden Theilen die Hand im Spiele, und auf die weitere Leitung der Unterhandlungen stäts einen entscheidenden Einfluss behalte, und es mit keinem Theile verderbe. — Ferencz császár a következő határozattal fogadta el Stadion előterjesztését: Da wir uns nun vermög unserer politischen Laage in dem Falle befinden, weit entfernt neue Händel suchen zu wollen, unsere ganze Aufmerksamkeit nur auf eine Seite zu richten, so wie auch alle unsere Kräfte für eben diese Seite disponible behalten zu müssen, so wäre alles hiemit nicht übereinstimmende, also eine Besitznahme von Belgrad, von deren Erfolg wir nicht einmal die Gewissheit haben, in diesem Augenblick zweckwidrig. A bécsi állami titkos leváltárban.

¹⁵¹ Stadion grófnak 1807 január 18. kelt előterjesztésére, melyben a császártól fölhatalmazást kér, hogy a megszállást illetőleg úgy a fölkelők, mint a pasa szándékait kipuhathatassa, azt látszik bizonyítani, hogy e lépést a külügyminister Károly főherczeg unszolására tevő, mert nem valószínű, hogy Stadion gróf ki, mint láttuk, két nappal előbb már ellentétes irányban nyilatkozott volt, önelhatározásából ismét fölkarolta volna a tervet,

¹⁵³ Thiers: Histoire du Consulat et de l'Empire VII. k. 459—464. l. — Springer: Geschichte Österreichs I. k. 83 l. — Stadion gróf a császárhoz intézett 1817 január 23. kelt előterjesztésében

megjegyzí: Von der Idee wegen Belgrad erklärten Seine Kaiserliche Hoheit seit den von dem General Vincent aus Warschau eingelangten Berichten gänzlich abgehen zu wollen, und somit nicht weiter nöthig zu finden hierüber etwas an das Slavonische General-Kommando zu erlassen. Ferencz császár határozotában így nyilatkozik e tárgyról: Wegen Belgrad bin ich froh, dass gedachter mein Bruder von seiner Idee abgegangen ist. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁵⁴ Stadion gróf Stürmerhez intézett 1807 márczius 17. kelt jegyzékében így ír: Le système d'une stricte neutralité, que l'Autriche avoit adopté au moment, où la guerre éclata entre la France et la Porte, n'a pas empêché de sentir vivement les inconvénients attachés à un état pénible des choses produit par la prolongation et surtout par la proximité du théâtre des opérations militaires . . . C'est pour les mêmes raisons qu'elle n'a pu voir dans la rupture malheureusement survenue entre la Russie et la Porte qu'un nouveau motif pour redoubler ses soins d'en prévenir les suites, et d'arrêter, s'il est possible, l'extension ultérieure de ce fléau destructeur. Nous nous sommes à cet effet particulièrement attachés à sonder les véritables dispositions du cabinet de St-Pétersbourg . . . Le ministère russe nous a fait entendre que l'Empereur Alexandre n'avait pas pu voir avec indifférence l'infraction des stipulations les plus sacrées, que la Porte s'étoit permise, et la formation d'une armée de réserve turque dans un temps, où la Russie se trouvoit en guerre ouverte avec la France: mais que néanmoins ce Souverain ne demande rien, que le rétablissement de ses anciens rapports avec la Porte, d'après les traités existants, et que dans ce cas il seroit entièrement d'accord de retirer ses troupes du territoire turque, en laissant la Porte dans la possession entière de tous les pays et droits, que la dernière paix avec la Russie lui avoit assurés. Vous vous bornerez pour le moment à ~~en~~ informer verbalement celui des Ministres Ottomans qui par sa position et par ses sentiments personels vous paroîtra le plus à même pour en faire un bon usage, en évitant soigneusement tout ce qui pourroit donner à cette ouverture l'air d'une démarche officielle; et comme malgré le secret qui vous aura été promis, il se pourroit pourtant que dans l'intimité qui règne actuellement entre la Porte et la France, M. le Général

Sebastiani en eût connaissance, il seroit dans ce cas préférable, qu'il en fût prévenu par Vous même en des termes très généraux. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁵⁵ Stadion gróf 1807 márczius 3. igy ír Stürmernek: L'inquiétude que la Porte a montrée au sujet de la dislocation actuelle de nos troupes... ne peut avoir aucun fondement. La manière dont les troupes se trouvent distribuées dans la Monarchie, doit la rassurer sur les intentions de notre auguste Souverain à son égard... elle doit d'ailleurs avoir été tranquillisée... par les déclarations que Vous avez été chargé de faire, de la détermination de notre auguste maître, d'observer la plus stricte neutralité dans la guerre, qui malheureusement vient d'éclater entre la Russie et la Porte. La paix étant le premier besoin de la Monarchie, S. M. n'a d'autre but, que d'en assurer les bénédictions à ses sujets, et il se trouvera heureux si à la suite de ce principe, qu'il est intentionné d'observer scrupuleusement, il se verra dans le cas, de pouvoir contribuer le plus tôt possible au retour de la tranquillité générale. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁵⁶ Stadion gróf 1807, május 19. kelt, Stürmerhez intézett jegyzékében igy szól: Pour ce qui est des Serviens, si après tout ce qui a été fait de notre côté, la Porte continue à se refuser à l'évidence, et à croire plutôt à une secrète collusion avec ces rebelles, en ne nous sachant pas le moindre gré de la fermeture de nos frontières, il n'y aura pas de raison pour laisser subsister cette dernière mesure au grand préjudice de notre commerce, et tout ayant été dit à cet égard; vous voudrez bien Monsieur l'Internonce vous abstenir pour l'avenir de toute justification ultérieure aussi inutile, à ce paroit que peu convenable, à la dignité d'une grande cour. — És junius 2 igy ír: Quant... aux soupçons odieux et toujours renaissants comme si nous soutenions secrettement les insurgés de la Servie, M. Tipaldo s'est présenté presque en même temps chez moi, pour me donner lecture d'une dépêche de sa Cour, conçue à peu près dans le même sens et rédigée dans des termes très peu convenables. Je lui ai dit, que le ton, dans lequel elle était écrite, ne me permettant pas d'y faire une réponse quelconque, je me bornerois à lui observer, que S. M. avoit fait à cet égard ce qu'on a pu exiger d'Elle d'après les

liens d'amitié et de bon voisinage existants entre les deux cours . . . Vous avez vous même relevé, Monsieur, dans la conférence avec le Reis-Effendi, que la circonstance, qu'il y a en ce moment des canons aux armes de l'Autriche dans les batteries de Constantinople, ne sauroit point servir d'argument pour prouver que ces canons ont été récemment fournis par notre cour. J'ai dit la même chose à M. Tiplado, et que puisque les Serviens se sont emparés d'une artillerie nombreuse dans les places fortes qu'ils occupent en ce moment, il se peut très bien qu'il y ait eu quelque ancien canon Autrichien entremêlé : la chose acquiert un nouveau degré de probabilité, puisqu'on dit que ces canons portent les armes de notre cour, l'usage de les placer sur les pièces ayant été supprimé dans toutes nos fonderies depuis nombre d'années. Quel moyen y a-t-il d'empêcher les déserteurs de prendre service lorsqu'une fois ils se trouvent libres au delà de la frontière ? . . . Les excès que les Serviens se sont permis en différentes occasions sur territoire Autrichien, dont ils ont été repoussés par le militaire, le séquestre qui a été mis sur plusieurs sommes qu'ils ont à prétendre chez nous, l'interruption de tout commerce d'échange le long de la frontière, et qu'enfin dans ce moment, où S. M. a permis généralement la libre exportation des grains de la Hongrie, Elle en a excepté la seule Serbie, devroient persuader la Porte, que nous ne pouvons pas avoir le moindre intérêt à la prolongation d'un état des choses aussi pénible que préjudiciable à nos propres sujets. Mais si jamais, contre toute attente, cette Puissance continuait à ne nous en pas savoir le moindre gré et à persister dans le soupçon d'une collusion secrète, elle nous forceroit sans doute par là, à nous arranger en conséquence et à adopter pour l'avenir une conduite plus conforme aux circonstances. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁵⁷ Stürmer jelenti 1807 május 25, (Nr. 16 P. S.): Sebastiani a cherché d'inspirer de la méfiance contre la Cour de Vienne en disant que la maison d'Autriche au moindre revers des Français étoit prête à se ranger du côté de la Russie, et que ce n'étoit que pour mieux cacher son jeu qu'elle parloit de médiation. Il m'a été assuré de très bonne part que les Ministres ottomans ne sont pas éloignés de croire que la Cour de Vienne profitera de la première occasion pour se venger de ses der-

niers revers, mais ils observent en même temps, que la Porte Ottomane auroit pu voir tranquillement la continuation de la guerre entre la France et la Russie, mais qu'il ne sauroit lui être indifférent, que la Maison d'Autriche vienne réunir ses forces à celles de la Russie, et ils en concluent qu'il devient indispensable de ne point indisposer l'Autriche, mais au contraire de la caresser tout en s'en défiant ... C'est dans cette vue que ce Ministre (a reisz effendi) a chargé le Drogman de la Porte ... de me dire confidentiellement ... que le Ministère ottoman est revenu de ses soupçons relativement au fournitures en armes et en vivres aux Serviens. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁵⁸ Merveldt gróf jelenti 1807 márczius 23. (Nr. 71. A): Ayant communiqué ensuite à M. le général Budberg le contenu de la dépêche ... par laquelle V. E. veut bien m'instruire des démarches des Serviens à Constantinople, il me répondit, qu'il avoit peine à ajouter foi à cette nouvelle, et il en resta à cette conviction, que je ne pus ni vouloir combattre avec trop d'insistance. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁵⁹ Stadion gróf Merveldthez intézett 1807 márczius 19. kelt jegyzékében többek között így szól: L'insurrection des Serviens prend de nouveau un aspect assez sérieux. Ils avoient engagé le Pacha de Belgrad à envoyer à Constantinople des propositions d'accommodement, et les dernières lettres de là nous donnoient avis que la Porte les avoit acceptées, et qu'on expédioit même déjà le Ferman à cet effet. Ezután elbeszélvén a belgrádi vár elfoglalását s az ebből Ausztriára háromolható kedvezőtlen következményeket, így folytatja: Je ne sais point si les détails que je viens de vous transmettre sont déjà connus à St-Pétersbourg; dans le cas qu'ils ne le fussent point, je vous engage monsieur l'Ambassadeur, de les tenir entièrement secrets encore, parce que ce n'est pas à nous à porter à la Cour de Russie les premiers avis d'un événement dont en tout cas il ne saura que trop tôt tirer parti contre la Porte. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁶⁰ Stadion gróf írja 1807 május 7-ről Merveldthez: Nous n'avons pas des notions bien exactes sur la marche des Serviens révoltés. Celles que nous recevons de nos frontières se contredisent entre elles. La plupart prêtent cependant à Czerni-

George l'intention de se réunir aux armées russes, ou pour mieux dire de donner la main aux opérations qu'elles pourroient entreprendre sur le Danube ; et les mouvemens qu'il a faits en dernier lieu viennent à l'appui de cette supposition. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁶¹ Merveldt gróf jelenti 1807 április 21, (Nr. 75) : Il m'est parvenu hier d'une source qui ne m'a jamais donné de fausses nouvelles, que Czerni George chef des serviens insurgés, a été nommé Lieutenant-Général au Service de Russie, et qu'il s'est engagé par contre, si la forteresse de Belgrade tomboit au pouvoir des Serviens, de la considérer comme une forteresse appartenant à la Russie, et de ne la remettre à qui que ce soit sans ses ordres. En outre Czerni-Georges doit s'être engagé d'agir avec les forces sous ces ordres d'après les directions qui lui viendroient des généraux en chef Russes, et de ne pas faire de paix particulière avec la Porte Ottomane sans l'intervention de la cour de St-Pétersbourg, et à plusieurs autres stipulations et conditions que je n'ai pas pu apprendre. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁶² Merveldtnek imént idézett jelentésén kívül, még Bernhardi: Geschichte Russlands III. k. 527. l. találtam azon körülményt megemlítve, hogy Karagyorgye orosz tábornokká neveztetett ki, de a forrás megnevezése nélkül. A rendelkezésemre álló szerb és orosz forrásokban e tárgyról semmi sem foglaltatik, sőt tekintve azt, hogy a kitüntetések, melyeket a szerb főnökök Oroszország részéről nyertek, így például a Michelson által Karagyorgyénak küldött kard is pontosan elősoroltatnak, a tábornoki kinevezésről pedig sehol szó sincsen, de e mellett Paulucci is különösen megemlékezik a fővezér önzetlenségéről s tudjuk azt is, hogy Karagyorgye volt az, ki leginkább ellenzé a szerb hadseregnek teljes alávetését az orosz főparancsnokságnak, azt kell következtetnünk, hogy a többször említett tábornoki kinevezés Szent-Pétervárott terveztetett ugyan, de nem küldetett el Karagyorgyénak ; és ha mégis megkapta volna azt, sohasem dicsekedett azzal, sőt titokban tartá.

¹⁶³ Stadion gróf 1807 július 9. kelt, a császárhoz intézett előterjesztésében így szól: Graf Razumofsky (a bécsi orosz követ) hat . . . zwei Dépêchen erhalten. Die eine giebt als

Ursachen des eingegangenen Waffenstillstandes und der angefangenen Negotiationen an: 1. unsere zaudernden und unbestimmten Antworten auf die russischen Anträge; die Unthätigkeit Englands; 3. die völlige Nullität der preussischen Macht; 4. die üble Führung der Campagne durch Bennigsen, wodurch es der russischen Armée unmöglich geworden sey, den Krieg weiter in die Länge zu spielen . . . Die andere Dépêche enthält bloss das Historische des Waffenstillstands, und des gemeinschaftlichen Aufenthalts der beiden Kaiser in Tilsit . . . Nach allen diesen Nachrichten scheint es, dass Napoleon den Kaiser von Russland völlig bestriekt hat, und dass sich von dieser Zusammenkunft das Schlimmste erwarten lässt. Erre Ferencz császár a következőket jegyezte meg: Gott weiss was aus dieser Sache heraus kömmt . . . Eine Hofnung glaube ich indessen solle man auf die Redlichkeit des Kaisers Alexander und auf die alleinige Anwesenheit des Generalen Budberg, der sich sonst immer gut gezeigt, gründen können. — A mi Ferencz császárnak Sándor czárba vetett hitét illeti, nem fölösleges talán itt azon ismert körülményre emlékeztetni, hogy midőn a tilsiti béke után Napoleon és a czár között az alkudozások folytak, egyrészt Szilézia, másrészt pedig a dunai fejedelemségek birtoklásának kölcsönös biztosítása fölött, a czár, ki semmiképen sem akarta a porosz királyt még több tartományától megfosztani, Napoleonnak Hetruriában, Portugaliában, sőt még *Csehországban* is ajánlott kárpótlást. (Zinkeisen VII. 534.) — Az 1807 július 11. kelt előterjesztésében Stadion így szól a tilsiti békéről s Ausztria magatartásáról: Von allen schlimmen Fällen ist der allerschlimmste eingetreten; und diess noch unter den übelsten Umständen. Nicht nur negociirt Russland einen Separatfrieden, eine isolirte Pacification mit Frankreich, sondern der russische Kaiser negociirt ganz allein persönlich mit Napoleon, und ist dessen Verschmitztheit und den Launen seiner Ambition völlig preisgegeben. — Elősorolván aztán a tilsiti szövetkezés folytán Ausztriára háromolható kedvezőtlen esélyeket, s az irányában Orosz- és Franciaország részéről támasztható követeléseket, így folytatja: Es kömmt auch nicht auf die genaue Vorausbestimmung derselben, sondern im Ganzen auf die Frage an: Was soll Österreich thun, in Folge der gegenwärtigen Ereignisse ihm solche Opfer an Territorium oder

an politischer Stärke und Consistenz zugemuthet werden sollten, welche die Monarchie zerrütten oder was eins und daselbe ist, auf den letzten Grad der Schwäche heruntersetzen würden? Auch S. K. H. der Erzherzog Generalissimus sind damit einverstanden, dass der Wiener Hof eine solche Zumuthung nie freywillig eingehen dürfe, und lieber alles auf das Spiel setzen müsse. Wäre es möglich gewesen uns im letztvergangenen März zu rüsten, so wäre wohl diese ganze Frage nicht zur Sprache gekommen; sollte aber auch der gegenwärtige unglückliche Fall eingetreten seyn, so würden wir seinen Folgen mit mehr Beruhigung entgegen sehen können. So wie unsere Lage jetzt ist, so finden sich viele und höchst gefährliche Schwierigkeiten, aber in der obigen Voraussetzung geradezu nachzugeben, wäre unmittelbar der Untergang des Staates. Somit bleibt denn wohl keine andre Wahl übrig, als: wenn wirklich solche Ansinnen an uns geschehen sollten, sie mit Würde und Standhaftigkeit abzuweisen, die Sprache zu führen, dass S. M. nur mit Gewalt gezwungen werden könnten irgend eine Verbindlichkeit zum Nachteil ihrer Staaten einzugehen, oder der Monarchie Verderben bringenden Zumuthungen nachzugeben; und dass Sie in dieser Voraussetzung entschlossen wären, die äussersten Kräfte mit vollem Willen und Thätigkeit zur Selbstvertheidigung anzuwenden. Vielleicht würde uns selbst noch in einem so kritischen Augenblick Festigkeit, Beharrlichkeit und die Überzeugung Frankreichs retten, dass es nie ohne lebhaften thätigen Widerstand seine für uns verderblichen Begehren ins Werk setzen könnte . . . Aber verhehlen dürfen wir uns selbst nicht, dass wir jetzt jeden Tag uns in der Nothwendigkeit sehen können, alles auf das Spiel setzen zu müssen, und dass uns die nahe Gefahr bevorstehe, auf eine oder andere Weise unsere ganze politische Existenz zu verlieren. Leider bin ich andererseits überzeugt, dass ehe sich durch *directe* Forderungen Frankreichs ein wirklicher Anlass dazu ergibt, wir in der gegenwärtigen Lage der Umstände weder Truppen zusammenziehen, noch solche Anstalten treffen dürfen, welche uns wenigstens für den ersten Angriff sichern könnten. Ein solcher Schritt wäre jetzo eben so viel, als die unterhandelnden Mächte gerade zu Demjenigen auffordern, was zu vermeiden unser höchstes Interesse ist. Ob also für den

Augenblick etwas anderes übrig bleibe als : unsere Streitkräfte so viel möglich ohne neue auffallende Befehle zu erlassen, beisammen zu behalten, und durch die schon früher gegebenen Verordnungen forthin zu verstärken ; genau jede Bewegung der französischen und russischen Armeen, und besonders die Dislocation, die sie nach geschlossenem Waffenstillstande und etwa nach dem Frieden nehmen werden, zu beobachten, und bei der ersten drohenden Stellung, welche sie annehmen, unse- rerseits (mit den gehörigen diplomatischen Erklärungen) sogleich die nothwendigen Vertheidigungsanstalten zu treffen. Diese Frage liegt nicht einzig in meinem Gesichtskreis und muss den Gegenstand einer vereinten Überlegung mit S. K. H. dem Erzherzog Generalissimus ausmachen. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁶⁴ Stürmer báró jelenti 1807 augusztus 10. (Nr. 23. P. S.): Le Ministre (t. i. a reisz effendi) en parlant de la nouvelle de la paix entre la France et la Russie, n'a pas pu dissimuler son chagrin sur la manière dont y est traitée la Porte. L'Empereur Napoléon, a-t-il dit, a terminé son affaire au gré de ses désirs, et il s'est contenté d'envoyer au grand Vizir un Commissaire pour lui offrir la médiation de la France en lui faisant dire que la Porte devoit consulter sa propre convenance dans l'acceptation ou dans le refus des conditions qui lui seroient offertes, de sorte que nous nous trouvons réduits à nos seuls et uniques moyens. La France nous promet une paix avantageuse et honorable, mais quel avantage, quel honneur pouvons nous attendre d'une paix avec la Russie, lorsque cette puissance a su par des sacrifices éloignés de ses frontières gagner celui sur qui nous fondions toutes nos espérances. Plût à Dieu que nous eussions prêté l'oreille aux ouvertures amicales de la Cour de Vienne lorsque son Inter- nonce a été chargé de sonder nos dispositions ! Mais ne parlons plus du passé ; il s'agit à présent de nous tirer de l'état de crise dans lequel nous nous trouvons . . . Quant aux affaires de la Servie, a fini le Reis Effendi, vous les connaissez aussi bien que moi. Quel espoir pour la Porte de les voir terminées à sa satisfaction, et quel regret pour elle d'avoir rejeté dans le tems les bons offices de la Cour de Vienne. V. E. daignera se convaincre par ce précis fidèle . . . de son (t. i. a portának)

repentir de ne pas avoir sù profiter dans le tems des bonnes dispositions de la Cour Impériale et enfin du désir du Reis Effendi, d'en venir à des explications plus confidentielles avec le Ministre de S. M. si toutefois la politique chancellante de ce gouvernement peut permettre de faire quelque fond sur de pareilles ouvertures. — Augusztus 25. pedig így ír az inter-nuntius (Nr. 24): Le Reis Effendi m'a fait témoigner à diverses reprises ses regrets d'avoir usé de tant de réserve vis-à-vis du Ministre de S. M. I., et d'avoir rejeté aussi impolitiquement l'intercession de S. M. en faveur des Serviens, et de ne pas avoir prêté l'oreille aux ouvertures confidentielles qui lui ont été faites lorsque S. M. a offert ses bons offices aux Puissances belligérantes. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁶⁵ Stadion gróf így ír 1807 szeptember 2. Stürmerhez: Il est fâcheux qu'on ne nous ait pas rendu plus tôt la justice qu'on paroît nous vouloir rendre aujourd'hui et qu'on ne se soit pas persuadé à tems que les intimations confidentielles que nous avons fait parvenir à la Porte, étoient dictées par le désir bien sincère de lui épargner les embarras dans lesquels Elle se trouve en ce moment, et par l'intérêt, que nous avons nous mêmes, de voir terminer les troubles de la Servie. Quel moment plus favorable pour cet effet, que celui où les Serviens sollicitoient eux-mêmes l'intervention de l'Autriche? et combien les choses n'en sont elles pas changées aujourd'hui, où les Serviens, fiers de leurs derniers succès et de l'appui étranger, rejetteroient probablement avec dédain des propositions d'accommodement, qu'ils se seroient estimés heureux d'obtenir alors... Il (t. i. a török miniszterium) paroît assez sentir lui-même le poids de ces observations, pour qu'il n'y ait aucune raison de les lui présenter, et nous sommes loin de vouloir lui reprocher le passé, dès qu'il n'y a plus à y revenir. Vous vous bornerez donc Monsieur, à assurer le Ministère ottoman, que malgré ce qui est arrivé, notre façon de penser n'a point varié: que nous sommes plus que jamais persuadés de la nécessité de cultiver et de resserrer les relations amicales avec la Porte et que nous n'omettons rien de notre côté pour lui en donner des preuves. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁶⁶ Bizonyos Wilson őrnagy használtatott az angol kormány által nem hivatalos küldetésekre az orosz udvarhoz. Ezen

Wilsonnak egy beszélgetéséről Budberg külügyminiszterrel, következőket jelent Merveldt gróf 1807 november 8. (Nr. 107 C.): Dans un des entretiens que ce Ministre (Rumjanczov a Budberg helyre jött új külügyminiszter) a eus avec M. Wilson, il a posé la question de quel oeil l'Angleterre considéreroit les vues que la Russie pourroit avoir sur l'occupation de la Vallachie et Moldavie ? M. Wilson lui a répondu que le Ministère Britannique considéreroit constamment le partage de l'Empire Ottoman comme un grand malheur, que, si toutefois un tel événement deviendrait inévitable, Il désireroit qu'il puisse servir à serrer davantage les liens entre l'Autriche et la Russie, et que la Turquie Européenne puisse augmenter et consolider la puissance des deux grandes Monarchies du Continent, qui se trouvoient encore en mesure de balancer la suprématie française sur le Continent. Monsieur le Comte de Romanzoff parut non seulement écouter cette réponse avec un contentement marqué, mais pria monsieur le Major Wilson de lui répéter, s'il avoit bien entendu, que l'Angleterre ne s'opposeroit pas à l'acquisition que feroit la Russie de la Moldavie. Le prix que monsieur le Comte de Romanzoff avait mis à une simple phrase d'un agent britannique sans caractère public, m'a paru une preuve de plus que la Russie d'accord avec la France, songeoit à faire l'acquisition des Principautés. A bécsi állami titkos levéltárban.

¹⁶⁷ Metternich Stadionnak 1808. jan. 18 és jan. 26. (Aus Metternich's nachgelassenen Papieren. Bécs 1880. II. k. 147—155. és 158—160. l.)

¹⁶⁸ Stadion előterjesztése Ferencz császárnak és a császár resolútiója 1808 jan. 28. (A bécsi udvari titk. levéltárban.) „So mag dieser Anteil *leider* jedoch auf die meine Monarchie und Staaten meist schonend und für die Sicherheit und Erhaltung derselben bürgende Art genommen werden.“

¹⁶⁹ Stadion Metternichnek 1808 február 1. (A bécsi udv. titk. levéltárban.)

¹⁷⁰ Metternich Stadionnak 1808 febr. 26. (Aus Metternich's nachg. Papieren. II. k. 164—170. l.)

¹⁷¹ Merveldt Stadionnak 1808 márczius 29. No 136 B. (A bécsi állami titk. levéltárban.)

¹⁷² Metternich sürgönye 1808 febr. 26. — Stadion utasítása 1808 márczius 14. (A bécsi állami titk. levéltárban.)

¹⁷³ Stadion Metternichnek 1808 április 15. (A bécsi áll. titk. levéltárban.)

¹⁷⁴ Stadion előterjesztése a császárnak 1808 április 29. és Stadion Metternichnek 1808 május 29. (A bécsi állami titkos levéltárban.)

HARMADIK FEJEZET.

¹⁷⁵ Stadion így ír Merveldt grófhoz 1808 márcz. 19.: Le Ministère Ottoman continue... à se trouver dans la situation la plus embarrassante. L'espoir qu'il s'était formé pendant quelque tems, de pouvoir convenir avec la Russie directement des conditions de la paix, semble entièrement évanoui. L'ambassadeur Turc à la cour de France a rendu compte à la Porte d'une conversation dans laquelle l'Empereur Napoléon a témoigné assez ouvertement le peu de bonne volonté qu'il porte à l'Empire Ottoman. Bécsi állami titkos levéltár.

¹⁷⁶ Stadion Merveldtnek 1808 márczius 19. Le Divan a trouvé quelque force dans son désespoir même; il a mis en mouvement toutes les ressources de l'État; toutes les Provinces sont appelées au soutien de l'Empire, et jusqu'au printemps (e sürgöny ugyanis a Konstantinápolyból a tél folyamában küldött jelentések alapján iratott) une des armées les plus nombreuses que jamais la Porte ait mis sur pied, sera rassemblée pour sa défense. Des nouvelles de toutes parts confirment une affluence extraordinaire de troupes, venant tant de l'Asie, que des provinces Européennes. Bécsi állami titkos levéltár.

¹⁷⁷ Zinkeisen: Geschichte des osmanischen Reiches VII. k. 546. l.

¹⁷⁸ Dubrovin: Szerbszkij vaprosz stb. Ruszk. Vjeszt. 1863 augusztusi füzet. 526. l.

¹⁷⁹ Zinkeisen: i. m. VII. k. 552—563. l.

¹⁸⁰ Dubrovin: i. m. 526—528. l.

¹⁸¹ U. o. 529. l.

¹⁸⁴ Prozorovszky jelentése a czárhoz 1808 szept. 27./okt. 9. Bogisics: Razbor szocsinenija stb. 141. l.

¹⁸⁵ Számolván arra, hogy a háború előbb-utóbb ismét megújul s hogy a szerbek ekkor jó szolgálatokat tehetnének az

orosz hadvezetésnek, szeptember havában 6 teljesen felszerelt ágyút, löport, golyókat s 2000 puskát küldött nekik. E hadi-készletek a szállítási nehézségek miatt csak novemberben érkeztek Szerbiába s mint képzelhető nagy örömmel fogadtattak a fölkelők által. Lásd Prozorovszky és Rodofinikin jelentéseit és Karagyorgye köszönőlevelét. Bogisics : i. m. 152—159. l. és 198. l.

¹⁸⁶ Musztafa Bajraktár levele Prozorovszky herceghez. Bogisics : Razbor szocsinenija stb. 142. l.

¹⁸⁷ Zsitije Ajduk-Velyka Petrovicsa (Petrovics Ajduk-Velyko élete) szerb nyelven : Vuk Sz. Karadzics a Danicza 1826. évi füzetében. 70—76. l.

¹⁸⁸ Rodofinikin jelentése Prozorovszkyhoz 1808 augusztus 25./szeptember 6. Bogisics : Razbor szocsinenija stb. 155. l.

¹⁸⁹ Rodofinikin jelentése Prozorovszkyhoz 1808 szept. 5./17. Bogisics : i. m. 145. l.

¹⁹⁰ Prozorovszky levele Karagyorgyéhoz 1808 augusztus 31./szept. 12. Bogisics : i. m. 146—147. l.

¹⁹¹ Rodofinikin jelentése Prozorovszkyhoz. 1808 szeptember 26./október 8. Bogisics : i. m. 164—165. l.

¹⁹² Prozorovszky levele Rodofinikinhez. 1808 október 2. Bogisics : i. m. 169. l.

¹⁹³ Rodofinikin jelentései. 1808 november 2./14. és 9./21. Bogisics : i. m. 173. és 195. l.

¹⁹⁴ Rodofinikin jelentése Prozorovszkyhoz. 1808 szeptember 10./22. Bogisics : i. m. 164. l.

¹⁹⁵ Dyonisius levele Leontihoz. 1808 szeptember 17./29. Bogisics : i. m. 167. l.

¹⁹⁶ Rodofinikin jelentése Prozorovszkyhoz. 1808 szeptember 26./október 8. Bogisics : i. m. 165. l.

¹⁹⁷ Rodofinikin jelentése Prozorovszkyhoz. 1808 október 2./14. Bogisics : i. m. 165—166. l.

¹⁹⁸ Prozorovszky jelentése Rumjanczov orosz kancellárhoz. 1808 október 13./25. Bogisics : i. m. 162. l.

¹⁹⁹ Prozorovszky utasítása Rodofinikinhez. 1808 október (hányadikán ?) Bogisics : i. m. 170—171. l.

²⁰⁰ Karagyorgye és a tanács levele Molla pasához. 1808 október 30./november 11. Bogisics : i. m. 174. l.

²⁰¹ Molla pasa levele a szerb senatushoz. Bogisics : i. m. 199. l.

²⁰² Rodofinikin jelentése Prozorovszkyhoz. 1808 november 22./deczember 4. Bogisics: i. m. 199. l.

²⁰³ Thiers: Histoire du Consulat et de l'Empire IX. k. 304—340. l. — Bernhardi: Geschichte Russlands III. k. 572—577. és 602—603. l. — Zinkeisen: Geschichte des osmanischen Reiches VII. k. 581—586. l.

²⁰⁴ Dubrovin: Szerbszkij vaprosz stb. Ruzsk. Vjesz. 1863 aug. füzet 534. l.

²⁰⁵ Prozorovszky titkos utasítása Rodofinikinhez. 1808 október 20./november 1. Dubrovin: i. m. 533. l.

²⁰⁶ Dubrovin: i. m. 534. l.

²⁰⁷ Prozorovszky jelentése Szaltikovhoz (a külügyminister helyetteséhez). 1808 november 15./27. Bogisics: Razbor szocsinenija stb. 193. l.

²⁰⁸ Mennyire meg volt győződve maga Prozorovszky, hogy az orosz udvar Moldváról és Oláhországról semmi áron sem fog lemondani s így a háború elháríthatatlanná válik, kitűnik azon nyilatkozatából, melyet az 1809. év elején, midőn Bukarestből Jászvásárba indult, hogy ott a török békebiztosokkal találkozzék, az oláh bojárok előtt tett. E nyilatkozatról így ír Stürmer internuntius az osztrák külügyministernek 1809 január 25-ikén kelt jelentésében (No 4): V. E. doit certainement avoir été informée par M. de Brenner (osztrák konzul Bukarestben) de la déclaration faite aux Boyars de la Valachie par le Maréchal Prince de Prozorovszky en partant de Bukarest pour se rendre à Jassy: qu'il aimerait mieux sacrifier jusqu'au dernier des cent cinquante mille hommes (csak 80,000 embere volt) qu'il a sous ses ordres, que de réstituer les deux provinces aux Turcs. Bécsi állami titkos levéltár.

²⁰⁹ Zinkeisen: Geschichte des osmanischen Reiches VII. k. 630—631. l.

²¹⁰ Dubrovin: Szerbszkij vaprosz stb. 537. l.

²¹¹ Bernhardi: Geschichte Russlands III. k. 603. l.

²¹² Mint látni fogjuk, ezen idő alatt a Drina mentén s a keleti tájakon is folytak csatározások.

²¹³ Die Art der Kriegführung, wie sie sich an der Donau wirklich gestaltete, bildete zu dem, was man im Kabinet des Kaisers Alexander beabsichtigt und gehofft hatte, einen gar seltsamen Gegensatz . . . (Es) sollte, nach dem Willen des

Kaisers Alexander, ein in napoleonischer Weise geführter Feldzug, ein kühner und siegreicher Zug in das Herz des feindlichen Staats, auf dessen Hauptstadt zu, die Entscheidung und den Frieden schnell herbeiführen . . . Der Kaiser und seine Rathgeber wussten sich nicht zu sagen, dass eine solche Kriegführung überhaupt gar nicht möglich war in einem öden, wege-losen Lande, wo man nicht von Requisitionen leben konnte, wo ausserdem, was das Heer an Schiessbedarf oder sonst nöthig hatte, aus weiter Entfernung durch wegelo-see Steppen, Wälder und Sümpfe herbeigeschafft werden musste. Sie wussten sich ebensowenig zu sagen, dass die Heeresmacht, die Russland an der Donau versammelt hatte . . . dem Feind und der Ausdehnung des Kriegsschauplatzes gegenüber ungenügend war solche Pläne auszuführen . . . kaum begreiflich ist es dann endlich, wie man den Fürsten Prozorovszky, einen ängstlichen, unbehülflichen Mann, der sich nie über die alltägliche Mittel-mässigkeit erhoben hatte, jetzt in seinem hohen und gebrech-lichen Alter, fähig glauben konnte dergleichen zu unterneh-men. Bernhardi: Geschichte Russlands 1875. III. k. 604. l. — Zinkeisen: i. m. VII. k. 654—655. l.

²¹⁴ Prozorovszky jelentése 1809 márczius 6/18. Bogisics: i. m. 209. l.

²¹⁵ Már 1808 vége felé küldött Prozorovszky 3000 aranyat Szerbiába. A háború kitörésekor a fővezér 10,000 aranyat kapott Pétervárról azon utasítással, hogy ezen összeget belátása szerint fordítsa a szerbek segélyezésére. Orosz külügyminiszte-rium Prozorovszkyhoz. 1809 május 12/24. Bogisics: i. m. 203—204. l.

²¹⁶ Sztratimirovics érsek jegyzetei az 1809 és 1810 év hadjáratáról Szerbiában (szerb nyelven). A belgrádi tudós tár-saság Évkönyvében. II. k. 208. l.

²¹⁷ Karagyorgye levele a montenegróiakhoz 1809 márczius 30./április 12. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 487. sz. 2. okirat.

²¹⁸ Karagyorgye levele Skulyevics kapitányhoz 1808 szept-ember 3./15. A belgrádi tud. társ. kéziratgyűjteményében 493. sz. okirat.

²¹⁹ Rodofinikin jelentése Prozorovszkyhoz 1808 augusztus 25./szeptember 6. Bogisics: i. m. 155. l.

²²⁰ U. o.

²²¹ Majláth gróf jelentése Ferencz császárhoz. 1808 április 25. (Kivonat.) A bécsi állami titkos levéltárban.

²²² Lásd I. k.

²²³ A tanács rendelete Plyákics vojvodához 1808 június 30./július 12. Ezen rendelet bevezető soraiban világosan említetik, hogy az egész szerb államra nézve érvénynyel bír. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 491. sz. o.

²²⁴ A tanács körirata a szabácsi, valjevói, zvorniki és uzsiczai főnökökhöz és néphez 1808 szeptember 10./22. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 494. sz. o.

²²⁵ Mivel helyettük a zadruga otthon maradt tagjai végezhetik el a munkát.

²²⁶ Karagyorgye és a tanács rendelete Nenádovics Jakabhoz 1808 deczember 22./1809 január 3. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 497. sz. o.

²²⁷ Usztanak szrbszki od 1806—1810 godine. (Szerb felkelés 1806—1810 években. Anonym. Oroszból fordítva.) Ujvidék 1866. 113—114. l. és 143—146. l.

²²⁸ Karagyorgye meghatalmazása Skulyevics számára 1808 szeptember 27./október 9. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 495. sz. o.

²²⁹ Karagyorgye levele a montenegróiakhoz 1809 márczius 30./április 12. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 487. sz. 2. okirat.

²³⁰ Rodofinikin jelentése Prozorovszkyhoz 1808 november 21./deczember 3. Bogisics : i. m. 197. l.

²³¹ A tanács rendelete Plyákics vojvodához 1808 június 30./július 12. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 491. sz. o.

²³² Karadzics : Pravitelsztvujuscsi szóvet stb. 27. l.

²³³ Karagyorgye levele a montenegróiakhoz 1809 márczius 30./április 12. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 487. sz. 2. okirat.

²³⁴ Karagyorgye levele Péter montenegrói püspök-fejedelemhez 1809 szeptember 16./28. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 487. sz. 4. o.

²³⁵ Karagyorgye levele a montenegróiakhoz 1809 márczius 30./április 12. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 487. sz. 2. okirat.

²³⁶ A Karagyorgye ó-szerbiai expedíciójára és Dimitrije-
vics Zanityija küldetésére vonatkozó adatok felfalálhatók: Boj
na Szjeniczi (Harcz Szjenicza körül). A belgrádi t. t. Évköny-
vében. III. k. 140. l. — Karadzics: Pravitelstvtvujuscsi szövet
stb. 27—28., 30. l. — Usztanak szrbszki stb. 116—120. l. —
Nenádvics: Memoári 307. l. 7. sz. levél. — A belgrádi t. t.
kéziratgyűjteményében: Karagyorgye levelei Plyákics vojvodá-
hoz 500., 501., 502., 504., 505., 508. sz. okiratok; az Ujváros-
ban parancsnokló vojvodák levele Plyákicshoz 503. sz. o.;
Karagyorgye levelei a montenegrói püspök-fejedelemhez 487.
sz. 3. és 4. okirat; Mláden és a tanács levelei Plyákicshoz
506., 507. sz. o.

²³⁷ Karadzics: Pravitelstvtvujuscsi szövet stb. 27. l. —
Nenádvics: Memoári 308. l. 10. sz. levél. — Obradovics:
Zsivot i radnya zaszluzsnich szerba (Az érdemes szerbek élete
és működése). Belgrád 1873. 38. l. — Karadzics: Milos Obre-
novics Knyaz Szerbiji (Obrenovics Milos Szerbia fejedelme).
Buda 1828. 14. l. — Karagyorgye levele Plyákics vojvodához
1809 május 2./14. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 505.
sz. okirat.

²³⁸ Usztanak szerbszki stb. 123—126. l. — Stürmer inter-
nuntius jelentése az osztrák külügyminiszterhez 1809 augusztus
10. (No 21). A bécsi állami titkos levéltárban.

²³⁹ Karadzics: Pravitelstvtvujuscsi szövet stb. 28—30. l. —
Sztratimirovics jegyzetei stb. A belgrádi t. t. Évkönyvében. II.
k. 209—211. l. — O boju na Kameniczi (A kameniczi ütközet-
ről). A belgrádi t. t. Évkönyvében. III. köt. 150—154. l. —
Usztanak szrbszki stb. 120—121. l. — Miskovics: Ajduk-
Velyko Petrovics. Az Otacsbina szerb folyóiratban 1875 májusi
füzet 107. l. — Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1809.
folyam 50. sz. 576. l. — Karagyorgye levele a montenegrói
püspök-fejedelemhez 1809 szeptember 16/28. A belgrádi t. t.
kéziratgyűjteményében 487. sz. 4. o.

²⁴⁰ A porta rendelete a bosnyák vezérhez így szól: A
szerb lázadók, mint a hitetlen oroszok szövetségesei több ol-
dalról megtámadták ugyan az ottomán tartományokat, de hála
a mindenhatónak, Nisnél és egyebütt is futni kényszerültek.
Hogy azonban ezen lázadók fölkelése isten segedelmével gyö-
kerestől kiirtassék, Rumelia jelenlegi kormányzója s a Szofia

környékére teljhatalommal szeraszkerre kinevezett vezir Chursid Achmet pasa parancsot kaptak, a szerbeket bárhol is a leg-erélyesebben megtámadni és megfenyíteni. Neked is parancsoljuk, hogy Bosznia összes haderejével s mindazok kíséretében, kiknek jelenléte szükségesnek látszhatik, személyesen a leggyorsabban megindulj, s az említett szeraszkerrel egyetértőleg, a szerbeket hátulról támadd meg, gyalázatos csapatjaikat verd szét s ekként a birodalmat ezen veszélytől megszabadítsd. Stürmer jelentésének melléklete 1809 június 26. (No. 18). A bécsi állami titkos levéltárban.

²⁴¹ Karadzscsics: Pravtelsztvujuscsi szóvet stb. 30. l.

²⁴² Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1809 f. 50. sz. 576. l.

²⁴³ U. o. 54. sz. 615. l. — Usztanak szrbszki stb. 156. l.

²⁴⁴ Nenádovics: Memoári (Karagyorgye levele Nenádovics Máténak) 308. l. — Karadzscsics: Zsitije Ajduk-Velyka stb. Danicza 1826. 76—78. l. — Usztanak szrbszki stb. 152—154. l. — Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1809. 63. sz. 619. l. és 67. sz. 730. l.

²⁴⁵ Usztanak szrbszki etc. 160. l.

²⁴⁶ U. o.

²⁴⁷ Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1809. 67. sz. 730. l.

²⁴⁸ U. o. 70. sz. 766. l. — Usztanak szrbszki stb. 169—170. l. Némelyek a veligrádi őrség megfutamodásáért is Milojét okolják. A parancsnok, Dobrinyacz ugyanis — mint mondják — augusztus 13-ikán átjött Mládenhez és Milenkóhoz a táborba velők a további teendők fölött értekezendő s helyét az erődívenyben Miloje foglalta el. Ez utóbbit aztán állítólag oly félelem szállotta meg, hogy már a következő éjjelen eltávozott, a mit észrevevén a sereg, követte példáját. Alig lehet most már pontosan meghatározni, hogy kit terhel a felelősség; de az bizonyos, hogy a vojvodák viszátkodásának volt része okvetetlenül ezen eseményben.

²⁴⁹ Usztanak szrbszki stb. 172. és 174—176. l. — Karadzscsics: Pravtelsztvujuscsi szóvet stb. 31. l.

²⁵⁰ Karagyorgye levele a montenegrói püspök-fejedelemhez 1809 szeptember 16./28. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 487. sz. 4. o.

²⁵¹ Usztanak szrbszki stb. 161. és 176. l. Karagyorgye és

Rodofinikin viszonyára ezen időszakban később még bővebben visszatérünk.

²⁵² Usztanak szrbszki stb. 170—171. l.

²⁵³ Stürmer internuntius jelentése az osztrák külügyminiszterhez 1809 szeptember 16. és Notizen über den Anfang, den Hergang stb. című emlékirat. A bécsi állami titkos levéltárban. — Karadzics: Pravitelstvujujesi szövet stb. 32. l. — Usztanak szrbszki stb. 178—186. l. és 241—242. l. Ez utóbbi munkában található, a rendelkezésemre álló adatok között leg részletesebben leírva Rodofinikin távozása, magának az orosz ügynöknek levelei és jelentései alapján. Igaz ugyan, hogy ezek némileg más színben tüntetik föl az indokokat, mint a hogy én azokat előadtam, de azt hiszem, hogy a tényekből, melyekhez híven ragaszkodtam, a szövegben kifejtett felfogás a helyes; mert Rodofinikin ezen az ő személyét oly közéről illető ügyben, midőn életéért remegett, alig volt teljesen elfogulatlan. — A Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1809, 74. sz. 805. lapján zimonyi jelentés is tartalmaz néhány részletet Rodofinikin szökését illetőleg.

²⁵⁴ A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében: Karagyorgye két levele Plyákics vojvodához 1809 szeptember 12./augusztus 31. és szeptember 11./23. 512. és 513. sz. o.: Karagyorgye levele a montenegrói püspökfejedelemhez 1809 szeptember 26./18. 487. sz. 4. — Golubicza: 160. és 163. l. (Nenádovics Jakab levele öcscséhez Mátéhoz, és Karagyorgye levele Nenádovics Jakabhoz.) — Nenádovics: Memoári 309. l. (Obrenovics Milán levele Nenádovics Mátéhoz.) — Usztanak szrbszki stb. 148—178. l. — Notizen über den Anfang, den Hergang, die Tendenz und Nebenverhältnisse der serbischen Unruhen című emlékirat több helye. A bécsi állami titkos levéltárban. — Sztrati-mirovics jegyzetei stb. A belgrádi t. t. Évkönyvében. II. k. 214. l. — Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1809, 70. sz. 767. l. — Buturlin: Türkischer Feldzug in den Jahren 1806—1812. (Kézirat, oroszról fordítva.) A bécsi hadügyminiszterium levéltárában.

²⁵⁵ Nenádovics Jakab levele öcscséhez 1809 július 29./augusztus 10. és Bogicsevics levele Nenádovics Mátéhoz 1809 augusztus 14./26. Golubicza 160. és 164. l. — Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1809 74. sz. 806. l.

²⁵⁶ Karagyorgye levele Plyákics vojvodához 1809 augusztus 31./szeptember 12. Ebben Plyákicsnak a szkoplyei törökök felett kivivott győzelméről van szó. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 512. sz. o.

²⁵⁷ Stürmer internuntius így ír 1809 október 25-ikén kelt jelentésében (No 29.): Les Bosniaes, au lieu de diriger leurs efforts contre les rebelles Serviens, cherchent par toute sorte de prétextes à se soustraire aux ordres de la Porte et tout obligés de surveiller les Rayas de la province, qui dans plusieurs districts à la fois se sont mutinés et on fait entrevoir des dispositions à faire cause commune avec les Serviens. A bécsi állami titkos levéltárban. — Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1809. 87. sz. 935. l.

²⁵⁸ Karagyorgye levele Plyákics vojvodához 1809 szeptember 11./23. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 513. sz. okirat. — Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1809. 74. sz. 806. l.

²⁵⁹ Usztanak szrbszki stb. 186—207. l.

²⁶⁰ Stürmer internuntius jelentése a külügyminiszterhez. 1809 október 25. és Notizen über den Anfang, den Hergang stb. című emlékirat. A bécsi állami titkos levéltárban. — Karadzics: Pravitelstvujujsesi szövet stb. 32—33. l. — Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1809. 87. sz. 935. l. — Usztanak szrbszki stb. 208. és 210. l. — Bogdanovics: Isztorija czarsztvovanja Imperatora Alekszandra I. (oroszul). II. köt. 469—473. l.

²⁶¹ A tanács meghatalmazása Popovics részére és folyamodványa Sándor czárhoz 1809 augusztus 14/26. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 510. és 511. sz. o.

²⁶² Usztanak szrbszki stb. 218. l. és Karadzics: Pravitelstvujujsesi szövet stb. 34—35. l.

²⁶³ Isztorija czarsztvovanja Imperatora stb. II. k. 474—479. — Buturlin: Türkischer Feldzug stb. A bécsi hadügyminiszterium levéltárában.

²⁶⁴ Usztanak szrbszki stb. 219—226. l.

²⁶⁵ Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1810. 15. sz. — Isztorija prikljujsenja u Szerbiji 1810. Szerbszke Ljetopiszi. 1828. I. Rész 15. l.

²⁶⁶ Karagyorgye levele Risztics vojvodához 1809 október

26./november 7. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 515. sz. o. — Maretich őrnagy jelentése Péterváradról Radetzky altábornagyhoz Bécsben, 1810 április 8. és 22. A bécsi hadügyminiszt. levéltárában F. 4. No 1 és 5.

²⁶⁷ Karadzics: Pravitelstvujuscsi szövet stb. 37—39. l. — Az osztrák külügyminiszter leirata Stürmerhez, 1810. márczius 4. A bécsi állami titkos levéltárban. — Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1810. 15. és 18. szám. — Maretich jelentése Radetzkyhez 1810 április 22. Bécsi hadügyi levéltár F. 4. No 5.

²⁶⁸ Usztanak szrbszki stb. 236—240. l. — Buturlin: Türkischer Feldzug stb. A bécsi hadügyi levéltárban. — Maretich jelentései Radetzkyhez 1810 április 8. és 12. Bécsi hadügyi levéltár F. 4. No 1 és 2.

²⁶⁹ Isztorija czarsztvovanja Imperatora stb. II. k. 493—495. l.

²⁷⁰ U. o. 496—497. l.

²⁷¹ Buturlin: Türkischer Feldzug stb. A bécsi hadügym. levéltárban.

²⁷² Maretich jelentései Radetzkyhez 1810 április 12. és 22. Bécsi hadügyi levéltár F. 4. No 2 és 5.

²⁷³ Maretich jelentései Radetzkyhez 1810 április több helyütt. Bécsi hadügyi levéltár.

²⁷⁴ Maretich jelentései Radetzkyhez 1810 április 22. és május 12. Bécsi hadügyi levéltár F. 4. No 5 és F. 5. No 4.

²⁷⁵ Isztorija prikljucsenija u Szerbiji 1810. Szerbszki Ljetopisz 1828. I. R. 14. l.

²⁷⁶ Maretich jelentései Radetzkyhez 1810 április 16. és 22. és május 12. Bécsi hadügyi levéltár F. 4. No 3 és 5. F. 5. No 4.

²⁷⁷ Ugyanaz 1810 május 12. és május 20. Bécsi hadügyi levéltár F. 5. No 4. és F. 5. No 6. — Br. Simbschen tábornok jelentése Péterváradról 1810 május 16. A bécsi állami titkos levéltárban.

²⁷⁸ Maretich jelentései Radetzkyhez 1810 május 16. Bécsi hadügyi levéltár F. 5. No 5. — Isztorija prikljucsenija u Szerbiji 1810. Szerbszki Ljetopisz 1828. I. R. 19. l.

²⁷⁹ Maretich jelentései Radetzkyhez 1810, különösen április 8., 12., 22., 30. és május 12. Bécsi hadügyi levéltár F. 4. No 1.,

2., 5., 8. és F. 5. No 4. — Isztorija prikljucsenija stb. Szrbszki Ljetopisz 1828. I. R. 17—18. l.

²⁸⁰ Karagyorgye levele Plyákics vojvodához 1810 május 27./június 8. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 518. sz.

²⁸¹ Karagyorgye levele Plyákics vojvodához 1810 május 28./június 9. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 519. sz.

²⁸² Karagyorgye és a tanács levelei Plyákics vojvodához 1810 május 28./jún. 9. és júliusban. Ugyanott 519. és 520. sz. — Maretich jelentései Radetzkyhez 1810, sok helyt különösen május 23. és 28., június 1., 3., 6., 8., 12., 15., 16. Bécsi hadügyi levéltár F. 5. No 7., 9. és F. 6. No 1., 2., 5., 6., 8., 9., 10. — Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1810 június 24. 50. szám.

²⁸³ Zinkeisen: Geschichte des Osmanischen Reiches. VII. k. 660. l.

²⁸⁴ Stürmer internuntius jelentései Metternichhez 1810 május 25. és június 9. A bécsi állami titkos levéltárban.

²⁸⁵ Isztorija czarsztvovanja Imperatora stb. II. k. 497—499. l.

²⁸⁶ A tanács levele Plyákics vojvodához 1810 júliusban. A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 520. sz. — Maretich jelentései Radetzkyhez 1810 június 24. és július 8. Bécsi hadügyi levéltár F. 6. No 12. és F. 7. No 5.

²⁸⁷ Isztorija czarsztvovanja Imperatora stb. II. k. 500., 502. és 511. l. — Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1810 július 16. és 29. No 56 és 60. — Maretich jelentései Radetzkyhez 1810 június 17. és 27., július 4., 8. és 15. Bécsi hadügyi levéltár F. 6. No 13., F. 7. No 3., 5., 7. — Buturlin: Türkischer Feldzug stb. Bécsi hadügyi levéltárban. — Karadzics: Pravitelstvjuzesci szóvet stb. 39—40. l. — Isztorija prikljucsenija stb. 1810. Szerbszki Ljetopisz 1828. I. R. 20—21. l.

²⁸⁸ Maretich jelentései stb. 1810 június 15., 21., 24., július 15., 19., 20., 24., augusztus 2., 6., 13., 16., 18., 20., 28., 30., szeptember 14., 21., 22., 23., 26., 29., október 4., 23., november 7., 10. Bécsi hadügyi levéltár F. 6. No 9, 10, 11, 12, F. 7. No 11, 12, 14. F. 8. No 2, 2a, 2b, 2c, 5, 6, 7, 8, 10. F. 9. No 4, 5, 6, 7, 8, 11. F. 10. No 2, 3a, 3c, 3d. F. 11. No 2, 4, 6a, 6b. — Isztorija czarsztvovanja Imperatora stb. II. k. 511—512. l. — Buturlin: Türkischer Feldzug. Bécsi hadügyi levéltár.

- Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1810 július 1. No 52.
— Karadzics: Pravitelstvujujsi szóvet stb. 40—47. l. —
Karagyorgye levele Plyákcshoz 1810 szeptember 2./14. és
Karagyorgye levele Nenádovics Jakabhoz 1810 szeptember 15./27.
A belgrádi t. t. kéziratgyűjteményében 525. és 526. sz. — El-
beszélések a jaszikai és a varvarini ütközetekről. Glasznik
III. k. 146—148. és 157. l. — Nenádovics Jakab levele öcscsé-
hez Mátéhoz 1810 szept. 14./26. és Markovics Szima levele
Nenádovics Mátéhoz 1810 szept. 28./okt. 10. Nenádovics: Me-
moári. — Isztorija prikljucsenija stb. Szerbszki Ljetopisz 1828.
I. R. 21—31. l.

ERRATA.

69. l. alulról	2. sor :	<i>rábeszélése</i>	helyett	<i>rábeszélései</i>
70. „ „	6 „	<i>Drinna</i>	„	<i>Drina</i>
79. „ felülről	17. „	<i>gyakorolnak</i>	„	<i>gyakoroltak</i>
96. „ „	18. „	<i>Oroszországból</i>	„	<i>Oláhországból</i>
96. „ alulról	8. „	<i>pontjait</i>	„	<i>pontját</i>
109. „ felülről	12. „	<i>ott</i>	„	<i>azt</i>
117. „ alulról	10. „	<i>1807.</i>	„	<i>1802.</i>
134. „ felülről 1. és 4.	„	<i>kodzsál (kodzsa)</i>	„	<i>krdzsál</i>
137. „ alulról	11. „	<i>potyáni</i>	„	<i>petyáni</i>
139. „ „	19. „	<i>látszólag</i>	„	<i>tényleg</i>
139. „ „	11. „	<i>letétele</i>	„	<i>létele</i>
142. „ „	3. „	<i>eszközölt</i>	„	<i>eszközök</i>
151. „ felülről	3. „	<i>hamburgi német hirlap</i>	helyett	<i>Ham- burgi Hirlap</i>
153. „ „	13. „	<i>ruméliei</i>	helyett	<i>ruméliei</i>
161. „ széljegyzet	„	<i>1808</i>	„	<i>1806.</i>
170. „ alulról	13. „	<i>hangsúlyozta</i>	„	<i>hangsúlyozván</i>
174. „ „	5. „	<i>angol</i>	„	<i>porosz</i>
178. „ széljegyzet	„	<i>Brego</i>	„	<i>Borgo</i>
186. „ felülről	2. „	<i>kodzsáljai</i>	„	<i>krdzsáljai</i>
189. „ alulról	9. „	<i>ellentétes</i>	„	<i>ellenséges</i>

A 63. jegyzet a 95. l. 10. sorához (*vezérével.*), a 64. jegyzet a 95. l. 25. sorához (*megkötését.*) tartozik; a * alatti jegyzet a 167. lapon a 4. sor *vonatkoztak* szavához, a 137. jegyzet a 174. l. 17. sorhoz (*foglalásokra.*) tartozik.

A 135., 136., 145., 146., 152., 180., 181. sz. jegyzeteknek, bár a szövegben hivatkozott rájuk a szerző, hiányzik a kézírata.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KÖNYVTÁRA 1. 148 / 1951 N. SZ.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA